

**T.C
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ
HAYATI VE ŞİİRLERİ**

Remziye KÖROĞLU

ŞANLIURFA -2019

**T.C
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ
HAYATI VE ŞİİRLERİ**

Remziye KÖROĞLU

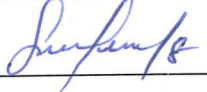

**Danışman:
Prof. Dr. Salih TUR**

ŞANLIURFA -2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 145230044 numaralı Remziye KÖROĞLU'nun hazırladığı "Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbi Hayatı ve Şiirleri" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 27/06/ 2019 tarihinde, saat 13:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

...../...../ 201.....

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Salih TUR	Kabul	
Üye	Doç. Dr. İbrahim ŞABAN	Kabul	
Üye	Dr. Öğrt. Üyesi Yasin KAHYAOĞLU	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

27.06/2019

Prof. Dr. Sevket ÖKTEN

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı Remziye KÖROĞLU
Öğrenci Numarası 145230044
Enstitü Anabilim Dalı Temel İslam
Bilimleri
Programı Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tezli yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 189 sayfalık kısmına ilişkin, 16/05/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 12'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

16/05/2019
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 16/05./2019

Prof. Dr. Salih TUR
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖZET

EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ HAYATI VE ŞİİRLERİ

KÖROĞLU, Remziye

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salih TUR

Haziran, 2019, 189 sayfa

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Tunus'ta yetişen çağdaş Arap edebiyatı şairlerinden biridir. Kısa süren hayatına rağmen şiirleriyle süslediği muhteşem divânını ardında zengin bir miras olarak bırakmıştır.

Fransız sömürge döneminde ülkesinin uğradığı zulümlere başkaldırarak, gençlere uyanış ve direniş çağrılarını yansıtan şiirler yazmıştır. En ünlü şiirlerinden biri olan *İrâdetu'l-Hayât*, yıllarca gönüllerde Tunus'un Milli marşı olarak yankılanmıştır.

Bu çalışmada Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve divanındaki şiirleri tasnif edilerek konularına göre tercüme ve tahlili yapılmıştır. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Kuzey Afrika'nın en önemli şairlerden biri olduğu ve Tunus'un kurtuluşu adına halkını bazen şiirleriyle coşturduğu bazen de onlara yüklenerek istiklal ve özgürlüğe davet ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, Tunus Edebiyatı Tarihi, Şiirde Modernleşme, Romantik Şiir, Vatan Sevgisi, Özgürlük ve Direniş, Tabiat, Hüzün, Kadın.

ABSTRACT
ABU AL-QASIM ASH-SHABBI
LIFE AND POEMS
KÖROĞLU, Remziye
Master's Thesis
Department of Basic Islamic Sciences
Advisor: Prof. Dr. Salih TUR
June, 2019, 189 pages

Abu al-Qasim ash-Shabbi is one of the poets of modern Arab literature growing up in Tunisia around the first quarter of the 20th century. Despite his short lifespan, he left behind a rich legacy of a magnificent Divan which he embroidered with his poems.

Revolting against the persecution his country was subjected to during French Colonization, he wrote poems in his call for youth mirroring the motives of awakening and resistance. One of his most renown poem ‘Iradetu’l Hayat’, has for years resonated through the hearts as the national anthem of Tunisia.

In this paper the life of Abu al-Qasim ash-Shabbi, his works, his literary identity and the classification of poems in his Divan are translated and probed in accordance with their subject matter. It is ascertained that Abu al-Qasim ash-Shabbi is one of the most exceptional poets of North Africa and that in order for Tunisia to be freed he sometimes with his poems exhilarated, and sometimes pressed his nation towards sovereignty and freedom.

Key Words: Abu al-Qasim ash-Shabbi, Tunisian Literature History, Modernism in Poetry, Romantic Poems, Patriotism, Freedom and Resistance, Nature, Melancholy, Woman.

EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ
HAYATI VE ŞİİRLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAP EDEBİYATINDA ÇAĞDAŞLAŞMA SÜRECİ

1.1. ARAP EDEBİYATINDA ÇAĞDAŞLAŞMA SÜRECİ.....	6
---	----------

İKİNCİ BÖLÜM
TUNUS EDEBİYAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. TUNUS EDEBİYAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	14
2.1. 1. Tunus Edebiyatında Şiir.....	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ

3.1. HAYATI.....	23
-------------------------	-----------

3.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ÖZELLİKLERİ.....	31
3.2.1. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Kişiliğini Etkileyen Unsurlar.....	31
3.2.1.1. Hastalığı.....	31
3.2.1.2. Maddi Durumu.....	32
3.2.1.3. Genel Kültürü ve Edebî Araştırmaları.....	33
3.2.1.4. Tunus'un Fransız işgali altındaki durumu.....	33
3.2.1.5. Hukukçu Bir Babanın Oğlu Olması, Hukuk Fakültesinde Okuması	33
3.3. EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	34
3.4. EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ HAKKINDA EDEBİYATÇILARIN GÖRÜŞLERİ.....	41
3.4.1. Zeynelâbidîn es-Senûsî	41
3.4.2. Ahmed Zeki Ebû Şâdî.....	42
3.4.3. eş-Şâzîlî el-Kuleybî.....	43
3.4.4. Halife Muhammed et-Telîsî.....	44
3.4.5. Ömer Ferrûh.....	46
3.4.6. Ebu'l-Kâsım Muhammed Kırrû	47
3.4.7. Abdullah Şarıyt.....	48
3.5. EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ'NİN ESERLERİ.....	49
3.5.1. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Yayımlanan Eserleri.....	49
3.5.1.1. el-Hayâlu'ş-Şi'ri İnde'l-A'rab (Araplarda Şiirsel Hayal).....	49
3.5.1.2. Eğâni'l-Hayât Divânı (Hayatın Şarkıları).....	51
3.5.1.3. el-Muzekkirât (Hatırat).....	51
3.5.1.4. Resâilu'ş-Şâbbî (eş-Şâbbî'nin Mektupları).....	52
3.5.1.5. Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve Resâiluhu, (Ebu'l-Kâsım eş- Şâbbî'nin Divanı ve Mektupları)	52
3.5.1.6. Şair Ahmed Zeki Ebû Şâdî'nin "Dîvânu'l-Yenbû" (Pınarın Divanı) Kitabının Mukaddime Yazısını.....	52
3.5.1.7. el-Hicretu'l-Muhammediyye (Hz. Muhammed'in s.a.s. Hicreti).....	52

3.5.1.8. el-A'mâlu'l-Kâmile (Bütün Çalışmalar).....	53
3.5.1.9. ed- Dumû'l-Hakîre. (Aşâğılık Göz Yaşları).....	53
3.5.2. Ebu'l-Kâsım Eş-Şâbbî'nin Yazılı Olup Yayımlanmayan Eserleri.....	53
3.5.2.1.Cemîl Buseyne.....	53
3.5.2.2.el-Makbera (Mezarlık).....	53
3.5.2.3.Safahât Dâmiye, (Kanlı Sayfalar).....	53
3.5.2.4.es-Sekîr (Sarhoş).....	53
3.5.2.5.Kısas Uhrâ (Başka Hikayeler) Roman.....	54
3.5.2.6.Şua'rau'l-Mağribi'l-Aksâ (Uzak Batı'nın 'Fas'ın' Şairleri).....	54
3.5.2.7.Makalât ve Muhâdarât (Konferanslar ve Makaleler).....	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ'NİN ŞİİRLERİ

4.1. EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ'NİN ŞİİRLERİ.....	55
4.1.1. Vatan.....	55
4.1.2. Özgürlük ve Direniş	62
4.1.3. Öfke ve Siyasi Hicivleri	83
4.1.4. Kadın	105
4.1.4.1. Kadın ve Anne.....	107
4.1.4.2. Kadın ve Aşk.....	110
4.1.5. Tabiat	126
4.1.6. Hüzün	144
4.1.7. Karamsarlık	160
4.1.8. Ölüm	167
SONUÇ.....	177
KAYNAKÇA.....	180

KISALTMALAR:

b.y.	Baskı yeri yok
bs.	Baskı
Bkz.	Bakınız
c.c.	Celle celaluhu
Cilt	Cilt
çev.	Çeviren
d.	Doğum
Hz.	Hazreti
ö.	Ölüm
s.a.v.	Sallallahu a'leyhi ve sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
v.b.	ve Benzeri

GİRİŞ

Son yıllarda Arap dünyasını saran olay ve çalkantıların etkisiyle 17 Aralık 2010 yılında Tunus'ta bir gencin işsizlik ve var olan adaletsiz düzene karşı kendini yakmasıyla isyan hareketi başlamıştır.¹ Bu eylemin devamında Arap baharının beraberinde getirdiği birçok eylem ve protestolar gündeme taşınmıştır. Tunus'u saran bu öfke ve alev topu çok sürmeden diğer Arap ülkelerine de sıçramıştır. Tunus'tan sonra Mısır, Libya, Suriye, Bahrayen, Cezair, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerde de boy göstermiştir.² Bu dönem birçok televizyon kanalı bu olayları haber bültenlerine taşımıştır. Haberlerin açılışında bir şairin şiirinden birkaç mısra okuyarak başlamaları dikkatlerden kaçmamıştır. Özellikle şiirlerinden, özgürlük arayışı ve yaşama arzusunu içeren ünlü birkaç beyit sürekli ekranlarda okunmuş bunun yanı sıra meydanlarda gençlerin attığı sloganlarda da aynı şiirler yankılanmaya devam etmiştir. Bu şair Kuzey Afrika'nın en ünlü şairlerinden biri olan *Tunis el-Hadrâ'nın* (Yeşil Tunus) şairi Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'dir.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin sadece Tunus halkının değil aynı zamanda tüm Arap dünyasının gönlünde taht kurması ve yirminci yüzyılın Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olması büyük önem arz etmektedir. eş-Şâbbî'yi araştırmak için bir değil birçok sebebin varlığından bahsetmek mümkündür. Bunların başında Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin birçok kültürü harmanlayan donanımlı bir edebiyatçı olması, onun çağdaşları arasında farklılığını ortaya koymuştur. Şairin yaşadığı dönemde adı Tunus'u aşmış, yurtdışından yazıştığı ve fikir alışverişi yaptığı edebiyatçı arkadaşı el-Hilyevî'ye (d.1907-ö.1978) gönderdiği mektuplarında birçok görüşmesi ve çalışmasından bahsetmiştir.³ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin erken yaşta vefat etmesi ve vefat ettiği yaşa rağmen ardında divan bırakacak bir şiir birikimine sahip olması üstün yeteneğinin bir göstergesidir. Şairin yaşadığı dönemde var olan düzene ve Arap dünyasını tehdit eden sömürgeci emperyalistlere karşı koyması, ülkesinin hürriyeti

¹ Mavsûa'tu'l-Jazîra, "Muhammed el-Bûa'zîzî, Şerâratun Atlakat er-Rabî'u'l-Arabî", erişim: 1 Mayıs 2019.

<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2015/12/7/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%88%D8%B9%D8%B2%D9%8A%D8%B2%D9%8A>.

² Tarihi Olaylar, "Arap Baharı", erişim: 1 Mayıs 2019. <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304>.

³ Mecîd Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve Resâiluhu*, 1. bs, (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-A'rabî, 1993), 217-291.

için kalemiyle mücadele etmesi ve Tunus halkının bağımsızlık mücadele azmini yüksek tutarak bu yolda devam etme çağrısında bulunması hastalığına rağmen bunu dert edinmesi vicdani bir şair olduğunun kanıtıdır.

Bu nedenlerin yanı sıra Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin yaşadığı dönem ve sonrasında birçok edebiyatçı ve din adamları tarafından pervasızlıkla ya da dinsizlikle suçlanması daha önceki dönemlerde yaşanmış birçok hadiseyi akla getirerek şairin bir üst perdeden konuşması veya farklı bir ruha sahip olması kendi döneminde yanlış anlaşılmasına yol açmıştır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin karakteri ve şiirleri 2010 yılından bu yana dokuz yıllık bir mazisi olan Arap baharının simgesi olmasının yanı sıra Arap baharının ilk kıvılcımı daha önce bahsi geçen gencin eylemiyle Tunus'ta başlaması bu ruhu yeniden uyandırmıştır. Bu olayın devamında şairin şiirleri farklı ülkelerin mitinglerinde gençlerin dillerinde meydanlarda yankılanarak destanlaşmıştır. Bu nedenlerden dolayı şairi daha iyi tanımak adına "Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Hayatı ve Şiirleri" yüksek lisans tez konusu olarak seçilmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde çağdaş Arap edebiyatının, ikinci bölümünde de çağdaş Tunus edebiyatının gelişme sürecini kısaca ele alarak şairin yaşadığı dönemin özellikleri, problemleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Şairin yaşadığı ve daha sonraki dönemlerde yeterince anlaşılabilmesi şair hakkında daha kapsamlı bir araştırma ihtiyacı doğurmuştur. Bu bağlamda tezin üçüncü bölümünde Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin edebî kişiliğinin incelenmesinin yanı sıra genç şair hakkında Arap dünyasının farklı ülkelerinden olan çelişkili görüş bildiren birçok edebiyatçıların görüşlerine de yer verilerek bu görüş ayrılıklarının nedenleri ele alınmıştır. Şairi sadece birkaç eserden yararlanarak değil, şair hakkında hazırlanan belgesellerden ve edebiyatçıların görüşlerine yer veren televizyon programlarından da yararlanılmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise tezin dörtte üçünü kapsayan şairin divanındaki birçok şiirinin tercümesi ve tahlili yapılmıştır. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Ağâni'l-hayât* (Hayatın Şarkıları) divanında yer alan 110 şiirinden 52 şiiri tasnif edilerek çağdaş Arap edebiyatı ve romantizm konularına göre sekiz konu başlığı altında derlenmiş ve tercüme edilip yorumlanmıştır. Bu şiirlerin bazen tamamı tercüme edilirken bazen de mevcut olan şiirinden birkaç beytine yer verilerek yorumlanmıştır.

Araştırma sürecinde Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ile ilgili Türk literatüründe kayda değer kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Şair hakkında yazılan birkaç makale ve şiir çevirisinden başka bir kaynağa ulaşılamamıştır. Bu araştırmanın Türkçe kaynaklarımızın yetersizliğinden dolayı çağdaş Arap edebiyatı araştırmacılarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle de Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında birçok şeyi merak eden Türk okurlara yeni ve itidalli bir yorum kazandırılmaya çalışılmıştır. Şiirlerin tahlilinde şairin klasik Arap edebiyatından edindiği birikimi ile edebî kişiliği ele alınmıştır. Divanındaki şiirlerin bazen cahiliyye dönemine ait hamase şiirleriyle, bazen Abbasî döneminden el-Mutenebbî'nin hırçın şiirleriyle, bazen de Ebu'l-'Alâ el-Maa'rrî'nin (d.973-ö.1057) karamsarlığı ile benzerliği tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra eş-Şâbbî'nin şiirlerinde Endülüs edebiyatından muvaşşaha tarzı şiirleri de tespit edilmiştir. Ayrıca şairin tasavvufi kültüre sahip olduğu ve Mevlana'nın (1207-ö.1273) ney motifini şiirlerinde işlediği de görülmüştür.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin yeni dönem şiir tarzı da ele alınarak Avrupa akımı olan romantik şiirin ve Mehcer edebiyatının geliştirdiği çağdaş Arap edebiyatına vakıf olduğu belirlenmiştir. Bazı eserlerde eş-Şâbbî'nin Cibrân Halil Cibrân'nın (d.1883-ö.1931) öğrencisi olduğu ifade edilse de, anlaşılan o ki şair bu yeni akımları da kültürüne katarak kendi tarzını ortaya koymuştur.

Romantik ve sembolik şairlerin başında gelen Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, şiir konularında tabiat, hüzn, karamsarlık ve ölüme sıkça yer vermiştir. Şiir tahlillerinde şairin bazı şiirleri çağdaş Türk edebiyatı şairleriyle ele alınarak karşılaştırılmıştır.

Kaynakların temini ve Arapça basılı eserlere ulaşılması yurtdışından sipariş edildiği için zor olmuştur. Arapça eserlerin bazıları internet ortamından bazıları da İSAM kütüphanesinden elde edilmiştir.

Bu çalışmada nitelik yöntemler kullanılmıştır. Betimleme ve tasvir yöntemiyle yazılı metinlerden ve görsel medyada yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular arasında ilişki kurarak sentez yapıp bazı sonuçlar elde edilmiştir. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında önce kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Yurtiçi ve yurtdışından temin edilerek tüm kaynaklar derlenmiştir. Kaynakların çoğu Arapça olup başta şairin kendi eserleri olmak üzere farklı Arap ülkelerinden birçok edebiyatçının şair hakkında yazdıkları eserlerden oluşmaktadır. Ayrıca Mısır, Filistin, Suriye, Ürdün, İran

üniversitelerinde yapılan tez çalışmalarından, ilmi ve fikri makalelerden, hakemli ve hakemsiz dergilerden istifade edilmiştir. Bunların yanı sıra sosyal medya gazete ve dergilerde yayımlanan yazılar, internet belgeleri, televizyon programları ve belgesellerden yararlanılmıştır. Türkçe yazılmış çok az sayıda makaleye ulaşılmıştır. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında Türkçe yazılmış araştırma ve eser yetersizliğinden dolayı bu araştırmanın bir ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın zor yönlerinden biri de kendi bakış açımızı yansıtan Türk edebiyatçıların da bu konuda görüşlerine ihtiyacın olmasıdır. Arap edebiyatçıların araştırmalarında çağdaşlaşma sürecini dile getirirken birçok eserde milliyetçilik duygularıyla Osmanlı medeniyetini hiçe saydığı gibi modernizmin beraberinde getirdiği Avrupa hayranlığıyla yazılan eserlerde Arap dünyasında ortaya çıkan her gelişmeyi ve güzelliği batı medeniyetine nispet etmek olağan bir durum gibi yansıtılmıştır. Çatışan bu iki bakış açısının yanı sıra Türk edebiyatçıların bu konudaki görüşlerinden istifade etmek bu kültüre zenginlik katacaktır. Çok az sayıda elde edilen Türk kaynaklarında bu görüş farklılığını görmek mümkün olmuştur.

Şairi daha yakından tanımak için *Eğani'l-hayât* divanı başta olmak üzere kendi kaleminden çıkan *el-Muzekkirât*, *el-Hayâlu's-şi'ri inde'l-A'rab*, *el-A'mâlu'l-kâmile li-Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî* eserleri okunmuştur. Araştırmanın giriş, gelişme ve sonucunun doğru işlenmesi adına genel olarak ve Tunus'ta çağdaş Arap edebiyatı hakkında araştırmalar yapılarak sosyal, siyasal ve kültürel çevre ile ilgili genel bir bilgiye yer verilmiştir. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında yazılan farklı görüşlere sahip yazarların eserleri okunarak bu görüş ayrılıkları hakkında bilgi edinilmiştir. Birçok ayrı görüş derlenmiş olup aralarında karşılaştırılıp sentezlenerek itidalli ve doğru bir bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte şair hakkında yazılan birçok eleştiri araştırılırken şairin arkadaşlarına yazdığı mektuplarından, hatıratından ve basının ailesiyle yaptığı röportajlardan şairin ve ailesinin ruh hali anlaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle kız kardeşiyle yapılan röportajda anlattığı, şairin dinsizlikle suçlandığı şiiri hakkında suçlamaların yersiz olduğu ve şairi ne denli üzdüğü döktüğü gözyaşlarından anlaşılmaktadır. Diğer taraftan şairin aşk şiirleri hakkında yapılan birçok yorumun cevabı yine şairin en yakınları tarafından verilmiştir. Şairi hiç görmeyen veya tanımayan birçok edebiyatçının sadece yorum yaparak tartışmalı görüşler ortaya koydukları anlaşılmıştır.

Tezin son bölümünü oluşturan şiirlerin tercüme ve tahlilinin yapıldığı bölümde tekrardan uzak en etkileyici beyitleri seçilip, şairi tanıtan ya da anlamamızı kolaylaştıran beyitlere yer verilmiştir. Şiirler önce tercüme edilip daha sonra tahlilleri ve yorumları yapılmıştır. eş-Şâbbî'nin eserlerini yorumlarken yazdığı şiirlerin tarihleri göz önünde bulundurularak o dönem yaşanan olaylarla ilişkilendirilmesi faydalı bir bakış açısı kazandırmıştır. Ayrıca şairin ruh hali ve edebî gelişim sürecinin daha doğru anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Çağdaş Arap şiirinin önemli şairlerinden Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, şimdiye kadar Türkiye'de birkaç makale dışında akademik anlamda ayrıntılı ve kapsamlı bir çalışmaya konu edilmemiştir. Bu bağlamda çağdaş Arap edebiyatına gönül veren ve bu alanda çalışanlar için Tunus'un el-Hadrâ şairi Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında kapsamlı bir araştırma yapılarak daha yakından tanınması hedeflemiştir.

Böyle bir şairi anlamak ve şiirlerinin derinliğini keşfetmek için çok uzun bir zaman diliminin geçmiş olması, bunun bir yüzyıl sonrasında gerçekleşmesi Türk edebiyatı açısından bir kayıp olarak oldukça üzüntü vericidir.

Tez çalışmasının her aşamasında bana vakit ayıran, yapıcı önerilerinden, bilgi ve tecrübeleriyle bana rehberlik eden danışman hocam sayın Prof. Dr. Salih TUR' a teşekkürü borç bilirim. Yüksek Lisans ders döneminde engin bilgilerinden ve önerilerinden istifade ettiğim çok kıymetli ve saygıdeğer hocalarım Sayın Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez yolculuğumda desteklerini esirgemeyen çok kıymetli Sayın Prof. Dr. Celil ABUZER hocama ve değerli katkılarından dolayı Mustafa DURAN hocama teşekkürlerimi sunarım.

Özellikle de bu zorlu süreçte beni yalnız bırakmayan sevgili aileme, her zaman ve her yerde bana destek olan ve bu yola girmeme vesile olan değerli eşim Seyfullah KÖROĞLU ile sevgili çocuklarıma en içten sevgilerimi sunar ve hayatlarının her alanında başarılarının devamını dilerim.

Haziran 2019

Remziye KÖROĞLU

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAP EDEBİYATININ ÇAĞDAŞLAŞMA SÜRECİ

1.1. ARAP EDEBİYATININ ÇAĞDAŞLAŞMA SÜRECİ

Arap edebiyatı tarihi incelendiğinde varoluşundan bu yana birçok evreden geçtiği görülür. Ayrıca Arap edebiyatı tarihinin farklı milletlerin kültürlerine muhatap oldukları ve bu kültürleri sanat hayatlarına yansıttıkları gözlenmektedir. Bazen “Altın Çağ” diye adlandırılacak bir yükseliş, bazen de “Çöküş Dönemi” adı altında dibe vuruşunu yaşamıştır.

Arap edebiyatı tarihi kısaca yedi dönemden oluşmaktadır: Cahiliye Dönemi, İslamî Dönem, Emeviler Dönemi, Endülüs Dönemi, Abbasiler Dönemi, İnhitat Dönemi/ Çöküş Dönemi ve Nahda Dönemi/ Modern Dönem.⁴

Arap edebiyatının son dönemi yapılan araştırmalar ışığında yakından incelediğinde Modern Arap edebiyatının doğuşunun birçok etkenden dolayı kaçınılmaz olduğu fark edilmektedir. Arap edebiyatını modernleşmeye doğru iten etkenleri, siyasal etkenler ve kültürel etkenler olarak iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

Bazı kaynaklara göre Fransız işgali döneminde Arap edebiyatının çöküş dönemini yaşadığı nakledilmektedir. O dönem Mısır ve Suriye'nin Memluk Beyleri tarafından yönetildiği ve düzensiz yönetim ile istikrarsızlığın getirdiği sıkıntılara maruz kaldığı ifade edilmektedir.⁵ Vakıfların eğitime, öğrencilere yeterli desteği sağlayamaması öğrencilerin eğitime olan ilgilerini azaltmıştır. İlim merkezi sayılan Ezher Üniversitesi eğitimini çok zor şartlarda az bir kadroyla devam ettirmeye çalışsa da, bunun Arap edebiyatına pek bir getirisinin olmadığı iddia edilmektedir.⁶

Napolyon'un (d.1769-ö.1821) Mısır seferinin, birçok edebiyat eleştirmeninin işaret ettiği gibi Arap edebiyatı tarihine hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Olumsuz yönleri birçok kişi tarafından bilinip kabul edilmekle birlikte, olumlu yönleri de olmuştur. Bunların en başında halkın yüreğinde milli bir uyanış ve direniş

⁴ Mehmet Yalar. *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 1. bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2009). 23-35.

⁵ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 2. b, (Kahire: Daru Nahdatu Mısır li't-Tabi' ve'n-Neşir), 415.

⁶ Şevki Dayıf, *el-Edebu'l-'Arabî el-muâ'sır fi Mısır*, 10. b, (Mısır: Daru'l-Meâ'rif, 1426/2005), 24.

tohumlarının gün ışığına çıkmaya başlaması sayılabilir. O dönem edebiyatçıları eserlerinde toplumu Fransız ve İngiliz sömürmesine karşı bilinçlendirme ve ayaklanma çalışmalarına yer vermişlerdir.

Avrupa'nın Arap ülkelerine olan ilgisi gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Bunun nedeni, Hindistan ve Çin'e uzanan İpek yolunun güzergâhını değiştirip, Osmanlı hâkimiyetine son vermek, kendilerine yeni bir sömürge ve kazanç kapısı açmaktır. Arap ülkeleri arasında Lübnan ve Suriye'in Avrupa ile yakın ilişkiler içinde olması sömürge güçlerinin planlarını kolaylaştırmış, böylece Avrupa devletlerinin ortak hayallerini gerçekleştirmek ve görünürde asayişini sağlamak amacıyla Fransa, 1860 yılında Beyrut'a askeri çıkartma yapmıştır. Bu duruma sessiz kalmayan Osmanlı Devleti, Fuat Paşayı (d.1815-ö.1869) 1868 yılında sınırsız yetkilerle Suriye'ye göndermiştir. Bu çıkartmanın sonucu olarak hem Fransa emellerine kavuşmuş, hem de Lübnan, Avrupa'nın denetimi altında otonom (özerk) bir bölge olarak siyasetine devam etmiştir. Bu arada Fransızların Cezayir ve Tunus'u işgal etmesi, Mısır'ın yaşadığı istikrarsızlık yüzünden girdiği mali kriz, İngiltere'nin Mısır üzerinde hayallerini perçinlemiştir. Bu emeller ve daha büyük projeler uğruna 17 Kasım 1869 yılında Süveyş Kanalı açma projesine girmiştir. Ayrıca bu olayların devamında Mısır'ın içine düştüğü mali krizi fırsat bilen Fransa ve İngiltere yardım adı altında, Mısır'ı ağır borçların altına sokmuştur.⁷

1882 yılında Mısır'da Ahmed Urâbî Paşa (d.1841-ö.1911) yönetime başkaldırarak bir ayaklanmanın başını çekmiştir. O dönemde Mısır'ı yöneten Hıdiv Tevfik (1852-1892) bu ayaklanmayı bastırmak için İngilizlerden yardım istemesi sonucu, bunu fırsata çeviren İngiltere 1882'de Mısır'ı işgal etmiştir. İngilizler Mısır'ı işgal ettikten sonra müdahaleleri sadece yönetim ile kalmayıp Arap dilini yok etme çabası içine de girmiştir.⁸ Sömürge güçleri Arapça'nın bilim dilene muhalefet ettiğini iddia ederek Tunus'ta Fransızca kongereler düzenlenmiştir. Ancak bu çalışmalar edebiyatçıları arasında ve toplumda büyük bir tepkiye yol açınca Fransa bu çalışmalarına ara vermiştir.⁹ Başta Kur'an-ı Kerim'in dili olan kurallı fasih Arapça dili yerine günlük yaşamda kullanılan halk dilini toplumda yaymaya çalışmış ve teşvik etmiştir. İçerden

⁷ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 105.

⁸ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 106.

⁹ Metin Parıld, "Fransız Sömürgeciliği Döneminde Kuzey Afrikada Arap Dili ve Edebiyatına Genel Bir Bakış", *Erciyes Üniversitesi Bilimname Dergisi*, 1/XVIII, (Mart 2010): 120.

işbirlikçilerin de desteğini alarak fasih dilinin, Arapları modern dünyadan uzaklaştırdığını ima ederek değersizleştirmeye çalışmışlardır. Halk dili Arapçasını yaymak için birçok kişiden farklı görüşler de ortaya sunulmuştur.

Emin Şumayyil (ö.1897) gibi bazı yazarlar, Arapça'nın geri kalmış bir dil olduğunu ve onun yerine farklı yabancı bir dil kullanmak gerektiğini dile getirmekten çekinmemiştir. Bazı oryantalistler Arapçadaki dil kurallarının kullanımını zorlaştırdığını, o yüzden halk dilinin edebiyatta kullanılması fikrini ileri sürmüşlerdir. Halk diline en çok Meher Edebiyatı kurucularından olan Mîhâil Nua'yme'nin (d.1889- ö.1988), romanlarında rastlamak mümkündür.¹⁰

Bu düşünceyi benimeyenlerden yanı sıra, karşı çıkanlar da olmuştur. Bu edebiyatçılardan biri olan Mustafa Sâdik er-Râfiî (d.1881-ö.1937) fasih Arapça dilini Kur'an dili olarak tanımlamış ve bu dile sadık kalınması gerektiğini savunmuştur. Çağdaş Arap şiirlerine çokça katkısı olan Mısırlı şair Hafız İbrahim (d.1871-ö.1932), çağdaşlık akımına karşı olmadığını ancak Arapça'nın çağdaşıktan uzak olduğunu kabul etmediğini dile getirmiştir. Hafız İbrahim Arapça dilinin isyanlarını dile getiren 1903 yılında yazdığı *el-Luğatu'l-A'rabîyye* (Arap Dili) şiirinde itirazını dile getiren şu ifadeyle dikkatleri çekmiştir:¹¹

رَمَوْنِي بَعْمٍ فِي الشَّبَابِ وَلِيَتْنِي
عَقَمْتُ فَلَمْ أَجْزَعْ لِقَوْلِ عِدَاتِي
وَأَدْتُ وَلَمَّا لَمْ أَجِدْ لِعِرَائِسِي
رَجَالًا وَأَكْفَاءَ وَأَدْتُ بِنَاتِي

Gençliğimi kısırlıkla suçladılar ve keşke kısır olsaydım da düşmanlarımın sözlerine isyan etmeseydim.

Doğurdum ama gelin olma çağındaki genç kızlarıma denk erler bulamayınca kızlarımı diri diri toprağa gömdüm.

Arap edebiyatının modernleşme sürecinde siyasi faktörlerin etkisi ne kadar büyük olsada kültürel faktörleri de göz ardı etmemek gerekir. Arap ülkeleri arasında modernleşmenin ilk belirtileri Mısır'da baş göstermiştir. Bazı kaynaklara göre bunun nedeni, daha önce bahsi geçen Napolyon'un Mısır'a düzenlediği seferin etkileri olarak

¹⁰ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 107.

¹¹ Dayif, *el-edebu'l-Arabî el-muâ'sır fi Mısır*, 109.

ifade edilmiştir. Napolyon Mısır'a girerken kendisiyle birlikte, matematik, tabiat ilimleri, siyasal, iktisat ve edebiyat gibi çeşitli bilim dallarında uzman sayılan 48 bilim adamından oluşan bir heyetle gelmiştir. Napolyon, yanında getirdiği akademisyen ekibiyle Mısır'da ilk çalışmaları olarak, iki okul, iki gazete, bir matbaa, bir tiyatro, bir kütüphane, bir bilim akademisi kurmuştur. Bunların yanı sıra çeşitli çalışma ve kimya atölyeleri, laboratuvarlar ve rasathaneler yaptırmıştır.¹² Modern Arap edebiyatı tarihi, hem şiir hem de nesir açısından incelendiğinde belli bir süreçten geçtiği görülmüştür. Çağdaş Arap edebiyatı tarihçilerinin araştırmalarına göre bu süreç belli başlı iki dönemden oluşmuştur: *A'sru'l-İnhitât* ile *A'sru'n-Nahda*.¹³

Mısır, Fransız işgali sonrasında yaşadığı süreçte, Doğu ile Batı kültürü arasında birçok problemlere maruz kaldığı ve her alanda karşısına çıkan bu iki kültürün birbiriyle çatışan zorluklarını yaşadığı görülmektedir. Özellikle 19. yüzyılda maruz kaldığı bu kültür çatışmasının önüne geçmek için, kendine "*Altın Çağ*" diye adlandırılan Abbasî dönemi dâhi şairleri ve yazarlarını örnek alarak geçmiş kültürünü korumaya çalışmıştır.¹⁴

Napolyon'un beraberinde getirdiği bilim heyetinin çalışmalarıyla Mısır'ın Nasırıyye'deki Seyyide Zeynep semtinde bulunan sarayları kütüphaneye dönüştürülmüştür. Bu kütüphanelerde Arapça ve Fransızca olmak üzere her iki dilden kitaplar bulundurulup özellikle de Fransızca kitapların tanıtımı için halk davet edilmiştir.¹⁵

11. ve 12. yüzyıllar arasında Suriye ve Lübnan'da Hıristiyanlığı yaymak amacıyla misyonerlik faaliyetleri gösteren okullar açılmıştır. Arap ülkelerinde hızla yayılan bu çalışmaların yanı sıra ilkokulların, harp okulları ve ihtisas okullarının sayıları artmıştır. Mısır'da, Lübnan'da ve Suriye'de açılan birçok üniversite, dil ve bilim akademileri çağdaşlaşma sürecini güçlendirmiştir. Arap ülkelerinin öncüleri sayılan bu üç ülkede açılan ilk üniversiteler:¹⁶

1871 yılında Lübnan'da Amerikalıların kurduğu üniversite.

1908 yılında Mısır'da açılan Mısır Üniversitesi.

1923 yılında Suriye'de açılan Şam Üniversitesi.

¹² Dayıf, *el-edebu'l-Arabî el-muâ'sır fî Mısır*, 13.

¹³ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 131.

¹⁴ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 12.

¹⁵ Dayıf, *el-edebu'l-Arabî el-muâ'sır fî Mısır*, 18.

¹⁶ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 134.

Matbaanın Avrupa'dan doğuya geliş serüveni incelendiğinde, Avrupa'da 1514 yılında ilk Arapça harflerle baskı yapan matbaa İtalya'nın Fano şehrinde kurulduğu görülmüştür. İskenderiye'nin Ortodoks Kilisesi ayinleri için 211 sayfalık Arapça *Kitabu salâtu's-sevâ'î* (Dua Saatlerin Kitabı) ilahi kitabı basılmıştır.¹⁷ Matbaanın Batıdan Doğuya geçişi İstanbul üzerinden olmuştur. İstanbul'da ilk Arap harfleriyle 1708 yılında az sayıda Tevrat'ın basımı gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da gerçek anlamda Arapça eserlerin basımı 1728 yılında gerçekleşmiştir.¹⁸

1610 yılında misyonerlik çalışmaları için Lübnan'da papazların kurduğu matbaada ilk Arapça ilahi kitap basılmış olmakla birlikte gerçek anlamda hizmet vermediği için 1734 yılına kadar pasif kalmıştır.¹⁹ Arap ülkeleri arasında gerçek anlamda aktif hizmet vermeye başlayan matbaa Suriye'de kurulmuştur. 1702 yılında Suriye'nin Halep şehrinde kurulan bu matbaalarda Arapça eserler basılmaya başlanmış ardından 1706 yılında da Arapça İncil'in basımı gerçekleştirilmiştir. Çağdaşlaşmanın son halkası olarak Mısır'da Napolyon'la birlikte ülkeye giriş yapan matbaa, resmi yazışmalarda ve gazetecilik hizmetlerinde kullanılmıştır. Bazı kaynaklara göre Napolyon'un Mısır'dan çekilişi esnasında da bu yenilikleri beraberinde götürmesi, ülkede yirmi yıllık bir duraklamaya neden olmuştur.²⁰

Gazetecilik, Arap ülkelerinin daha önce bildiği bir alan değildi. Mısır'ın ilk gazetesi olan politika ve genel haberleri sunan *Le Courrierd' Egypte* (Mısır Postası) on günde bir Fransızca yayınlanan bir gazeteydi. Ayrıca kurulan bilim akademisinin bilimsel çalışmalarını yayınlayan *La Decade Egyptienne* (Mısır Onluğu) gazetesi. Bu gazetelerin Fransızca basılmasından dolayı Mısır halkı tarafından pek rağbet edilmediği ve basımı durdurulmuştur. Daha sonra Mısır'da Kavalalı Muhammed Ali Paşa (d.1769-ö.1849) yönetimi döneminde *Jurnâl el-Hideyvî* (Hideyvi'nin Gazetesi) yayınlanmaya başlamıştır. 1828 yılında *Jurnâl el-Hideyvî* gazetesi Türkçe ve Arapça yayınlanan *el-Vakâii' el-Mısriyye* (Mısırlı Olaylar) Gazetesine dönüştürülmüştür.²¹

Yabancı kültürün Arap dünyasına nüfuz etmesiyle tercüme çalışmaları bir ihtiyaca dönüşmüştür. Mısır'da kurulan banka ve ticari alışverişler için açılan merkezlerde

¹⁷ Vahid Kudûra, *Bidâyetu't-taba'al-'Arabiyye fi İstanbul ve Bilâdi's-Şâm*, (Riyad: Matbûa't el-Melik Fahd, 1993), 28.

¹⁸ Yazar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 151.

¹⁹ Kudûra, *Bidâyetu't-taba'al-'Arabiyye fi İstanbul ve Bilâdi's-Şâm*, 35.

²⁰ Yazar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 152.

²¹ ez-Zeyyât, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, 416; Dayîf, *el-edebu'l-'Arabî el-muâ'sır fi Mısır*, 33.

görev yapmak üzere yurt dışından gelen yabancı uzmanların ve tüccarların artmasıyla çeviri eserlere ihtiyaç duyulmuştur. Bunların yanı sıra Suriye ve Lübnan'da misyonerlik amacıyla açılan yabancı okulların artması, yurt dışına gönderilen öğrencilerin birçok yabancı eseri tercüme etmesi birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Bu çalışmaların artmasıyla halkın ilgi alanı da değişmiştir. Avrupa'dan getirilen aşk ve polisiye romanlarına genç Arap okuyucuların ilgisi artmıştır. Dili iyi kavrayan mütercimler yeri geldiğinde yabancı dille telif yollarına da başvurmuşlardır:²²

Mehcer; kelime olarak hicret edilen yere verilen isimden türeyen bir kelimedir. Mehcer Ekolü, 19. yüzyıl sonlarına doğru *Bilâdi 'ş-Şâm* diye bilinen ülkelerden Suriye, Lübnan ve Filistin'den Amerika'ya göç eden birçok edebiyatçı ve yazarın bir araya gelerek yaptıkları çalışmaların genel adıdır. Mehcer edebiyatçıları Kuzey Amerika'da dergi ve gazete çıkartmaya başlayarak düşünce tarzlarını yansıtmaya çalışmışlardır.²³

Bu çalışmaların devamında 1920 yılında Lübnanlı şair Cibrân Halîl Cibrân (d.1883-ö.1931) kurduğu *er-Râbita el-Kalemiyye* (Kalem Birliği) derneğiyle Kuzey Amerika'daki edebiyatçılar bir araya gelerek Arap edebiyatına yeni bir bakış açısı katmışlardır.²⁴ Klasik Arap şiirine karşı çıkan Batı edebiyatıyla harmanlanan yeni bir ekol olarak birçok destekçisi olmuştur. Bu dernekte Mîhâil Nuayme, İliyyâ Ebû Mâdî (d.1891-ö.1957) ve Nesîb Ebû A'rîdah (ö.1946) gibi isimler de yer almıştır.²⁵

Diğer yandan Güney Amerika'da, Brezilya'da yaşayan göçmen Arap edebiyatçılar da ikinci koldan farklı çalışmalar yapmışlardır. 1932 yılında Mişel M'aluf (1889-ö.1942) tarafından *el-U'sbah el-Endulusiyye* (Endüslü Topluluk) derneği kuruldu. *el-U'sbah el-Endulusiyye* ekolünün Kuzeydeki *er-Râbita el-Kalemiyye* ekolüne göre klasik Arap edebiyatına karşı daha ılımlı bir yaklaşımı vardı. Bu derneğin destekleyici şairleri, Fevzi el-Ma'lûf (d.1899-ö.1930), İlyas Ferhat (d.1893- ö.1976) ve Selma es-Sai'ğ'dir (d.1889-ö.1953).

²² Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 175.

²³ Metin Parıldi, " İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ", *Avrasya Etüdleri-TİKA Hakemli Dergi* 40, (Şubat 2011): 336.

²⁴ Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 42, 47.

²⁵ Fâyiz Ali, *er-Remziyyetu ve'r-Romansiyyetu fi 'ş-şi'ri'l-Arabî- min İmri'l-Kays ilâ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 36-39. ; Dayîf, *el-edebu'l-Arabî el-muâ'sır fi Mısır*, 72-73.

1921 yılında Abdülkadir el-Mâzinî (d.1890-ö.1949), Abdurrahman Şukrî (d.1886-ö.1958) ve Abbas Mahmud el-Akkâd (d.1889- ö.1964) tarafından öncesinde eleştirel yazılar içeren yazılarından oluşan *ed-Dîvân* kitaplarından ismini almıştır. Başlangıç sürecine adım atan bu isimler daha sonra Divan Grubunun kurulmasıyla hayat bulmuştur. Abdurrahman Şukrî'nin İngilizce bir şiiri çevirip kendi şiiri gibi yayımlamasına öfkelenen Abdülkadir el-Mâzinî eleştiri şiiri yazar ve bu şairler arasında geçen eleştirel bir eserdir. Divan grubu yabancı kültürüne hâkim olan bu ekibin akli duygunun önüne çekme çalışmalarıyla gündeme gelmiştir.²⁶

Divan grubu Ahmed Şevki, Hafız İbrahim ve Halil Mutrân'nın (d.1869-ö.1949) başlattığı yenilikçi romantizm akımından sonra gelişen bir grup olmasının yanı sıra romantizm akımına öncülük eden yeni bir oluşumdur. Divan grubu şiirde kafiye birliğine takılmadan serbest ve çeşitli kafiyeli tarzı desteklemiştir. Düşünce olarak daha çok felsefi düşüncelere yer vererek farklı bir alanda kalmayı tercih etmişlerdir. Konuları bireysel olarak toplumu, milleti ilgilendiren konulardan uzak olarak daha çok betimleme ve tasvir tarzında tabiat şiirlerine yer vermeyi tercih etmişlerdir.²⁷

1932 yılında Mısırlı şair Ahmed Zeki Ebû Şâdî (d.1892- ö.1955), tarafından kurulan Apollo dergisi daha sonra oluşturdukları Apollo grubu ile romantizmin buluşma noktası olmayı başarmıştır.²⁸ Apollo grubunun gelişmesinde Mısırlı şair Ahmed Zeki Ebû Şâdî'nin yanı sıra aktif rol alan şairlerin başına Türk asıllı Mısırlı şair Ahmed Şevki (d.1868- ö.1932), Mısırlı şair Hafız İbrahim ve Lübnanlı şair Halil Mutrân'la birlikte birçok edebiyatçı, şair ve yazar bu oluşumu desteklemiştir.²⁹

Ahmed Şevki'nin kalemi bazen klasik şiir tarzında kaldığı yönde eleştiriler yöneltmiştir. Ancak son dönem eserleri bu eleştirilere cevap niteliğinde olup modern tarzda yazılmıştır. Bu grupların çalışmalarını destekleyen birçok şair ve edebiyatçı yeni tarzda eser vermeye devam etmişlerdir. Yeni tarz sayılan romantizm tarzında

²⁶ Misa'd iyid el-A'atavî, " Cemâa'tud-Dîvân t'rîfuhâ ve hasâisuhâ ve şua'arâuhâ ", (*el-Elûkeh el-edebiyetu ve'l Arabiyyetu*), (20.07.2016), Erişim: 20.01.2019. https://www.alukah.net/literature_language/0/105544/

²⁷ Ali, *er-Remziyyetu ve'r-Romansiyyetu fi'ş-şi'ri'l-Arabî- min İmri'l-Kays ilâ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 18-19.

²⁸ Parıldi, " İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ", 335.

²⁹ İyad Tevfik Mustafa Ebu'r-Rab, *Eser en-naza'atu't-teşâumiyye fi'l mua'cami's- şî'ri li Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, (Yüksek Lisans Tezi, en-Necah el-Vataniyye Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili Ana Bilim Dalında, Nablus: Filistin, 2009), 4; Dayıf, *el-edebu'l-Arabî el-muâ'sır fi Mısır*, 70-74..

yazılan eserlere son dönemlerde ilgi artmıştır. Özellikle klasik Arap şiirinin tersi olan kafiyesiz şiir ile serbest şiir o çalkantılı dönemlerde duyguları yansıtmak için daha rağbet edilen bir tarzıdır. Bunun yanı sıra düz yazı şiir tarzı oldukça sevilen bir tarzıdır.³⁰ Apollo grubu şairlerinin arasından bazı isimleri zikretmek mümkündür; Mısırlı şair Salâh Abdüssabur (d.1931-ö.1981), Iraklı şair Bedr Şakir es-Seyyâb (d.1926-ö.1964), Nâzik el-Melâi'ke (d.1923-ö.2007), Abdülvahhab el-Beyyâtî (d.1926-ö.1999), Lübnanlı şair Halil Hâvî (d.1925-ö.1982) ve Suriyeli şair Nizâr Kabbânî (d.1923-ö.1998).

Modernleşme süreci içinde Arap şiiri öncelikle 20. yüzyılın başına doğru klasik Arap şiirini ustaca icra ederek canlandırma sürecine taşıyan Mısırlı usta şair Mahmud Sami el-Barûdî (d.1839- ö.1904) ile hayat bulur.³¹ Daha sonra 20. yüzyılın başlarında Mehcer edebiyatına büyük katkıda bulunan, her biri farklı ülkeden olan şairlerden biri *Emîru 'ş-şu 'arâ* (Şairlerin Emiri) lakabıyla anılan şair Ahmed Şevki, *Şâi 'ru 'n-Nîl* (Nil Şairi) Hafız İbrahim ve *Şâiru 'l-Hadrâ* diye tanılan Tunuslu Romantik genç şair Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî. İlahi güzelliği ile tabiat güzelliğini bir yerde buluşturan Sudanlı şair Yusuf Beşir et-Ticânî (d.1912-ö.1937) romantizmin gerçek öncülerinden sayılan Lübnanlı şair Halil Mutrân modernleşme sürecini hızlandıran, romantik tarzı şiirlerine yansıtan öncü şairlerin başında gelirler. Bu güzide ekibin şiirlerinde her türlü duyguya yer verilmiş olup romantizmi canlandırmışlardır.

³⁰ Derya Adalar, “ Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü ”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (2007), 63.

³¹ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 179.

İKİNCİ BÖLÜM

TUNUS EDEBİYAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. TUNUS EDEBİYAT TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

19. yüzyılın ikinci yarısında Tunus askeri ve eğitim alanlarında, entelektüel düşünce yapısında birçok yeniliklere sahne olmuştur. 1860 senesinde Bardo Askeri Okulu kuruldu. Bu okulun öğrencileri olan Tunuslu subaylar olsun, hocaları olsun birçok yabancı dilde yazılan askeri eserleri Arapça'ya tercüme edip Tunus'un geleceğinde yeni bir ufuk açıp, birçok fikri, siyasi yeniliklere öncülük etmişlerdir.³² Bardo Askeri Okulu'nun ardından 1876 yılında Sâdıkiyye Okulu açılmıştır.³³ Bu okulun mezunları Tunus'un siyasi yapısını ve sanatsal düşüncesini şekillendirmiştir. Aynı zamanda 1876 yılında Sâdıkiyye okulunun kuruluşu ile oluşturulan komisyonlar İslam ülkelerinin en köklü okulu olan ünlü Zeytûne Medresesinin eğitim yönetmeliğini ve müfredatını yeniden gözden geçirip, gelişmesine yardımcı olmuştur.³⁴

Tunus'taki bu çağdaş eğitim döneminin üzerinden çok geçmeden, 1896 yılında bir grup Tunuslu vatansever eğitimciler tarafından Haldûniyye okulu kurulmuştur.³⁵ Haldûniyye'nin açılmasındaki asıl amaç ise sömürge güçlerinin belli hedeflere dayandırdıkları eğitim müfredatını önemli ölçüde gözden geçirmenin yanı sıra, Zeytûne Medresesindeki bir türlü değişmeyen yaygın olan klasik eğitim müfredatına orta yollu çağdaş eğitim projesi olarak geliştirmektir.³⁶

Tunus Edebiyat tarihinde, çağdaşlaşma çalışmaları devam etmiştir. Çağdaşlaşmaya katkı sağlayan başlıca etkenler olarak şunları sıralayabiliriz:

1. Resmi matbaanın kurulması.
2. 1960 yılında *er-Râid et-Tûnisî* (Tunuslu Lider) gazetesinin yayınlamaya başlaması.³⁷

³² Komisyon Heyeti, *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, (Kartaj: Tunus, Beytu'l-Hikme, 1993), 10.

³³ Nazlı Mu'avvad Ahmed, *et-Ta'rib ve'l-kavmiyyetu'l-'Arabiyye fi'l-Mağribi'l-'Arabî*, (Beyrut: Merkezi Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabiyye: 1986), 71.

³⁴ *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 11.

³⁵ Ahmed, *et-Ta'rib ve'l-kavmiyyetu'l-'Arabiyye fi'l-Mağribi'l-'Arabî*, 77.

³⁶ *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 11.

³⁷ Muhammed Salih el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisîyyu'l-mu'âsır 1870-1970*, (eş-Şeriketu't-Tûnisîyye, 1974), 23.

3. Arap edebiyatı ve fikir kitapları olarak birçok eser yazılıp basılması.
4. Gazetecilik ve yazarlıkta bilgi sahibi olan birçok Arap edebiyatçı, Tunus edebiyatına ve *er-Râid et-Tûnisî* gazetesinin yönetimine destek vermek adına Tunus'a çağrılmış olması.

Tunus'ta çağdaşlaşma çalışmaları ilk olarak Ahmet Paşa Bey'in Fransa'ya olan ziyaretinden sonra başlamıştı. Ahmet Paşa Bey bu ziyaretinde Fransa'nın sahip olduğu maddi gücün ve medeniyetin yansımalarını görünce, Tunus'un da bu çağdaşlıktan nasibini almasını istemişti. Tunus'ta matbaanın ve gazetenin kurulması Ahmet Paşa Bey (d.1855-ö.1859) döneminde başlayıp, Muhammed es-Sâdık Bey'in (d.1859-ö.1882) döneminde devam etmiştir.³⁸ Bu uyanış her ne kadar Ahmet Paşa Bey'in döneminde başladığı ifade edilse de, aslında o dönemin başveziri Hayrettin Paşa'nın (d.1873– ö.1877) başarılı çalışmalarına dayanmaktadır.

Hayrettin Paşa döneminde *er-Râid et-Tûnisî* gazetesi çeşitli makaleleri, kasideleri ve araştırmaları yayınlamıştır. Bunların içerisinde bizzat Hayrettin Paşa'nın eseri olan *Akvâmu'l-mesâlik fî ma'rifet-i Ahvâli'l-memâlik* (Memleketlerin Durumunu Tanımanın En Doğru Yolları) köşe yazıları olarak yayımlanmıştır.³⁹ Ayrıca İbnu's-Serrâc el-Endulusî'nin *el-Hulel es-sundusiyye fil-ahbâr el-Endulusiyye* kitabı da *er-Râid et-Tûnisî* gazetesinde yayımlanmıştır.⁴⁰

er-Râid et-Tûnisî gazetesi sadece Tunus devletinin resmi kararlarını, duyurularını ve haberlerini yayımlayan bir gazete değildi. Bunlara ilaveten şiirler, makaleler ve çeşitli araştırmaların yayımlandığı bir gazeteydi.⁴¹ *er-Râid et-Tûnisî* gazetesi medeniyet, tarih, coğrafya, edebiyat, sanat, eğitim, sosyoloji, siyasi ve ekonomi alanlarında yazılara yer vermiştir. Gazetenin yönetim kurulunun üzerinde durduğu diğer alan ise edebi çalışmalardır. Gerek şiir alanında olsun gerekse nesir alanında olsun birçok eseri yayımlayarak Tunus edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır.⁴²

³⁸ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 12.

³⁹ Abdülmecid el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*, (Beirut: Daru'l-Fikru'l- Arabî, 1994), 41.

⁴⁰ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 12.

⁴¹ el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisîyyu'l-mu'âsır 1870-1970*, 12.

⁴² *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 13.

er-Râid et-Tûnisî gazetesi sadece Tunuslu yazarlardan değil, Arap dünyasının önde gelen edebiyatçılarının yazılarını da yayınlamıştır. Sadece Tunus'tan en az elli şairin şiirlerini farklı gündemlerle yayınlamıştır⁴³. Muhamud Kâbâdû (d.1814-ö.1871), Ahmed İbnu Ebû Dayyâf (d.1804-ö.1874) Hayrettin Paşa et-Tûnisî (ö.1890), Muhammed el-Menâ'î, Muhammed es-Senûsî'yi (ö.1276/1859) gibi şairleri zikredebiliriz.⁴⁴ Her edebiyatçı birçok esere sahip olduğuna göre gazetenin üstlendiği asıl görev ise bu şairlerin şiirlerini ya da edebiyatçıların eserlerini yayınlamak değildi. Gerçek amaç ise bu edebiyatçıların isimlerini duyurmaktır. Çünkü bu gibi aydın, fikir sahibi insanların düşünceleri bu dönemde halkı bilinçlendirmek için oldukça önem arz etmekteydi. Sadece şairlerin, edebiyatçıların aydın olması yeterli değildi. Halkın da bilinçli ve aydın olması önemliydi.

er-Râid et-Tûnisî gazetesinin yönetim kurulu ve yazarları, daha uzun soluklu, sabırlı, ısrarcı, sorunlar ve krizlerle mücadele edip başa çıkma becerisini gösteren ileri görüşlü fikir insanlarından oluşuyordu. Bir önceki nesilden aldıkları mirasa sahip çıkıp daha sonraki nesle aktarma başarısını gösteren güzide kalem sahibi insanlardı. Bu mirası daha sonraki yıllarda kurulan *el-Hâdıra* gazetesini kuran nesle aktarmışlardır.⁴⁵ Tunus'un *el-Hâdıra* gazetesini bir grup yenilikçi vatansever yazar ve edebiyatçılardan oluşan Kurucuları bu yeniliğe imza atmışlardır. 1881 yılında *el-Hâdıra* gazetesi ilk bağımsızlık milli gazete olarak yayınlamıştır.⁴⁶

1900 yılında *el-Hâdıra* gazetesi Salih Suveysî el-Kâyrevânî'ye (d.1871-ö.1941) ait milli birlik duygusunu pekiştiren emperyalist sömürücü güçlere karşı ayaklanmayı teşvik eden ve gaflet uykusundan uyanıp muasır medeniyete doğru yürümeye davet eden ilk çağdaş şiirini yayınlamıştır. Bu şiir gerek gazetelerde gerekse Tunus'un edebiyat dünyasında cesur bir ilk adımdı. Devamında farklı konular içeren birçok şiir yayınlamıştır. *el-Hâdıra* gazetesi, Tunuslulara çağdaş şiiri ilk tanıtan gazeteydi. Bu adımın devamı daha sonra ki dönemlerde meyvelerini vermeye başlamıştır.⁴⁷

el-Hâdıra gazetesi'nin kuruluş amacı vatani, milleti ilgilendiren siyasi meseleler olsa da, şiire, makaleye, edebiyata ayırdığı bir köşesi vardı. *el-Hâdıra* gazetesinde

⁴³ Parıldı, “ *İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî* ”, 329.

⁴⁴ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 13-14.

⁴⁵ el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisîyyu'l-mu'âsır 1870-1970*, 15.

⁴⁶ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 15.

⁴⁷ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 16.

yazan bir çok şair klasik Arap edebiyatı tarzında şiirler yazıyorlardı. Övgü ve yergide kullanılan ifadelerde aşırı mübalağaya kaçarak gerçek anlama kapalı bir tarzda şiirler yazmışlardır. Ayrıca *el-Hâdıra* gazetesi yirminci yüzyılın başlarında yeni akım olan çağdaş şiir adı altında bur tür şiirler yayınlamaya başlamıştı.

Gazetede yayımlanan bu tür şiirler her ne kadar modern şiir olarak isimlendirilse de aslında klasik şiirden pek farklı değildi. Tam anlamıyla modern bir Arap şiir özelliğine sahip değildi. Bu tür şiirlerin temaları vatan, millet, ayaklanma, coşku olsa da lafızları halâ çok süslü, abartılı eski tarz üzere devam ediyordu. Şekillenmesi biraz zaman almış demek daha gerçekçi olur. İleriki yıllarda farklı başlıklar altında çağdaş Tunus şiiri, birçok gazetede yerini alsada, bu gelişmede en büyük paya sahip olan iki gazete zikredilebilir. 1904 yılında yayımlanan *es-Seâdetu'l-uzmâ Dergisi* ile 1906 yılında yayımlanan *Hayrettin Dergisi* bu alanda yayınladığı şiirlerin yanı sıra birçok makale de yayımlamıştır.⁴⁸

Tunus'ta çağdaş şiir bu gazetelerin ve dergilerin öncülük etmesiyle yirminci yüzyılın başlarına kadar başarılı bir gelişme dönemi geçirmiştir. 1911 yılında Züllâc olayları nedeniyle Tunus yeniden şok yaşadı.⁴⁹ Tunus edebiyatı bu süreci başarıyla tamamlamaya gayret etmiş ve edebi ve entelektüel hareketlilik devamında birçok yeniliklere imza atmıştır. Tunus edebiyatı yalnız şiir ve nesirdeki gelişmelerle yetinmeyip öykü, roman ve tiyatro alanlarında da güzel eserlerle birçok yeniliğe öncülük etmiştir. Bu eserlerden şunları zikedeabiliriz:⁵⁰

A. *el-Leyletu'l-ahîretu fî Gırnâtâ* (Gırnata da Son Gece) ilk öykü.

B. *el-Heyfâ ve sirâcu'l-leyil*. (Heyfâ ve Gece Kandilleri) ilk roman.

⁴⁸ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 17.

⁴⁹ Züllâc Olayı: 7 Kasım 1911 yılında Tunus halkının, içinde medfun olan alimlerin varlığından dolayı kutsal saydıkları Züllâc mezarlığını Fransız sömürge güçlerinin el koymaya çalışması üzere halkın ayaklanmasına yol açmıştır. Bu ayaklanmayı bastırmaya çalışan sömürge güçlerinin katliam yapmasının sonucunda tarihe bu isimle geçmiştir. Bilgi için bakınız;

youtube.com, “7 Nofember 1911 Ma'raketu'z-Zullâc”, erişim: 1 Nisan 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=FYjsFQFc2WY&feature=youtu.be>. ; nawaat.org, “Târihi-Yevmu's-Sâbi' min November”, erişim: 01 Nisan 2019.

<https://nawaat.org/portail/2010/11/01/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%A8%D8%B9-%D9%85%D9%86-%D9%86%D9%88%D9%81%D9%85%D8%A8%D8%B1-%D9%8A%D9%88%D9%85-%D8AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE%D9%8A/>;

turess.com, “Meczeretu'z-Zullâc”, erişim: 1 Nisan 2019, <https://www.turess.com/attounissia/106404>.

⁵⁰ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 17.

C. *es-Sultân beyne Cudrân-ı Yıldız* (Yıldız Köşkünün Duvarları Arasında Bir Sultan) ilk tiyatrosu.

Tunus 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın birinci yarısına kadar sarsıldığı siyasi çalkantıların içinde ayakta kalmaya çalışırken diğer yandan da edebi ve entelektüel değişimi ve gelişimi hızlandırdı. Görünen o ki, Tunus'un içine düştüğü ortam zorlaştıkça çağdaş Tunus edebiyatının gelişmesine ortama hazırlamıştır. Etki tepki meselesi demek daha doğru olur.

Tunus bu dönemi yara almadan atlama için çok emek vermesine rağmen, bunların başında Hayrettin Paşa'nın yenilikleri ve ıslah çalışmalarını sayılsa bile, gerçek o ki Tunus 1881 yılında Fransız sömürmesine boyun eğmek zorunda kalmıştır.⁵¹ Bu dönem Hayrettin Paşa'nın baş vezirlik makamından uzaklaştırılmasıyla sekteye uğradı ve yeni düzene uyum sağlayamayan Hayrettin Paşa'nın yanı sıra birçok edebiyatçı ve aydın görüşlü dostları da Tunus'u, ya geçici ya da sonsuza kadar terk etmek zorunda kalıp, birçok yer gezdikten sonra bazıları Mısır'a yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Hayrettin Paşa'dan sonra ne yazık ki Tunus uyanış günlerini tekrardan karanlık günlere bıraktı. Muhammed es-Sâdık Beyin dönemi, siyasi çalkantılarla dolu bir dönemdi. Tunuslular dış devletlere olan borçlarının yanı sıra omuzlarına yüklenen ağır vergilerden dolayı açlık ve sefalet içindelerdi. Tunus bu dönemde iç çalkantılarının yanı sıra Fransa'nın dış baskılarına da maruz kalmıştır. 1881 yılında Fransa Cezayir'i sömürge gücünün altına aldıktan sonra Tunus'a olan baskılarını arttırmıştır ve buna gerekçe olarak da Cezayir'in güvenliğini sağlamak adına bu adımı attığını dile getirmiştir.⁵²

2.1.1. Tunus Edebiyatında Şiir

Tunus Edebiyatında şiir önemli bir yere sahipti. 19. yüzyılın ikinci yarısında sayıları yüzü aşan şairlerin birçok şiiri o günün gazete ve dergilerinde yayınladı. Bu şiirler sadece başkent Tunus'ta ikamet eden şairlere ait değildi. Mısır, Lübnan, Cezayir, Fas ve birçok Arap dünyasının farklı ülkelerde yaşayan şairlerin şiirlerini de içeriyordu. Bazen bizzat bu şairlerin gazete ve dergi yönetimine gönderdiği

⁵¹ *Târihu 'l-edebu 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 17.

⁵² *Târihu 'l-edebu 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 13.

mektuplarla iletişim sağlayıp yayınlanmış, bazıları ise farklı ülkelerde basılan dergilerde yayınlanan şiirlerinden oluşuyordu.⁵³

Tunus Edebiyatı tarihinde bu çağdaşlaşma döneminde şiirlerin içeriği genelde övgü, medh ü senâ tarzında devam etmiş ve o dönemin yöneticisi olan devletin üst düzey yöneticilerine, paşalarına ithafen yazılmış şiirlerdir. İlk Tunus Gazetesi olan *er-Râid et-Tûnisî* de görev yapan birçok çalışanı devlet erkânında memur olması dolayısıyla daha çok devlet adamlarına ve yöneticilere yakınlaşma amacıyla yazılmıştır. Bu şiirlerden Hayrettin Paşa'yı seven ve başarılarını kabul gören, ülkeye getirdiği yeniliklere hayran olan sevenleri ve öğrencileri tarafından yazılmış şiirleri istisna tutabiliriz.⁵⁴

Tunus'ta siyasi şiirlerin yanı sıra dini ve tasavvufi şiirlerde önem kazanmaya başlamıştı. Dini bayramlarda, kandillerde ve diğer dini günlerde söylenen şiirler ve kasideler halkın ilgi odağı olmuştu. Ancak şairlerin çoğu, şiirlerdeki dini muhtevadan uzaklaşıyordu. Bu şiirler özünde dini maksatla söylenmiş olsa da genel olarak o dönemin devlet ricaline övgü dolu sözler ön plana çıkıyordu.⁵⁵

Gazel şiirleri her zaman Arap dünyasında ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Ancak bu edebi türün Tunus gazetelerinde, dergilerinde pek yer aldığı söylenemez. O dönem resmi gazetelerin yönetim ve yazar kadrosuna dikkat edilirse büyük bir kısmı âlim ve din adamlarından oluşmaktaydı.⁵⁶ Devletin resmi politikasını yansıtan gazetelerde toplumun ahlakına ters düşecek bu tür şiirlere yer verilmemesi kabul görmüştür. O dönemin edip ve şairleri de kadımı ve aşk konularını tasvir eden gazel şiirlerini gazetelerde dergilerde paylaşmak istemezlerdi. Toplumdan ya da toplumu yönlendiren din adamları tarafından yadırganmak istemedikleri aşikârdır. Şairlerin okurlarına karşı olan saygınlıklarını, heybetlerini kaybetmemek adına da olabilir. Şairler bu tür şiirleri genelde özel ortamlarında kendi iç dünyalarını rahat ifade ettikleri zamanlarda dile getirirlerdi. Gazel şiiri bu dönemde yalnız klasik Arap edebiyatı tarzında yazıldığı gibi övgü, medh ü senâ şiirlerinin başında birkaç beyit olarak da.

⁵³ *Târihu 'l-edebu 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 18-19.

⁵⁴ *Târihu 'l-edebu 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 20.

⁵⁵ *Târihu 'l-edebu 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 21.

⁵⁶ *Târihu 'l-edebu 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 21.

Tunus'ta çağdaş şairlerin sayısı çok olsa da, gerçekten çağdaş şiire hizmet eden şairlerin sayısı azdı. Çağdaş şairlerden olup bu alanda birçok hizmete imza atmış, o dönemin üstatlarından sayılan Mahmud Kâbâdû'nun (d.1814-ö.1871) divanını sosyal, siyasal ve entelektüel düşünceyi yansıtan bir arşiv olarak gösterebilir. Mahmud Kâbâdû Osmanlı döneminde Endülüs'ten hicret edip Tunus'a yerleşen bir ailenin oğludur.⁵⁷ İlk medrese eğitimini ve hafızlığını Tunus'ta almış Zeytûne medresesinde eğitimini tamamlamıştı. 24 yaşında İstanbul'a gelip 4 yıl içinde hem öğrenci hem de öğretici olmuştur.⁵⁸ Tunus'a döndüğünde Ahmed Paşa, Mahmud Kâbâdû'yu Tunus Askeri Akademisi olan *Bârûd el-Harbiyye* okuluna hoca olarak tayin etmiştir. *Bârûd el-Harbiyye* okuluna ilk tayin edilen Tunusluydu. Bu okuldan birçok subaya eğitim vererek mezun etmiştir. Daha sonra Zeytûne de bir süre hocalık yaptıktan sonra önce kadılık daha sonra fetva kurulunda üyelik görevine getirilmiştir.⁵⁹ Mahmud Kâbâdû 19. yüzyılın en önemli yenilikçi fikir sahiplerinden ve Tunus şiirinin en önemli reformcu liderlerinden sayılırdı. Bu dönem Tunus'ta *el-Hâdıra* gazetesi hükümete ters düşmemek için direniş konulu şiirleri, çağdaş şiir üslubuna ait şiirleri yayınlamamaya gayret ediyor ve verdiği söz üzerinde durmaya çalışıyordu.⁶⁰ 20. yüzyılın başlarında yavaş yavaş bu ilkesinden vazgeçerek yeni bir akım oluşturacak olan çağdaş şiire ait birkaç kaside yayınlamıştır. *el-Hâdıra* gazetesi ilk olarak Kâyravânlı bir şair olan Salih Suveysî'ye (d.1915-ö.2007) ait şu beyitleri yayımlamıştır:⁶¹

أَفِيضُوا يَا بَنِي الْوَطْنِ الْمُعَلَّى فَقَدَ طَالَتْ بِكُمْ سِنَّةُ الرَّقَادِ

Yüce vatanın evlatları uyanın artık, öyle ki sizin uyku yılınız oldukça uzadı.

Salih Suveysî'nin bu şiiriyle Tunus'ta çağdaş şiirinin önü açılmış oldu. Şeyh İbn-u Âşûr (d.1879-ö.1973) çağdaş şiirin bu tanımı almasının nedenini ve ortaya çıktığı

⁵⁷ el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisîyyu'l-mu'âsir 1870-1970*, 21. ;

⁵⁸ Ali Bulut, "Kâbâdû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2016) 1: 698.

⁵⁹ Bulut, "Kâbâdû", 1: 698.

⁶⁰ Abdülmecid el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*, (Beyrut: Daru'l-Fikru'l- Arabî, 1994), 40.

⁶¹ *Târihu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 23.

dönemin genel olarak sömürge altında olan Ortadoğu ülkelerinde yaşanan olaylar ve yaşanan sıkıntıların büyük etkisi olduğunu şu ifadeleriyle şöyle açıklar:⁶²

“Doğuda gazetecilik bu tür sosyal ve toplumsal şiire çağdaş şiir adını vermeye başlamasının nedeni, içeriğinin izzet ve şeref sahibi olmanın yanı sıra kalkınmanın yollarını bularak soyutlanmaya ve özgürlüğe yönlendirmesidir. O dönem edebiyatçılar ve düşünürler bu tür şiirlerin ilgilerini çektiği gibi doğudaki şairlere eşlik ve yakınlık etmeye gayret etmişlerdir. Üstelik yüce âlim ve himmet sahibi olan Şeyh Muhammed en-Nahlî,⁶³ el-Hâdıra gazetesinin yayınladığı 80 beyitlik bir kasidesiyle onlara bu yolu açmıştır.”

Milli araştırmalar, incelemeler ve tercüme kurumu olan *Beytu'l-hikme'nin* hazırladığı ve Kültür Bakanlığı'nın tavsiyesi üzere basılıp yayınlanan *Târîhu'l-edebi't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır* adlı kitabında bunları dile getirdikten sonra araştırmacı yazarlar çağdaş şiirin doğuşunu farklı bir yöne çeker. Yine *el-Hâdıra* gazetesinin daha önceki bir tarihte ismini zikretmeden Tunuslu bir şaire ait olduğunu ifade ederek yayınladığı *Sarhu Eyfel fi maa'radı Parîs* (Paris Fuarında Eyfel Kulesi) adlı şiiri ile dikkatleri çeker. Bu şiirde klasik şiir yöntemlerinden uzak, çağdaş bir tarzla konu bütünlüğünü bozmadan ince betimleme sanatıyla Paris'teki mimarının güzelliğini tasvir eder. *Beytu'l-hikme* Araştırmacı edebiyatçıların görüşüne göre, bu isimli şiir şair Mahmud es-Senûsî'ye ait olabilir. Çünkü şairin Paris'e yaptığı gezilerini anlatan *el-İstilaâ'tu'l-Barisiyye* (Parisli Keşifler) kitabında Eyfel Kulesi'ni betimleyen kasidesinde anlatır.⁶⁴

20. Yüzyılın başlarında yeni çıkan gazete ve dergilerin öncülüğü ve 1904 yılında gazetelere ve dergilere uygulanan para cezasının kaldırılmasıyla Tunuslu şairlerin çağdaş şiire olan ilgileri artar. Şairler klasik şiirin kalıplarından kurtularak çağdaş Arap şiirinin özgür alanına girerek her konuda şiir yazmayı denerler.⁶⁵ Tunus edebiyatı bu dönemde yeni tecrübelerle yelken açtığını gösteren bazı çalışmalara şahit olmuştur. Yeni çıkan gazetelerde ve dergilerde bazı şairlerin çağdaş Arap şiir formatında yazdıkları şiirlere yer vermişlerdir. Tunus'un en önde gelen ıslahatçılardan

⁶² *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 23.

⁶³ Muhammed en-Nahlî, *el-Mevsua'a et-Tunisiyye el-mefûha*, 25. Ocak.2017. 17. Ekim.2017. http://www.mawsouaa.tn/wiki/محمد_النحلي.

⁶⁴ *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 24.

⁶⁵ *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 25.

olan Salim Bû Hâcib'in (d.1827-ö.1924) şiirleri *en-Nahda* gazetesinde, Şeyh Muhammed el-Hıdır el-Hüseyn'in (d.1876-ö.1958) şiirleri *es-Seâ'detu'l-uzmâ* dergisinde yayımlanmıştır.⁶⁶

Çağdaş şiirin yapısını, içeriğini, hedeflerini açıklayan ilk yazılan makale şair Abdülaziz el-Mesû'dî'nin yazdığı ve *es-Seâ'detu'l-uzmâ* dergisinde yayınladığı makaledir, Bu makalede çağdaş şiirin yapısını, içeriğini, hedeflerini ve amaçlarını ele alarak açıklamıştır. Şair Abdülaziz el-Mesû'dî'nin makalesinde klasik şiire yüklenmesinden sonra çağdaş şiirin insana farklı bir bakış açısı çizdiğini anlatır. Bu yeni tarz şiirin betimleme sanatını kullanarak yeri geldiğinde bir sanatçının elindeki çizim kalemını, yeri geldiğinde bir ressamın tual üzerinde serbestçe hareket eden bir fırçaya ya da bir sinematografi sanatçısının fotoğraf makinesine dönüştürebileceğini ifade eder.⁶⁷

Şair Abdülaziz el-Mesû'dî'nin bu makalesi, Tunus'ta edebiyatçıların ve şairlerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu başarı yalnız kalmadan Tunus'un dört bir yanına dalga dalga yankılarını yayarak birçok destekçisinin takdirini kazanmıştır. *es-Seâ'detu'l-uzmâ* dergisinden sonra Tunus'ta ikinci edebi dergi olarak yayınlanan *Hayrettin* dergisi Şair Abdülaziz el-Mesû'dî'nin bu makalesine destek vermiştir.⁶⁸ Yayınlanan bu yazıda, çağdaş şiirin toplumların gelişmesi ve sosyal yaşam üzerindeki rolüne dikkat çekmiştir. Buna ilaveten çağdaş şiirin insanların duygularına karşılık verdiğini, bireylerin yaşamlarında önemli olan duygularını ayakta tuttuğunu açıklamıştır. İnsanların yüreğindeki hırs duygularını kabarttığını, yiğitlikle, erdemlikle yaşamın gereksinimleri karşısında görevini yerine getirmesinde yardımcı olduğunu anlatmıştır. Bu tür ince duygulu şiirin ancak ince ruhlu, idrak sahibi toplumlarda karşılık bulduğunu öne sürerek onu yüceltmıştır.⁶⁹

⁶⁶ *Târîhu'l-edebû't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 25.

⁶⁷ *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 25.

⁶⁸ el-Câbirî, *eş-Şi'ru't-Tûnisîyyu'l-Mu'âsır 1870-1970*, 17. ; Parıldı, “ İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ”, 329.

⁶⁹ *Târîhu'l-edebu't-Tûnisî el-hadîs ve'l-muâ'sır*, 26.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ

3.1. HAYATI

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, Kuzey Afrika'da vahaları ile ünlü *Tunis el-Hadrâ'ya* (Yeşil Tunus) nispet edilerek *Şâi'ru'l-Hadrâ* lakabı ile anılan, Arap dünyasının önde gelen şairlerinden biridir. Modern Arap Edebiyat'ında şiir alanında Tunus'un adı anıldığında akla ilk olarak eş-Şâbbî gelir. eş-Şâbbî sahip olduğu güçlü bir hayal gücünün yanı sıra, donanımlı bir şiir kültürü ile Arap dünyasının doğusu ile batısı arasında bir köprü olmuştur.

Ebul'l-Kâsım eş-Şâbbî, 1909 yılında 24 Şubat Çarşamba günü Tunus'un güneybatısındaki Tevzer şehrine bağlı Şâbbiye köyünde dünyaya geldi.⁷⁰ Köklü bir aileden gelen Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin babası Şeyh Muhammed b. Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî âlim ve hatırı sayılır bir insandı. Ayrıca şair olan babası, eğitimini Ezher Üniversitesi'nde tamamlamıştı.⁷¹

Kadılık icazetine sahip olan Muhammed b. Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî, Tunus'un birçok şehrinde görevlerde bulunmuştur. 1910- 1929 yılları arasında, 19 yıla tekabül eden uzun bir zaman diliminde görevi nedeni ile Tunus'un farklı bölgelerinde ve çeşitli şehirlerinde bulunmuştur. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin sırası ile Muhammed el-Emin, Abdullah ve Abdülhamit olmak üzere üç erkek kardeşi vardı.⁷² Bazı kaynaklara göre de şairin Muhammed el-Emin ile Abdülhamit adında iki erkek kardeşi vardır. Şairin kız kardeşleri hakkında tam bir bilgi olmamasına karşın Sabah gazetesinde eş-Şâbbî'nin ailesiyle yapılan röportajda Ruveyde isminde bir ablasından ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin öğrencilik yıllarını ve şair abisinin hatıralarını anlatan bir kız kardeşten

⁷⁰ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *el-A'mâlu'l-kâmile li-Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1997), 3
Mecîd Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 1. bs, (Beyrut: Dâru'l-Kitâb el-A'rabî, 1993),
9. ; Nakkâş Recâ, *Ebu'l Kâsım eş-Şâbbî şâi'ru'l hubbi ve's-sevra, dirâse ve muhtârât*, 1. bs. (Kahire:
Atlas lin-Neşri ve'l-İntâc el-İ'lâmî, 2004). 9.

⁷¹ Süleyman Tülücü, "Şâbbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları,
1988) 38: 216- 217.

⁷² Ashams.com, " Hayatu's- şâir et-Tûnis'i Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ", erişim 18.11.2018.
<http://www.ashams.com/article/165761>.

bahsedilir.⁷³ Bunlardan Muhammed el-Emin eş-Şâbbî bağımsızlık döneminde Birinci Destûr Partisi hükümetinin ilk Milli Eğitim Bakanı olarak 1956- 1958 yılları arasında görev yaptı.⁷⁴

Ebul'l-Kâsım eş-Şâbbî, daha bir yaşındayken, babasının yeni görevi nedeni ile doğduğu köyden ailesi ile birlikte ayrılmış ve Tunus'un çeşitli bölgelerinde bulunmuştur. eş-Şâbbî ilk eğitimini babasından aldı. Beş yaşına geldiğinde, yani 1914 yılında babasının görevi nedeni ile Tunus'un doğu sahilinde bulunan Kâbis şehrinde dinî eğitim ile Arapça derslerinin verildiği el-Kuttâb adındaki medresede eğitimine devam etti.⁷⁵

Şair, sık sık okul değiştirerek, ilköğretimini bir yerde sürdürememenin sıkıntısını çekse de, babasının bu hayat tarzı ona yurdunu çok iyi gözlemleme fırsatını verdi. Ayrıca ülkesinin güzelliklerini yaşayarak bulunduğu bölgelerin diline, kültürüne ve gelenek göreneklerine vakıf olmuş, bunları da şiirlerinde ustaca yansıtmıştır. Ayrıca babasından özel olarak din ve edebiyat dersleri alıyordu. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'yi babası şiir ezberlemesi ve yazması için hep teşvik ediyordu. Şair küçük yaşına rağmen yaşadığı şehrin ileri gelen âlimlerinin oluşturduğu ders halkalarına da katılırdı⁷⁶. Buna ilaveten burada başladığı Kur'an-ı Kerim eğitimini 10 yaşındayken hafızlığını tamamlayarak sonlandırdı.⁷⁷

1920 yılında henüz 12 yaşında iken. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, Tunus'un Câmi'uz-Zeytûne Okulu'nda eğitimine devam etti. Zeytûne Enstitüsü'nde Kur'an-ı Kerim, Arapça, Şerî' ve Edebî ilimler dersleri aldı. Buradan 1927 yılında mezun oldu ve Tatvî' adı verilen bir icazet aldı.⁷⁸

Şairin sahip olduğu araştırma ruhu, idealindeki hedefi gerçekleştirmek için buradan aldığı eğitimin yeterli olmadığını düşünerek, eğitim hayatını Tunus Hukuk

⁷³ Habîb Ciğâm, “Şehle ermeletu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî fi hadîsin izâiyyin umruhû 19 Sene”, Tunis/ es-Sabâh Gazetesi, (19.03.2009), Erişim Tarihi: 22.12.2018. <https://www.tuess.com/assabah/19245>

⁷⁴ Ömer Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 4. bs, (Beyrut: Daru'l-İ'limi li'l-Melâyîn, 1987), 86.

⁷⁵ Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 10.

⁷⁶ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 89.

⁷⁷ Hüseyin Yazıcı, “ Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî”, *Nusha Şarkıyyât Araştırmaları Dergisi*, (Ankara: Bahar, 2002) 5: 54.

⁷⁸ Selma el-Hadrâ, *el-İtticâhât ve'l-harekât fi 'ş-şi 'ri'l-Arabiyyi'l-hadîs*, çev. Abdulvahid lûlû, (Beyrut: Merkezi Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2007), 431. ;Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve Resâiluhu*, 10.

Fakültesinde İslam Hukuku okuyarak sürdürdü. Buradan 1930 yılında mezun oldu.⁷⁹ Öğrencilik yıllarında bulduğu her fırsatı değerlendiren şair, Cahilî, Emevî, Abbasî hatta çağdaş Arap edebiyatı dönemlerine kadar her türlü edebiyata ilgi duydu. Sık sık Haldûniyye ve Sâdıkiyye gibi kütüphanelere giderek Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak'taki Arap edebiyatçıların eserlerini okudu. Özellikle de Mehcer edebiyatı dikkatini çekiyordu. Goethe ve Lamartine gibi Avrupa ediplerinin şiirlerini çevirilerinden okumuştur.⁸⁰ Tunus gazetelerinde yer alan el-Menfelûtî'nin, es-Sâvî'nin ve Akkâd'ın, Avrupa edebiyatından Arapça'ya çevirdikleri yazıları takip etmiştir.⁸¹ Ebul'l-Kâsım eş-Şâbbî, herhangi bir yabancı dil bilmemesine rağmen Batılı romantikleri Amerika'daki "er-Râbita el-Kalemiyye" yazarlarını okuyarak öğrenmiştir. Şair aynı dönemde Fransız romantizminin etkisi altında da kalmıştır.⁸²

Ebul'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin 1929'da verdiği "el-Hayâlu 'ş-şi'ri inde'l-A'rab" (Araplarda Şiirsel Hayal) adlı konferans geniş yankı uyandırmıştır. Bu konferansın içeriği Batı edebiyatı ile Arap edebiyatı arasındaki tüm dönemleri kapsayan bir incelemedir. Aynı yıl bu konferansını bir kitapçık haline getirerek yayımladı. 4 yıl sonra 1933 yılında eleştirmen yazar Muhtâr el-Vekîlin (d.1911-ö.1988) Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin yazısına karşı eleştiri olarak yazdığı makalesini yayınlamıştır. Bu yazıdan rahatsız olan eş-Şâbbî, Apollo dergisine yayınlanması için yolladığı reddiyesi ile birlikte iki şiirini de yollamıştır. *Salavâtun fi heykeli'l hubbi* (Aşk Heykelinde Yakarışlar) ve *es-Saâ'deh* (Mutluluk) şiirlerini göndermiştir. O dönem derginin başkanı Ahmed Şevki ve yönetimin genel sekreteri olan Ahmed Zeki Ebû Şâdî'nin dikkatini çeker ve şairin hem yazısını hem de şiirlerini yayımlar. O günden itibaren Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî derginin doğal üyesi olmayı başarmıştır.⁸³ eş-Şâbbî bu cevabı ile dikkatleri üzerine çekmiş ve Apollo dergisinin editörü Ahmed Zeki Ebû Şâdî, şairin yeteneğini keşfederek Apollo derneğine üye olması için teklifte bulunmuştur.⁸⁴ Şair edebi yeteneği ile ortaya çıkınca dönemin genç edebiyatçılarının dikkatini çekmiş ve

⁷⁹ Tarrâd, *Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 12.

⁸⁰ Tülcü, "Şâbbî", 38: 216.

⁸¹ Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 10.

⁸² Soûf Âbid, *Harekâtu 'ş-şi'ri'l- cedîd-i bi-Tûnis*, b.y, (Tunus: 2008), 15.

⁸³ Ebu'r-Rab, *Eser en-naza'atu't-teşâumiyye fi'l-mua'cami 'ş şa'ri li Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 4.

⁸⁴ Ebu'r-Rab, *Eser en-naza'atu't-teşâumiyye fi'l-mua'cami 'ş şia'ri li Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 4.

Tunus'taki Müslüman Gençler Cemiyeti Genel Sekreterliği ile Edebiyat Kulübü'nün başkanlığına getirilmiştir.⁸⁵

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin yeteneği ve başarısı sadece edebiyat alanında değil, aynı zamanda siyasi ve sosyal etkinliklerde de kendini göstermiştir. Örneğin Zeytûne de eğitimi geliştirmek ve öğrencilerin sosyal şartlarını düzeltmek amacıyla öğrencileri örgütleyerek bu hareketin başına geçmiştir.⁸⁶ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin gerek edebiyat gerekse siyasi ve sosyal alanlarda tüm gelişmelere açık bir şairdir. Şair işgal altındaki Tunus'un giderek kan kaybettiğini ve milli servetin yağmalandığını görmüştür. Bu nedenle işgale bir an önce son verilmeli diye halkı bu bağlamda bilinçlendirmek ve örgütlemek için çeşitli milli içerikli şiirler kaleme almıştır.

Şair sadece siyasi özgürlükler değil, aynı zamanda sosyal özgürlüklerin öncülüğünü ve savunuculuğunu da yapmıştır. Örneğin arkadaşı Tahir el-Haddâd "*İmraa'tunâ fi's-şeria'ati ve'l muctema'*" (Toplumda ve Şeriatta Kadınıımız) adlı kadın özgürlüğünü destekleyen eserini yazarken onu desteklemiştir.⁸⁷ Bu desteğinden dolayı şair döneminin bazı edebiyatçıları tarafından eleştirilere maruz kalmış ve kendine bazı ağır itham ve suçlamalar yöneltilmiştir.

Ebu'l-Kâsım Zeytûne'den mezun olduktan sonra Hukuk Fakültesinde öğrenciyken rahatsızlanmıştır. Bu rahatsızlığı bir müddet sonra artınca, 1929 yılında arkadaşı Zeynelâbidîn es-Senûsî ile birlikte başkent Tunus'ta kalp doktoru olan Mahmud el-Mâtîrî'ye tedavi olmaya başladı. Doktor şairin asıl rahatsızlığının kalp büyümesinden ve kapakçıklarındaki bir daralmadan kaynaklandığını ifade ederek onu uyarmıştır.⁸⁸

eş-Şâbbî'yi uzun yıllar tedavi eden doktorların başında Tunuslu Mahmud el-Mâtîrî ile Fransız doktor Kalo gelmektedir.⁸⁹ Muhtemelen eş-Şâbbî bu hastalığını çocukluğundan beri taşıyordu. Şairin çocukluğunda zayıf bir bünyeye sahip olması, sağlığının yerinde olmadığını bir kanıttır.

⁸⁵ Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 11.

⁸⁶ Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 11.

⁸⁷ İhlâs Fahri Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-muâ'asır*, 1. bs. (Kahire: Mektebetu'l-Edâb, 1992), 276.

⁸⁸ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 103.

⁸⁹ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 106.

eş-Şâbbî'nin babasının evlendirme teklifi üzere şair tereddüde düşer ve bu konuda en yakın arkadaşı olan Zeynelâbidîn es-Senûsî'ye danışır, ancak arkadaşı doktora danışmasını önerir. Şairin doktoru onu bu konuda rahatlatarak, sağlığına dikkat etmesi halinde korkulacak bir durum olmadığını belirtir. Şair bu dönemde bir taraftan rahatsızlığının kaygısını taşıırken diğer taraftan da babasının rızasını alma gayretinde bulunur.⁹⁰ 1930'da şair dünya evine girmiş ve bu evlilikten iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.⁹¹ Zeynelâbidîn es-Senûsî bu evliliğin başarılı olduğunu dile getirirse de, ona katılmayan birçok eleştirmen tarafından bu evlilik mutsuz bir evlilikle sonuçlandığını, şairin şiirlerinde de bu mutsuzluğunu yansıttığını ifade edilir.⁹²

Aslında Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin gönül dünyasında unutamadığı bir sevdası vardı. Bazı kaynaklara göre Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin sevdiği aynı mahallede beraber büyüdükları komşularının kızı olan Vefiyye adındaki çocukluk arkadaşıydı. eş-Şâbbî'nin Zeytûne'ye eğitime gittiği dönemde hastalanarak aniden vefat eden Vefiyye'yi hiçbir zaman unutamamıştır. Şairin hüznünü dindirmek amacıyla babası Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'ye evlendirme teklifinde bulunur. Babasının bu teklifini kıramayan şair evlenmeyi kabul eder. Ancak şairin kalbindeki sevgilinin ölüm acısı dinmeden bir de babasını kaybetmeyle ikinci bir şok yaşamıştır. Babası Şeyh Muhammed b. Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî daha genç sayılacak 50'li yaşlarda hayata veda etmiştir.⁹³

eş-Şâbbî babasını kaybettiğinde henüz 20 yaşındaydı. Ailenin en büyük oğlu olması hasebiyle büyük bir sorumluluğun altına girmişti. Aynı zamanda şair bu yıllarda hukuk fakültesinde okuyan bir öğrenciydi.⁹⁴ Birkaç sebebin birleşmesiyle bütün acıları yüreğinde hisseden şairin hasta yüreği dayanamayarak sağlığını günden güne kötüye gitmiştir.

⁹⁰ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 103-105.

⁹¹ Elâa Davud Muhammed Nâci, *Şi'ru Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî fi dav'i nazariyyetu't-telakkî*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, eş-Şarku'l-Avsat Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyat Fakültesi, Amman, 2012), 12.

⁹² Tarrâd, *Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 11.

⁹³ Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-mua'âsır*, 272.

⁹⁴ Umâre, *eş-Şi'ru ve humümü'l-insân el-mua'âsır*, 272.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin divanında “*Yâ Mevt*” (Ey Ölüm) adlı kasidesinin başına düştüğü notunda babasının ölümünü yaşadığı kederli günlerinde yazdığı şiirinde duygularını şöyle dile getirmiştir:⁹⁵

يَا مَوْتُ! قَدْ مَزَّقْتَ صَدْرِي وَقَصَمْتَ بِالْأَرْزَاءِ ظَهْرِي
وَفَجَعْتَنِي فِيمَنْ أَحَبُّ، وَمَنْ إِلَيْهِ أَبْتُ سِرِّي
وَرَزَأْتَنِي فِي عُمْدَتِي، وَمَشُورَتِي فِي كُلِّ أَمْرِي

Ey ölüm, içimi parçaladın, musibetlerinle belimi kırdın.

Sevdiğim kişi, sırdaşım olanla beni şok ettin, yüreğimi yaktın.

Her işte danışmanım, dayanağım olan üzerinden başıma belalar açtın.

Şair altından kalkamadığı bu zor sorumluluk ve küçük kardeşlerinin yaşadıkları hüznün yükü altında çektiği acıları “*Kuyûdu'l-ehlâm*” (Rüyaların Zincirleri) adlı şiirinde şöyle dile getirmiştir:⁹⁶

لَكِنِّي لَا اسْتَطِيعُ، فَإِنَّ لِي أُمَّ، يَصُدُّ حَنَانَهَا أَوْ هَامِي
وَصِغَارَ إِخْوَانٍ، يَرُونَ سَلَامَهُمْ فِي الْكَائِنَاتِ مُعَلَّقًا بِسَلَامِي
فَقَدُّوا الْأَبَّ الْحَانِي، فَكُنْتُ لِضَعْفِهِمْ كَهَفًا يَصُدُّ غَوَائِلَ الْأَيَّامِ

Ama bunu yapamıyorum, gücüm yetmiyor, çünkü şefkatiyle kuşularıma karşı koyan bir annem var.

Çünkü varlıkların arasında, selametlerini benim sağlığıma bağlı gören küçük kardeşlerim var.

Sevgi dolu bir babayı kaybettiler. Güçsüzlüklerine karşın onlara geleceğin musibetlerini defeden bir mağara oldum ben.

⁹⁵ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, (Tunus: ed-Dâru't Tûnisiyye lin-Neşi'ri, 1970), 140 –144.

⁹⁶ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 173-174.

Babasına oldukça düşkün olan Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hayatın gerçekleriyle ve acımasız yüzüyle karşı karşıya kalmıştır. eş-Şâbbî'nin yaşadığı bu elim vakalar onu derinden sarsmıştır. Ancak görünen o ki şair bir süre sonra kendini toparlayıp ailesinin geçimini yoluna koyunca, o karamsar halinden kurtulmuş olarak hayata bakış açısını değiştirmiştir. Şairin bu huzurlu ve son hali hasta ve yorgun kalbine olumlu bir etki bırakarak bir süre sağlığının yerine gelmesi heyecanı ile divanında “*el-İ 'tirâf*” (İtiraf) adı altında şu dizeleri yazmıştır ⁹⁷

مَا كُنْتُ أَحْسَبُ بَعْدَ مَوْتِكَ يَا أَبِي وَمَشَاعِرِي عَمِيَاءَ بِالْأَحْزَانِ
أَنِّي سَأْطَمًا لِلْحَيَاةِ، وَأَحْتَسِي مِنْ نَهْرِهَا الْمَتَوَهِّجِ النَّشْوَانِ
وَأَعُودُ لِلدُّنْيَا بِقَلْبٍ خَافِقٍ لِلْحُبِّ، وَالْأَفْرَاحِ وَالْأَلْحَانِ

Babacığım, senin ölümünden sonra, duygularım hüznlerle körelmişken hiç zannetmezdim ki.

Yaşama tekrar susayacağımı ve sarhoş edici parlak nehrinden yudumlayacağımı.

Aşkla, sevinçlerle, bestelerle çarpan bir kalp ile tekrar dünyaya döneceğimi.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin geçirdiği bu zorlu dönem aslında yaşamının en çetin yıllarıydı. Babasını genç yaşta kaybetmenin üzüntüsünün yanı sıra kardeşlerinin sorumluluğu ile geçim sıkıntısı kaygısı, şairin yorgun kalbine ağır gelerek müzmin hastalığını yeniden nüksettirmiştir. Hastalık, kaygı ve ölüm, bu üç etken birden eş-Şâbbî'nin omuzlarına bir yük gibi inmesine rağmen, şair bu durumun hayallerine engel olmasına izin vermeden eğitimini başarıyla tamamlayıp 1930 yılında Tunus Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur.⁹⁸

Üst üste geçirdiği bu travmâların elbette hem genel sağlığında hem de edebiyat dünyasında bir karşılığı olacaktır. Bu ayrılık eş-Şâbbî'nin sonunu hazırlıyordu. Kendisi de bir bahar yaşıyordu ama bu, şairin ömrünün son baharıydı. Böylece hastalığı yeniden nüksetmiş ve doktoruna başvurmuştur. Doktoru ona stresten uzak

⁹⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 101.

⁹⁸ Ferrûh, *eş-şâbbî şâ 'iru 'l-hubbi vel-hayât*, 100.

kalmasını ve fazla yorulmamasını, ılıman bir bölgede dinlenmesini önermiştir. Ebu'l-Kâsım doktorunun bu önerilerinden pek hoşnut değildi. Bu hoşnutsuzluğunu “*Mzekkerât*” (Hatıralar) adlı kitabında şöyle kaleme almıştır:⁹⁹

16 Ocak 1930 yılı, Perşembe günü:

“İşte burada tarlalar arasında oynayan çocuklar var. Orada okullu ve Zeytûneli iki grup genç açık havada, güzel çayırın üstünde spor yapıyorlar. Ben de onlar gibi olabilir miyim? Nerdeee! (Neredeeen!)”

Doktorlar kalbimdeki zayıflıktan dolayı sürekli sakınmamı söylüyorlar. Ah kalbim! Sen benim acılarımın nedenisin. Hüzünlerimin toplandığı yersin. Dışarıdaki yaşamımı ve manevi hayatımı karartan keder kaynağımsın.”

Ebu'l-Kâsım artık Tevzer'den ayrılamaz olmuştur, sadece yazları dinlenmek için yaylalara çıkan şair, 1932 yazını Tunus'un kuzeyindeki A'ynderâhim yaylasında geçirmişti. 1933 yazını da Cezayir'in Meşrûha yaylasında kalmıştır.¹⁰⁰

eş-Şâbbî'nin 1933 yılının sonlarına doğru sağlığı kötüye gitmeye başlamış ve ağrılarının artmasıyla yatağa bağlı kalmıştır.¹⁰¹ Şairin sağlığını yeniden toparlaması adına kaplıcaların yaygın olduğu Hâmet-Tevzer'e doktorların tavsiyesi üzere gitmiştir.¹⁰² Ancak bu öneri yerinde bir öneri olmadığı gibi sakıncalı bir tavsiyeydi, kaplıcaların kalp hastaları için tehlikeli bir yer olmasının yanı sıra, hasta olan şairi sürekli yer değişikliğine sürüklemeleri şairin aleyhinde bir yaklaşım olmuştur. Bu önerinin yanı sıra şaire okuma yazmayı ve şiirle uğraşmayı da yasaklamışlardı.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin bu yasağa rağmen şiir yazmaya devam etmiştir 1934 yılında hastalığının en ağır döneminde bile divanını tamamlamayı başarmıştır. “*Eğâni'l-hayât*” (Hayatın Şarkıları) adındaki tek şiir kitabını Mısır'da bastırmak istediye de, kalbi ona geçit vermemiştir.¹⁰³ Ne yazık ki şairin sağlığı gittikçe kötüye gitmiştir. Bu durum üzerine 1934 yılında başkent Tunus'taki et-Tılayyân hastanesine

⁹⁹ Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Muzekkerât*, (Kahire: Hindavi Eğitim Müessesesi, 2012), 47.

¹⁰⁰ Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-muâasır*, 272.

¹⁰¹ Tarrâd, *Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 15.

¹⁰² Tarrâd, *Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 15.

¹⁰³ Yazıcı, Yazıcı, “Tûnus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî”, 55.

kaldırılmıştır.¹⁰⁴Altı gün hastanede tedavi gören şair, tüm müdahalelere rağmen, 9 Ekim 1934 tarihinde Pazartesi sabahı, saat 4'te henüz 25 yaşındayken hayata gözlerini yummuş ve naaşı Tevzer kentine nakledilerek defnedilmiştir.¹⁰⁵

1946 yılında oluşturulan Tunus Edebiyatçılar Birliği, 13 Mart'ta düzenlediği büyük bir merasimle şairin mezarını yeni yaptırıkları anıta taşınmıştır. Bu merasime Tunus'un çeşitli kurumlarından katılan heyetlerin yanı sıra çok sayıda edebiyatçı, siyasetçi ve bilim adamı da katılmıştır.¹⁰⁶

3.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ÖZELLİKLERİ

3.2.1. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Kişiliğini Etkileyen Unsurlar

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin edebî kişiliğini incelemeden önce kişiliği ve onu etkileyen faktörler üzerinde durmak gerekir. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin uzun boylu zayıf bir bünyeye sahip biri olarak güler yüzlü, mütevâzi, kanaatkâr, barışçı, ince düşünceli, hoş sohbet biriydi. Aynı zamanda keskin zekâsının yanı sıra çabuk sinirlenen bir yapıya sahipti. Konuşurken kısık bir sesle konuşur, yaşamında abartıdan hoşlanmayan sadeliği seven bir kişiliği vardı. Mutluluğa bürünmeye çalışsa da çehresini saran üzüntü ve keder kendini gösteriyordu.¹⁰⁷

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin şiirlerini anlamak için öncelikle şairi anlamamız gerekmektedir. Buna dayanarak şairin karakterini oluşturan en önemli unsurları sırlamak gerekir: Bunların başında da hastalığı, maddî durumu, genel kültürü ve edebî araştırmaları, Tunus'un Fransız işgali altındaki durumu ve hukuk fakültesinde okuması gelmektedir.¹⁰⁸

3.2.1.1. Hastalığı

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî kısa ömrüne rağmen çocukluğundan itibaren çektiği kalp rahatsızlığının da getirdiği sıkıntıları yoğun bir şekilde yaşaması, O'nun karamsar ve ara ara agrasif tavırlar sergilemesinin en büyük etkenlerinden biridir.

¹⁰⁴ Tarrâd, *Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 15.

¹⁰⁵ Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-mua'âsır*, 272.

¹⁰⁶ Tarrâd, *Dîvânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 15.

¹⁰⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 115.

¹⁰⁸ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 115.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin hastalığı hayatını karartan en büyük felaketi idi. Ancak eş-Şâbbî kendi bedenini mahkûm eden bu hastalığın pençesinde boğuşurken, ülkesinin sömürge altında özgürlükten yoksun yaşadığı felaketi de benimseyerek ikisini birbirinden ayırmadan yaşıyordu. Muhsin Bin Hamîde'nin 1956 yılında Tunus'ta yayınlanan *el-Fikir* dergisinde şöyle ifade ediyordu;¹⁰⁹

*“ Belki de Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî kendi acı dramını halkının yaşadığı acı dramın içinde yaşayan, ikisini birbirinden ayırmayan ilk şairdi ”.*¹¹⁰

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî Tunus'un iniltilerini ta içinde hisseden ve kendi iniltilerinde acısının ikiye katlandığı bariz bir şekilde fark ediliyordu, çünkü ülkesi için birçok şeyin hayalini kurarken buna zayıf bedeninin gücü yetmiyordu.¹¹¹

eş-Şâbbî'nin ölümünden yaklaşık on ay öncesine ait 13 Aralık 1933'te yazar arkadaşı el-Hilyevî'nin şaire yazdığı bir mektubunda şöyle ifade ediyordu:¹¹²

“Feleğin sana ters düşmesi düşüncesinde ısrarcı olman ile karamsar fikirlerinden vazgeçmeni rica ediyorum. İçinde bulunduğun yaşam uğraşlarının yanı sıra sağlık sorunların sana yeterince sıkıntı vermektedir. Buna rağmen insanın yenilgiyi kabul etmesi ardır. Teslim olmaksa zayıflık ve utançtır.”

Mektupta da görüldüğü üzere şairin birçok isyanı, hayatı istediği gibi yaşayamadığı içindir. Bunun etkisi ömrünün son dönemlerinde bile bariz bir şekilde görülmektedir.

3.2.1.2. Maddi Durumu

Şairin zor dönemler atlattığının yanı sıra geçim sıkıntısı çektiği günlerde, kaygıya dönüşen hali, O'nu özgürlüğünü de kısıtladığı düşüncesine sürüklemiştir. Özellikle de babasının ölümü, henüz 20 yaşındaki şairin hem maddi hem de manevi olarak ağır sorumluluklar altında kalmasına neden olmuştur.

¹⁰⁹ El-Fikir Dergisi: 1955-1989 yılları arasında Tunus'ta yayınlanan edebiyat dergisidir. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin vefatından sonra 1956 Ekim-1959 Kasım-1959 Aralık-1960 Şubat-1960 Mart birçok makale yayınlamıştır. ;Bilgi için bakınız; *Târîhu 'l-edebû 't-Tûnisî el-hadîs ve 'l-muâ 'sır*, 76.

¹¹⁰ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 113.

¹¹¹ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 131.

¹¹² Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 121.

3.2.1.3. Genel Kültürü ve Edebî Araştırmaları

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin küçük yaşına rağmen öncelikle babasından aldığı ilk edebi eğitiminin yanı sıra Zeytûne'de devam ettiği Arap edebiyatı dersleri, birikimlerinin temelini oluşturmuştur. Ayrıca şairin hukuk fakültesinde katıldığı konferansların, adalet ile hukuk arayışını kamçıladığı aşikârdır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'de Zeytûne döneminde başlayan Cahilî, Emevî, Abbasî ve Endelüs edebiyatları derslerinin, üniversite yıllarında da iç içe olduğu bilinen çağdaş Arap edebiyatı ile Mehcer edebiyatının büyük bir etkisi olmuştur. eş-Şâbbî Arapça'dan başka bir dil bilmemesine rağmen bir çok Avrupa edebiyatına ait Arapça çeviriler de okumuştur.¹¹³ Şairin vakıf olduğu bu edebiyatların başında Fransız edebiyatından çeviriler gelir. Öyle ki sahip olduğu bu birikim Fransız edebiyatının ekollerini bile tanınmasına yardımcı olmuştur. Bu kültüre ilaveten Yunan edebiyatı, Roma edebiyatı, İngiliz edebiyatı ile Alman edebiyatı çevirilerinden de haberdardı.¹¹⁴

3.2.1.4. Tunus'un Fransız işgali altındaki durumu

Fransız sömürmesine maruz kalan Tunus, her türlü toplumsal yoksulluğa, kültürel geriliğe, siyasi güçsüzlüğe ve çeşitli acılara sahne olmuştur. Bu acılar Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin köklü ve dahiyâne şiir yeteneğinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. eş-Şâbbî, asaletli, coşkulu, heyecanlı, vatan sever bir şair olmasının yanı sıra, bazen de umutsuz, tedirgin, muzdarip, isyankâr bir ruha sahip olabiliyordu.

3.2.1.5. Hukukçu Bir Babanın Oğlu Olması, Hukuk Fakültesinde Okuması

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî adalet arayan bir şairdir. Ülkesinin uğradığı ihtilal dönemine isyanı vardı. O dönemin siyasetçilerine, din adamlarına, bilim ve fikir aydınlarına, halka, kısaca herkese bir çağrısı vardı. Başta kadılık yapan bir babanın oğlu olarak hakka ve hakkaniyete çağrısı vardı. Adalet ve hukukun yaşatılması taraftarıydı. Bu özelliğini de Zeytûne'den sonra İslam Hukuku Fakültesi'nden mezun olarak ortaya koymuştur. Bu yönünü şiirlerinde sıkça görmekteyiz.

¹¹³ el-Hadrâ, *el-İtticâhât ve 'l-harekât fi 'ş-şi 'ri 'l-Arabiyyi 'l-hadîs*, 432.

¹¹⁴ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 125.

3.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî erken yaşta şiir dehasını ortaya koymuştur. 1923'te yazdığı “*Ya Hubb*” (Ey Aşk) kasidesini henüz 14 yaşındayken kaleme almıştır.¹¹⁵ Ayrıca bazı şiirleri 1926'da *en-Nahda* dergisinde yayımlanmıştır.¹¹⁶ eş-Şâbbî'nin seçilmiş birkaç şiiri, arkadaşı es-Senûsî'nin “*el-Edeb et-Tûnisî fil-karni'r-rabi'aşer*” (Ondördüncü Asırda Tunus Edebiyatı) kitabının 1. cildinde yayımlanmıştır.¹¹⁷

Ebu'l-Kâsım'ın engin bir edebî kültüre sahip olmasının nedeni Arap edebiyatının bütün evrelerini takip etmesiydi. Cahilî, Emevî, Abbasî özellikle de Endülüs dönemi edebiyatına vakıf olması ilk dönem şiirlerinde kolayca fark edilmektedir.¹¹⁸

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, el-Mütenebbî'nin (d.915-ö.965), Ebu'l-A'lâ el-Ma'rri (d.973-ö.1057), İbnu'l-Fârız'ın (d.1181-ö.1235) ve İbnu'r-Rûmî'nin (d.839-ö.896) şiirlerini okuyan ve bunların etkisinde kalarak onların izinden gitmeye çalışan bir dahidi.¹¹⁹ Diğer yandan şairin “*Ya Şii'ru*” (Ey Şiir) kasidesinde Ömer Hayyâm'ın (d.1040-ö.1131) rubailerinin etkisini, birkaç dörtlüğünde görmek mümkündür.¹²⁰

يَا شِعْرُ أَنْتَ فَمِ الشُّعُورِ، وَصَرَخَةُ الرُّوحِ الْكَئِيبِ
يَا شِعْرُ أَنْتَ صَدَى نَحِيبِ الْقَلْبِ، وَالصَّبَبِ الْغَرِيبِ
يَا شِعْرُ أَنْتَ مَدَامِعُ عَلَقَتْ بِأَهْدَابِ الْحَيَاةِ
يَا شِعْرُ أَنْتَ دَمٌ، تَفَجَّرَ مِنْ كُلِّ مَوْجِ الْكَائِنَاتِ

Ey şiir! Sen duyguların dilisin, kederli ruhun çılgınsın.

Ey şiir! Sen garip aşığın, kalbinin feryat yankısısın.

¹¹⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 19-20.

¹¹⁶ Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-muâ'sır*, 275.

¹¹⁷ Emîr Fereheng Neyyâ, “Melâmih el-mukâvame fi şî'ri Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî”, *Mecelletu Dirâsât fi'l-Luğâti'l-A'rabiyyeti ve Edâbuhâ*, Hakemli Dergi, 4, (Kasım 2011): 5.

¹¹⁸ Nâcî, *Şi'ru Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî fi dav'i nazariyyetu't-telakkî*, 18.

¹¹⁹ Parıldı, “*İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî*”, 333.

¹²⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 55-63.

Ey şiir! Sen yaşamın kirpiklerine asılmış gözyaşlarıydın.

Ey şiir! Sen kâinatın kesilmiş yaralarından fişkırarak kansın.

Tunuslu yazar Bû Yahya eş-Şâzilî (d.1918-ö.1997), Fikir Dergisinde, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî çalgısının teline vurduğu zaman sanki Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî'nin *el-Luzumiyyât* adlı eserinin iniltilerini duyarsın diye ifade etmiştir. eş-Şâbbî'nin karamsarlığının, yaşama olan öfkesinin bir benzerini de el-Ma'arrî'nin şiirlerinde görmekteyiz. Ayrıca Halep fakihlerinin kararıyla idam edilen sufi şair Maktûl Şahâbeddîn Sühreverdî'nin (ö.587) şiirlerindeki sitemkâr beyitlerin, eş-Şâbbî'de de örneğine rastlamakta mümkündür:¹²¹

بِالسِّرِّ إِنِّ بَاحُوا تَبَاحِ دِمَاؤُهُمْ وَكَذَا دِمَاءُ الْعَاشِقِينَ تَبَاحُ

Âşıkların kanlarını helal saydıkları gibi, sırrı açığa vururlarsa da, kanları helal sayılacaktır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî kendisini, Sühreverdî'ye benzetmiş olmalı ki, Şahabeddin Sühreverdî'yi anlayamayan ve onu idama gönderen halkın bir benzerinin de kendi çevresinde olduğundan çok muzdarip olarak *Tûnis el-Cemîle* (güzel tunus) adlı şiirinin bir beytinde kendini şöyle ifade etmiştir:¹²²

لَا أَبَالِي وَإِنْ أُرِيقَتْ دِمَائِي فَدِمَاءُ الْعُشَّاقِ دَوْمًا مُبَاحَةٌ

Kanımı akıtsalar da umurumda değil ki. Her zaman helal sayılmıştır âşıkların kanı.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin edebî birikimleri geniş olmasının yanı sıra çeşitlilik açısından da dikkat çekmektedir. Ünlü Mutasavvıf Muhyiddîn el-Arabî'nin (ö.638) görüşlerini şiirleri aracılığı ile anlamıştır:¹²³

كُلَّمَا أَدَّكَرُهُ مِنْ طَلِّ أَوْ رُبُوعٍ أَوْ مَعَانٍ، كُلَّمَا...
وَكَذَا السُّحْبُ إِذَا قُلْتُ: بَكَتْ وَكَذَا الزَّهْرُ إِذَا مَا ابْتَسَمَا

¹²¹ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 124.

¹²² Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 124.

¹²³ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 124.

أَوْ بُرُوقٍ أَوْ رُعُودٍ أَوْ صَبَاً أَوْ رِيَّاحٍ أَوْ جُنُوبٍ أَوْ شَمَا
صِفَةً قُدْسِيَّةً عُلُوبِيَّةً أُعْلِمْتُ أَنَّ لِمِثْلِي قَدَمَا
فَاصْرَفَ الْخَاطِرَ عَن ظَاهِرِهَا وَاطْلُبِ الْبَاطِنَ حَتَّى تَعْلَمَا

Hatırladıklarım, Hatıralı kalıntılar, bahçeler, şarkı söylenen yerler. Her ne zaman...

Eğer söylesem! Bulutlar aynı şekilde ağlardı gülümsediğinde desem çiçekler!

Şimşekler, gök gürültüleri, saba rüzgârları, veya kuzeyden, güneyden esen rüzgârlar.

Hepsi Yüce ve Kudsî bir özelliktir ki, bildirildi öncesinde benim gibisine.

O zaman dış görünüşünden düşünceni kaçır, içeriğini iste ki âlim ve bilgi sahibi olasın.

İbnu'l-Arabî'nin yukarıda geçen dizelerinde, evrendeki bütün varlıkları bir İlahi tecelliye delalettir düşüncesini eş-Şâbbî, divanındaki “*Kalbu 'ş-şâi 'r*” (Şairin Kalbi) şiirinin şu beyitlerinde şöyle ifade eder:¹²⁴

كُلُّ مَا هَبَّ وَ دَبَّ وَ مَا قَامَ أَوْ حَامَ عَلَى هَذَا الْوُجُودِ
مِنْ طُيُورٍ وَ زُهُورٍ وَ شَدَا وَيَنَابِيعٍ وَ أَغْصَانٍ تَمِيدُ
وَ بَحَارٍ وَ كُهُوفٍ وَ دُرَى وَ دِيَارٍ وَ بَرَاكِينٍ وَ بِيْدُ
وَ ضِيَاءٍ وَ ظِلَالٍ وَ نَجَى وَ فُصُولٍ وَ عُيُومٍ وَ رُعُودُ
وَ تُلُوجٍ وَ ضَبَابٍ عَابِرٍ وَ أَعَاصِيرٍ وَ أَمْطَارٍ تَجُودُ
وَ تَعَالِيمٍ وَ دِينٍ وَ رُؤَى وَ أَحَاسِيْسٍ وَ صَمْتٍ وَ نَشِيدُ

¹²⁴ Ferrûh, eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât, 125.

كَلِّهَا تَحْيَا بِقَلْبِي حُرَّةً غَضَّةَ السَّحْرِ كَأَطْفَالِ الْخُلُودِ

Ey! Evren üzerinde olan her türlü varlık. Ayakları üzerinde duran, ya da gökyüzünde uçanlardan.

Kuşlardan, çiçeklerden, güzel kokulardan, pınarlardan ve uzayan dallardan.

Denizlerden, mağaralardan, sığınaklardan, meskenlerden, volkanlardan ve çöllerden.

Aydınlıklardan, gölgeliklerden, karanlıklardan, mevsimlerden, bulutlardan ve gök gürültülerinden.

Karlardan, gelip geçen sislerden, fırtınalardan ve bereketli yağmurlardan.

Eğitimlerden, dinden, rüyalardan, duygulardan, sessizlikten ve şarkılardan.

Hepsi ölümsüz cennetin çocukları gibi, seherin körpeliğinde kalbimde özgürce yaşar.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, aynı zamanda Mevlana'dan da etkilenmiştir. Şiirlerinde birçok yerde kullandığı ney motifi de bunun bir göstergesidir.¹²⁵ Çağdaş dönem edebiyatçıların birçoğu eş-Şâbbî'nin şiirlerindeki ney motifini Cibrân'a nisbet etseler de şair tasavvuf ehliyle Zeytûne yıllarında yakından ilgilendiğinden dolayı bu kültürü yakından tanımaktaydı. Muhtemelen Cibrân'da şiirlerindeki ney motifini Mesnevi'nin tercümelerini okuyarak tanımıştır.

eş-Şâbbî ilk dönem şiirlerinde Endülüs edebiyatına olan ilgisini, Muvaşşaha tarzını şiirlerinde kullanarak ortaya koymuştur.¹²⁶ Şairin bazı şiirleri, Endülüs şairlerinden birine ait olduğu izlenimini veriyor.¹²⁷ Şairin “*el-Gazâlu'l-fâtin*” (Büyüleyci Ceylan) şiirini buna örnek olarak verebiliriz.¹²⁸

¹²⁵ İnci Koçak, Mevlana ve Ömer Hayyâm'ın eş-Şâbbî'ye Etkileri ve Şiirinin Özellikleri, *Ankara Üniversitesi DTCF Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38/1-2, (1998).35.

¹²⁶ Muvaşşahalar: Üç dörtlükten oluşan kâfiye ve dizelerde uyum gözetmeksizin yazılan şiirlerdir; Bilgi İçin Bakınız: Kadir Güneş, *el-Mu'cemu'l-Arabî*, (İstanbul: Mektep Yayınları, 2014), 1296.

¹²⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 126.

¹²⁸ Tarrâd, *Dîvânü Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*, 128.

رُبَّ ظَنِّي عِلْفُهُ بِالْبَهَا قَدْ تَقَرَّطَا¹²⁹
تُمْ مِنْ وَصْلِهِ الْجَمِيلِ غَدَا الْقَلْبُ مُمْلَقَا
سَحَرَ اللَّبَّ طَرْفُهُ مَادَهَا الرِّيقَ لَوْرَقِي
أَوْصَبَ الصَّبَّ صَدَّهُ وَالشَّفَا لَو تَرْفَقَا

Güzellik giysisine bürünmüş bir ceylana bağlandım.

Onun güzel vuslatından dolayı kalbi huzur ve sevgiyle yumuşattı.

Göz ucuyla bir bakışı akli büyüledi, ağzın suyu aksaydı ona doğru uzanırdı.

Onun hicranı aşığını hasta ederken, vuslatı ise şifayı tattırırdı.

Bu mısraların devamında da görüleceği üzere, şair beyit sayılarına bağlı kalmadan, Doğu Arap edebiyatının modern tarzı haline gelen Endülüs edebiyatı kurallarına göre daha özgür, daha serbest bir metodla yeniliğe yelken açmıştır.

Bu edebî mirasın üzerine Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, kendi döneminin en önemli akımı olan romantizm şiirini de takip ederek fark yaratmayı başarmış ve eski Arap şiirinin özelliklerinin dışına çıkan yeni nesil, genç şairlerden biri olmuştur. Romantizmin etkisi şairin şiirlerinde açıkça görülür.¹³⁰ eş-Şâbbî'nin son dönem şiirlerinde İslamî terimleri az kullanması gibi, romantizmin de özgürlükçü bir akım olması nedeniyle bütün sınırlamalardan uzak durup, bu terimlere sadece iman, kaza, kader ve ölüm ile ilgili şiirlerinde yer vermesini örnek olarak verebiliriz. Şairin “Eyyuha'l-layl” (Ey Gece) şiirinin şu mısrasında açıkça fark ediyoruz.¹³¹

كُنْ كَمَا شَأْنَتِ السَّمَاءِ كَثِيْبًا أَيُّ شَيْءٍ يَسُرُّ نَفْسَ الْأَرِيْبِ

Kederli ol, semanın istediği gibi, dehâ sahibi gencin gönlünü, ne hoş eder ki!

¹²⁹ تَقَرَّطَا/ Takartaka: Giyilen beyaz bir giyisi. almaany.com, “ el-Ma‘ânî”, erişim: 1 Kasım 2018, <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%82%D8%B1%D8%B7%D9%82/>.

¹³⁰ Abdülhamid Ahmedî, “Mazâhiru Românsiyye fi şi‘ri Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî”, *Zâbul Üniversitesi İda‘ât Nakdiyye (Faslıyye Muhakkeme) Dergisi* 1/4 (Ekim. 2011):13.

¹³¹ Nâcî, *Şi‘ru Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî fî dav‘i nazariyyetu't-telakkî*, 20.

Romantizm akımında şairlerin tabiata seslenmeleri onunla teganni etmeleri çok rastlanan bir durumdur. eş-Şâbbî de tabiatı betimleme yerine divanında özellikle *Îrâdetu'l-Hayât* kasidesinde görüldüğü gibi, tabiatı kişileştirerek ona bazen, hüznlerini, kaygılarını, bazen de heyecanlarını, coşkularını ortak etmiştir.

eş-Şâbbî bazen kendi yaşadığı dünyadan farklı bir dünya oluşturup, ölüm ile yaşam arasında felsefi bir bağlantı kurarak şiirlerinde konu etmiştir. Daha çok Eflatuncu karmaşık düşünceleri sergilemiştir şiirlerinde. Böylece kendi kendine sorgulamalar kurarak iç dünyasındaki karmaşık duygulara cevap aramıştır.¹³²

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî her ne kadar batı edebiyatından etkilenip hayatının bazı dönemlerinde farklı akımların etkisinde kalsa da, yetiştiği ortamın ve medreselerde aldığı islami eğitimin etkisiyle özünü kaybetmemiştir. Şairin iç dünyasında yaşadığı çatışma ve isyanlarında kendini frenleyen ve törpüleyen inancı, her zaman bir iç disiplin olarak kendini göstermiştir.

Ebu'l-Kâsım “*Salavâtun fi heykeli'l-hubbi*” şiirinden bu beyitlerde gizemli sevdiğinin özünü merak edencesine kendini sorgular ve onun Yunan Mitolojisinde bir aşk koruyucusu ve güzellik tanrıçası olarak bilinen Venüs müdür, yoksa Firdevs Cennet'inden yeryüzüne inen bir melek midir diye felsefi düşüncelerini bu beyitlerle dillendirirken tasavvufi görüşlerini de açıkça dile getirmektedir.¹³³

أَيُّ شَيْءٍ تُرَاكِي؟ هَلْ أَنْتِ فِينَيْسُ
تَهَادَتْ بَيْنَ الْوَرَى مِنْ جَدِيدِ
أَمْ مَلَائِكُ الْفِرْدَوْسِ جَاءَ إِلَى الْأَرْضِ
ضِ لِيُحْيِي رُوحَ السَّلَامِ الْعَهِيدِ!

Sen nesin? Bir Venüs olabilir misin? İnsanların arasına yeniden gönderilmiş bir armağan mısın?

Vaat edilmiş barışı ihya etmek için, yoksa yeryüzüne gönderilmiş bir Firdevs meleği misin?

Daha sonra bu edebî birikimine eklediği romantizm akımına ilaveten Mehcer edebiyatçılarına ve merak duyduğu sevgi onu döneminin Nahda şairlerinin başına

¹³² Nâcî, *Şi'ru Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî fi dav'i nazariyyetu't-telakkî*, 22.

¹³³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 183-187.

getirmiştir. Mehcer edebiyatından özellikle Amerika'ya göç eden Cibrân Halil Cibrân'ın şiirlerini takip eden şair, onun yolunu izlemiş ve görüşlerini de yer yer şiirlerine yansıtmıştır.¹³⁴ Şair hayatının bir döneminde Cibrân'ın kalem, vicdan ve din özgürlüğünü savunan düşüncelerini şiirlerine yansıtarak baskıcı toplumlar karşısında başkaldıran ve her alanda yenilikler yapmaya çalışan bir tavır oluşturmuştur.¹³⁵ Ayrıca Mîhâîl Nuayme ve İlyâ Ebu Mâzî gibi birçok çağdaş şair ile bu fikirlerini zaman zaman paylaşmıştır.¹³⁶

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin genç yaşta sahip olduğu bu birikim, onun zekâsı ve ustalığının göstergesiydi. O dönemde dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Şairin birçok yeniliği ve farklı akımları tanıyıp takip etmesiyle şiirlerinde Mehcer etkisinde olduğu ifade edilse de gerçek şu ki, O, sahip olduğu derin edebiyat bilgisi ve üstün dil eğitimi ile birçok kültürü harmanlayarak kendi tarzını ortaya çıkartmıştır.

1925 yılında Zeynelâbidîn es-Senûsî'nin kurduğu “*el-‘Âlemu'l-edebî*” (*Edebiyat Dünyası*) gazetesinde 1926'dan itibaren eş-Şâbbî'nin şiirlerini beğeni ile yayınlamaya başlamıştır. Ayrıca Zeynelâbidîn es-Senûsî 1927'de yayımladı. “*el-Edebu't-Tunisi fi'l-karni'r-rabi'a-aşer*” (*Ondördüncü Asırda Tunus Edebiyatı*) Hicrî 14. asrı kastederek, kitabında eş-Şâbbî'nin yazılarına, şiirlerine sık sık yer vererek onun kısa sürede ün kazanmasına yardımcı olmuştur. Bu çalışmaların devamında eş-Şâbbî Başkent Tunus'taki birçok ünlü edebiyatçının da üyesi olduğu edebiyat Kulübüne katılmıştır.¹³⁷ O dönem Tunus edebiyat Kulübü üyelerinden ve Tunus'un ünlü edebiyatçılarından olan, eş-Şâzilî Haznedar, Ahmed el-Atkî, Mustafa Ağa, Muhammed el-Arabî el-Kebâdî, Osman el-Kea'ak, Muhammed el-Muhtâr, el-Hâşimî es-Sebi'î ve el-Habîb Bû Rukaybe zikredilebilir.¹³⁸ Bu Kulübün başkanlığını el-Muhtâr bin Mahmud üstlenirken, sır kâtipliğini de eş-Şâbbî yapmıştır. eş-Şâbbî, “*el-Hayâlu's-şii'ri inde'l-Arab*” (Araplarda Şiir Düşüncesi) konulu, hayatının ilk konferansını 1929'da bu edebiyat kulübünde vermiştir.¹³⁹

¹³⁴ Koçak, *Mevlana ve Ömer Hayyâm'ın eş-Şâbbî'ye Etkileri ve Şiirinin Özellikleri*, 34.

¹³⁵ Yazıcı, “Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî”, 56.

¹³⁶ Neyyâ, “Melâmih el-mukâvame fi şî'ri Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî”, 6.

¹³⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 102.

¹³⁸ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 102.

¹³⁹ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 103.

3.4. EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ HAKKINDA EDEBİYATÇILARIN GÖRÜŞLERİ

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin kısa ömrüne rağmen ileri düzeydeki yeteneği ve kabiliyetiyle dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Yaş olarak çağdaşlarından küçük olması şairi inandığı ilkelerinden hiçbir zaman ödün vermemiştir. O dönem edebiyatçıları arasından sıyrılarak sivrilen bir şair olması yeteneğinin ne denli büyük olduğunun şahididir. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında yazılan birçok eser edebiyatçıların şair ile ilgili iki ayrı görüşe sahip olduklarını gösterir. Bazı edebiyatçılara göre şairin şiirlerinde direnişçi ruhun yansımaları olarak halkına rehberlik eden yapıcı bir kimliğe sahip olduğunu savunanlar olsa da, bunun tersini düşünen edebiyatçılar da mevcuttur. eş-Şâbbî'yi halkıyla barışık olmayan, hedefsiz ve karamsar bir şair olduğunu dile getiren bir grup edebiyatçıların da görüşleri vardır. Edebiyatçıları arasındaki bu görüş ayrılığı Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin döneminde başlamış olmakla beraber günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Bazı edebiyatçıların şair hakkında lehte ve aleyhte olmak üzere yazdıkları eserlerde ve makalelerde kendi görüşlerini yansıtan bazı eleştiriler vermek şairin şiirlerini daha kapsamlı anlama hususunda yardımcı olacaktır. Edebiyatçıların şair ile ilgili görüşlerini dile getiren şu ifadeler yer verebiliriz:

3.4.1. Zeynelâbidîn es-Senûsî¹⁴⁰

Zeynelâbidîn es-Senûsî arkadaşı ve en yakın dostu olarak Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'yi şöyle anlatmıştır:¹⁴¹

“eş-Şâbbî şiirin peşinde koşan, ya da özel günlerde şiir söyleyen birisi değildi. Şiiri yazmak için kendini sıkan biri de değildi. Ancak şiir gece gündüz demeden, bazen bir fundalığın gölgesinde, bazen de kızıl sıcakta ya da yaşadığı kulübede eş-Şâbbî'nin içine, sonrasında dilinde doğan bir yeteneği. Şiir oturmadan o hali devam ederdi, daha sonra uyurdu sanki ağır bir işin kendisini yorduğunu, ya da üzerinden bir yük

¹⁴⁰ Zeynelâbidîn es-Senûsî: Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin en yakın arkadaşı olarak tanınan Zeynelâbidîn es-Senûsî (d.1898-ö.1965) aynı zamanda Tunuslu araştırmacı yazar ve edip olarak tanınır. Zeynelâbidîn es-Senûsî Tunus'ta gazeteci olarak görev yapmıştır. İsmail Durmuş, “ Senûsî, Zeynelâbidîn ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2016) 2: 500-501.

¹⁴¹ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 212.

indirildiği duygusuna kapılırdı. eş-Şâbbî bazen şiiri içinde dizerdi ve bir süre sonra kaydedirdi. Bazen de bir gecenin sabahında şiirini yazardı.”

3.4.2. Ahmed Zeki Ebû Şâdî¹⁴²

Ahmed Zeki Ebû Şâdî çağdaşlaşma sürecinde birçok düşünceyi tek çatı altında toplamak adına Apollo dergisini kurmuştur. Farklı ülkelerden de olan birçok edebiyatçının da desteğiyle Arap dünyasının sesi olmaya çalışmışlardır. Araştırmacı yazar ve edip Ahmed Zeki Ebû Şâdî, “*Kadâyâ’ş- şii’ru’l-muâ’sır*” adlı kitabında Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’yi şöyle anlatır:¹⁴³

“eş-Şâbbî’nin şiiri dâhilik ve üstün başarıya sahip bir şiirdir. Şiirinde anlatılması zor bir nurani kutsallık vardır. Bizde doğuşu ya da batışı olsun, her ne makamda olursa olsun yüce bir çağrıdan gelen her birinde ayrı bir güzellik vardır. Bunları şiir olarak söylemeseydi eğer, Meryem’in oğlu İsa’nın yüzündeki nur gibi çehresini aydınlatırdı.”

Ahmed Zeki Ebû Şâdî, eş-Şâbbî’yi anlatan sözlerine şöyle devam eder:¹⁴⁴

“ eş-Şâbbî fotoğraf makinesi gibi bir zekâyâ sahipti. Öyle ki 9 yaşında Kur’an-ı Kerim’i ezberledi. Arapça’dan başka bir dil bilmemesine rağmen sadece Arap edebiyatına değil de birçok edebiyata tercüme okuyarak vakıf olmuştur. Küçüklüğünden beri her taklidi ya da etkilenmeyi aşan deha bir zekâ ve asil bir kültüre sahiptir. Mehcer edebiyatçılarının şiirlerine benzer olduğunu düşündüğümüz şiirleri ise sadece tesadüften ibarettir, daha fazlası da olamaz zaten. Tesadüften ibarettir.”

“eş-Şâbbî’nin Apollo şairleriyle iletişimi çok iyiydi, Apollo ekolu kurulmadan önce de çok iyiydi, bizler de şahsen eş-Şâbbî’ye sadece edebî dehasına değil, onun ince insani düşüncelerine ve yüce vatan sevgisine yönelik hayran kaldık. Asaletli ve

¹⁴² Ahmed Zeki Ebû Şâdî: (d.1892- ö.1955) Mısırlı şair ve edip aynı zamanda eğitimini İngiltere de tamamlayan ve birçok çalışmaya öncülük eden başarılı bir doktordur. Ahmed Zeki Ebû Şâdî kültürlü ve edebiyatçı bir ailede şiirin ocağında yetişmiştir. Annesi Emine Necip hanım divan sahibi bir şairedir. ;Mehmet Yalar, “Ebû Şâdî, Ahmed Zeki”. ; *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2016) Ek-1: 373-374.

¹⁴³ Ahmed Zeki Ebû Şâdî, *Kadâyâ’ş şii’ru’l-muâ’sır*, (Kahire: Muessetu Hindâvî li’t-Ta’lîm ve’s-Sekâfeh, 2012), 81.

¹⁴⁴ Ebû Şâdî, *Kadâyâ’ş şii’ru’l-muâ’sır*, 89-90.

ayrıcalıklı tarzıyla aramızda benzeri yoktu. Onun şiirleri ancak büyük usta Bişâre el-Hûvrî'nin¹⁴⁵ şiirleri tarzında şiirler yazıyordu.”

3.4.3. eş-Şâzilî el-Kuleybî¹⁴⁶

eş-Şâzilî el-Kuleybî'nin “eş-Şâbbî ve tecrubetu'l-fecri'l-cedîd” (eş-Şâbbî ve Yeni Sabah Tecrübesi) yazısında şair hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:¹⁴⁷

“Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin hayatı, sevdiğini belirten şiirleri olmasına rağmen çok çabuk kırılıp karamsarlaşıyor. Şair evrenin güzelliğini anlatırken bir anda fikri değişip bu güzelliğin sahte bir büyü olduğunu söyleyebiliyor.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî de iki gerçek vardı; hem var olan duruma başkaldırmak hem de aydınlığa doğru ilerlemek. Şairin şiirlerine yansıyan öfke hayatı değiştirmeye ve yenilemeye yönelik bir öfke değildir. Şairin yıkıcı öfkesi içine işleyen umutsuzluğun bir çalkantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da eş-Şâbbî'nin varlık sebebini açıklayan bir durum olarak; şairin maddenin esaretinden kurtulduktan sonra ruhani varoluşun yüceliğine vurgu yapar. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî için gerçek var olmak şairin uzak sabah diye sembolize ettiği doğacak olan sabahla var olacağına inanır.”

¹⁴⁵ Bişâre Abdullah el-Hûrî: (d.1885-ö.1968) Şiirde üstün yeteneğinden dolayı el-Ahtal es-Sağîr adıyla meşhur olan Lübnanlı şairdir.

weziwezi.com/ “eş-Şâî'r Bişâre el-Hûrî/ Men huve'l Ahtal”, erişim: 5 Nisan, 2019.
<https://weziwezi.com/%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D8%B9%D8%B1-%D8%A8%D8%B4%D8%A7%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%88%D8%B1%D9%8A/>.

¹⁴⁶ eş-Şâzilî el-Kuleybî: (d.1925) Tunuslu akademisyen ve siyasetçi olarak (1979-1990) yılları arasında Tunus'ta Arap Birliğinin Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır. aljazeera.net/ Mavsua'tu'l-Jazira, “eş-Şâzilî el-Kuleybî”, erişim:5 Mayıs 2019,

<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/9/25/%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D8%B0%D9%84%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%84%D9%8A%D8%A8%D9%8A-%D8%B5%D9%88%D8%B1%D8%A9>.

¹⁴⁷ Ferrûh, eş-Şâbbî şâî'ru'l-hubbi vel-hayât, 222.

3.4.4. Halife Muhammed et-Telîsî:¹⁴⁸

Halife Muhammed et-Telîsî'nin eseri olan *eş-Şâbbî ve Cibrân* (eş-Şâbbî ile Cibrân) kitabında iki şair arasında mukayeseli karşılaştırma yaparak her iki şair hakkında görüşlerini açıklamıştır.

Halife Muhammed et-Telîsî *eş-Şâbbî ve Cibrân* kitabında Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Cibrân'ın iyi bir öğrencisi olduğunu vurgulamak isteyen ifadeleriyle şöyle açıklama yapar:¹⁴⁹

“eş-Şâbbî'nin şiir serüverinde Cibrân'ın etkisi apaçık ve çok nettir. Cibrân'ın tarzı eş-Şâbbî'nin ruhuna hitap etmiş olmalı ki, onda kendisini bulmuştur. eş-Şâbbî için Cibrân Romantik tarzın bir örneğidir ya da isyankar romantik ruhun bir yansımasıdır. En büyük yanlışlardan biri olarak “Cibrân şair değildi ki eş-Şâbbî ondan etkilensin” ifadesi doğru bir ifade değildir. Nasıl ki düşünce etkisi ancak şairler arasında hâsıl olursa, Şairi ancak şair olan anlar, nesir yazarına da ancak nesir yazarı etkileyebilir.”

Halife Muhammed et-Telîsî, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ile Cibrânı karşılaştırırken aralarındaki benzer noktaları dile getirmeye çalışır. Cibrân'ın şiir felsefesinin ana hataları olarak aşk, özgürlük ve isyandan oluştuğunu ifade eden Halife Muhammed et-Telîsî, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin de bu kulvardan nasibini aldığını şu cümleleriyle anlatır:

“Cibrân'ın başına gelenin aynısı eş-Şâbbî'nin de başına gelmiştir. Birisi dinden çıkmakla suçlanırken bir diğeri kiliseye karşı gelerek hadsizlikle suçlandı. Şüphesiz ki her iki şairinde gurbette yalnızlık duygularına kapılmaları ve derinden etkilenmelerinin en önemli sebebi de yaşadıkları bu durumdur.”

¹⁴⁸ Halife Muhammed et-Telîsî: Halife Muhammed et-Telîsî (d.1930-ö.2010) Libyalı edebiyatçı yazar.1964-1967 yılları arasında Libya da Basın ve Kültür Bakanıydı. Daha sonra Arap Yazarlar Birliği Genel Sekreter Yardımcısı olarak yapmıştır.

Dîvânü'l-Arab, “Halife et-Telîsî”, erişim 15 Nisan2019.

<https://www.diwanalarab.com/spip.php?article6719>

¹⁴⁹ Halife Muhammed et-Telîsî, *eş-Şâbbî ve Cibrân*, 5. bs. (Trablus: ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Kitâb, 1984), 202.

Yine Halife Muhammed et-Telîsî açıklamasında:

“Ormanla mırıldanmak Cibrânice bir tarzdır, dikenlerden taç yapmak Hıristyanca bir eylemdir. Görünen o ki, eş-Şâbbî şiirlerinde ormana da gitmiştir, kuşlarının ve ağaçlarının arasında varlığın sırlarını çözmeye çalışırken tefekkür haline bürünmüştür.”

“Şüphesiz ki eş-Şâbbî Mehcer edebiyatından etkilenmiştir, özel olarak da Cibrân’ın edebiyatından etkilenmiştir. eş-Şâbbî’nin edebiyatını araştıranların başka bir edebiyatçıdan ziyade Cibrân’a yönelmeleri gerekir. Tahmin etmekten, zandan bulunmaktan daha etkili olacaktır. eş-Şâbbî’nin nesir tarzı Cibrân’ın tarzıdır. Şiir tarzı da Cibrân’dan etkilenmiştir. Fikirleri de Cibrân’dan etkilenmiştir, ayrıca Cibrân’ın etkisi eş-Şâbbî’nin birçok şiirinde apaçık görülmektedir...”

Halife Muhammed et-Telîsî eş-Şâbbî ve Cibrân kitabında Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin Apollo kulübüyle ilişkisini açıklar ve şairi övgüler yağdırarak şöyle söyler:¹⁵⁰

“Ancak Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî Apollo kulübünün ya da Apollo grubunun öğrencilerinden değil de, önde gelen liderlerindendi, eş-Şâbbî bu ekole farklı, ayrıcalıklı ve örneği olmayan bir karaktere sahip olduktan sonra karşılaştı. Dergi bütün kapılarını bu şaire açmış olup referansız ve arada aracı olmadan kabul etmiştir. eş-Şâbbî’yi derginin yayın ekibine eklemek için hiç tereddüt etmeden kabul etmişlerdir. eş-Şâbbî’nin dergiye destek çıkacak edebi kıymetini fark ettiklerinde kabul etmişlerdi. Ayrıca yönetim ekibi derginin bütün Arap ülkelerinden birer temsilcisi olmasını onaylıyordu. Apollo, eş-Şâbbî’nin ününü, edebiyatını doğuda yayılmasına yardımcı olsa da, eş-Şâbbî kendi başına edebiyatını tanıtmaya çalışmıştır. eş-Şâbbî, ülkesi Tunus’un adını diğer bütün Arap ülkelerinin arasında ün kazanmasını ve tanınmasını gerekli buluyordu. O yüzden Şair bulduğu her fırsatta düşüncesini yansıtmayı severdi.”

¹⁵⁰ et-Telîsî, eş-Şâbbî ve Cibrân, 205-206.

3.4.5. Ömer Ferrûh ¹⁵¹

Ömer Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi ve 'l hayât* (eş-Şâbbî Aşkım ve Hayatın Şairi) hakkında *eş-Şâbbî* adındaki eserde şairi her yönüyle kaleme almıştır. Kitabında sadece kendi görüşü değil de birçok edebiyatçı yazarın görüşlerine yer vermiştir.

Ömer Ferrûh *eş-Şâbbî* eserinde ney figürünü Cibrân'a nispet edenlere, Ney konusunda Cibrân'dan etkilendiğini söyleyenlere gönderme yapar:¹⁵²

أَعْطِنِي النَّايَ وَغَنَّ
فَالْغِنَا يَمْحُو الْمَحَنَ

Neyi bana ver ve şarkı söyle, çünkü şarkılar musibetleri siler.

“Bazı insanlar bu beyti Cibrân'ın olağan üstü sanatından bir sanat olarak görüp bununla şarkılar söylemeye çalışırlar. Onları anlıyorum çünkü Cibrânı yeterince tanımamışlar. Ancak ben bu beytte hiç bir şey göremiyorum. Çünkü Cibrân bu beyti Celâleddîn er-Rûmî'nin Mesnevi'sinin başından çıkartılmış bir beyittir. Cibrân, Celâleddîn er-Rûmî'nin Mesnevi'sini bizzat tanımış olamaz ancak Mesnevi'nin başından İngilizce'ye çevrilen bazı bölümlerine denk gelmiş olabilir. Celâleddîn er-Rûmî'nin Mesnevi'sinde asıl düşünceyi okuyan biri, Mesnevi'den süzülmiş olan bilgiyi Celâleddîn er-Rûmî'den başkasının yanında aramaz.”

Ömer Ferrûh Arap diline ve kültürüne sataşanlara her zaman karşı çıkmıştır. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin “*el-Hayâlu 'ş şii 'rî indel-Arab*” yazındaki düşüncelerine de aynı tepkiyi göstermiştir, ancak eş-Şâbbî'ye karşı duygularını şöyle açıklar:¹⁵³

“Her şeye rağmen eş-Şâbbî'yi mazur görmemizin sebebi; Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin aklının mayasıyla gönlü mayalanmadan bu dünyadan göç etti gitti. Şiirde

¹⁵¹ Ömer Ferrûh: (d.1904-ö.1987) Lübnanlı edebiyatçı yazar, sadece edebiyatta değil birçok alanda kendini yetiştiren ve bu alanlarda eserleri olan bir bilim adamıdır. Arapça dili, edebiyat, felsefe, tarih, biyografi alanlarında eserleri vardır. Bu eserlerin yanı sıra aile hukuku ve farklı konularda birçok tercüme eserleri mevcuttur. Ömer Ferrûh bazen bireysel bezen de bir ekiple yaptığı çalışmalarla okul kitaplarının hazırlanmasında katkısı olmuştur, bunlara ilaveten Ömer Ferrûh yurtiçinden ve yurt dışından birçok ödüle layık görülmüştür. Bilgi İçin Bakınız; Adnân el- Hatîb, “ Ömer Ferrûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 34: 60- 61.

¹⁵² Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 16.

¹⁵³ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru 'l-hubbi vel-hayât*, 192, 193.

ve nesirde milli ve kültürel yönü gözden kaçırıcısına, gelip geçen duyguları yansıtan edebiyata karşı hayranlığı devam ediyordu.”

“Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin şiiri Arap edebiyatı bahçelerinde yabancı bir çiçek gibidir. Göz ona alışınca kadar şaşkınlık yaratmaya devam edecektir. Çünkü eş-Şâbbî’nin şiiri Avrupa’nın eski edebiyat bahçelerinde yabancı bir çiçeğe de benzemez.

Romantizm şiiri, Avrupa da yeni milli dillerin oluşturduğu terimleri eski Latin dili kökü üzerine yetiştirdiği bilinmektedir. Ancak eş-Şâbbî’nin bu dengiyi kurmakta zorlandığını da söyleyebiliriz, çünkü şair Fransız edebiyatı ile Arap edebiyatını dengelemeye çalışsa da Fransız edebiyatının sözleri, kalıpları, amaçları ve yaşama ilgili bağlantıları hepsi birbirinden farklıdır. eş-Şâbbî’nin yeni Avrupa dillerinde edebiyatın doğuşuyla ilgili bilgisizliğini ortaya koymaktadır.”

Birçok edebiyatçı Ömer Ferrûh’u Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’ye yüklediğini hatta ona karşı haksızlık ettiği suçlamalarında bulunmuşlardır. Ömer Ferrûh bu iddialara karşı “eş-Şâbbî şai’ru’l- hubbi ve’l hayât” kitabında cevap olarak şu açıklamayı yapmıştır:¹⁵⁴

“eş-Şâbbî’ye yüklenmek istesem ya da ona haksızlık etmek istesem, ya da hakkını elinden almaya çalışsaydım diğerlerinin yaptıklarını yapardım. Bir iki gecelik ya da birkaç gece emek vereceğim duygusal bir yazı yazardım. 2. Baskıyı hazırlamak için kendimi yorup da iki aylık bir çalışma için uğraşmazdım. Bunu eş-Şâbbî’ye minnet olsun diye söylemiyorum. O bu çalışmayı hak eden biridir. Bunu söylememin sebebi ise; bir takım insanların hak yazarın kim olduğunu bilmelerini istedim. Hak yazar o dur ki kitabını kendinden bir parça emanet olduğunu düşünür. Ne satılık bir mal adına reklam, ne de yapmacık davranarak bir kazanım peşindeyiz.”

3.4.6. Ebu’l-Kâsım Muhammed Kırrû: ¹⁵⁵

Ebu’l-Kâsım Muhammed Kırrû Tunuslu araştırmacı yazar (d.1924- ö.2015) Ebu’l-Kâsım eş- Şâbbî’nin ölüm yıl dönümünün anısına yazdığı *Miladu’ş-Şâbbî* (Şâbbî’nin Doğumu) adlı yazısında Şâbbî’ye karşı düşüncelerini şöyle aktarır:¹⁵⁶

¹⁵⁴ Ferrûh, eş-Şâbbî şai’ru’l-hubbi vel-hayât, 29.

¹⁵⁵ Ebu’l-Kâsım Muhammed Kırrû: Tunuslu araştırmacı yazar (d.1924- ö.2015)

¹⁵⁶ Ferrûh, eş-Şâbbî şai’ru’l-hubbi vel-hayât, 222.

“Eğani’l-hayâtı (Hayatın Şarkıları) bize öğreten, gençlerin yollarını iman ile sevgiyle vatan için mücadele yolunu aydınlatan biri nasıl olurda ölür!?!...hayır... ve bin kere hayır... eş-Şâbbî 09 Ekim 1934 yılında ölmedi... Gerçek o ki eş- Şâbbî o gün yeniden doğdu. Şairimiz böyle taşlaşmış bir çevre içinde, küf tutmuş ortamlarda yaşaması mümkün olamazdı... ve öldü. Evet, öldü, yaşamanın rüyalarıyla uykuya dalmış bir çiçek gibi öldü. Yeni tecrübeler gerçekleştirmek için öldü...”

3.4.7. Abdullah Şarıyt: ¹⁵⁷

Abdullah Şarıyt’ın Tunus’lu şair Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin hakkında yazdığı “eş-Şâbbî ve hezihî’l-hayât” (eş-Şâbbî ve Bu Hayat) yazısında şair düşüncelerini şöyle yansıtır:¹⁵⁸

“eş-Şâbbî’nin çalışma ve düşünce dünyasını yansıtan şiirlerinde hayattan şikayetçi olması, insanlardan ve toplumdaki nefret etmesinin sebebi ya da sebepleri neydi acaba!? Belki de hayatı sevmeyişi şüphesine takılmamız ne kadar garip değil mi!? Daha da ilginç olan eş-Şâbbî’nin hayatı sevmiyor değildi, insanlardan ve toplumdaki da nefret eden, kin besleyen biri değildi. Gerçeklere daha yakın olanı söylemek gerekirse; eş-Şâbbî’nin hayatı örnek bir şekilde sevdiğini, aynı zamanda insanları yüce karşılıksız bir şekilde sevdiğini söyleyebiliriz. Daha sonra bu sevgiyle evrene özlem dolu bir gözle bakarak Rabbine karşı kulluğunu ortaya koyarken, yaratanını her şeyden üstün tuttuğunu de görebiliriz.”

“Ben, eş-Şâbbî’yi şiirlerinden, eserlerinden ve bazı arkadaşlarının, sevenlerinin ve ona hayran olanların anlattıklarından tanıdım. Ancak gördüğüm o ki, eş-Şâbbî’nin yaşının küçük olmasına rağmen olgun bir adamdı. Hayatı sıkıntılarıyla tanımış ve hakkında öyle konuşmuş. Hayatı farklı ve aykırı anlamış biri olarak değil de, neredeyse hayatı aklıyla derin duygularıyla sadık, samimi duygularıyla görmüş, aydın ruhuyla anlamış biri olarak görüyorum demek isterim. O yüzden, eş-Şâbbî’nin

¹⁵⁷ Abdullah Şarıyt: Abdullah Şarıyt (d.1921- ö.2010) Arap dünyasında Cezayir’in yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biriydi. Felsefe düşüncesi ve çağdaş Arap kültürü alanında da ünlü düşünürlerden biri olarak tanınır. Abdullah Şarıyt felsefe konuları dışında Cezayir’in çağdaşlaşma yolunda birçok yazı yazmıştır. jazairess.com, “Musakkafûn ve Siyasiyyûn Yesnûn Alâ Şahsiyyeti İbni Haldûni’l-Cezâir Abdullah Şırayıt, Erişim: 5 Nisan 2019.
<https://www.djazairess.com/alahrar/21475>

¹⁵⁸ Ferrûh, eş-Şâbbî şâi’ru’l-hubbi vel-hayât, 228.

hayatın cevherini bulmak için tecrübeler edinmek, başarısızlığın önüne geçmek için uzun yıllar yaşamasına gerek yoktu.”

3.5. BU’L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ’NİN ESERLERİ

Fransız İhtilali dönemi sömürge güçlerinin zulmünü birçok Arap ülkesi yaşıyordu. Aralarında iletişim kurmak deyim yerindeyse imkânsızdı. Yaşanan siyasi çalkantılar ve sosyal çöküntüler Arap ülkelerinin edebî çalışmalarını da sekteye uğratmıştır. Bu çevresel sıkıntıları göz önünde bulundurarak Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin çalkantılı hayatı ve hastalıklarla mücadele süresince, kısacık ömrüne rağmen ardında çok sayıda eser bırakmıştır. Bunlardan bazıları kendisi hayatta iken basıldı ise de bazıları dostlarının üzerinde bir vazife olarak kalmıştır.

3.5.1. Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin Yayımlanan Eserleri

3.5.1.1. el-Hayâlu’s-şi’rî inde’l-A‘rab (Araplarda Şiirsel Hayal)

1927’de eş-Şâbbî, Kudemâu’s-Sâdıkiyye Derneği’nde verdiği bir konferansı, daha sonra 1928’de kitap olarak bastırıldı.¹⁵⁹ Kitabın ön sözünde Haldûniyye toplantı salonunda verdiği bir konferans olduğunu belirtir ve yayımlanan bu ilk eserinin önsözünde çok sevdiği babasına ithaf ederek şöyle yazar:¹⁶⁰

“Saygıdeğer babama! eş-Şeyh Muhammed bin Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî Efendim! Beni küçükken büyüten, büyük bir kültürle donatan şefkat ve merhamet sözcüklerini bana anlatan! Hakkın bu dünyada ve bu varlıkta en hayırlı şey olduğunu öğreten, insanlara ilettiğim bu ilk sayfaları kendisine ithaf ediyorum. Umarım ki hakikatin güzelliğine ve doğruluğun açıklığına ulaşmışımdır.”

Bu konferansı o dönemin muhafazakârları tarafından şair hakkında birçok suçlamalar yönelmiştir. Dinsizlikle suçlanmasının yanı sıra uydurma batılı fikirlerle Arap edebiyatının özüne zarar verdiği dile getirilmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁹ Umâre, *eş-şi’ru ve humumu’l-insân el-muâ’sır*, 273.

¹⁶⁰ Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî, *el-hayâlu’s-şi’rî inde’l-A‘rab*, (Kahire: Kelimât Arabiyye lit-Tercemeti ve’n-Neşir, 2013), 7.

¹⁶¹ Umâre, *eş-şi’ru ve humumu’l-insân el-muâ’sır*, 273.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin bu eserinin, cahiliyye döneminden çağdaş dönemine kadar Arap edebiyatının bütün dönemlerini Batı edebiyatıyla karşılaştırmalı olarak inceleme türünden bir çalışma olduğu söylene de, aslında o günkü şairin Batı edebiyatına olan hayranlığını ortaya koyan bir araştırmamanın ürünü olduğunu söylemek daha mantıklı olur.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin arkadaşı edebiyatçı Muhammed el-Hulyevî bu konferansın verildiği gün salonda dinleyiciler arasında olduğunu ve o anı 1973'te edebiyatçı yazar Ömer Ferrûh'a yazdığı bir mektupta şöyle anlatır:¹⁶²

“eş-Şâbbî'nin Haldûniyye toplantı salonunda verdiği konferansına el-Hayâlu's-Şii'rî adını koymuştu. Konferansını hazırlarken bir süre kütüphanelere müdavim oldu. Konferans günü ben de oradaydım. Salonda genciyle yaşlısıyla birçok edebiyatçı vardı. Ancak konferans uzadı, birçok kişi salonu terk etmişti. Konferansın sonuna kadar kalan ancak birkaç genç vardı. Hatırlıyorum o anı, büyük edebiyatçılar olayı kabullenmeyip öfkeyle karşıladılar. Yalnız o günden aklımda kalanlardan, “Emîru's-Şuâ'râ” (Şairlerin Emîri) lakabıyla tanınan merhum eş-Şâzîlî Haznedar belirgin bir gerginlik içinde sigarasını birbiri ardına yakarak, sürekli ayağa kalkıp durmuştu.”

Bu yazının sonuna el-Hulyevî şu sözünü de eklemiştir:

“eş-Şâbbî'nin vefatından sonra gelen genç nesil el-Hayâlu's-Şii'rî konferansının edebiyatta yeni bir ekolün başlangıcı olduğunu söyleyerek ona da Medresetu's-Sevratu'l-Edebiyye adını vermişlerdir.”

el-Hulyevî şairin bu eserini yenilikçi olması nedeniyle, bir çeşit edebî kalkışma olarak görse de, gerçek bir edebiyatçı olarak arkadaşı eş-Şâbbî'nin bu konferanstaki Arap edebiyatına olan yüklenmesini kabullenemez ve *“el-Hayâlu's-Şii'rî inde'l-Arab”* kitabında geçen bir çok eleştiri, şairin o günkü düşüncelerinin bir sonucu olarak görür ve yersiz bulur. Sonuç olarak el-Hulyevî *“Ma'a's-Şâbbî”* (Şâbbî ile beraber) kitabında şöyle der:¹⁶³

¹⁶² Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 152-158

¹⁶³ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 163.

“eş-Şâbbî'nin kitabı olan *el-Hayâlu's-şii'rîyi* bilimsel bir araştırma olarak değil de, yenilikçi edebî bir eser olarak kabul etmemiz gerekir. Çünkü yazar bir tarafa yüklenerek, hızlı karar vermekten ve gönlünün arzusu yönünde hata yapmaktan kaçınmamış böylece, dikkatli araştırmacı ruhundan uzaklaşmıştır.”

3.5.1.2. Eġâni'l-Hayât Divânı (Hayatın Şarkıları)

1934'ün yaz aylarında Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî derlediği şiirlerini kitap olarak bastırmak için Mısır'da bir yayıneviiyle görüşmüştür, ancak ölüm bu eserini tamamlamadan kendini yakaladı. Şair'in seçilmiş şiirlerinden 92 kasideden oluşan “*Eġâni'l-hayât*” adını taşıyan divanı çok önemlidir. Kardeşi Muhammed el-Emin eş-Şâbbî, abisinin vefatından yaklaşık yirmi yıl sonra yarım kalan güzidesini tamamladı ve 1955'te Tunus'ta tabetti.¹⁶⁴

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin, 18 şiirini uygun görmediğinden dolayı elemiştir. Ancak kardeşi el-Emin, bu şiirlerden sekizini geri divanına ekleterek basıma hazırlamıştı.¹⁶⁵ el-Hulyevî şairin bu kasideleri çıkartmasını haklı bularak, erken yaşta şiir yazmaya başlayan eş-Şâbbî'nin daha sonra yakaladığı olgunluğunu ve ustalığını yansıtmıyordu diyerek Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin kendisine yazdığı bir mektupta, bazı şiirlerinin ne üslubunu, ne de ruhunu beğendiğini, bu şiirleri çocukça bulduğundan dolayı divanından çıkardığını ifade ettiğini anlatmıştı.¹⁶⁶

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Eġâni'l-hayât* birçok Arap ülkesinde basılmıştır. Seçilmiş bazı şiirleri de İngilizceye, Fransızca'ya çevrildi ve eş-Şâbbî'nin bazı şiirleri ünlü Türk yazar Nuri Pakdil (d.1934) tarafından Türkçe'ye çevirilmiştir.¹⁶⁷

3.5.1.3. el-Muzekkirât (Hatırat)

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin bu eseri 1930 yılında otuz yedi gün içinde tuttuğu yirmi üç günlüğü içerir. Eserde günlük olaylardan çok, o dönemdeki duygusal izlenimlerini dile getirmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Umâre, *eş-şi'ru ve humumu'l-insân el-muâ'sır*, 274. ; Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 171-175. ; Tülücü, “Şâbbî”, 38: 217.

¹⁶⁵ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 174.

¹⁶⁶ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 172.

¹⁶⁷ Tülücü, “Şâbbî”, 38: 216.

¹⁶⁸ Tülücü, “Şâbbî”, 38: 216. ; Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 145-153.

3.5.1.4. Resâilu'ş-Şâbbî (eş-Şâbbî'nin Mektupları)

Bu eser şairin kültürel birikimini paylaşmak istediği çeşitli ülkelerden Tunus, Mısır ve Suriye'den yazar arkadaşlarına özellikle de Muhammed el-Huleyvî'ye yazdığı edebî olmayan mektuplardan oluşmaktadır. Bu mektupları divanının sonuna eklenerek bastırılmıştır.¹⁶⁹

3.5.1.5. Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve Resailuhu (Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Divanı ve Mektupları)¹⁷⁰

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin bu divanı 1972'de Beyrut'ta Mecid Tarrâd tarafından yeniden düzenlenip basılmıştır. Üç bölümden oluşan eserde, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin öz geçmişini sunduktan sonra yazar, ikinci bölümde divanındaki şiirlerini kafiyelere göre yeniden düzenlediğini, şiirlerdeki kelimelere açıklama getirerek okurlar için daha anlaşılır bir duruma getirmiştir. Buna ilaveten Mecid Tarrâd bu divanın sonuna da yukarda bahsi geçen *Resâilu'ş-Şâbbî* diye bilinen şairin mektuplarını da üçüncü bölüme eklemiştir.¹⁷¹

3.5.1.6. Şair Ahmed Zeki Ebû Şâdî'nin “Divânu'l-Yenbû” (Pınarın Divanı) Kitabının Mukaddime Yazısını

Apollo dergisinde birkaç şiirinin yayımlanmasından sonra Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin ününün Arap edebiyatçıları arasında yayılmasının ardından, Mısırlı şair Ahmed Zeki Ebû Şâdî divanının önsözünü ona devretmiştir.¹⁷² Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî “*el-Edebu'l-A'rabî fi'l-'asri'l-hâzır*” (Günümüz Çağında Arap Edebiyatı) konulu yazısını Şair Ahmed Zeki Ebû Şâdî'nin Divânu'l-Yenbû'un önsözü olarak okurlara sunmuştur.¹⁷³

3.5.1.7. el-Hicretu'l-Muhammediyye (Hz. Muhammed'in s.a.s. Hicreti)

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin hicri 1351 yılında Tevzer de öğrencilerine verdiği Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) hicretini konu alan konferansını

¹⁶⁹ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 141-145. ;Tülücü, “ Şâbbî”, 38: 216.

¹⁷⁰ Tarrâd, *Divânu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ve resailuhu*, 22.

¹⁷¹ Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-muâ'sır*, 273. ;Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 173. ; Tülücü, “ Şâbbî”, 38: 217.

¹⁷² Umâre, *eş-Şi'ru ve humumu'l-insân el-muâ'sır*, 273.

¹⁷³ el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*, 40.

içerir.¹⁷⁴ Şairin bu yazısı Tunuslu şair Sa'ad Ebî Bekir'in sahibi olduğu “*Mecelletu'l-âlem*” (Dünya Dergisinde) yayınlanmıştır.¹⁷⁵

3.5.1.8. el-A‘mâlu'l-Kâmile (Tüm Çalışmalar)

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin bütün eserlerini ihtiva eden iki ciltlik bir eserdir. (I-II, Tunus 1984).¹⁷⁶

3.5.1.9. ed-Dumû‘u'l-Hakîre (Aşağılık Göz Yaşları)

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin el-A‘mâlu'l-Kâmile kitabında yer alan bir eserdir. eş-Şâbbî'nin şiirlerini, makalelerini vefatından öncesinde ve sonrasında birçok dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır, daha sonra bu şiirler okullarda okutulan ders kitaplarında yerini almıştır.¹⁷⁷

3.5.2. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin Yazılı Olup Yayınlanmayan Eserleri

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin yayımlanmış eserlerinin yanı sıra birçok eseri şairin ani ölümü nedeniyle yayınlanmadan yazılı olarak kalmıştır. Bazıları kardeşi el-Emin'nin emanetinde kalırken, bazı eserleri de yakın arkadaşlarının yanında öylece kalmıştır. Bu eserler şunlardır:¹⁷⁸

3.5.2.1. Cemîl Buseyne

Şairin Edebî Kulüp'te vermek üzere hazırladığı ancak ömrünün buna yetmediği bir konferans metnidir. Milli Eğitim Bakanı olan kardeşi Muhammed Emîn eş-Şâbbî'nin basılmadan kalan bir eserdir.¹⁷⁹

3.5.2.2. el-Makbera (Mezarlık)

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin itiraflarını da içererek uyarladığı bir roman.¹⁸⁰

3.5.2.3. Safahât Dâmiye (Kanlı Sayfalar) Hikâye.¹⁸¹

3.5.2.4. es-Sekîr (Sarhoş)

¹⁷⁴ Yazıcı, “Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî”, 56.

¹⁷⁵ el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*, 65.

¹⁷⁶ Tülücü, “Şâbbî”, 38: 216.

¹⁷⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 140. ;Tülücü, “Şâbbî”, 38: 217.

¹⁷⁸ Tülücü, “Şâbbî”, 38: 216.

¹⁷⁹ el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*, 65.

¹⁸⁰ Yazıcı, “Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî”, 56. ; el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve Keâbetehâ*, 65. ; Tülücü, “Şâbbî”, 38: 217.

¹⁸¹ Tülücü, “Şâbbî”, 38: 217.

(Tiyatro) Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin itiraflarını anlatan iki bölümden oluşan bir eser.¹⁸²

3.5.2.5. Kısas Uhrâ. (Başka Hikâyeler) Roman.¹⁸³

3.5.2.6. Şua'rau'l-Mağribi'l-Aksâ (Uzak Batı'nın 'Fas'ın' Şairleri)

Muhammed b. el-Abbas el-Kabbâc'ın el-Edebu'l-Arabî fi'l-Mağribi'l-Aksâ eserine karşılık olarak tenkit amaçlı yazılmıştır.¹⁸⁴ Ancak Edebiyat Kulübünde sunum fırsatı bulamadan yazılı bir eser olarak avukat arkadaşı İbrahim Bû Rikâ'a'nın yanında kalmıştır.¹⁸⁵

3.5.2.7. Makalât ve Muhadarât (Konferanslar ve Makaleler)

Ömer Ferruh'un, eş-Şabbî şâi'ru'l-hubbi ve'l-hayât (Yaşam ve Aşkın Şairi eş-Şabbî) eserinde belki mektuplar, günlükler de olabilir diye bahsi geçmektedir.¹⁸⁶

¹⁸² Yazıcı, "Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî", 56. ; Tülücü, "Şâbbî", 38: 217.

¹⁸³ Tülücü, "Şâbbî", 38: 217.

¹⁸⁴ Yazıcı, "Tunus'ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî", 56.

¹⁸⁵ el-Hur, *Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî aa'ta'l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*, 65.

¹⁸⁶ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi vel-hayât*, 141.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ'NİN ŞİİRLERİ

4.1. EBU'L-KÂSİM EŞ-ŞÂBBÎ'NİN ŞİİRLERİ

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin genç yaşına rağmen edebiyat dünyasında boy göstermesi dikkatleri üzerine çekmiştir. Ayrıca toplamda sekiz ile on yılı aşmayan kısa bir zaman diliminde divan sahibi olması şairin edebi dehasını ortaya koymaktadır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî duygusal bir şair olarak divanında duygusal şiirlere ağırlık vermiştir. Gazel, mersiye, methiye, eleştiri, hiciv ve pastoral şiirler duygusal şiir olarak bilinmektedir. eş-Şâbbî'nin şiirlerini yaşadığı çevrenin birçok etkisiyle yoğrularak yazmış olması, onun her alanda üretkenliğinin göstergesidir. Genel olarak şiirleri vatan, direniş, tabiat, kadın, aşk, hüznün, karamsarlık ve ölüm üzerine yoğunlaşmıştır. Bu verilerden yola çıkarak şairin divanından derlediğimiz şiirleri sekiz başlık altında topladığımız bu temaları şöyle sıralayabiliriz: Vatan, özgürlük ve direniş, öfke ve siyasi hicivleri, kadın ve aşk, tabiat, hüznün, karamsarlık ve ölüm şiirleri.

4.1.1. Vatan

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin genç yüreğinde şahlanan duyguları divanındaki şiirlerinde rastlamak mümkündür. Vatan sevgisi, özgürlük arayışı, zulme karşı haykırışı, halkının duyarsızlığına isyanı bazen de umutsuzluğunu ve karamsarlığını ortaya koyarak Tunus halkına sesini duyurmaya çalışmıştır. eş-Şâbbî'nin şiirlerinde bazen toplumu bilinçlendirmeye kalkışan umut dolu çağrılarına rastlarken, bazen de halkına yönelik isyan dolu haykırışlarını ve suçlamalarını görmekte mümkündür.

Vatan, insanın ait olduğu bir toprak parçasıdır demek doğru değildir. Bazen insan ait olduğu bu toprak parçasından uzak yerlerde doğup büyüyebiliyor. Aslında vatan demek uğrunda yaşadığın ya da uğrunda canını verdiğin, kültürünü, tarihini ve milletini yaşattığın kutsal toprak demek daha doğru bir ifade olur.

Nitekim İstiklal şairimiz Mehmed Akif Ersoy (d.1873-ö.1936) vatanı toprak diye tanımlamanın doğru olmadığı gibi hak ettiği değeri de vermemektir dercesine;

İstiklal şiirimizde vatan toprağını değerli kılan uğrunda feda edilen şehitlerimizin canları diyerek vatan tabirini şöyle açıklar:¹⁸⁷

Bastığın yerleri toprak! Diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatmanı.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Türk edebiyatında vatan konusu her daim vardır ancak 19. y.y vatan sevgisini konu eden şiirler artmıştır. Bunun en büyük nedenlerden biride Fransız ihtilalinden sonra milliyetçilik duyguları taraftar bulmaya başlamıştır. Vatana olan sevgisini ilk konu eden şairimiz Nâmık Kemal (d.1840-ö.1888) olmasına rağmen vatanı en ayrıntılı şekilde konularına alan şairimiz Arif Nihat Asya (d.1904-ö.1975) diyebiliriz. Arif Nihat Asya “*Bayrak*” adlı şiirinde vatanı tanımlarken topraklara değer katan uğrunda verilen canlarını, yolunda dökülen kanlardan oluştuğunu anlatır.¹⁸⁸ Ayrıca şair Mithat Cemal Kuntay’a (d.1885-ö.1956) ait olan “*On Beş Yılı Karşılarken*” şiirinde,¹⁸⁹ Bu toprak vatan olacaksa uğrunda feda edilen canlar olmadan toprak kutsallaşmaz der:¹⁹⁰

Toprakları toprak yapan üstündeki kandır,

Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır.

Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin divanında 110 şiiri bulunmaktadır ancak vatan sevgisini yansıtan çok sayıda şiire rastlamak yerine zulme karşı çıkmak, halkını

¹⁸⁷M. Ertuğrul Düzdağ v.dğr, “ Mehmed Âkif Ersoy ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2003) 28: 432-439.

¹⁸⁸ Necat Birinci, “Asya, Arif Nihat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991) 3: 543.

¹⁸⁹ Kemal Kahraman, “ Mithat Cemal Kuntay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2002) 26: 379-380.

¹⁹⁰ antoloji.com, “ Mithat Cemal Kuntay On Beş Yılı Karşılarken”, erişim: 22. Şubat. 2019, <https://www.antoloji.com/on-bes-yili-karsilarken-siiri/>

direnişe davet etmek ve özgürlük çağrılarına rastlamak mümkündür. eş-Şâbbî'nin Vatan Sevgisini yansıtan *Tûnis el-Cemîle* (Güzel Tunus) adlı şiirinde ülkesinin geçirdiği zorlu süreci anlatır. eş-Şâbbî'nin *Tûnis el-Cemîle* şiirinde Tunus'ta 1925 yılında ortaya çıkan ayaklanmada Muhammed Ali el-Hâmmî ve arkadaşlarının sömürge güçleri tarafından Şubat ayında tutuklanıp hapsedilmesinden sonra Kasım ayında on yıllık bir sürgüne mahkûm edilmesine karşı Tunus halkı direnişçi gençler adına büyük bir üzüntü yaşar.¹⁹¹

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Tûnis el-Cemîle* şiirini 2 Haziran 1925 yılında kaleme alır. Şiirin açılışını ağlamıyorum diye başlamasının nedeni de Tunus halkının Muhammed Ali el-Hâmmî olayına gözyaşı dökmesinden dolayıdır.¹⁹²

Ebu'l-Kâsım bu şiirinde terkedilmiş bir diyara hatıraları yâd etmek için, ya da zulmü uzun süren bir geceden dolayı ağlamıyorum diyerek üzüntüsünün ve kederinin büyük bir felaketle yüz yüze kaldıklarını ve bu belayı def edecek kimse bulamadıklarında dolayı gözyaşlarına hâkim olamıyorum diye acısını paylaşır. Her ne zaman Tunus halkı bir umuda bağlansa başı çeken birilerinin ardında özgürlüğü aramaya kalkışsalar, sömürge güçlerinin, zulüm elçilerinin bu sözcüleri zulüm ve zorbalık içinde susturduklarını anlatır. Her şeyi, ölümü bile göze almışken neden bu adaletsizlik diye yüreğindeki öfkesini yansıtmaya çalışır.

Tûnis el-Cemîle adlı şiirinin ikinci yarısında eş-Şâbbî Tunus'a olan aşkını ve sevdasını anlatır. Şair acısıyla tatlısıyla yaşadığı bütün ne varsa hepsine Tunus uğruna razıyım derken ülkesi için elinden geleni yapacağına söz verir. eş-Şâbbî vatanın özgürlüğü için, onurlu bir yaşam için vatanı Tunus'a canını feda edeceğini, ardından gençliğine ağıtlar yakılsa da, kanları akıtılsa da hatta ölümle karşı kaşıya gelse bile umurunda olmayacağını haykırır. Şair, konuşanların, zulme karşı gelenlerin her daim zorba güçler tarafından susturulmaya çalışıldıklarını da farkında olduğunu anlatır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî şiirinin sonunda zulüm altında yaşamaya çalışan vatanının bir özgürlüğüne kavuşacağına inandığını ve bu inancından asla vazgeçmeyeceğini dile getirirken bunun nedenini de açıklar. eş-Şâbbî, çok güzle bir beyitle sonlandırır şiirini. Bu karanlığın ardındaki sabahın doğacağından dolayı,

¹⁹¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 24.

¹⁹² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 24.

ülkesinin kaybolan şanını bir gün hayat ona geri vereceğine inandığını ifade eder. Aslında eş-Şâbbî bu vatanın özgürlüğü uğrunda can vermeye hazır olduğunu söylerken, bu feda edilen canların ardından kendisi o günü görmeden ölse bile Tunus'un şanlı günlerine gelecek nesiller şahit olacaklarını açıklar. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî umudu kırılmış bir halkın evlatları için, gelecek nesiller için umutlarından vazgeçmemelerini şu ifadeleriyle öğütlemeye çalışır:

أَوْ لَرَبِّ عِدَا الْعَفَاءِ مَرَاخَهُ	لَسْتُ أَبْكِي لِعَسْفِ لَيْلٍ طَوِيلٍ،
قَدْ عَرَانَا وَلَمْ نَجِدْ مِنْ أَزَاخِهِ	إِنَّمَا عَبَّرْتَنِي لِخَطْبٍ ثَقِيلٍ،
مُوقِظُ شَعْبَهُ يُرِيدُ صَلَاحَهُ	كُلَّمَا قَامَ فِي الْبِلَادِ خَطِيبٌ
فَاتِكِ، شَائِكِ يَرُدُّ جِمَاحَهُ	الْبَسُوا رُوحَهُ قَمِيصَ اضْطِهَادٍ
فِ، أَمَاتُوا صُدَاحَهُ وَتُؤَاحَهُ	أَحْمَدُوا صَوْتَهُ الْإِلَهِيَّ بِالْعَسِ
هَاقِ تَوًّا، وَمَا تَوَخَّوْا سَمَاحَهُ	وَتَوَخَّوْا طَرَائِقَ الْعَسْفِ وَالْإِزْ
رَشَقَاتُ الرَّدَى إِلَيْهِمْ مُتَاحَهُ	هَكَذَا الْمُخْلِصُونَ فِي كُلِّ صَوْبٍ
وَاسْتَبَاحَتْ جِمَانَا أَيَّ اسْتَبَاحِهِ	غَيْرَ أَنَا تَنَاوَبْتَنَا الرِّزَايَا
الهُوَى قَدْ سَبَحَتْ أَيَّ سَبَاحِهِ	أَنَا يَا تُونِسَ الْجَمِيلَةَ فِي لُجِّ
قَدْ تَذَوَّقْتُ مُرَّهُ وَقَرَاخَهُ	شِرْعَتِي حُبُّكَ الْعَمِيقُ وَإِنِّي
تُّ وَقَامَتْ عَلَى شِبَابِي الْمَتَاحَهُ	لَسْتُ أَنْصَاحُ لِلْوَاحِي وَلَوْ م
فَدِمَاءُ الْعُشَّاقِ دَوْمًا مُبَاحَهُ	لَا أَبَالِي... وَإِنْ أُرِيقَتْ دِمَائِي
صَادِقَ الْحُبِّ وَالْوَلَا وَسَجَاجِهِ	وَبَطُولَ الْمَدَى تُرِيكَ اللَّيَالِي
مِنْ وَرَاءِ الظَّلَامِ شِمْتُ صَبَاحَهُ	إِنَّ ذَا عَصْرٍ ظُلْمَةٍ غَيْرِ أَنِّي
سَتَرُدُّ الْحَيَاةَ يَوْمًا وَشَاحَهُ	ضَيِّعَ الدَّهْرُ مَجْدَ شَعْبِي وَلَكِنْ

Uzun bir gecenin zulmüne ya da yok olmuş bir diyarın dinlenme yeri oluşuna ağlamıyorum.

Üzüntüm başımıza gelen ağır bir musibete karşıdır, bu belayı kaldıracak birini de bulamadık.

Her ne zaman bu ülkede bir hatip milletin düzelmesini arzularak halkını uyarmaya kalkışsa.

Ruhunu dizginleyen öldürücü, dikenli ve kahredici zulüm gömleğini giydirirler ona.

Haksızlık ve zulüm ile ilahi sesini söndürdüler, onun şarkılarını ve ağıtlarını susturdular.

Haksızlık ve zulüm ile güçsüzleştirmenin bütün yollarını kararlılıkla uyguladılar, ama bağışlamanın yollarına yanaşmadılar.

Sadakat ve ihlas sahibi herkes böyledir, her yönde ölümün okları onları bulur.

Ancak bizler artık felaketleri nöbetleşir olduk. Nasılda fütursuzca sınırlarımızı ihlal ettiler.

Ey güzel Tunus, ben dalgalı ve karanlık aşk derelerinde nasıl bir yüzme yüzdüm ki,

Acısıyla tatlısıyla her türlüünü tattım. Rehberim, yolum sana olan derin sevgimdir.

Ölsem ve gençliğime ağıtlar yakılsa bile, kınayanlara kulak asmam ben.

Kanlarım aksa bile umursamam, âşıkların kanları her zaman helal sayılmıştır.

Zaman geçtikçe sadık bir sevgi ile bağlılığını ve iyi niyetini geceler sana gösterecektir.

Şüphesiz ki bu çağ karanlık bir çağdır, ancak ben bu karanlığın ardındaki sabahın kokusunu aldım.

Bu zaman benim halkımın şanını kaybettirdi ama hayat bir gün halkıma sırmalı kuşağını geri kuşandıracaktır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Ağâni'l-Hayât* adlı divanında *Savtu Tâih* (Kaybolan Birinin Sesi) şiirinde eski halinden eser kalmayan o güzel vatanına olan özlemini anlatır. Şair tanıdığı, çocukluğunu geçirdiği, özgürlüğünü özlediği vatanının sömürge güçlerinin zulmü altında olmasını kabul etmeyip hürriyetinden yoksun edilmiş bir vatanda yaşamayı, vatansız ya da sürgün hayatı yaşamaya benzetir. O yüzden o yüce vatanımdan sürüldüm diye içinde tutuşan özlem acısını yansıtmaya çalışır:¹⁹³

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Savtu Tâih* şiirinin son mısralarında yaşadığı yalnızlığı lanetlenmiş bir gurbet misali kendisini su arayan susuz yolcuya benzetir. Şairin karamsarlığı mısralara yansır ve yaşamak için çağrıda bulunduğu, bu çağrısına ancak ölüm cevap veriyor diyerek hem yalnızlığını hem de içinde bulunduğu ortamın vahşetini derin bir şekilde hissettiğini dillendirir. eş-Şâbbî ölümün ensesindeki soluğunu hissettiğini yansıtırken ister arkadaş olsun ister dost karşısında bu acı kayboluşu hiçbir şey yokmuş gibi yoluna devam eden ölüme karşı öfkesini yansıtır. Bu bağlamdan şöyle der:

مَا كَانَ يَوْمًا وَاجِمًا، مَغْمُومًا	شُرِدْتُ عَنْ وَطَنِي السَّمَاوِيِّ الَّذِي
فَعَشْتُ مَشْطُورَ الْفَوَادِ، يَتِيمًا...	شَرِدْتُ عَنْ وَطَنِي الْجَمِيلِ.. أَنَا الشَّقِيُّ
أَشْوَاقَهَا تَقْضِي، عَطَاشًا، هَيْمًا...	فِي غَرْبَةٍ رُوحِيَّةٍ، مَلْعُونَةٍ
فِي النَّاسِ يَحْيَا، سَائِمًا، مَسْئُومًا	يَا غَرْبَةَ الرُّوحِ الْمَفْكَرِ! إِنَّهُ
فِيهَا يُرَوِّعُ رَاحِلًا وَمَقِيمًا	شَرِدْتُ لِلدُّنْيَا...، وَكُلُّ تَائَةٍ
لِيُدْسَهُ تَحْتَ التَّرَابِ رَمِيمًا	يَدْعُو الْحَيَاةَ، فَلَا يَجِيبُ سِوَى الرَّدَى
مَا كَانَ يَوْمًا صَاحِبًا وَحَمِيمًا!	وَتَظَلُّ سَائِرَةً، كَأَنَّ فَقِيدَهَا

Bir gün kederli olmayan, sessiz kalmayan o kutsal vatanımdan sürüldüm.

Güzel vatanımın varlığında vatansız kaldım, ben ki o mutsuz, yüreği yaralı, öksüz olarak yaşadım.

¹⁹³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 119.

Ruhumun gurbeti içinde, özlemleri lanetlenmiş, susuzluktan yanmış kaybolmuş biri gibi yaşadım.

Ey düşünen ruhun gurbeti! O insanların arasında, yüz üstü avare gezerek hayat buluyordur..

Dünyaya kaçtım... Bu dünya ki, ister kalıcı olsun ister yolcu, içinde kaybolan herkesi korkutur.

Hayatı çağırır! Ama çağrısına ölümden başkası cevap vermez. Kendisini toprağın altına saklayıp çürütmek için.

Sanki kaybettiği kişi, ne bir gün arkadaşı oldu ne de dostu! Ve yürümeye devam eder.

4.1.2. Özgürlük ve Direniş

Avrupa'da başlayan Rönesans hareketi sonrasında ortaya çıkan özgürlük arayışları ve milliyetçilik kavramları hızla yayılmaya başlamıştır. Bu hareket, kilisenin katı kurallarına karşı özgürlük arayışına giren bireyleri çok etkilemiştir. Özellikle Fransa ve İngiltere'nin desteklediği milliyetçilik hareketlerinin ana hedefi, Avrupa'nın Osmanlı yönetimine karşı koyarak, ticaretin kalbini elinde tutan bu yönetimi çökertmektir. Ayrıca Orta Doğuda stratejik bir konuma sahip olan Mısır ve Suriye'yi ele geçirmek için de bütün planlarını harekete geçirmişlerdir.¹⁹⁴

18. yy başlarından itibaren Fransa ve İngiltere'nin birçok ülkeye düzenlediği işgal ve sömürge çıkartmalarından, Arap dünyası da nasibini almıştı. Asıl hedef olan Mısır ve Suriye'ye sızma çabalarını gerçekleştirmek adına siyaseten bu iki ülkeye önce Katolik Hıristiyanlara hizmet götürme faaliyetleriyle taraftar toplamaya başlarlar. Daha sonra Napolyon'un Mısır'a yaptığı seferle, Arap dünyasında modernleşme çağının başladığı izlenimini vermeye çalışırlar.¹⁹⁵ Bu ülkelere ayak basan Fransa ve İngiltere, ne yazık ki daha sonra sömürge ve ihtilal zulümlerini başlatır.

O yıllarda Fransa ve İngiltere'nin Mısır ve Suriye'yi istila etmesiyle başlayan sömürge dönemi, Arap dünyasında bilinçlenme ve uyanış hareketlerine neden olmuştur. Arap dünyasının yaşadığı bu zorlu süreçte, yaşanan zulümlerle halkın milliyetçilik duyguları harekete geçer. Öyle bir uyanış hareketi oluşmuş ki sadece meydanlarda direnenler değil, eli kalem tutan bütün yazarlar, edebiyatçılar ve fikir insanları halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır.¹⁹⁶

Bazı kaynaklara göre bu ihtilal dönemi öncesinde Arap edebiyatı çöküş dönemini yaşıyordu. Ancak Arap dünyasında başlayan bu yeni akım sadece halkı değil edebiyat dünyasını da kış uykusundan uyandırmıştır. Milliyetçilik ve direniş çağrılarının etkisiyle maruz kaldıkları bu zulme karşı başkaldırarak durdurma çabalarına girilmiştir. Aynı zamanda Arap edebiyatında çağdaşlaşma süreci olarak Nahda dönemine geçiş gerçekleşmiştir. Bu dönemin en önde gelen şairleri, Rifâa et-

¹⁹⁴ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 43.

¹⁹⁵ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 109.

¹⁹⁶ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 110.

Tahtâvî (d.1801-ö.1873), Mahmud Sami el-Bârûdî (d.1839-ö.1904), İsmail Sabri (d.1854-ö.1923) ve Ahmed Şevki'dir.¹⁹⁷

Fransız ihtilalleri sadece Mısır ve Suriye ile sınırlı kalmayıp, zulümlerin devamı olarak Kuzey Afrika ülkelerine de musallat olmuşlardır. Bunların başında Tunus gelmektedir. Tunus, 1881'de Fransız sömürmesine girdikten sonra siyasal, sosyal ve kültürel çöküntü içindeydi.¹⁹⁸ Tunusluların yaşadığı zulüm, haksızlık ve topraklarının gasp edilip sömürülmesi, üzerlerinde büyük bir yıkıma yol açmıştır. Tunus halkının bir parçası olarak aynı kaderi yaşayan eş-Şâbbî diğer edebiyatçı arkadaşlarının yaptığı gibi Tunus'u uyandırmayı kendine vazife bilmiştir.¹⁹⁹ eş-Şâbbî bu zulme karşı, halkını öğütleyip onların milli duygularını harekete geçirecek, zafere şahlanmanın gerekliliğini en güzel şekilde kaleme almıştır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin abisi Muhammed el-Emin, eş-Şâbbî'nin *Ağâni'l-hayât* divanını derlediğinde, şairin el yazısıyla yazdığı sayfadan bir örnek olarak, *İla't-tâğiye* (Haddi Aşan Zalime) adlı şiiri divanın en başına yerleştirmeyi uygun görmüştür. eş-Şâbbî henüz 18 yaşındayken 1927 yılında kaleme aldığı bu şiirde, ruhundaki direniş ve özgürlük arayışını yansıtır.²⁰⁰

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *İla't-tâğiye* adlı şiirinde Tunus halkının sesi olarak sesini yükseltmeye çalışır. Şiirine boynu büküklerin sesi kısık çıkar, zalimlerin ise kulakları sağır olur diyerek giriş yapar. Şimdi bu sessiz halkın sesi çıkmıyorsa asla çıkmayacak değildir diyerek gözdağı cümleleri içeren mısralarla devam eder. Hakkın sesi kısılabilir belki, ama asla susmaz. Gücünü topladığı o gecedeki korku diyerek zalimlere karşı bir gözdağı vermeye çalışır:²⁰¹

وسمع طغاة الأرض أطرش أصخْمُ

تَجْرُ لها شَمُّ العروشِ, وتُهْدَمُ

يقولون: صوت المستذللين خافتُ

وفي صيحة الشعب المسخر زعزعُ

¹⁹⁷ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 110.

¹⁹⁸ Recâ Nakkâş, *Ebu'l Kâsım eş-Şâbbî şâi 'ru'l hubbi ve 's- savra, dirâse ve muhtârât*, 7.

¹⁹⁹ Rukayye Rüstüm Pour Melekî, Emîr Ferhenk Neyya, "Melâmihu'l-mukâvemetu fi 'ş-ş'i'ri Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî", *Terbîtu Üniversitesi Mecelletu Dirâsat fi'l-Luğa'î'l Arabiyyeti (Fashiyetun Muhakkeme)* /4, (Güz Dönemi: 2011): 7.

²⁰⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 7.

²⁰¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 64.

وَدَمْدَمَةُ الْحَرْبِ الضَّرُوسِ لَهَا فَمٌ

يَصِرُّمُ أَحْدَاثَ الزَّمَانِ وَيُبْرِمُ

وَأَلْعَلَةُ الْحَقِّ الْغُضُوبِ لَهَا صَدَى

إِذِ التَّفِّ حَوْلَ الْحَقِّ قَوْمٌ فَإِنَّهُ

Diyorlar ki; zillete uğrayanların sesleri kısıktır ve yeryüzünün haddi aşan zalimlerinin kulakları sağır olur.

Mahkûm edilen halkın çığlığında öyle bir sarsıntı vardır ki, karşısında en yüce tahtlar bile yıkılıp çöker.

Öfkeli hakkın yankı uyandıran sesi, öğütücü savaşın helak edici homurtusunun da ağzı vardır.

Bir millet hakkın etrafını sararsa eğer, zamanın olayları karşısında azmedip onu dürüp büker.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *İla't-tâğiye* şiirinin devamında güçsüz görünen bu halkın, aslında çok güçlü olduğunu ifade eder. İlk mısralarda zulüm yuvalarına karşı bu zilleti asla kabul etmeyeceğini haykırırken devamında, köleleştirilmiş halkının zincirleri kırdığı gün özgürlüklerine kavuşacakları gün olduğunu söyler. eş-Şâbbî, bu sessiz halkın tepkisiz duruşuna aldanmayın, hakkın doğduğu gün, üzerinden ölüm tozlarını silkeleyip şahlanacağı günleri bekleyin diyerek Tunus halkını direnişe davet eder.²⁰² eş-Şâbbî'nin bu mısraları, İstiklal Şairimiz Mehmed Akif Ersoy'un Safahattaki Asım bölümünden *Zulmü Alkışlayamam* adlı şu şiirini bize hatırlatır.²⁰³

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım!...

-Boğamazsın ki!

-Hiç olmazsa yanımdan kovarım.

²⁰² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 64.

²⁰³ antoloji.com, "Mehmet Akif Ersoy, Zulmu Alkışlayamam", erişim: 22. Şubat. 2019, <https://www.antoloji.com/mehmet-akif-ersoy/>.

Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;

Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.

Doğduğumdan beridir, aşığım istiklale;

Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lale!

Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?

Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!

Mehmed Akif Ersoy'un zulüm karşısında yürek yakan sözleri, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Îla't-tâğiye* şiirinde aynı duyguyu verir. Özellikle zulme ve zalime karşı koymayı, mazlumun safında yer almayı, yumuşak başlı olmayı ama boynuna tasma takmamayı haykırır. Zulme karşı kaleme alınan o dönem şiirlerinde aynı amacın güdüldüğü görülür. İstiklal uğruna kalemleri oynatmak, canları feda etmek, kısacası direniş ve özgürlük ruhu, 19. yüzyılın başlarında sadece Tunus'u değil, ikinci dünya savaşı ile de birçok İslam âlemini yakından ilgilendiren bir mesele olmuştur.²⁰⁴

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî 18 yaşında her şeyin farkında olan bir gençti. Aydın bir aile eğitimi, devamında hem Zeytûne hem de İslam hukuku eğitimleri, onun aklını, yüreğini ve duygularını aydınlattı. Üniversite yıllarında tanıştığı çeşitli edebiyat akımlarının etkisiyle, ruhunun götürdüğü yere gitmesini destekleyen koca bir yüreğe sahip olmuştur. Dikkatlerden kaçmayan bir mesele ise şairin, gençliğinin baharında 1927 yılında kaleme aldığı *Îlâ Tuğâti'l-âlem* (Dünya'nın Haddi Aşan Zalimlerine) adlı şiiri ile 1934 yılında yazdığı *Îla't-tâğiye* adlı şiirinde yer alan duyguları, çırpınışları, ömründen yıllarını alsa da Tunus'un bu halinden pek bir şey değiştirmeyeceğini ifade ederek şöyle der:²⁰⁵

إذا نهضَ المستضعفون، وصمّوا! لك الويلُ يا صرْحَ المظالمِ من غدٍ

وصبُّوا حميمَ السخَطِ أيّانَ تعلمُ! .. إذا حطّمَ المستعبَدونَ قيودَهُم

²⁰⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 64.

²⁰⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 64.

أَغْرَكَ أَنْ الشَّعْبَ مُغْضٍ عَلَى قَدَى
أَلَا إِنَّ أَحْلَامَ الْبِلَادِ دَفِينَةٌ
وَلَكِنْ سَيَأْتِي بَعْدَ لَأَيِّ نَشُورُهَا
هُوَ الْحَقُّ يُغْفِي.. ثُمَّ يَنْهَضُ سَاخِطًا
غَدَا الرَّوْعُ، إِنْ هَبَّ الضَّعِيفُ بِأَسِهِ
إِلَى حَيْثُ تَجْنِي كُفَّهُ بَذَرَ أَمْسِهِ
سَتَجْرِعُ أَوْصَابَ الْحَيَاةِ، وَتَنْتَشِي
إِذَا مَا سَقَاكَ الدَّهْرُ مِنْ كَأْسِهِ الَّتِي
إِذَا صُعِقَ الْجَبَّارُ تَحْتَ قِيُودِهِ
وَأَنَّ الْفَضَاءَ الرَّحْبَ وَسَنَانٌ، مَظْلَمٌ؟
تَجْمَجَمَ فِي أَعْمَاقِهَا مَا تَجْمَجَمُ
وَيَنْبَثِقُ الْيَوْمَ الَّذِي يَتَرْتَمُ
فِيهِدُمْ مَا شَادَ الظُّلَامُ، وَيَخْطُمُ
سَتَعْلَمُ مِنْ مَنَّا سَيَجْرُفُهُ الدَّمُ
وَمُزْدِرِعُ الْأَوْجَاعِ لَا بَدَّ يَنْدُمُ
فَتَصْغِي إِلَى الْحَقِّ الَّذِي يَتَكَلَّمُ
قَرَارَتَهَا صَابٌ مَرِيرٌ، وَعَلَقْمٌ²⁰⁶
يَصِيخُ لِأَوْجَاعِ الْحَيَاةِ وَيَفْهَمُ

Ey zulümlerin sarsılmaz kaleleri, korkun! Zayıfların karar verip uyanıp ayaklanacağı yarınlardan.

Ne zaman bilirsin..! Köleleştirilmiş insanların zincirlerini kırıp kızgın öfkelerini akıttıkları yarınlardan korkun.

Halkın gözüne kaçan bu toza göz yumması, uçsuz bucaksız fezanın karanlık ve uykulu olması, seni aldatmasın!

Ülkelerin rüyaları gömülüdür. Derinliklerinde ne geveliyorsa! Homurdanır durur.

Yeniden dirilip topraktan fişkırmayı mırıldandığı o gün, elbet bir gün gelecektir.

O haktır, uyuklasa bile... Daha sonra öfkeyle kalkıp karanlığın inşa ettiklerini parçalayıp yıkacaktır.

Korku gidecektir. Zayıf gücünü toparlayıp ayaklanırsa, göreceksin hangimizi kan alıp sürükleyip götürecektir!

²⁰⁶ علقم /Alkam: Ebû Cehil karpuzu, veya acı çöl bitkisinden yapılan bir ilaç. Çok acı olan şeylere alkem gibi denilir. almany.com/el-Maâ'nî, "علقم/Alkam", erişim: 10 Ocak: 2019, <https://www.almany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%B9%D9%84%D9%82%D9%85/>.

Acıları eken, elbette bir gün pişman olacaktır, çünkü ettiklerini elinin toplayacağı yere gidecektir.

Hayatın acılarını yudumlayacaksın, kendinden geçeceksin. o zaman konuşan hakka kulak vereceksin.

Felek sana acı dülektan yapılmış dibi acı zehir tadında olan kadehinden içirdiği zaman Güçlü ceberut biri, bağlı olduğu zincirli haliyle çarpılırsa, hayatın acılarına kulak verip anlayacaktır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî insanın hür yaratıldığını ve Allah'ın insanoğluna bahsettiği bu hürriyet aşkına karşı onu hiçbir gücün köleleştiremeyeceğini ifade eder. Bu düşüncesini en güzel şekilde *Yâ İbn-e Ummî* (Ey Annemin Oğlu) şiirinde kaleme alır. Şiirin başında özgürlüğü tanımlamaya çalışır. Özgürlüğü, gökyüzünde özgürce uçan, ilahi bir vahiy ile içinden geldiği gibi öten bir kuşa benzetir. Şair aynı zamanda özgürlüğü semayı kaplayan nura, tatlı tatlı esen meltem esintisine benzetir.²⁰⁷

وحرًا كنور الضحى في سماه	خُلقت طليقًا كطيفِ النسيم،
وتشدو بما شاء وحي الإله	تغرّد كالطير أين اندفعت،
وتتعم بالنور، أئى تراه	وتمرخ بين ورودِ الصباح،
وتقطفُ وردَ الربى في رُباه	وتمشي - كما شئتَ - بين المروج،

Gökyüzündeki kuşluğun nuru gibi hür olarak, bir meltem hayali gibi özgür yaratıldım.

Nereye atılsan kuş gibi ötersin, ilahi vahyin diledikleriyle şarkılar söylersin.

Nerede görürsen gör. Nurun tadını çıkartır sabahın gülleri arasında eğlenirsin.

Çayırların arasında dilediğin gibi yürür, tepelerinde yaban güllerini koparırın.

²⁰⁷ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 30.

Ebu'l-Kâsım mısraların devamında milletini gaflet uykusundan uyandırmak için çağrıda bulunur. Yaşadıkları bu zor günlerin böyle devam etmeyeceğini söyler. Şair milletine olan çağrısında devrimci ruhları uyandırmaya çalışır. eş-Şâbbî Tunus halkına, kendilerini sorgulayan ve düşünmeye sevk eden birçok soruyu yöneltirken, birinden birine kulak vereceklerine inanarak çağrıda bulunur.²⁰⁸

كذا صاعَكَ الله، يا ابن الوجود، وألقتك في الكون هذي الحياة
فمالك ترضى بذلّ القيود، وتَحني لمن كَبَلوك الجِباة؟
وَتُسكِّتُ في النفس صوتَ الحياةِ الـ قويِّ إذا ما تغلَّى صِداة؟
وتطبق أجفانك النِّيراتِ عن الفجرِ، والفجرُ عذبٌ ضياءة؟
وتقنع بالعيش بين الكهوفِ، فأين النشيدُ؟ وأين الإيابة؟

Allah seni böyle biçimlendirmiş. Ey varlığın oğlu, bu hayat attı seni evrenin içine.

Ne oldu sana? Zincirlerin zilletine razı oldun, sana kelepçe vuranlara alın mı eğdirirsin!

İçindeki o güçlü yaşam sesinin şarkıları yankılanınca, onu susturursun.

Sabahın aydınlığı ne güzeldir. Sabahı görmemek için ışık saçan gözlerinin kapaklarını indirirsin.

Mağaralarda yaşamaya razı olursun, nerede ezgiler? Nerede çağrılar !?

eş-Şâbbî bu sorgulamadan sonra mısralarında milletini cesaretlendirmeye çalışarak, “Korkar mısın?” sözüyle başlar. “Sema'nın güzel ezgilerinden korkar mısın?” İkinci mısrada “Ürker misin? Kuşluk vaktindeki fezanın nurundan mı ürkersin?” diye devam eder. Burada şair, korktuğunuz, ürktüğünüz o şeyler aydın geleceğin nurudur diyerek halkını cesaretlendirir. Aslında şairin söylemek istediği

²⁰⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 130.

şudur: “Korkmayın! Eğer bu kelepeçeleri kırmaya kalkışırsanız gelecek çok güzel olacak. Ürkemeyin! Eğer bu zulme başkaldırırsanız aydınlık yarınlar bizim olacak.”

Ebu'l-Kâsım son iki mısradaki Tunus halkına çağrıda bulunur. Onlara, “Ayağa kalk yürü, uykuya dalanları hayat beklemez” diyerek ülkesinin istiklali için birilerinin ayaklanması gerektiğini haykırır. “Nura yürümelisin, aydınlığa doğru yol almalısın çünkü bu nur, İlah’ın gölgesinin nurudur” diyerek Tunus’un istiklali için onları ayaklanmaya davet eder. Şair ilk mısralarında, özgürce yaratılan insanın hür yaşamın peşine düşmesini öğütlerken, bu özgürlüğün Allah’tan geldiğini ve bu nura doğru yürünmesi gerektiğini isteyerek mısralarını tamamlar.²⁰⁹

أَتَخْشَى نَشِيدَ السَّمَاءِ الْجَمِيلِ؟ أَتُرْهَبُ نَوْرَ الْفَضَا فِي ضَحَاةٍ؟
أَلَا انْهَضْ وَسِرْ فِي سَبِيلِ الْحَيَاةِ، فَمَنْ نَامَ لَمْ تَنْتَظِرْهُ الْحَيَاةُ؟
إِلَى النُّورِ! فَالنُّورُ عَذْبٌ جَمِيلٌ، إِلَى النُّورِ! فَالنُّورُ ظِلُّ الْإِلَهِ؟

Güzel gökyüzünün ezgisinden mi korkuyorsun? Kuşluk vaktinde fezanın nurundan mı ürkiyorsun?

Hadi kalk ve yürü hayat yolunda. Kim uyumuş ise hayat onu beklemeyecektir.

Aydınlığa doğru! Çünkü nur güzel ve tatlıdır. Haydi, nura doğru, çünkü nur İlah’ın gölgesidir.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî yaşadığı asırda *İrâdetu'l-hayât* (Yaşama İradesi) şiiriyle direnişçileri ayaklandırıp onların milli duygularını uyandırmaya çalışır. O günden bu güne değişen tek şey, o dönem sadece Tunus’un dilinde olan bu kaside günümüzde tüm Arap ülkelerinde adeta destanlaşmıştır. Arap baharının simgesi haline gelen *İrâdetu'l-hayât* şiiri, şairin ulusal duygular içinde siyasi zorluklara rağmen umutsuzca kıvrınmasının bir yansımasıdır.²¹⁰

²⁰⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 130.

²¹⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 240.

Ebu'l-Kâsım, kasidesine kararlılığını ifade eden mısralarla başlayarak, Tunus halkının Fransa zulmü altında yaşamalarının bir kader olmadığını, onların ayaklanıp bu durumu değiştirmek için öncelikle kabul duygusundan kurtulmaları gerektiğini dile getirir. Şair bu beyitlerde Fransızların zulmünü, ülkesi üzerine çökmüş bir karanlık geceye benzetir. Bu karanlık gecenin mutlaka geçeceğini ve yerini aydınlığa bırakacağını ifade ederken yüreğindeki inancı ona güç verir.

eş-Şâbbî insanların başarısızlıklarını Allah'a yüklemelerinin İslam inancına ters düştüğünü dile getirir. Burada şairin tasavvufi düşünceleri, bazı eleştirmenler tarafından itham edildiği gibi dinsiz olmadığını, bazen iç dünyasında çelişkiler yaşasa da tam tersine, sahip olduğu inanç ve dini birikiminin etkisiyle daha sağlam bir akideye sahip olduğunu ispatlar.²¹¹

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî bu inancında Kur'ânı Kerim'in şu ayetinden güç aldığı aşikârdır:²¹²

” إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ”

“Şüphesiz ki, bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez.”²¹³

Îrâdetu'l-hayât kasidesine şair bir şart cümlesiyle başlar ve devamında “لابد” şüphesiz ve mutlaka anlamına gelen, kesinlik ifade eden bir cevapla devam eder. Bu düşüncesini “لابد” sözcüğünü üç defa tekrarlayarak topluma vermek istediği mesajını daha da güçlendirir.²¹⁴ eş-Şâbbî bu beyitlerde insanın içinde bulunan yaşama sevincinin onu ayakta tuttuğunu ve özgürlük sevdası ile bütün yoklukları yeneceğini söyler. Bu duygulardan yoksun olan bir insanın bulunduğu ortamda bir iz bırakmazsa yok olup gideceğini dile getirir. Tunus halkına seslenerek uyarmaya çalışır. Şair kâinatın saklı ruhunun kendisine gelecekte bir şeyler fısıldadığını ve

²¹¹ Muhammed Şefik el-Beytâr “Sûratu't-tabî'a'a fi şî'ri's-Şâbbî,” (*Mecelletu Câmia'tu Dimaşık, Dimaşık Üniverisitesi Dergisi*), 24/ 3-4, (2008): 25.

²¹² Ra'd Suresi, 13/11.

²¹³ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, Ra'd Suresi 5.bs. , (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 3: 276.

²¹⁴ Nâcî, *Şi'ru Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî fî dav'i nazariyyetu't-telakkî*, 82.

endişe ettiğini yansıtmaya çalışır. Tunus halkı şimdi bu zulme başkaldırmazsa, gelecek nesillerin doğmadan ölmesine sebep olacağını şu ifadeleriyle haykırır:²¹⁵

إِذَا الشَّعْبُ يَوْمًا أَرَادَ الْحَيَاةَ
وَلَا بُدَّ لِلَّيْلِ أَنْ يَنْجَلِيَ
وَمَنْ لَمْ يُعَانِفْهُ شَوْقُ الْحَيَاةِ
فَوَيْلٌ لِمَنْ لَمْ تَشْفُهِ الْحَيَاةُ
كَذَلِكَ قَالَتْ لِي الْكَائِنَاتُ
وَحَدَّثَنِي رُوحَهَا الْمُسْتَتِرُ
فَلَا بُدَّ أَنْ يَسْتَجِيبَ الْقَدْرُ
وَلَا بُدَّ لِلْقَيْدِ أَنْ يَنْكَسِرَ
تَبَخَّرَ فِي جَوْهَا وَأَنْدَثَرَ
مِنْ صَفْعَةِ الْعَدَمِ الْمُنْتَصِرِ

Bir millet, eğer yaşamak isterse bir gün, kader buna elbet cevap verecektir.

Şüphesiz ki gecenin karanlığı dağılacak ve zincirler mutlaka kırılacaktır.

Hayatın özleminin sarılmadığı kişi ise atmosferinde buharlaşıp yok olacaktır.

Galip gelen yokluk tokadından, hayatın çekip ayıramadığı kişiye yazıklar olsun.

Kâinat bana böyle söyledi, gizli ruhu bana bunları anlattı.

eş-Şâbbî *Îrâdetu'l-hayât* adlı kasidesinde şair romantizmin kattığı bir eda ile derdini, sıkıntısını anlamayan insanlardan vazgeçip ruhunu tabiata salarak içindeki coşkuyu, isyanı rüzgâra atfettiği güçlü sesle ifade eder. Derelere tepelere sığmayan, hiçbir şeyden sakınmayan fırtınalara benzetir kendini. Şair elde etmek istediği hedeflere, yerinde sayarak sahip olamayacağını dile getirirken korkuyu içinden söküp atarak umutlarını gerçekleştireceğini söyler.

Ebu'l-Kâsım son beyitte elde edilecek hürriyetin kolay olmadığını, ama bu zorluklara katlanamayanların ölüm çukurlarında mahkûm kalacaklarını ve ebediyen bir ölü gibi yaşayacaklarının farkında bile olamayacaklarını dile getirir. Gençlik duygularını coşku içinde, içi içine sığmayarak dile getirir ve bu coşkunun nedenini, tabiat olaylarından aldığı duyumlara dayandırarak şunları söylemek ister: Gök gürültüsü, yağmur ve rüzgâr, çıkardıkları melodik seslerin etkisiyle hem coştuklarını

²¹⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 240.

hem de, seslerini yükselterek bir hürriyet sınırlamasına karşı çıkacaklarını söylerler saire. Şair, bu beyitlerde insanların birleşip ihtilale karşı seslerini yükseltmeli ve işgale karşı koyup rıza göstermemelidir çağrısını yapmaya çalışır. eş-Şabbî bu mısralarda Tunus halkına haykırmak istediği gerçekleri ortaya koyarken, birlik ve beraberlikten doğacak güçle, sömürgeci güçlerin, o azılı düşmanların içlerine korku salabileceklerini ifade eder.²¹⁶

وَدَمَمَتِ الرِّيحُ بَيْنَ الْفِجَاجِ وَفَوْقَ الْجِبَالِ وَتَحْتَ الشَّجَرِ
إِذَا مَا طَمَحْتُ إِلَى غَايَةٍ رَكِبْتُ الْمُنَى وَنَسِيتُ الْحَذَرَ
وَلَمْ أَتَجَنَّبْ وَغُورَ الشَّعَابِ وَلَا كُتْبَةَ اللَّهَبِ الْمُسْتَعْرِ
وَمَنْ لَا يُجِبُّ صُعُودَ الْجِبَالِ يَعِشُ أَبَدَ الدَّهْرِ بَيْنَ الْحَفَرِ
فَعَجَّتْ بِقَائِلِي دِمَاءَ الشَّبَابِ وَضَجَّتْ بِصَدْرِي رِيَّاحُ الْآخِرِ
وَأَطْرَقْتُ، أَصْغِي لِقَصْفِ الرُّعُودِ وَعَزْفِ الرِّيَّاحِ وَوَقْعِ الْمَطَرِ

Ağaçların altında, dağların başında ve dere yollarında rüzgârlar uğuldar.

Ben bir hedefi arzularsam eğer, umutlarımı kuşanır sakınmayı unuturum.

Zorlu yollardan, ateşlenmiş alev toplarından hiç bir zaman kaçınmadım.

Dağlara tırmanmayı sevmeyenler ise ömür boyu çukurlar arasında yaşar.

Kaynadı yüreğimde gençlik kanları, göğsümde coştı farklı rüzgârlar.

Başımı eğip sustum. Yağmurun yağışına, rüzgârların sesine ve yıldırımların gürlmesine kulak verdim.

Ebu'l-Kâsım bu beyitlerde yeryüzünü anneye benzeterek ona sorular yöneltir: Şair ilk olarak yeryüzüne 'Bu insanlara karşı nefret mi duyarsın?' diye sorar. Bunun karşılığı olarak 'Evet' veya 'Hayır' deyip kestirip atmadan, daha öğüt verici ve yol gösterici, gerçek bir anne misali, şefkat ve sevgi ile bir insanın nasıl olması gerektiğini

²¹⁶ eş-Şabbî, *Ağâni'l-hayât*, 240.

dile getirir. İnsanların idealleri uğrunda savaşmadıkları sürece, ilerleyemeden, medeniyet ve gelişmelerden uzak kalıp kısır bir döngüye gireceklerini ifade eder.

eş-Şâbbî yeryüzünü, canlı evrenin hayat dolu bir varlık olarak açıklar ve ölü ruhları sevmediğini dile getirir. Yerinde sayan, üzerlerine ölü toprağı serpilmiş insanların, hayatta oldukları halde cansız bir beden gibi yaşamalarını, yeryüzünün kabul etmediğini söyler. eş-Şâbbî bu mısralarda yaşamak için çaba göstermeyen kişileri ölüye benzetir. Ölü kategorisinde olan herkesin buldukları ortamlarda kabul görmeyeceklerini anlatarak, yaşamak istiyorsa çaba göstermesi gerektiğini savunur. Şair bu hali, ölü kuşların gökyüzünde tutunamayıp düştüğü gibi, solmuş çiçeklerin ağaçların başından döküldüğü şeklinde örneklendirerek anlatmaya çalışır.²¹⁷ Hürriyeti olmadan yaşayan bir insanın ölü olarak kabul edileceğini ve umut dolu insanların arasında kendine yer bulamayacağını vurgular. Bu ölü ruhlu, tükenmiş bireylerin özgürlüğü için zorluklara katlanamayanları asla aralarında tutmak istemeyeceklerini ifade etmeye çalışır.²¹⁸

وَقَالَتْ لِي الْأَرْضُ - لَمَّا سَأَلْتُ :
"أَيَا أُمَّ هَلْ تَكْرَهِينَ الْبَشَرَ؟"
"أُبَارِكُ فِي النَّاسِ أَهْلَ الطُّمُوحِ
وَأَلْعَنُ مَنْ لَا يُمَاشِي الزَّمَانَ
هُوَ الْكَوْنُ حَيٌّ ، يُحِبُّ الْحَيَاةَ
فَلَا الْأَفْتَقُ يَحْضُنُ مَيِّتَ الطُّيُورِ
وَلَوْلَا أُمُومَةٌ قَلْبِي الرَّؤُومِ
فَوَيْلٌ لِمَنْ لَمْ تَشْفُهُ الْحَيَاةُ
وَمَنْ يَسْتَلِدُّ رُكُوبَ الْخَطَرِ
وَيَقْفَعُ بِالْعَيْشِ عَيْشَ الْحَجَرِ
وَيَحْتَقِرُ الْمَيِّتَ مَهْمَا كَبُرَ
وَلَا النَّحْلُ يَأْتِي مَيِّتَ الرَّهْرِ
لَمَّا ضَمَّتِ الْمَيِّتَ تِلْكَ الْحَفْرِ
مِنْ لَعْنَةِ الْعَدَمِ الْمُتَّصِرِ!"

Yeryüzüne sorduğumda, anacığım insanlardan nefret mi edersin diye? Bana şöyle söyledi:

İdealleri olan ve tehlikelere atılmaktan hoşlanan insanları kutlarım.

²¹⁷ scholarabia.net, el-Medresetu'l-Arabiyye, İrâdetu'l-hayât, Erişim: 12 Mart 2018.
http://www.scholarabia.net/arabic/eradt_7ya/aim_4_4.htm.

²¹⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 240.

Zamana ayak uyduramayan ve taş devri yaşamına razı olanları lanetlerim.
O evren canlıdır, yaşamayı sever, ne kadar büyük olsa da, ölüyü küçümser.
Hiç bir zaman ufuk kucaklamaz ölü kuşları, arılar da öpmez ölü çiçekleri.
Şefkatli kalbimin analık duygusu olmasaydı, O çukurlar ölüyü hiç kucaklar mıydı?
Galip gelen yokluk lanetinden, hayatın çekip ayıramadığı kişiye yazıklar olsun.

Ebu'l-Kâsım *Îlâ Tuğâti 'l-âlem* şiirini iki yönden kaleme alır: İlk mısralarında, zalim sömürge güçlerine, zulümlerini anlatan göndermeler yapar. Tunus'u sömürgesi altında tutan Fransız güçlerinin zulümüne başkaldırarak onları isyan ve tehdit savuran bir dille uyarmaya çalışır. Şiirin devamında ise halkına çağrıda bulunarak, bu zulüm ve zillete mahkûm edilen insanların bu yaşananlara dur demesinin zamanı geldiğini hatırlatır.²¹⁹

eş-Şâbbî, şiirinin başlarında sömürge güçlerini tanımlamaya çalışırken, Tunus'u sömüren bu güçlerin en belirgin özelliklerinin, zulümde haddini aşan zalim bir güç olduklarını belirtir. Sadece Tunus zalimlerine değil, tüm dünyayı kuşatan o dönem zalimlerine çağrıda bulunur. Yaşama karşı karanlığın sevdalısı olduklarını anlatırken işledikleri zulümleri yansıtır. Zayıf bir halkın kanına ellerini bulaştırmış, alaycı ve adaletten uzak bir zalim olduklarını ifade eder. Meydanları boş bulan bu hadsiz zalimlerin geçtiği yollara, gittikleri her yere diken tohumları ektiklerini anlatmaya çalışır. Sömürgeci güçlerin yaptıkları zulümlerle, ayaklarına batacak olan yarının dikenlerini kendi yollarına ektiklerini vurgular:²²⁰ Bu mısralarda eş-Şaâbbî'nin Hz. Mevlana'dan da etkilendiğini söylemek gerekir. Zira Hz. Mevlana'ya 'Adalet nedir?' diye sorulduğunda, adaleti tanımlarken daha iyi anlaşılması için "Zulüm nedir?" eklemesi yaparak şöyle cevap verir:²²¹ " *Adalet nedir? Ağaçlara su vermektir. Adaletsizlik nedir? Dikene su vermektir.* "

²¹⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 264.

²²⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 264.

²²¹ Dr. Ergin Ergül, Sema Hukuk Bürosu, "Mevlana'nın Adalet Felsefesi", erişim: 1 Şubat 2019. <http://www.semahukuk.com.tr/blogoku/4/mevlananin-adalet-felsefesi>.

أَلَا أَيُّهَا الظَّالِمُ الْمَسْتَبَدُّ حَبِيبُ الظَّلَامِ، عَدُوُّ الْحَيَاةِ
سَخَّرْتَ بَأْتَاتِ شَعْبٍ ضَعِيفٍ وَكَفُّكَ مَخْضُوبَةٌ مِنْ دِمَاةٍ
وَسَبَّرْتَ تُشْوَهُ سِخْرَ الْوَجُودِ وَتَبَذَرُ شَوْكَ الْأَسَى فِي رُبَاهُ

Hayatın düşmanı, karanlığın sevgilisi, ey baskıcı zalim!

Kanlarına boyanmış elinle, zayıf bir halkın iniltileriyle dalga geçtin.

Evrenin büyüünü bozarak, etrafına hüznün dikenlerini saçarak dolaştın.

Ebu'l-Kâsım şiirinin devamında düşman güçlerine uyarıda bulunarak “Yavaş ol” diye başlayan cümlesiyle zalimleri durdurmaya çalışır. Zalimin kendince bahar zannettiği, aydınlığına aldandığı bu günlerin uzun sürmeyeceğini hatırlatır. O aydınlık gözüken ufukta ne kasırgalar kopacak, ne yıldırımlar çakacak derken fırtına öncesi sessizliği kasteder. Ayrıca bu küllenen halkın bir gün küllerinden yeniden alev alacağını ve aleviyle zalimleri kasıp kavuracağını söyleyerek tehdit dilini kullanır. Şair, zalimlerin döktüğü kanların bir gün kendilerini sel olup sürükleyeceğini ve bu mazlum halkın kanlarında boğulacaklarını anlatır.²²²

رُوِيَ دَاكَ لَا يَخْدَعُنْكَ الرَّبِيعُ وَصَحُو الْفَضَاءِ وَضَوْءُ الصَّبَّاحِ
فَفِي الْأُفُقِ الرَّحْبِ هَوْلُ الظَّلَامِ وَقَصْفُ الرُّعُودِ وَعَصْفُ الرِّيَّاحِ
حَذَارِ فَتَحَتِ الرَّمَادِ اللَّهَيْبُ وَمَنْ يَبْذُرُ الشَّوْكَ يَجْنِ الْجِرَاحِ
تَأْمَلْ هُنَالِكَ أَنَّى حَصَدْتَ رُؤُوسَ الْوَرَى وَزَهْوَرَ الْأَمَلِ
وَرَوَيْتَ بِالِدَمِّ قَلْبَ التُّرَابِ وَأَشْرَبْتَهُ الدَّمَاعَ حَتَّى تَمَلِنَ
سَيَجْرُفُكَ السَّيْلُ سَيْلُ الدَّمَاءِ وَيَأْكُلُكَ الْعَاصِفُ الْمَشْتَعِلُ

Yavaş ol.! Sabahın ışıltısı, fezanın açık olması ve baharın gelişi seni aldatmasın.

²²² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 264.

O koskoca ufukta karanlığın heybeti, yıldırımların çarpması ve fırtınaların kopması da vardır.

Dikkatli ol.! Alevlenmiş külleri açtın.! Her kim diken ekerse yaraları toplayacaktır.

Düşünerek uzun bak oraya! Hani orada, umud çiçeklerini ve beşerin başlarını biçtiğin yerde.

Hani toprağın yüreğini kanla suladın ve sarhoş olana dek gözyaşlarını içirdiğin yerde.

Seni sel sürükleyecektir. Kanların seli! Ateşli fırtına seni yok edecektir.

Ebu'l-Kâsım, *Zeîru'l-â'sıfe* (Fırtınanın Kükremesi) şiirinin başında zulme karşı koyamadığını düşünerek kendi kendini sorgular. Şair şiirinin ilk mısralarında “*Bana soruyorsun neden atılmadın olaylara sustun kaldın diye?*” Ülkesinin yaşadığı kara günlerde neden meydanlara çıkmadığını sorgular. eş-Şâbbî kendine yönelttiği sorulara verdiği cevapta, “*Çok gençtim daha, dalım kırılındı. O dönemin felaketlerine karşı koyacak güçte değildim*” diyerek hastalığının da etkisiyle güçsüzlüğünden şikâyet eder. Şairin bu mısralarda farklı bir cevap verdiği dikkatleri çeker. Tunus’un o çalkantılı günlerinde eş-Şâbbî her ne kadar kalemiyle, şiirleriyle ve yüreğiyle mücadele verse de kendi dönemi ve sonraki dönemlerde bazı edebiyatçıların eleştiri odağı olmuştur. Şairin meydanlara inmemesini, direniş ayaklanmalarına katılmamasını eleştirerek vatan sevgisini sorgulayan bir takım şair ve yazarlara cevap mahiyetinde bir başlangıç olmuştur bu şiir. eş-Şâbbî ne ruhen, ne de bedenen bu beklentileri karşılayacak durumda değildi. Şair, yaşamında önüne çıkan engellerden ve bazı sorumluluklardan dolayı daha ileriye adım atamıyordu aslında.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî’nin *Zeîru'l-â'sıfe adlı* şiirinde romantizmin etkilerini görmek mümkündür. Bu şiirinde bireysel duygularını ve görüşlerini ifade etmeye gayret gösterir. Kendi iç dünyasında ve çevresinde olup biten her şeye yetişmek isterken, tükendiğinin farkında bile değildir. Şair, bazı duygularını da sembolizmin etkisiyle çok açık ve net bir şekilde ifade etmiştir:²²³

²²³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 280-281.

تسائلني: ما لي سكتُ، ولم أهبُ
وسئل الرزايا جارفُ، متدقِّعُ
سكتُ، وقد كانت قناتي غضَّةً
وقلتُ، وقد أصغتُ إلى الريح مرَّةً
وقلتُ وقد جاشَ القريضُ بخاطري
أرى المجد معصوبَ الجبين مُجدلاً
وقد كان وضَّاح الأسارير، باسمًا
بقومي، وديجورُ المصائب مُظلمُ
غضوبُ، ووجه الدهر أربدُ، أقتمُ؟
تُصيخُ إلى همسِ التَّسيمِ، وتحلمُ
فجاش بها إعصاره المتهرَّمُ
كما جاش صخَّابُ الأواذي، أسخَمُ
على حَسَكِ الآلامِ، يغمزه الدمُ
يهبُ إلى الجُلَى، ولا يتبرَّمُ

Bana soruyorsun: Neden sustun? Musibetlerin zifiri karanlığında milletini harekete geçirmedin?

Felaketlerin seli öfkeli, hırçın ve sürükleyicidir. Zamanın yüzünün rengi kaçmış, solmuş ve kararmıştır.

Sustum! Meltemin fısıltısına kulak verir rüyalara daldım. Daha dalım yaştı çünkü.

Dedim ki: Rüzgâra bir defa kulak verdim. Şiddetliyle yenen fırtınası onunla coşmuştu.

Dedim ki: Hırçın sesli kara dalgaların coştığı gibi gönlümde mısralar da ölüm anı seslerim coşmuştu.

Görüyorum şanımızı, kana batmış acıların kılçığına karşı alnı bağlı, sargılı olduğunu.

Aydın yüzlü, güler çehresiyle bıkmadan usanmadan en celalli olaylara yelken açardı.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin ilk dönem şiirlerinde Cahiliyye devri şiirlerinin birçok özelliğini yansıttığını aşağıdaki beyitleri incelediğimizde fark edebiliriz. Şairin "Zeiru'l-â'sıfa" şiirine ait olan bu beyitlerde Chilyye edebiyatının Hamase şiirlerinden esinlendiği görülmektedir.²²⁴ eş-Şâbbî, Zeiru'l-â'sıfe adlı şiirinin devamında zulme başkaldırarak çağrıda bulunur ve "Yavaş ol kendine gel" diyerek zulmü durdurmak ister. Tunus'a çağrıda bulunarak yiğitlerinin meydana çıktığı gün

²²⁴ Ferrûh, eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât, 123.

bütün kelepçelerin, zincirlerin tarumar olacağından, parçalanmış yönetimlerin tekrardan hayat bulacağından bahsederek umutlarını dillendirir. Milletine istiklal adına çağrıda bulunur ve onları vasıflandırırken ölümü karşılarında görseler bile korkmayan bu yiğitlerin öfkesinden sakının diyerek düşmana korku salar:²²⁵

فَيَا أَيُّهَا الظُّلْمُ الْمَصْعَرُ خَدَّهُ رُوَيْدَكَ ! إِنَّ الدَّهْرَ يَبْنِي وَيَهْدُمُ
سَيَأْتُرُ لِلْعَزِّ الْمُحَطَّمِ تَاجَهُ رَجَالٌ إِذَا جَاشَ الرَّدَى فَهُمْ هُمُ
رَجَالٌ يَرَوْنَ الدَّلَّ عَارًا وَ سَبَّةً وَلَا يَرْهَبُونَ الْمَوْتَ، وَالْمَوْتُ مُقَدَّمُ !
وهل تعتلي إلا نفوسُ أبيَّة تُصَدِّعُ أَغْلَالَ الهوانِ، وَتَحْطِمُ

Ey böbürlenerek yüzünü çeviren zulüm, yavaş ol! Şüphesiz ki felek kurar da, yıkar da. Tacı parçalanmış izzetin öcünü onlar alacaktır. O erler ki, aralarında ölüm coşarsa onlar ta kendileridir.

O erler ki, zilleti utanç ve küfür olarak görürler. Ölümden de korkmazlar, ölüm gelecek olsa da.

Zillet kelepçelerini çatlatıp parçalayan ulu, yüce canlılardan başkaları yücelir mi hiç?

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Neşîdu'l-Cebbâr* (Yüce Gücün Marşı) adlı şiiri 1933 yılı Aralık ayında vefatından 10 ay önce yazdığı son şiirlerinden biridir. Özetle şairin yaşamak için çırpındığı son günlerde kaleme alınmıştır. Onun dizginlenemeyen devrimci ruhu, *Neşîdu'l-Cebbâr* şiirinin ilk mısralarında fark edilir. Hastalıkların ve düşmanların yaşamına engel olamayacağını, aksine kartallar gibi yüksek dağların, tepelerin üzerinden süzülerek uçacağını haykırır. Bu mısralarda şair Yunan mitolojisi titani Prometheus'un yaşadığı zor anlarını kendine nisbet ederek veya kendini bu anlatımın içinde bularak yazmıştır.²²⁶ Şair kendini insanların huzuru için Zeus'e karşı

²²⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 280.

²²⁶ Prometheus: Yunan mitolojisine ait bir titandır, bazı kaynaklara göre insanları korumak için güneşten ateşi çalandır. Bu yaptığına çok öfkelenen Zeus Prometheus'a ceza olarak en yüksek dağın tepesinde çarmla gerdirir ve karaciğerini kartalla yedirtir. Bilgi için bakınız; Yunan Mitolojisi, "Prometheus", Erişim 5 Mayıs 2019, <http://yunanmitolojisi.blogspot.com/2007/09/prometheus.html?m=1>.

çıkan bir Prometheus'un direnişindeydi. eş-Şâbbî yaşamak istiyordu, her şeye rağmen yaşamak istiyordu ama zillet ve sefalet içinde değil. Aslında *Neşîdu'l-Cebbâr* şiiri şairin özgür ruhunun sesi olarak tanımlanabilir. Çok yücelerde yaşamayı arzuluyordu; güneşten, bulutlardan, yağmurlardan ve rüzgârlardan daha yücelerde. O hep şairlerin hayali budur diyerek duygular âleminde yaşamak istediğini ifade eder. Yaşamın melodisini dinleyerek ilahi vahye kulak verdiğini, bu ilahi sesle evreni benliğinde eriterek içindeki ölmüş yankılara can kattığını ifade ederek, kendini çok derin duygularla anlatmaya çalışır. Şu mısralarla, yüreklerde yaşamayı arzuladığını ifade ederken aslında ölümünden sonra yüreklerde baki kalmayı hedefler. Şair, ruhunun yüceliğiyle ne güneşe, ne bulutlara ne de yağmurlara bakmayacağını, mutluluğu, yakaladığı ölümsüzlükte bulacağını müjdeler.²²⁷

كَالتَّسْرِ فَوْقَ الْقَمَّةِ الشَّمَاءِ	سَأَعِيشُ رَغَمَ الدَّاءِ وَالْأَعْدَاءِ
بِالسُّحُبِ، وَالْأَمْطَارِ، وَالْأَنْوَاءِ	أُرْنُو إِلَى الشَّمْسِ الْمَضِيَّةِ... هَازِنًا
مَا فِي قَرَارِ الْهَوَّةِ السُّودَاءِ...	لَا أَرْمُقُ الظِّلَّ الْكَثِيبَ.. وَلَا أَرَى
غُرْدًا وَتِلْكَ سَعَادَةُ الشُّعْرَاءِ	وَأَسِيرُ فِي دُنْيَا الْمَشَاعِرِ، حَالِمًا،
وَأَذِيبُ رُوحَ الْكُونِ فِي إِنْشَائِي	أُصْغِي لِمَوْسِيقَى الْحَيَاةِ، وَوَحْيِهَا
يُحْيِي بِقَلْبِي مَيِّتَ الْأَصْدَاءِ	وَأُصِيخُ لِلصَّوْتِ الْإِلَهِيِّ، الَّذِي

Yüksek tepelerin üstündeki kartallar gibi düşmanlara, dertlere inat yaşayacağım.

Fırtınalarla, yağmurlarla ve bulutlarla alay ederek ışık saçan güneşe doğru bakmaya devam edeceğim.

Ne sıkıcı gölgelere göz atarım, ne de kara uçurumların dibinde ne var diye bakmam.

Şairlerin saadeti olan duygular dünyasında rüyalarımın şakıyarak yürür giderim.

²²⁷ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 256.

Evrenin ruhunu benliğimde eriterek hayatın müziğini ve vahyini dinlerim.

Yüreğimdeki ölmüş yankılara hayat veren ilahi sese kulak verir dinlerim.

eş-Şâbbî, şiirin devamında kadere sesleneceğini duyurur. Çeşitli belalara maruz bırakarak kendisine savaş açan kaderin karşısında eğilmeyerek umutlarını yitirmeyeceğini dile getirir. İçindeki alevin, ölüm rüzgârlarını durduramayacağını ifade eder. eş-Şâbbî'nin yaşadığı ve daha sonraki dönemlerde en çok maruz kaldığı ithamlardan biri de dinsizlikle suçlanmaktır. Özellikle kaderle ilgili sarf ettiği sözleri içeren bu mısralar dikkatlice incelendiğinde, onun yanlış anlaşıldığını söylemek mümkündür. Kadere karşı geldiği iddia edilip imansızlıkla suçlanırken asıl amacının anlaşılamadığı görülmektedir.

Ebu'l-Kâsım, yaşadığı bunca musibetlere rağmen eğilip bükülmeyeceğini, inandığı umut dolu rüyalarından vazgeçmeyeceğini ifade eder. İsyandan ziyade sabır ile dik duracağını yansıtmaya çalışsa da ne yazık ki birçok şair, yazar ve mutasavvıf gibi o da kader çemberinden geçerek bu imtihanı zorlu vermiştir. Bu konuda söylenecek tek söz: Onu anlamak için bir yüzyılın geçmesi mi gerekiyordu!?: ²²⁸

وأقول للقدَر الذي لا يَنْتَني	عن حرب آمالي بكل بلاء
لا يطفئ الهبَّ المؤجَّج في دمي	موجُ الأسي، وعواصف الأرزاء
فأهدم فؤادي ما استطعت، فأئنه	سيكون مثل الصخرة الصماء
لا يعرف الشكوى الدَّليَّة والبُكا،	وضرَاعَة الأطفالِ والضُّعفاء
ويعيش جباراً، يحدِّق دائماً	بالفجرِ..، بالفجرِ الجميلِ، النَّائي

²²⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 256.

Her türlü belayla umutlarımı savaş açmaktan vazgeçmeyen kadere şöyle söylerim:

Ne ölüm kasırgaları ne de yas dalgaları içimde alevlenen ateşi söndüremezler.

Yüreğimi yıkabildiğin kadar yık. Şüphesiz ki o sağır bir kaya gibi olacaktır.

Ne çocukların ve zayıfların yalvarmasını ne de zillet ve şikâyet ağıtlarını bilmezler.

Kahredici gücüyle yaşar. Uzak ve güzel sabah ile gözlerini tan yerine dikmiş bakıyor.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, başına gelecek her türlü felaketin karşısında dimdik duracağını belirtirken, devamında güçlü olacağını, ufukta doğacak olan sabahı umutla bekleyeceğini ifade eder. Şair yolunu saran bütün korkulara, karanlıklara, zulümlere rağmen dimdik yürüyeceğini söyler. Son mısralarda ise umutlarını yansıtmaya çalışır. Hayatta yol alırken başına gelen bütün olumsuzluklara rağmen “*Gitarımı çalarak, şarkılarımı söyleyerek umut dolu ruhumla acıların ve dertlerin karanlığında yürüyeceğim*” diyerek canına can katan umut dolu rüyalarını dillendirir. Son beyitte ise “*Nurum kalbimde ve kanatlarımın arasındadır. Neden korkayım ki karanlıklarda yürümekten*” derken yaşama olan bağlılığını, kendine olan inancını dillendirir. Ayrıca vatani uğruna içinde taşıdığı inancın, kendisine bir nur olarak çevresindeki karanlıkları aydınlattığını açıklar:²²⁹

وَأَمَلًا طَرِيقِي بِالْمَخَافِ، وَالدَّجَى،	وَزَوَابِعِ الْأَشْوَاكِ، وَالْحَصْبَاءِ
وَأَنْشُرُ عَلَيْهِ الرُّعْبَ، وَأَنْشُرُ فَوْقَهُ	رُجْمَ الرَّدَى، وَصَوَاعِقَ الْبِأْسَاءِ
سَأَطُلُّ أَمْشِي رَغْمَ ذَلِكَ، عَازِفًا	قَيْشَارَتِي، مَتَرْتِمَا بَغْنَائِي
أَمْشِي بِرُوحٍ حَالِمٍ، مَتَوَهِّجٍ	فِي ظُلْمَةِ الْأَلَامِ وَالْأَدْوَاءِ
النُّورِ فِي قَلْبِي وَبَيْنَ جَوَانِحِي	فَعَلَامَ أَخْشَى السَّيْرِ فِي الظُّلْمَاءِ

²²⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 256.

Çakıl taşlar, dikenli hortumlar, karanlık ve korkularla yolumu doldursanda.

Sefaletin yıldırımlarını, ölüm taşlarını üzerine serpsen de, dehşeti üzerine yaysanda.

Şarkılarımı mırıldanarak, Arp'ımı çalarak her şeye rağmen yürümeye devam edeceğim.

Dertlerin, acıların karanlığında rüyalarımın ışıltısıyla aydınlanan ruhumla yürürüm.

Neden korkayım ki karanlıklarda yürümekten. Kalbimde ve kanatlarımın arasındadır nurum.

4.1.3. Öfk ve Siyasi Hicivleri

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, vatan sevgisi, özgürlük arayışı ve zulme karşı gelme duygularını halkında bunların karşılığını görmeyince hayal kırıklığına uğramıştır. Tunus halkına olan kırıklığını divanındaki *ed-Dunyâ 'l-meyyite* (Ölü Dünya) adındaki şiirinde dile getirir. Halkının, düşünceden yoksun, kardeşlik bağları kopmuş, sürekli birbirinin kuyusunu kazan insanlar olarak birlik ve beraberliklerine zarar verdiklerini anlatmaya çalışır. Şair, halkının bu davranışlarıyla çapulcuların ve açgözlü düşmanların isteklerine boyun eğen bir topluluk olduklarının farkına varmalarını ve kendi özüne dönme hususunda çağrıda bulunur:²³⁰

إني أرى ..، فَأَرَى جُمُوعاً جَمَّةً
يَدُوي حوَالِيهَا الزَّمَانُ، كَأَنَّمَا
وَإِذَا اسْتَجَابُوا لِلزَّمَانِ تَنَاقَرُوا
وَقَضَوْا عَلَى رُوحِ الْأَخْوَةِ بَيْنَهُمْ
فَرِحَتْ بِهِمْ غَوْلُ التَّعَاسَةِ وَالْفَنَاءِ
لُعَبٌ، تُحَرِّكُهَا الْمَطَامِعُ، وَاللَّهْيُ
وَأَرَى نَفُوساً مِنْ دُخَانٍ جَامِدٍ
مَوْتَى، نَسُوا شَوْقَ الْحَيَاةِ وَعَزَمَهَا
وَحَبَا بِهِمْ لَهَبُ الْوَجُودِ، فَمَا بَقُوا
لَكِنَّهَا تَحِيَا بِلَا أَلْبَابِ
يَدُوي حوَالِي جَنَدِلٍ وَتَرَابِ
وَتَرَأَشَفُوا بِالشُّوكِ وَالْأَحْصَابِ
جَهْلًا وَعَاشُوا عَيْشَةَ الْأَغْرَابِ
وَمَطَامِعِ السَّلَابِ وَالغَلَابِ
وَصَغَائِرِ الْأَحْقَادِ وَالْأَرَابِ
مَيِّتٍ، كَأَشْبَاحٍ، وَرَاءَ ضَبَابِ
وَتَحَرَّكُوا كَتَحَرُّكِ الْأَنْصَابِ
إِلَّا كَمَحْتَرِقٍ مِنَ الْأَخْشَابِ

Şüphesiz ki görüyorum.., Ancak akılsızca yaşayan birçok topluluk görüyorum.

Zaman etraflarında çınlıyor, sanki taşın, toprağın etrafında çınlıyor.

²³⁰ eş- Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 274.

Aynı zaman diliminde buluşsalar bile tanımamış gibi birbirlerine diken ile taşları fırlatırlar.

Cahilce davranarak aralarındaki kardeşlik ruhunu yok edip, gariplerin yaşantısı gibi yaşadılar.

Çapulcular, açgözlü hırsızlar, yokluk ve mutsuzluk canavarları o hallerinden mutlu oldular.

Aşağılık kindar çıkarıcıların, eğlence düşkünü açgözlülerin istedikleri gibi oynatılan oyuncakları oldular.

Sisin ardında, hayaletler gibi, donuk bir dumandan, ölmüş canlar görüyorum.

Ölüler, hayatın azmini, özlemini unutmuşlar. Putların hareket etmesi gibi hareket ediyorlar.

İçlerindeki varlığın alevi sönmüş. Ancak ahşapların yanan parçaları gibi kaldılar.

ed-Dünyâ'l-meyyite şiirinin devamında Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbîyi rahatsız eden diğer bir konu da ülkesinin aydın kesimidir. Özellikle de ömürlerini eser okumakla geçiren âlimlerin eski eserleri çözme çalışmaları yerine asıl görevleri olan halkı aydınlatmaları, onlara rehberlik ederek yol göstermeleri olduğunu hatırlatmaya çalışır. Şairlerin de, sanatlarını yöneticilere yaranmak için icra etmek yerine, ülkeyi zulümden kurtarmaya yönelik çalışmalar yapmalarını talep eder.

eş-Şâbbî, âlimler ve şairler gibi bu önemli iki kutbun, milleti hem bilinçlendirmeleri hem de yüreklendirmeleri yönünde sanatlarını ve birikimlerini kullanmaları gerektiğini dile getirir. Sonunda şair, rehberi olmayan Tunus halkının, yolunu kaybetmiş çobansız bir sürü misali, hedefsiz, amaçsız ve zillete mahkûm bir topluluk haline geldiğini ifade eder:²³¹

²³¹ eş- Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 275.

الشَّاعِرُ المَوْهوبُ يَهْرِقُ فَنَّهُ	هدراً على الأقدام والأعتاب
ويعيشُ في كونٍ، عقيمٍ، ميِّتٍ	قد شيدته غباوةُ الأحقابِ
والعالمُ التَّحْرِيزُ يُنْفِقُ عُمْرَهُ	في فهمِ ألفاظٍ، ودرسِ كتابِ
يَحيا على رَمَمِ القَدِيمِ المُجْتَوَى	كالذُّودِ في جَمَمِ الرَّمَادِ الخَابِي
والشَّعْبُ بينهما قَطِيعٌ، ضَائِعٌ	دُنياه دنيا مأكَلٍ وشِرابِ
الوَيْلُ للحَسَّاسِ في دُنياهُمُ	ماذا يُلاقِي من أَسَىٍّ وَعَذَابِ!

Yetenekli şair, sanatını kapı eşiklerinde heder ederek, ayaklar altında döküyor.

Çağların aptallığının inşa ettiği ölü, kısır bir evrende yaşıyor.

Derin âlim, kitap okuyarak, sözcükleri anlamaya çalışarak ömrünü harcıyor.

Leçe taşların sönmüş küllerinde yaşayan kurtlar gibi, eskinin itici çürükleri üzerine yaşıyor.

Halk ise her ikisinin arasında kaybolmuş bir sürü, yeme içme dünyası olmuş dünyaları.

Dünyalarındaki duyarlı insanlara eyvahlar olsun! Karşılaşacağı acı ve, hüznülere.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî şiirlerinde sadece Tunus halkına olan kırgınlığını dile getirmez. Yukardaki mısralarda görüldüğü gibi şair bazen âlimlere, bazen şairlere bazen de Tunus halkına sitemde bulunmuştur. Bu kırgınlıktan Tunus'un başkenti Tunus bile nasibini almaktadır. Şairin *Munâcâtu A'sfûr* (Bir Kuşun Fısıldamaları) şiirinde bu kırgınlığını dile getirir. Kalabalığın ortasında nasıl yalnız kaldığını anlatır. eş-Şâbbî kimsenin kendisini anlamadığını ifade ederken aslında o günkü halini yansıtmaya çalışır. Konuştuğu zaman kimseyi hoşnut edemediği gibi sustuğunda da etrafındaki herkesin kendisinden sıkıldığını ifade eder. Şair, kalabalık gibi görünen o toplulukların arasında yalnız kaldığını ve kafesteki bülbül gibi anlaşılmadığından yakınıdır.²³²

²³² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 109.

مَا فِي وَجُودِ النَّاسِ مِنْ شَيْءٍ بِهِ
 يَرْضَى فُوَادِي أَوْ يُسَرُّ ضَمِيرِي
 فَإِذَا اسْتَمَعْتُ حَدِيثَهُمْ أَلْفَيْتُهُ
 غَنَاءً، يَفِيضُ بِرِغَّةٍ وَفُتُورِ
 وَإِذَا حَضَرْتُ جُمُوعَهُمْ أَلْفَيْتَنِي
 مَا بَيْنَهُمْ كَالْبَابِلِ الْمَأْسُورِ
 فَإِذَا سَكَتُ تَضَجَّرُوا، وَإِذَا نَطَقْتُ
 تَذَمَّرُوا مِنْ فِكْرَتِي وَشُعُورِي
 أَهٍ مِنَ النَّاسِ الَّذِينَ بَلَّوْهُمْ
 فَقَلَّوْهُمْ فِي وَحْشَتِي وَحُبُورِي!

İnsanların olduğu yerde, yüreğimin razı veya vicdanımın mutlu olacağı bir şey bulamıyorum.

Konuşmalarını duyduğum zaman, kırıklık ve kusur taşıdığından dolayı seviyesiz bulurum.

Topluluklarına katılsam da, aralarında beni esir bir bülbül gibi bulursun.

Sustuğum zaman sıkılırlar, konuştuğum zaman, duygularım ve düşüncelerim karşısında söylenirler.

Ah başımın belsı olan o insanlardan! Mutluluğumda ve yalnızlığımda onlardan sıkılıp tiksindim.

eş-Şâbbî *Munâcâtu A'sfûr* şiirinin devamında Tunus'un o günkü halinden şikâyet eder. Tunus'un vurdumduymaz haline, yaralının mazlumun sesine kulak vermeyişine ve her türlü zulmün ve kötülüğün meydanı oluşuna kızgınlığını ifade etmeye çalışır. Şair, Tunus böyle olmamalı, bu zulme bir yerde dur demeli derken aslında Tunus halkını kasteder ve onları gaflet uykusundan uyandırmak için çağrıda bulunur:²³³

وَإِذَا دَخَلْتُ إِلَى الْبِلَادِ فَإِنَّ أَفْكَأ
 رِي تُرْفَرِفُ فِي سُفُوحِ الطُّورِ
 حَيْثُ الطَّبِيعَةُ حُلُوةٌ قَتَانَةٌ
 تَخْتَالُ بَيْنَ تَبْرُجٍ وَسُفُورِ
 مَاذَا أَوْدَ مِنَ الْمَدِينَةِ، وَهِيَ غَارِقَةٌ
 بِمَوَارِ الدَّمِ الْمَهْدُورِ؟

²³³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 110.

ماذا أود من المدينة، وهي لا ترثي لصوت تفجع الموتور؟

ماذا أود من المدينة، وهي لا تعنو لغير الظالم الشرير؟

ماذا أود من المدينة، وهي مرتاد لكل دعارة وفجور؟

Bir memlekete girdiğim zaman düşüncelerim Tur Dağı'nın tepelerinde kanat çırpıyor.

Tabiat çok güzel, göz alıcıdır. Sanki boyanmış, süslenmiş, bezenmiş nazlı nazlı yürüyor.

Şehirden ne isterim ben! Dökülen kan çağlayanına batmış olan bu şehirden.

Şehirden ne isterim ben! Sevdiğini kaybetmiş bir mazlumun acılı sesine karşı yasını tutmayan bu şehirden.

Şehirden ne isterim ben! Şer odaklı zalimlerin isteklerinden başkasına boyun eğmeyen bu şehirden,

Şehirden ne isterim ben! Her türlü ahlaksızlığın ve fuhşun gelip geçtiği yer olan bu şehirden.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Leyte şî'rî* (Keşke Şiirim) adlı şiirinde halkına seslenerek bu sessizlikten kurtulmalarını ister. Milletini devrime çağırır; öyle bir devrim ki ardı arkası kesilmeyerek kurtuluşa erdirecek güçte bir devrim. O dönemin umut beslediği ilim ve fikir insanlarına da bir gönderme vardır. Bu mısralar Tunus'a karşı olan duygu ve düşüncelerinde, kendisine destek çıkmalarını istediği milletine sitemkâr mesajlar içermektedir. Son beyitlerde rüyaları ve umutları olan, ilim yuvası ve medeniyet ocağı bir Tunus dilemektedir. Şair o beklediği günün, bir gün, bir dolunay gibi kara bulutları yırtarak doğacağına inancını ifade eder, ancak o günü görmek için şiirinin bir etkisi olur mu diye de kendini sorgular:²³⁴

²³⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 289-290.

يا بني الأوطان هُبُوا فلقد طال الوُجُوم
وانهضوا نهضةً جَبَّارٍ بعزم مسـتقيم
لستُ أبغي نهضة العاجِزِ يتلُوها الحُسُوم
ليتَ شِعْري! هل سحابُ الجهلِ تَذروه العقيم؟
فترى الأعيُنُ بَدَرَ العلمِ قد شَقَّ الغُيوم؟
لَيْتَ شِعْري! يا بلادي هل تُصَافيكِ العُلُوم؟

Ey vatanımın evlatları haydi ayaklanın artık, sessizliğiniz uzun sürdü.

Dosdoğru azimle yenilmeyecek bir gücün kalkışı gibi ayaklanın.

Ben arkası kesintiye uğrayacak bir aciz kalkışı istemiyorum.

Keşke şiirim! Cehalet bulutlarını yok edici rüzgârları kaldırıbilse,

Sonra gözler görür, ilmin dolunayı kara bulutları nasıl yırtmış?

Keşke şiirimi! Ey ülkem ilimler, önünde dizilir mi dersin?

eş-Şâbbî ülkesinde sadece Fransız sömürmesine karşı gelmiyordu aslında. Tunus'un iç siyasetinden de çok rahatsızdı. Şair, Tunus yönetiminin Fransızlarla işbirliği yaparak ülkenin bu duruma düşmesine sebep olduklarının farkındaydı. *Bekâyâ Harîf* (Güz Kalıntıları) şiirinde bu duygu ve düşüncelerini yansıtan sözleriyle dikkat çeker. Yönetimi, mecazî bir dille eleştirerek saraylardan ve içindekilerden nefret ettim diyerek tepkisini göstermeye çalışır: ²³⁵

وما حولها من صراع عنيف	كرهت القصور وقطانها
وعصف القوي يجهد الضعيف	وكيد الضعيف لسعي القوي
وعجت بقلبي رياح الصروف	وجاشت بنفسي دموع الحياة

²³⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 98.

Saraylardan ve içindekilerden, çevresindeki şiddetli boğuşmalarından nefret ettim.

Güçsüzün planları, güçlüyü ilerletmek içindir, güçlünün esip savurması ise emeği ile güçsüzün.

Yüreğimde musibet rüzgârları kasıp kavurdu, içimde coşup taşı yaşam gözyaşlarım.

eş-Şâbbî'nin 1925 yılında yazdığı *as-Sayha* (Çıglık), ilk şiirlerinden biridir. Şairin 16 yaşında yazdığı, zamandan ve insanlardan şikâyetlerini dile getirdiği bir şiirdir. Abbasi dönemine ait Mucesses²³⁶ şiir tarzındadır.²³⁷

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî bu mısralarda halkını uyarmaya çalışır ancak bunu ifade ederken halkının düştükleri duruma üzüdür. Özellikle Tunus milleti yıllar boyunca emek vererek elde ettiği o yüce şanı, nasıl olur da böyle heba eder diye hayıflanır. İleri medeniyete doğru ilerlemediklerini, koca koca adımlarla gerilediklerini anlatmaya çalışır.²³⁸

يا قوم سرتم حثيثا	خطى وراء كبارا
نبذتم العلم نبذ النوى	قلى وصغارا
لبستم الجهل ثوبا	تخذتموه شعارا
يا قوم مالي أراكم	قطنتم الجهل دارا
أضعتكم مجد قوم	شادوا الحياة فخارا
أبقوا سماء المعالي	بما أضأؤوا منارا

²³⁶ el-Mucesses: Şiir de, vezinlerden bir bölümü çıkartılmış Abbasi dönemine ait Aruz şiirinin bir türüdür, ancak şiirde pek kullanılan bir tarz değildir. wikiwand.com/ Wikiwand sitesi, “Bahru'l-Mucesses”, Erişim: 2 Nisan: 2019.

https://www.wikiwand.com/ar/%D8%A8%D8%AD%D8%B1_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D8%AA%D8%AB; almany.com/ el-Maâ'nî, “المُجْتَنِّتُ/ el-Mucesses”, erişim: 2 Nisan: 2019, <https://www.almany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D8%AA%D8%AB/>

²³⁷ Yahyâ Şâmî, *Şerhu Dîvanu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 1. bs, (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l- Arabî, 1997), 84.

²³⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l Hayât*, 29.

Ey milletim, geriye doğru sürekli, hızlı ve büyük adımlarla yürüdünüz.

Küçümseyerek, iğrenerek ilmi terk ettiniz, çekirdeği atar gibi attınız.

Cehalete büründünüz, elbise gibi onu giyininip şiar edindiniz.

Ey milletim, neden? Görüyorum, cehaleti diyar edindiğiniz.

Yaşamı övünçle inşa eden bir milletin şanını kaybettiniz.

Aydınlıklarıyla yücelerin semalarına fener olup ışıttılar.

Ayrıca Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *as-Sayha* şiirinin devamı olan bu mısralarda İslami şiir esintilerini de görmek mümkündür; zira şairin kullandığı kelimeler Kur'an-ı Kerim'de Nuh suresinde geçen ifadeleri hatırlatmaktadır. Aslında eş-Şâbbî'nin bu mısralardaki tarzını incelediğimizde, bizlere Hz. Nuh ile kavmi arasındaki mücadeleyi hatırlatır:

” قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ”²³⁹

“ *Nûh, "Rabbim" dedi, "Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırdım;"* ”²⁴⁰

” ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ”²⁴¹

“ *Yine de ben onları açıkça çağırmaya devam ettim.* ”²⁴²

Hz. Nuh'un kavmine yaptığı her türlü çağrılara kulak vermeyen halkını simgeler. Böylece şair davasında kendini haklı bulur. Ancak şair bu davete hiç kimsenin kulak asmadığını vurgulamaya çalışır. Özellikle şairin kavmine yönelttiği aleni çağrıda bunu ifade eder ve şöyle çırpırır:²⁴³

حَاكُوا لَكُمْ ثُوبَ عَزْ خَلَعْتُمُوهُ احْتِقَارًا

²³⁹ Nuh Suresi: 71/5.

²⁴⁰ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir V*, 6.bs, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 5: 463.

²⁴¹ Nuh Suresi, 71/8.

²⁴² Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir V*, 463.

²⁴³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-Hayât*, 29.

ثم ارتديتم.... لبوس خزي وعارا
ياليت قومي أصاخوا لما أقول جهارا
ياشعر أسمعت لكن قومي أراهم سكارى
فلا تبال إذاما أعطوا نذاك ازورارا
واصبر على ما تلاقي واصدع وقيت العثارا

Size dokudukları izzet giysisini aşağılayarak çıkarttınız.

Daha sonra utanç ve ar elbisesini giydiniz...

Keşke kulak verseydi, açıkça söylediklerime milletim.

Ey şiir! Duyurdum ancak milletimin sarhoş olduklarını görüyorum.

Umursama..! Çağrından saptıklarını gördüğün zaman

Başına gelenlere karşı dik dur, emre uy ve sabret, takılıp düşmekten kurtulursun.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Îlâ 'ş-Şa 'bi* (Halka) şiirinde halkını uyanışa, direnişe ve ayaklanmaya davet eder. Şair, halkının duygularını uyandırmak için özgürlük umutlarını, istiklal hayallerin ve hürriyet rüyalarını hatırlatmaya çalışır. eş-Şâbbî, Tunus halkına yaşama azmini hatırlatır ve “*Yaşama azmi olmayan bir milletin zillet altında yaşamaktansa ölmesi daha büyük bir şereftir*” diyerek tepkisini ortaya koyar. Bir başka ifadeyle şair, bir milletin vatanı ve hürriyeti uğruna canını feda ederek ölmeyi yeğlediğini ifade eder.²⁴⁴

eş-Şâbbî'nin sahip olduğu zengin edebiyat kültürü, Klasik Arap edebiyatına olan hâkimiyeti, küçük yaşına rağmen yazdığı şiirlerde kendini gösterir. Şairin, Cahilî, Emevî, Abbasî ve Endülüs dönemi edebiyatına aşina olduğunu ve ilk dönem şiirlerini bu tarzda yazdığını daha önce ifade etmiştik. Ebu'l-Kâsım *Îlâ 'ş-Şa 'bi* şiirini 1933

²⁴⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 250.

yılında kaleme almıştı. Şairin, son yıllarında kaleme aldığı bu şiirine, Abbasî dönemi şiiri tarzında bir beyit eklediği fark edilmektedir.²⁴⁵

أَيُّ عَيْشٍ هَذَا، وَأَيُّ حَيَاةٍ؟! رُبَّ عَيْشٍ أَخَفُّ مِنْهُ الْجِمَامُ

Bu nasıl bir yaşam böyle? Nasıl bir hayat!? Böyle yaşamdan daha hafif olan ölümü tercih etmelisin.

Özellikle bu mısraların son beyti Abbasî şairlerinin en dâhisi sayılan el-Mütenebbî'nin meşhur beytini hatırlatır:²⁴⁶

ذَلَّ مَنْ يَغِيبُ الذَّلِيلَ بِعَيْشٍ رُبَّ عَيْشٍ أَخَفُّ مِنْهُ الْجِمَامُ

Zelil bir kişinin yaşamına gıpta eden de zillete uğrar, böyle yaşamdan daha hafif olan ölümü tercih etmelisin.

أَيْنَ يَا شَعْبُ قَلْبِكَ الْخَافِقُ الْحَسَّاسُ؟ أَيْنَ الطُّمُوحُ، وَالْأَخْلَامُ؟
أَيْنَ يَا شَعْبُ، رُوحُكَ الشَّاعِرُ الْفَنَّانُ؟ أَيْنَ، الْخِيَالُ وَالْإِلَهَامُ؟
أَيْنَ يَا شَعْبُ، فَتْكَ السَّاحِرُ الْخَلَّاقُ؟ أَيْنَ الرُّسُومُ وَالْأَنْغَامُ؟
إِنَّ يَمَّ الْحَيَاةِ يَدْوِي حَوْلَيْكَ فَأَيْنَ الْمُغَامِرُ، الْمُقْدَامُ؟
أَيْنَ عَزْمُ الْحَيَاةِ؟ لَا شَيْءَ إِلَّا الْمَوْتُ، وَالصَّمْتُ، وَالْأَسَى، وَالظَّلَامُ
عُمُرٌ مَيِّتٌ، وَقَلْبٌ خَوَاءٌ وَدَمٌّ، لَا تَنْتِيهِرُهُ الْآلَامُ
وَحَيَاةٌ، تَنَامُ فِي ظِلْمَةِ الْوَادِي وَتَنَمُّو مِنْ فَوْقِهَا الْأَوْهَامُ
أَيُّ عَيْشٍ هَذَا، وَأَيُّ حَيَاةٍ؟! رُبَّ عَيْشٍ أَخَفُّ مِنْهُ الْجِمَامُ

²⁴⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 250

²⁴⁶ Şâmî, *Şerhu Dîvanu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 198.

Ey halk! Duyarlı çarpan yüreğin nerede? Rüyaların, ideallerin nerede?

Ey halk! Sanatçı, şair ruhun nerede? Hayal, ilham nerede?

Ey halk! Yaratıcı, büyüleyici sanatın nerede? Resimler, nağmeler nerede?

Hayatın denizi etrafında çınlıyor, maceracı, atılğan halin nerede?

Hayatın azmi nerede? Bir şey yok. Karanlık, hüznün, sessizlik ve ölümden başka,

Ölmüş bir ömür, boş bir kalp ve acıların coşturmadığı bir kan.

Yanılığın üzerinde büyüdüğü vadinin karanlığında uyuyan bir hayattır.

Bu nasıl bir yaşam böyle? Nasıl bir hayat!? Böyle yaşamdan daha hafif olan ölümü tercih etmelisin.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Îlâ'ş-Şa'bi* şiirinin devamında tükenmişlik sendromuna yakalanan halkına karşı hayıflanmalarını dillendirir. Şair, bir milletin umutlarının tükendiği gün geçmişle teselli olmak adına hatıralarıyla yetinip kalacağından teessüf eder. Bu mısralarda şair, milletine karşı tükendiğini, onların harekete geçmesinden umudunu kestiğini yansıtır. “*Kabirde kal, geçmişe tap, ihtiyarın dünyası gençlik hatırlarıdır*” gibi sözleri şairin de umutlarının tükendiğinin bir belirtisidir.²⁴⁷

أه ! بل أنت في الشعوب عجوز،
مات شوق الشباب في قلبه الذاوي
فمضى ينشد السلام .. بعيداً
وارتضى القبر مسكناً ، تتلاشى
فالزم القبر ... فهو بيت شبيهه
واعبد الأمس واذكر صور الماضي
فيلسوف ، محطم في إهابه
وعزم الحياة في أعصابه
في قبور الزمان خلف هضابه
فيه أيام عمره المتشابهه
بك في صمت قلبه، وخرابه
فدنيا العجوز ذكرى شبابه

²⁴⁷ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 250.

Ah! Sen milletlerin arasında ancak derisi çekilmiş kabuğunda kocamış bir ihtiyarsın, filozofsun.

Gençlik özlemi solan kalbinde, yaşam azmi sinirlerinde ölmüş birisin.

Yaylalarının ardında, zamanın mezarlarında, uzaklarda, barış şarkılarını söyler durur oldu...

Kabri mesken eyledi. Ömrünün birbirine benzeyen günleri içinde kaybolur gider oldu...

Kabirden ayrılma..! O, kalbinin suskunluğunda ve harabeye dönüşünde sana benzeyen bir evdir.

Düne tap ve mazinin görüntülerini hatırla! İhtiyarın dünyası gençliğinin hatıralarıdır.

eş-Şâbbî *en-Nebiyu'l-mechûl* (Bilinmeyen Peygamber) kasidesine, tabiatla içli dışlı bir sayfa açarak başlamıştır. Şehirdeki hengâme ve belirsizlikten tabiata kaçan şair, ona olan öfkesini yansıtıken yok edici, yıkıcı tavırlar sergiler. eş-Şâbbî o dönem çok alışık olunmayan bir tavırla kendini peygambere benzetir. Peygamberlik İslam alemin'de kutsal bir terimdir, ancak bu şiirde eş-Şâbbî halkına ve milletine rehberlik etmeye çalıştığını anlatmaya çalışırken kendini bilinmeyen veya tanınmayan bir peygambere benzetir. Şairin bu anlatım tarzına başvurmasının birkaç nedeni olabilir: Öncelikle, her peygamber kutsal bir dava ile halkına aydınlatıcı ve yol gösterici olarak gönderilmiştir. Gönderilen birçok peygamberin kendi milleti tarafından anlaşılmamış hatta çoğu dışlanmış olması, şairde aynı duyguyu uyandırmış olabilir.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin, *en-Nebiyu'l-mechûl* şiiri Abbasî şair Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'yi hatırlatır. Ebu't Tayyib el-Mutenebbî, Aslen Yemenli olan ve Kûfe'de doğup Şam'da yetişen bir Abbasî şair. Bir dönem bedevilerle çöl hayatını tercih ederek Arapça'yı öz kaynağından öğrenme fırsatı yakalamıştı. Daha sonra eğitimini tamamlamak için Bağdat'a gitti. Şairin bu yaşam tarzından dolayı birçok kültür ve şiveye hâkimiyeti, dil bilgisini güçlendirdi.²⁴⁸ Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî

²⁴⁸ İsmail Durmuş, "Mutenebbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006) 32: 195-200.

eğilmeyen, gururlu, sert mizaçlı ve düşündüğünü rahatça ifade eden bir şairdi. Bu özelliğinden dolayı fazla çatışma yaşayan ve eleştiri oklarını üzerine çeken asi ruhlu bir edebiyatçı olarak tanınırdı. El-Mutenebbî'nin bu asi ruhundan yansıyan şiirleri de isyan ve direniş edebiyatı için büyük önem taşımıştır. Özellikle Suriye ve Kuzey Afrika ülkelerinin yaşadığı ihtilal ve sömürge yıllarında en çok okunan şairlerin başında gelir:²⁴⁹

Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin, Mutenebbî (Peygamberlik iddia eden) lakabını alma sebebi olarak birkaç görüş vardır: Bazı görüşlere göre Badiye'de kaldığı dönemde bedevileri etkilemek için peygamberlik iddiasında bulunduğundan dolayı bu lakabı aldığı söylenir. Bazılarına göre de Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin sahip olduğu ilimden ve şiirdeki üstün yeteneğinden dolayı böyle isimlendirildiği iddia edilir. Başka iddiaya göre de şairin Badiye'de yaşadığı dönemde söylediği bir şiirden dolayı ona bu lakap verilmiştir. el-Mutenebbî'nin yazdığı bu şiirin, öncesi ve sonrası incelendiğinde yaşadığı dönemde söylediği doğrular yüzünden dışlandığı ve değerlerini kaybetmiş bir millete olan kızgınlığını ve kırgınlığını yansıttığı görülür. En doğrusu da bu olmalı, çünkü Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin bu lakabdan hoşlanmadığı, kendisinden ve şiirlerinden rahatsız olan hasımlarının taktığını ifade ettiği nakledilir:²⁵⁰

ما مقامي بأرض نخلة إلا كمقام المسيح بين اليهود
أنا في أمة تداركها الله غريب كصالح في ثمود

Benim hurma diyarındaki durumum, Yahudilerin arasında Mesih'in durumu gibi.

Allah'a bırakılmış bir ümmetin arasında, Semud diyarında ben bir garibim, Salih gibi.

Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin şiirinden, görüşlerinden ve hayat tarzından etkilenen eş-Şâbbî de bu düşüncelerini şiirine yansıtır. Özellikle *en-Nebiyu'l-mechûl*

²⁴⁹ Durmuş, “Mutenebbî”, 32: 195-200.

²⁵⁰ ed-Dîvân, “el-Mutenebbî kem kâtilin kemâ kutilet şhidun”, erişim: 22.02.2019. <https://www.aldiwan.net/poem9532.html>.

şiiiri, şairin halkına karşı öfkesini, kırgınlığını yansıtır. Aynı zamanda halkının kendisine yönelttiği suçlamalardan, ithamlardan rahatsız olduğunu anlatır. Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin kendi döneminde anlaşılmasında ve hayatına karamsarlık katan yaşam tecrübelerinin benzerlerini, eş-Şâbbî milleti arasında yaşamıştır. eş-Şâbbî yalnızlığından ve anlaşılmadığından şikayet eder. Şair bu beyitlerde halkına olan öfkesini yansıtır ve onların vatan sevgilerini sorgular. Şairin kızgınlığı ve öfkesi, halkının yok oluşunu temenni etmesinden anlaşılır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *en-Nebiyu'l-mechûl* adlı şiirinin bu mısralarda romantizm tarzını yansıtmaya çalışır. O da şiirlerine, romantik şairlerin şiirlerinde kullandıkları tabiat ve orman terimleriyle başlar. Romantiklerin en belirgin özelliklerinden biri olan, orman, sel, rüzgâr, çiçek, kış, fırtına, kasırga gibi doğanın bir parçası olan bu terimleri şiirlerinde sıkça kullandığına rastlamak mümkündür. Romantik şairlerin şiirlerinde duyguyu yansıtan, tabiata sığınan ve tabiatla konuşmayı içeren ifadelerle çokça yer verilmektedir: ²⁵¹

فأهوي على الجذوع بفأسي!	أيها الشعب! ليتني كنتُ حطّاباً
تهدُّ القبورَ: رمساً برميس!	ليتني كنتُ كالسيّولِ، إذا ما سألتُ
كل ما يخنق الزهور بنحسي!	ليتني كنتُ كالريّاح، فأطوي
كل ما أذبل الخريف بقرسي!	ليتني كنتُ كالسّماء، أعتّني
فألقي إليك ثُورةَ نفسي!	ليت لي قوّة العواصفِ، يا شعبي
فأدعوك للحياة بنبسي!	ليت لي قوّة الأعاصير! إن ضجّت
أنت حيّ، يقضي الحياة برميس!..	ليت لي قوّة الأعاصير!.. لك
وتقضي الدهور في ليل مأس...	أنت روح غبيّة، تكره النور،
لاعبٌ بالتراب والليل مُغس!..	أيها الشعب! أنت طفلٌ صغيرٌ،

²⁵¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 149.

أنتَ في الكونِ قوَّةٌ، لم تَسُسْها فِكْرَةٌ، عبقريَّةٌ، ذاتُ بأسٍ
أنتَ في الكونِ قوَّةٌ، كَبَلْتُها ظُلُمَاتُ العُصُورِ، مِنْ أَمْسِ أَمْسٍ..
والشقيُّ الشقيُّ من كان مثلي في حَسَاسِيَّتِي، ورَقَّةٌ نَفْسِي

Ey halk! Keşke oduncu olsaydım, baltamı köklere indirirdim.

Keşke seller gibi olsaydım. Aktığı zaman mezar üstüne mezar bırakmaz, kabirleri yıkardım.

Keşke rüzgârlar gibi olsaydım, çiçeklerimi boğan her ne varsa, onu uğursuzluğumla katlardım.

Keşke kış gibi olsaydım, güzün soldurduğu her şeyi dondurucu soğuşumla kaplasaydım.

Keşke fırtınaların gücü bende olsaydı, ey halkım, içimdeki ayaklanmayı sana atardım.

Keşke kasırgaların gücü bende olsaydı, koptuğu zaman, konuşmamla seni hayata çağırırdım.

Keşke kasırgaların gücü bende olsaydı, sana, ancak sen canlısın, yaşamını mezarda geçirirsin.

Sen akılsız bir ruhsun, nurdan nefret edersin, bütün zamanları yılları pürüzsüz bir gecede geçirirsin.

Ey halk! Sen küçük bir çocuksun, gece çökerken toprakla oynayan birisin!

Daha önce güçlü, dâhiyane bir fikir ona öncülük etmedi. Sen evrende bir güçsün.

Dünden önceki günlerden beri asırların karanlıkları onu zincirledi. Sen evrende bir güçsün.

Bedbaht kişi ise, benim bedbahtlığında olan hassas ve ince ruhlu olandır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, daha önce bahsi geçen Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin şiirinde olduğu gibi *en-Nebiyu'l-mechûl* şiirinde Tunus halkının kendisini anlamadığından ve düşüncelerine destek vermediğinden şikâyet eder. Buna örnek olarak da peygamberlerin kavimleriyle yaşadıkları çatışmaları anlatır. Özellikle halkın dışladığı, anlamak istemediği ve peygamberlerine yönelttiği suçlamaların bir benzerini kendisinin yaşadığından, milletin kendisini anlamadığından yakınır. Geçmişte olduğu gibi topluma rehber olarak gelen peygamberlere yöneltilen büyücülük, dinsizlik, bazen de cinnet suçlamalarından bahseder. eş-Şâbbî *en-Nebiyu'l-mechûl* şiirinde kendini peygamber olarak yansıtmaya çalışmamıştır. Tunus halkına rehberlik edip yol göstermeye çalışırken, önüne çıkan engelleri ve yaşadığı zorlukları ifade etmeye çalışmıştır:²⁵²

إنه ساحرٌ، تعلَّمه السحرَ	الشياطينُ، كلَّ مطلعِ شمسٍ
فابعِدوا الكافرَ الخبيثَ عن الهيكلِ	إنَّ الخَبِيثَ منبعُ رَجَسٍ
أطردوه، ولا تُصيخوا إليه	فهو روحٌ شريرةٌ، ذاتِ نحسٍ
هكذا قال شاعرٌ، فيلسوفٌ،	عاشَ في شعبه الغبيِّ بنعسٍ
جهلَ الناسُ روحه، وأغانيها	فساموا شعوره سوماً بخسٍ
فهو في مذهبِ الحياةِ نبِيٌّ	وهو في شعبه مُصابٌ بمسٍ

O bir büyücüdür. Her güneşin doğuşunda şeytanlar ona büyüyü öğretir.

Pis kâfiri heykelden uzak tutun, şüphesiz ki pislik olan kötülük pınarıdır.

Kovun onu, kulak asmayın kendisine. O şerli uğursuz bir ruhtur.

İşte böyle söyledi, akılsız halkının arasında derbeder yaşayan filozof şair.

İnsanlar şarkılarını, ruhunu tanımadılar. Şiirlerini satışa çıkarıp ucuza sattılar.

O, bu hayat yolunda bir peygamberdir, aynı zamanda o, halkının arasında çarpılmış biridir.

²⁵² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 149.

eş-Şâbbî Tunus'un o zorlu yıllarında genç yaşına rağmen ülkesi için kalem oynatan bir şairdi. Şair halkından beklediği gayreti bulamamıştır. Özellikle din adamlarının bu konuda katkı sağlayacakları düşüncesindeydi. Ancak o, beklediği bu destek yerine din adamları tarafından dinsizlikle suçlandı. Şairin sözlerinin zahirine göre hüküm vererek asıl maksadın ne olduğunu incelemeyen dinsizlikle suçlamaları onu Tunus'un din adamlarıyla karşı karşıya koymuştur.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Yâ Humâtu 'd-dîyn* (Ey Dinin Koruyucuları) şiirine, din adamlarına yönelttiği sert eleştirilerle başlar. Din adamlarının Tunus'ta yaşanan birçok olaya karşı sessiz kalmalarından rahatsız olan şair, bu suskunluklarına karşı koyar. Eleştiren din adamlarının zulme karşı boyun eğmelerinden ve bunu kadere bağlayıp tevekküle davet etmelerinden rahatsızlık duyan eş-Şâbbî, şiirinin başında öfkesini yansıtır:²⁵³

لَقَدْ نَامَ أَهْلُ الْعِلْمِ نَوْمًا مَغْنَطَسًا فَلَمْ يَسْمَعُوا مَا رَدَّدْنَاهُ الْعَوَالِمُ
وَلَكِنَّ صَوْتًا صَارخًا، متصاعدًا من الرُّوحِ يَدْرِي كُنْهَهُ الْمُتَصَامِمُ
سَيُوقِظُ مِنْهُمْ كُلَّ مَنْ هُوَ نَائِمٌ وَيُنْطِقُ مِنْهُمْ كُلَّ مَنْ هُوَ وَاجِمٌ
سَكَّتُمْ حِمَاةَ الدِّينِ! سَكَّتْهُ وَاجِمٌ وَنَمْتُمْ بِمِلْءِ الْجَفْنِ، وَالسَّيْلُ دَاهِمٌ
سَكَّتُمْ، وَقَدْ شِمْتُمْ ظِلَامًا، غُضُّوئُهُ عَلَائِمُ كَفْرِ تَائِرٍ وَمَعَالِمُ
مَوَاكِبِ الْإِحَادِ وَرَاءَ سَكْوَتِكُمْ تَضْحُجُّ، وَهَذَا إِنَّ الْفَضَاءَ مَاتِمٌ

Zaten ilim ehli hipnoz uykusuna dalıp âlimlerin tekrar ettiklerini duymadılar.

Ancak ruhtan yücelen bir çığlık sesi, sağırlaşanların gerçeklerini biliyor.

Aralarında uyuyan her kim varsa hepsini uyandıracak, susan her kim varsa hepsini konuşturacak.

²⁵³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 165.

Dini koruyanlar! Dilinizi yutmuşçasına sustunuz. Sel baskını öncesinde deliksiz uykuya daldınız.

Öfkeli bir küfrün belirtilerini içeren çizgilerinde, bir karanlığın kokusunu aldınız ve sustunuz.

Feza da günahlarla doludur. Susmanızın ardında dinsizlik kervanları çalkalanıyor.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Yâ Humâtu 'd-dîyn* şiirinin devamında hocalara çağrıda bulunur. Tunus ihtilaline karşı sessiz kalan din adamlarının sönmüş duygularına karşın, Allah, din, vatan ve millet sevgisini hatırlatarak bu uğurda zulme karşı koyan bir milleti yüce Allah'ta selamlar diyerek uyandırmak ister:²⁵⁴

وَلَا حَتَّ لَلْأَلَاءِ الصَّبَّاحِ عَلَائِمُ	أَفِيقُوا فَلَيْلُ النَّوْمِ وَلَى شَبَابُهُ
تَقْدُ قُورَامَ الدِّينِ، وَالدِّينُ قَائِمُ	عَوَائِدُ نُحْيِي فِي الْبِلَادِ نَوَائِبًا
وَلَا تَحْجُمُوا، فَالْمَوْتُ فِي الْجِبْنِ جَائِمُ	أَفِيقُوا، وَهَبُوا هَبَّةً ضَيَّعَمِيَّةً
عَلَى دِينِهِ، إِنَّ دَاهِمَتَهُ الْعَظَائِمُ	لَحَى اللَّهُ مَنْ لَمْ تَسْتَنْتِرْهُ حَمِيَّةً
يُصَوِّبُهَا نَحْوَ الدِّيَانَةِ ظَالِمُ	لَحَى اللَّهُ قَوْمًا، لَمْ يُبَالُوا بِأَسْنُهُمِ

Uyanın! Uyku gecesinin gençliği çekti gitti. Sabah nimetlerinin belirtileri görüldü.

Ülkede musibetleri canlandıran vergiler, din ayaktaiken, dinin üstünü başını yırtarlar.

Kalkın! Bir aslan saldırısı gibi saldırın, cesaretiniz kırılmasın! Ölüm ise cesaretsizlikte sabittir.

²⁵⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 165.

Büyük olaylar yoluna çıktığında, dinini korumak için hiçbir şeyden sakınmayanı Allah selamlar.

Bir zalim diyanete yöneldiğinde, başlarına geleceklere aldırış etmeden karşı koyan bir milleti Allah selamlar.

eş-Şâbbî *Neşîdu'l-Cebbâr* şiirinin son mısralarında ölümden korkmadığını anlatmaya çalışır. Şair, ölüm “*Ney’imi sustursa bile*” derken yaşamını ve ruhunu Ney’in nefesine benzetir. Ney’e üflendiğinde nasıl sesi çıkıyorsa, insanın da nefesi çıktığı sürece hayatta bakidir demek ister:²⁵⁵

Ney motifi, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin şiirlerinde, hayatı temsil etmesi anlamında, sık sık yer almaktadır. Türk tasavvuf kültüründe şiire yansıyan ney motifi genelde Hz. Mevlana'dan yansımıştır. Bazı araştırmalara göre eş-Şâbbî'nin, ney konusunda Mevlana'nın etkisinde kaldığı ifade edilir.²⁵⁶ Yetiştigi ortam ve aldığı eğitimlerle tasavvuf ilminden nasibini almış olması *Neşîdu'l-Cebbâr* şiirinde kendini gösterir. Şair bu mısralarda tasavvufi bir bakış açısıyla şiirini tamamlar. Şair ölümünün yokluğa doğru değil de varoluşa doğru bir yolculuk kat edeceğini açıklar. Ölümlü ve günah batağı olan bir dünyadan ebedî, baki olan nurlu âleme intikal edeceğini anlatır. Özellikle bu şiirin son beyti bu kutsallığı yansıtır: ²⁵⁷

“Mukaddes vahiy ile kalbi coşan bir kişi aşağılıkların taşlarına aldırmaz.”

Ebu'l-Kâsım bu sözleriyle inancının gereği olarak yaradanına olan bağlılığı ile yakaladığı kutsal huzuru anlatır. Şair bunca yıl kendisini anlamayan halkının, ölümünden sonra da anlamayacaklarını düşünür. Ölümünün ardından bedeninin göreceği her türlü müdahaleyi ruhunun duymayacağını ifade eder. Her yeni günün doğuşu ile şafağın söktüğü anlarda alaycı bir tebessümle gökyüzünde gülümseyeceğini anlatır:²⁵⁸

²⁵⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 257.

²⁵⁶ Koçak, *Mevlana ve Ömer Hayyâm'ın eş-Şâbbî'ye etkileri ve şiirinin özellikleri*, 35.

²⁵⁷ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 257.

²⁵⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 258.

أَمَا إِذَا خَمَدَتْ حَيَاتِي، وَانْقَضَى
 وَخْبَا لَهَيْبُ الْكَوْنِ فِي قَلْبِي الَّذِي
 فَأَنَا السَّعِيدُ بِأَنْبِي مُتَحَوِّلاً
 لِأَذْوَبَ فِي فَجْرِ الْجَمَالِ السَّرْمَدِيِّ
 وَأَقُولُ لِلْجَمْعِ الَّذِينَ تَجَشَّمُوا
 وَرَأُوا عَلَى الْأَشْوَاكِ ظِلِّي هَامِداً
 وَغَدُوا يَسْتَبُونَ اللَّهَيْبَ بِكُلِّ مَا
 وَمَضُوا يَمْدُونِ الْخَوَانَ، لِيَأْكُلُوا
 إِنِّي أَقُولُ - لَهُمْ - وَوَجْهِي مُشْرِقٌ
 إِنَّ الْمَعَاوِلَ لَا تَهْدُ مَنَاكِبِي
 فَارْمُوا إِلَى النَّارِ الْحَشَائِشَ..، وَالْعَبَا
 وَرَأَيْتُمُونِي طَائِراً، مَتَرْتَمًا
 وَتَرْتَمُوا - مَا شِئْتُمْ - بِشَيْئَانِي
 أَمَا أَنَا فَأَجْبِيكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ
 مَنْ جَاشَ بِالْوَحْيِ الْمُقَدَّسِ قَلْبُهُ
 عُمْرِي، وَأُخْرَسَتِ الْمَنِيَّةُ نَائِي
 قَدْ عَاشَ مِثْلَ الشُّعْلَةِ الْحَمْرَاءِ
 عَنْ عَالِمِ الْأَثَامِ، وَالْبِغْضَاءِ
 وَأَزْتَوِي مِنْ مَنْهَلِ الْأَضْوَاءِ
 هَذَمِي وَوَدُّوا لَوْ يَخْرُ بِنَائِي
 فَتَخَيَّلُوا أَيَّ قَضَيْتُ ذَمَائِي
 وَجَدُوا..، لِيَشُؤُوا فَوْقَهُ أَشْلَانِي
 لِحْمِي، وَيَرْتَشِفُوا عَلَيْهِ دِمَائِي
 وَعَلَى شِفَاهِي بَسْمَةَ اسْتَهْزَاءِ:
 وَالنَّارَ لَا تَأْتِي عَلَى أَعْضَائِي
 يَا مَعْشَرَ الْأَطْفَالِ تَحْتَ سَمَائِي..
 فَوْقَ الزَّوَابِعِ، فِي الْفَضَاءِ النَّائِي
 وَتَجَاهَرُوا - مَا شِئْتُمْ - بِعِدَائِي
 وَالشَّمْسُ وَالشَّفَقُ الْجَمِيلُ إِزَائِي:
 لَمْ يَحْتَفِلْ بِحِجَارَةِ الْفَلَاءِ.

Ancak, hayatımın söndüğü, ömrümün bittiği ve ölümün Ney'imi susturduğu zaman,

Ardından kızıl meşale gibi yaşayan kalbimdeki evrenin alevi söndü.

Kötülüklerin ve günahların dünyasından göç ettiğim için mutlu olan benim.

Işıkların kaynağından kanıp ve ezeli güzelliğin sabahında eriyeceğim için.

Çöküşümü temenni edip de yıkılmama katkısı olan herkese söylüyorum:

Dikenlerin üstünde hareketsiz kalan gölgemi gördüler, hemen canımın çıktığını hayal ettiler.

Üzerinde parçalarımı pişirmek için buldukları her şeyle ateşimi tutuşturmaya kalkıştılar.

Üzerinde etlerimi yiyip kanımı yudumlamak için masalara örtüler sermeye koyuldular.

Çehremdeki aydınlık ve dudaklarımdaki alaycı bir tebessüm ile onlara söylüyorum:

Kazmalar omuzlarımı yıkamaz, ateşler uzuvlarıma değmez.

Ateşe otları atın. Ey çocuklar topluluğu! Semamın altında oynayın.

Beni ıssız fezada, kasırgaların üzerinde terennüm ederek uçan ve bir kuş gibi gördüğünüzde,

İstedığınız kadar mırıldanın bana küfürlerinizi, istediğiniz kadar açığa vurun bana karşı düşmanlıklarınızı.

Ama ben, güneş ve güzel şafak hizamdayken üzerinizden size cevap veririm.

Mukaddes vahiy ile kalbi coşan bir kişi, aşağılıkların fırlattığı taşlarına aldırış etmez.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *li't-târîh (Tarih İçin)* adlı şiirinde halkının durumuna üzüntüsünü ifade eder. Şair Tunus'un düştüğü zor durumdan yakınır ve her türlü sıkıntıya mahkûm edilen halkına üzülür. eş-Şâbbî ülkesinin üzerine bir kara bulut gibi çöken fakirlik, ihtilal, sömürge, zulüm, hıyanet ve cehalet belalardan şikayet eder. Şair halkının içine düştüğü çıkmaz karşısında acı çeker. Her türlü nimetinden yararlanan, Tunus'un her türlü güzelliğini eline geçiren ihtilacı ve sömürgeci güçlere, karşı koymaya çalışır:²⁵⁹

²⁵⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 228.

البؤسُ لابنِ الشَّعبِ يأكلُ قلبَه
والمجدُ والإثراءُ للأغرابِ
والشَّعبُ مَعصوبُ الجفونِ مُقسَّمٌ
كالشَّاةِ بَيْنَ الذُّنُبِ والقَصَّابِ
والحقُّ مَقطوعُ اللِّسانِ مُكَبَّلٌ
والظُّلمُ يمرحُ مُذهَبُ الجِبابِ
هَذَا قَلِيلٌ مِنْ حَيَاةٍ مُرَّةٍ
فِي دَوْلَةِ الأَنْصَابِ والألقابِ

Sefillik halkın evladı içindir yüreğini tüketir, zenginlik ile şan ise yabancılaradır.

Halk bölünmüş, kurt ile kasap arasında kalmış, gözleri bağlı bir koyun gibidir.

Hakka kelepçe vurulmuş, dili kesilmiş. Zulüm ise sırmalı cübbesiyle eğlenir.

Bu, putların ve lakapların devletindeki acı hayattan küçük bir örnektir.

4.1.4. KADIN

Kadının serüveni cennette başlamıştır. Hz. Âdem'in eşi, insanlığın annesi Hz. Havva'nın cennette yaratılmasıyla o kutlu mekân cennete dönüşmüştür. Hz. Havva, Hz. Âdem'in yalnızlığında, huzuru olmuştur. Kadın günümüze kadar bütün medeniyetlerde hep erkeğin yanında yer almıştır. Her asırda bütün kültürlerin edebiyatına konu olmuş bazen de bir parçası olmuştur. İslam dinine göre kadın, ayağının altına cennet serilen, bazen onunla cennet kazanılan, bazen de cennette peygambere komşu olma bahtiyarlığına kavuşturandır.

Arap edebiyatında kadın, daha çok güzelliğin ve sevdanın ana temasıdır. Cahiliye dönemi şiiirlerinde aşk şiiirleri meşhur olmakla birlikte değişik konulardaki şiiirlerin de aşk sözleriyle başlama kültürü yaygındır.

Kadın ve aşk denilince, Cahiliye ve bütün asırların en ünlü aşk şairi olan İmru'l-Kays akla gelir. İmru'l-Kays'ın (d.496-ö.544) şiiirlerinde kadın ve aşk bazen çok açık bir dille anlatılmıştır. İslami dönemde ise, İslam'ın bu tür anlatımları hoş karşılamaması nedeniyle şiiirde kadının bedeninden ziyade aşkı ve sevdası konu edinilmiştir.

İslami dönemin en meşhur şairlerinden, Ka'b bin Zuheyr'in (ö.645/647) en meşhur kasidesi, Kasîdetu'l-Burde diye ünlenmiş olan şiiirin ana konusu, Hz. Peygamberimize yazılan bir methiye olmasına rağmen, kasidenin açılışı Suat adındaki sevgiliye yazılan sözlerle başlamıştır:²⁶⁰

Ka'b bin Zuheyr Muhadram bir şairdir. Edebitaçı bir aileden gelen Ka'b bin Zheyr, Zuheyr bin Ebî Sulmâ (ö.604) Muallaka sahibinin oğludur.²⁶¹ Aynı zamanda yine

²⁶⁰ Ahmet Savran, "Kâ'b b. Züheyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001) 24: 7-8. ; Kenan Demirayak, "Bânet Su'âd Kasidesi Üzerine," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1997), C:24, 141-157.

²⁶¹ Muhadram: Hem cahiliye hem de İslami dönemini yaşamış kişilere verilen bir isimdir.

almany.com/ el-Maâ'nî, "مُحَادَرَم/Muhadram", erişim: 15 Şubat: 2019,

<https://www.almany.com/ar/dict/ar->

[ar/%D9%85%D8%AE%D8%B6%D8%B1%D9%85/?c=%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%AF](https://www.almany.com/ar/dict/ar-%D9%85%D8%AE%D8%B6%D8%B1%D9%85/?c=%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%AF); Güneş Kadir, el-Mu'cemu'l-A'rabî, (İstanbul, Mektep Yayınlar: 2014):339.

Muhdram şairlerden sayılan meşhur kadın şair *el-Hansâ'nın* da (d.575-ö.645) yakınıdır.²⁶²

Ka'b bin Zuheyr Bürde kasidesinde terk edilmiş diyardan göç eden sevgilide kalan yüreğini anlatır. Şairin gerçekte böyle bir sevgilisi olmasa da *Suat* isminde bir güzele olan aşkını anlatan beyitlerle başlar. Bu kaside bir çeşit naat olmasına rağmen cahiliye edebiyatı tarzında gazelle açılışı yapılmıştır.²⁶³

بَانَتْ سَعَادُ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مَتَّبُولُ مُتَيِّمٌ إِتْرَهَا لَمْ يُفَدَ مَكْبُولُ
وَمَا سَعَادُ غَدَاةَ الْبَيْنِ إِذْ رَحَلُوا إِلَّا أَعْنُ غَضِيضُ الطَّرْفِ مَكْحُولُ
هَيْفَاءَ مُقْبَلَةً عَجْزَاءَ مُدِيرَةً لَا يُشْتَكِي قِصَرَ مِنْهَا وَلَا طُولُ

Suât ayrıldı gitti bugün kalbim dertlidir. Aşkıyla aklın yitirmiş, esaretten kurtarılmamış, zincire bağlı kalmışım.

Ayrılık sabahında göç ettiklerinde, Suât'ın sürmeli kısık bakışları ve ceylana benzeyen sesi daha da güzeldi.

Kendisinde ne kısıklık ne uzunluk kusuru bulabilirsin. Gelirken ince bellidir, dönerken ise kalçalıdır.

Çağdaş Arap edebiyatı döneminde de kadın, şiirlere konu olmaya devam etmiştir. Çağdaş edebiyatçılardan Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî de birçok şiirinde kadını konu edinmiştir. Bu kadın kimi zaman bir anne, kimi zaman özlenen bir sevgili, kimi zaman da hayal ürünü bir aşk olmuştur.

²⁶² Ali Şakir Ergin "Hansâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 46- 47.

²⁶³ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi II- Sadru'l İslam Dönemi*, 2. bs, (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2013).167-171. ; Ali Hüseyin el-Bevvâb, "Şerhu kasîdetu Kâ'b Bin Zuheyir 'Bânet Suâd' fî Medhi Rasûlillâh (s.a.s.) li-İbni Hucce el-Hamevî", (Riyad: Mektebetu'l-Mâ'rif, 1985), 5.

4.1.4.1. Kadın ve Anne

Ebu'l Kâsım eş- Şâbbî, çok değer verdiği anneyi anlatırken 1931 yılında yazdığı *Kalbu'l-umm* (Anne Yüreği) şiirinde, çocuğunu kaybeden bir annenin halini tasvir eder. Şair bu mısralarda çocuğunu kaybeden bir annenin acısının derinliğini anlatır. Yavrusunu yaşatmak için kendini feda etmek isteyen bir annenin, kaybettiği evladının sesini evrenin her yerinde duyduğunu ve onu gördüğünü anlatır. Bu beyitler, çağdaş Arap edebiyatında mersiye olarak zikredilmiştir.²⁶⁴

كل نسوك ولم يعودوا	يذكرونك في الحياة
والدهر يدفن في ظلام	الموت حتى الذكريات
إلا فؤاداً ظل يخفق	في الوجود إلى بقاءك
ويود لو بذل الحياة	إلى المنية واقتداك
فإذا رأى طفلاً بكاك	وإن رأى شجاً دعاك
يصغي لصوتك في	الوجود، ولا يرى إلا بهاك

Herkes seni unuttu, artık yaşamda seni hatırlamaz oldular.

Zaman, ölümün karanlığında hatıraları bile gömer.

Sadece bir yürek, evrende kalman için çarpmaya devam eder.

Yaşamamı ölüme sunarak senin yerine kendini feda etmek ister.

Bir çocuk görse senin için ağlardı, hayalet gördüğünde seni çağırır.

Güzelliğinden başka bir şey görmez. Evrende sesine kulak kesilir.

eş-Şâbbî, *Kalbu'l-umm* şiirinin bu beyitlerinde evladını kaybeden bir annenin yaşadığı süreçte, yüreğindeki bu acının hiç dinmeyeceğini anlatmaya çalışır. Anneyi, âmâ birinin şarkılar söyleyerek beyhude gezmesine benzetir. Aynı zamanda dünya

²⁶⁴ Şâmî, *Şerhu Dîvânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 186–187.

hangi süreçlerden geçerse geçsin, bir annenin evladını asla unutmayacağımı ifade ederek şöyle der: ²⁶⁵

أعرفت هذا القلب في	ظلماء هاتيك اللحود
هو قلب أمك، أمك	السكري بأحزان الوجود
هو ذلك القلب الذي	سيعيش كالشادي الضرير
يشدو بشكوى حزنه	الداجي إلى النفس الأخير
لا ربة النسيان ترحم	حزنه و ترى شقاه
كلا ! ولا الأيام تبلي	في أناملها أساه
إلا إذا ضفرت له	الأقدار إكليل الجنون
وغدا شقيماً ضاحكاً	تلهو بمرآه السنون
هو ذلك القلب الذي	مهما تقلبت الحياة
وتدفع الزمن المدمم	في شعاب الكائنات
وتغنت الدنيا، وغرد	بلبل الغاب الجميل
سيظل يعبد ذكرياتك	لا يميل ولا يميل

O mezarların karanlığında, bu kalbi tanıdın mı sen?

O, annenin kalbidir, evrenin hüznleriyle sarhoş olan annenin.

O kalptir ki, âmâ bir şarkıcı gibi yaşayacak.

Son nefesine kadar karanlık hüznlerinin şikâyetleriyle şakiyacak.

Bir unutkanlık bekleme, hüznlerine acıyacak, sefaletini görecek.

Hayır! Günler bile parmak uçlarındaki acısını eskitmeyecek.

Kader, kendisine divanelik tacını ördüğü zaman olur ancak.

²⁶⁵ Şâmî, Şerhu Dîvânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî, 188.

Yılların aynasıyla oynamaya başladı şekavet içinde gülerek.

O kalptir ki, hayat ne kadar evirip çevirse de.

Çalkantılı zamanı, kâinatın ara yollarının içine iter.

Dünya şarkısını söyledi ve güzel ormanın bülbülü öttü.

Bıkmadan usanmadan ve sapmadan senin hatıralarına bağlı kalacak.

eş-Şâbbî, divanında *Haremu'l-umûme* (Analık Haremi) adlı şiirinde, anneyi anlatırken, aslında babasının vefatından sonra annesinin ıstıraplarına şahit oluşunu ortaya koyar. Şair anneliğin kutsallığına dikkat çekerek ona ayrı bir güzellik katmak ister. Yaralı yüreğindeki anne sevgisini dile getirirken yaşadığı acıları şiirlerine yansıtmıştır:²⁶⁶

حرم سماوي الجمال مقدس	الأم تلثم طفلها وتضمه
وتعود ظاهرة هناك الأنفس	تناله الأفكار وهي جواره
هل فوقه حرمٌ أحل وأقدس	حرم الحياة بطُهرها وحنانها
كم فيك تكتمل الحياة وتقديس	بوركت يا حرم الأمومة والصبأ

Anne, kutsal güzellikte semavi bir harem gibi yavrusunu sarar sarmalar.

Düşünceler sarar başını, kendisi yanı başındayken, oracıkta tertemiz döner nefesler.

Temizliği ve şefkatiyle yaşamın haremidir, bundan daha kutsal daha meşru bir harem var mıdır?

Bereketli kalasın ey analık ve çocukluk haremi, hayat senin içinde nasıl da kemale erip kutsallaşır.

²⁶⁶ Şâmî, *Şerhu Dîvânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 91.

4.1.4.2. Kadın ve Aşk

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin aşk şiirlerinde sevgiliyi ve aşkı anlatan sözlerinden dolayı bazı edebiyatçılar bunun gerçek bir aşk olduğunu ifade ederler. Şairin değişik zamanlarda farklı aşk maceraları yaşadığını ifade ederler. Ancak eş-Şâbbî'yi tanıyan edebiyatçılar, bu görüşe karşı çıkarak kabul etmezler. Onlara göre eş-Şâbbî'nin şiirinde aşk, üç evrede teşekkül etmiştir: Birincisi, şairin birçok şiirini süsleyen çocukluk sevdasından bahseder. Çocukça yaşadıkları sevgiyi anlatırken geçirdikleri hoşça vakitleri anımsar. İkincisi, evliliği ve eşini kastederek yazdığı şiirleri, üçüncüsü ise ruhunda ve hayalinde kurguladığı aşklardan esinlendiği şiirlerden oluştuğunu ifade ederler:²⁶⁷

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin şiirlerindeki kadın, bazen ilk aşkı olabiliyordu. 1990 yılının Ekim ayında eş-Şâbbî'nin ailesiyle gerçekleştirilen radyo röportajını 19 yıl sonra 2009 yılında es- Sabah gazetesi kaleme alarak yayınladı. Röportaj, Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin 85 yaşındaki dul eşi Şehle eş-Şâbbî ile kız kardeşi Mübareke eş-Şâbbî ile gerçekleştirilmiştir. Röportajda Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin kız kardeşi Mübareke şunları anlatır:²⁶⁸

“Şimdi hatırlıyorum. Abim Mecazu'l Bab'ta yani Tunus'ta (Başkent) birinci sınıfta okurken, Şeyih bin Sadık diyarından bir kız vardı, Rüveyde ablamın yanına gelip giderdi. Abimi gördüğü zaman mutlu olurdu. Abim iştahlı, bonkör, güler yüzlü biriydi. Bu kız kızamık hastalığına yakalandı ve vefat etti. Daha sonra abim Tunus'tan yaz tatiline geldiğinde bu kızı sordu, vefat ettiğini öğrenince çok ağladı, çok gözyaşı döktü ve uzun bir süre etkisinde kaldı.”

Ebu'l-Kâsım, divanında daha önce bahsi geçtiği gibi çocukluk dönemindeki unutamadığı aşkı olan Vefiyye adındaki sevdiği kıza yazdığı *el-Gazâlu'l-fâtin* (Büyülü Ceylan) şiirinde, bu aşkı şu ifadeleriyle anlatır:

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Eğâni'l-hayât* divanının başında yer alan *el-Gazâlu'l-fâtin* şiiri, ilk şiirlerinden biriydi. Bu şiiri 1924'te henüz 15 yaşındayken

²⁶⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 266.

²⁶⁸ Habîb Cığâm, “Şehle ermeletu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî fi hadisin izaa'iyin u'mruhû 19 Sene”, *Turis / es-Sabâh Gazetesi*, (19.03.2009), erişim Tarihi: 22 Aralık 2018.
<https://www.turess.com/assabah/19245>

yazmıştı. Bu yaşlarda klasik Arap edebiyatına vakıf olduğu ve cahiliye dönemine ait şiirlere ağırlık verdiği görülmektedir. eş-Şabbî'nin çocukluk dönemindeki şiir diline dikkat edildiğinde küçük yaşına rağmen üstün yetenekli ve eğitim olarak çok donanımlı olduğu dikkat çekmektedir.²⁶⁹

eş-Şabbî, bu mısralarda sevdiği kızı bir ceylana benzeterek, aklını çelen güzelliğinden bahseder. Bu aşkın kendisini nasıl büyüleyip bağladığını anlatırken geçirdiği uykusuz geceleri de dile getirir:²⁷⁰

صَارَ مُلْقَىٰ بِحُبِّهِ مَوْتَقًا لَيْسَ مُطَاقًا
صَارَ ذَا جِنَّةٍ بِهِ ذَا عَذَابٍ مُّوَرَّقًا
يَرْقُبُ الْبَدْرَ جَفْنُهُ لِيُنَاجِيَهُ مَا أَلْقَىٰ

Onun hicramı aşığını hasta ederken, vuslatı ise şifayı tattırırdı.

Onun sevgisine tutuldu, özgür değil bağlı kaldı.

Deli divane olup uykusuzluk acısına uğradı.

Ona yaşadıklarını anlatmak için, göz kapakları takip eder oldu mehtabı.

Ebu'l-Kâsım eş-Şabbî'nin 1933 yılında yazdığı *el-Cennetu't-dâia* (Kayıp Cennet) şiiri yine unutamadığı çocukluk aşkı için yazılmıştı. Bu kez 24 yaşında bir şair olarak yazmıştı bu mısraları. eş-Şabbî'nin bu sevdasını unutamamasının asıl nedeni ise, ayrılıktan sonra sevgilisinin ölümüydü. Şairin ayrılık acısına ölüm acısının eklenmesiyle yüreğindeki aşk yarasının acısı katlanmıştı. Şair, ömrünün en güzel yılları olarak ifade ettiği çocukluk yıllarına karşı duyduğu özlemlerini ifade etmeye çalışır.²⁷¹

²⁶⁹ eş-Şabbî, *Ağâni'l-hayât*, 17.

²⁷⁰ eş-Şabbî, *Ağâni'l-hayât*, 17.

²⁷¹ eş-Şabbî, *Ağâni'l-hayât*, 213.

كَمْ مِنْ عُهُودٍ عَذْبَةٍ فِي عَدْوَةِ الْوَادِي النَّضِيرِ
فِضِّيَّةِ الْأَسْحَارِ مُذْهَبَةِ الْأَصَائِلِ وَالْبُكُورِ
كَانَتْ أَرْقَ مِنْ الزُّهُورِ, وَمِنْ أَعَارِيدِ الطُّيُورِ
وَأَلَذَّ مِنْ سِحْرِ الصَّبَا فِي بَسْمَةِ الْوَالِدِ الْغَرِيرِ
قَضِيَّتُهَا وَمَعِيَ الْحَبِيبَةُ لَا رَقِيبٌ وَلَا نَذِيرٌ
إِلَّا الطُّفُولَةَ حَوَانَا تَلْهُو مَعَ الْخُبِّ الصَّغِيرِ
أَيَّامٌ كَانَتْ لِلْحَيَاةِ حَلَاوَةَ الرَّوْضِ الْمَطِيرِ
وِطَهَارَةَ الْمَوْجِ الْجَمِيلِ, وَسِحْرُ شَاطِئِهِ الْمُنِيرِ

Gür derenin içinde koşmak ne tatlı dönemlerdi.

Gümüş renkli seherleri, altın yaldızlı akşam ve sabahları vardı.

Kuşların ötüşünden, çiçeklerden daha narindi.

Masum çocuğun gülüşündeki gençlik büyüsünden de daha tatlıydı.

Gözetleyen, uyaran olmadan sevgilimle beraber geçirdiğim.

Çevremizde küçük sevgimle oynayan sadece çocukluk vardı.

O günlerdir ki, yaşam yağmurlu bahçelerin tadındaydı

Güzel dalganın paklığı ile aydınlık plajının büyüü de vardı.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *el-Cennetu'd-dâia* (Kayıp Cennet) adlı şiirini 1933 yılında yazmıştır. Şair bu şiirini Tunus yaylarında, vefatından bir yıl önce tefekkür ve uzlet döneminde yazmıştır. eş-Şâbbî'nin unutamadığı çocukluk aşkının acısı yüreğinde hala tazeliğini koruyordu. Şair özlediği ve kaybettiği çocukluk yıllarını dile

getirirken, aşkından da bahsetmiştir. Şair, acısının derinliğini hissettirmek için hayatın dikenleri üzerine kanayan kalbimle basarım ifadesini kullanır:²⁷²

أه! تواری فَجْرِي القُدْسِي في ليل الدهور
وفنى, كما يفنى النشيدُ الحلو في صمت الأثير
أواه, قد ضاعت عليَّ سعادةُ القلب الغرير
وبقيت في وادي الزمان الجهم أدب في المسير
وأدوسُ أشواك الحياة بقلبي الدامي الكسير
وأرى الأباطيل الكثيرة, والمآثم, والشرور

Ahh! Zamanın gecelerinde kutsal sabahım kayboldu.

Tatlı bir ezginin, asaletin sessizliğinde yok oldu gibi kayboldu.

Masum kalbin mutluluğunu kaybettim. Eyvahlar olsun!

Asık suratlı zamanın deresinde kaldım. Yürümeye devam ediyorum,

Kırılan, kanayan kalbimle yaşamın dikenlerine basıyorum.

Kötülükler, günahlar ve birçok batıl şeyler görüyorum.

eş-Şâbbî, divanında yer alan 1933 yılında yazdığı *Eyyetuhe 'l-hâlimetu beyne 'l-a 'vâsıf* (Fırtınalar Arasında Rüya Gören Kız) adlı şiirinde, yine vefat eden sevgilisinden bahseder. Şair sevdiğine bütün güzellikleri nispet ederken onun herkesten daha farklı olduğunu, kötülükler arasında bir güzellik olduğunu yansıtmaya çalışır.²⁷³

²⁷² eş- Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 216.

²⁷³ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 224.

أنت كالزهرة الجميلة في الغاب، ولكن ما بين شوك، ودود
والرياحين تحسب الحسك الثريير والدود من صنوف الورود
أنت تحت السماء روح جميل صاغه الله من عبير الورود
أنت من ريشة الإله فلا تلقي بفن السماء لجهل العبيد

Ormanda güzel bir çiçek gibisin, ancak kurtlar ve dikenler arasında kalmışsın sen.

Reyhanlar da, acımasız dikenleri, kurtları güllerin bir türü zannedeler.

Allah'ın, gökyüzünün altında, güllerin kokusundan yarattığı güzel bir ruhsun sen.

Gökyüzünün eşsiz sanatını kulların cehaletine terketme, İlah'ın fırçasıyla çizilmiş birisin sen.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, gazel şiirlerinde daha çok ilk aşkı anlatır. Şairin diğer gazel şiirlerinde, ilk aşkıdan farklı bir aşktan bahsettiği tahmin edilmektedir. Arap edebiyatçıları şairin gazel şiirleri hakkında farklı görüşlere sahiptir. Bazı edebiyatçılar eş-Şâbbî'nin daha sonra yazdığı gazel şiirlerinin gerçek bir aşkı anlatmadığını ancak âşık bir ruhla hayalindeki kadına yönelik yazdığını, öncesinde ilk sevdasına, sonra eşine ya da hayali bir sevgiliye yazdığını ifade ederler. Yakın arkadaşlarından olan birçok edebiyatçının bu görüşte oldukları bilinmektedir. Bunların en başında şairin en yakın arkadaşı, dostu ve kalem arkadaşı Zeynelâbidîn es-Senûsî gelmektedir.²⁷⁴ Zeynelâbidîn es-Senûsî'ye göre şair, ilk aşkı yazdığı şiirlerin dışındaki anne ile ilgili ya da yüreği sevgi dolu kadını anlattığı şiirlerinde fedakâr eşini veya hayalinde kurduğu aşklarını kastetmiş olabilir.²⁷⁵

Bu görüşlere katılmayan bazı edebiyatçılar ise eş-Şâbbî'nin evliliğinden mutlu olmadığından dolayı şiirlerini âşık olduğu hayali olmayan gerçek kadınlara yazdığını iddia etmişlerdir.²⁷⁶ Diğer edebiyatçılara göre şair, birçok farklı ortamlara girip çıkmasıyla farklı kültürde kadınları tanıma imkânı bulmuştur. Üniversiteden, başkent

²⁷⁴ Ferrûh, eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât, 266.

²⁷⁵ Ferrûh, eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât, 263.

²⁷⁶ Ferrûh, eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât, 266.

Tunus'tan gittiği yaylalardan ve girip çıktığı her ortamdan etkilenmiş olduğu fikrindedirler. Bazı iddialarda şairin geçek bir aşkla gönül eğlendirdiği söylenirken, bazılarında bu şiirlerin hayal ürününden başka bir şey olmadığı düşüncesi vardı. eş-Şâbbî'nin şiirlerindeki aşkları edebiyatçılar tarafından tartışılrsa da, asıl gerçekler bilinmemektedir.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin eşi ve aynı zamanda amcasının kızı olan Şehle eş-Şabbî'nin Sabah gazetesine verdiği röportajda eşiyle ilgili bu görüşlerin asılsız olduğunu ve onun hayatında kendisinden başka bir kadın olmadığını şöyle anlatır:²⁷⁷

“Doğulu insanlar, eş-Şâbbî'nin eşini sevmeyişi, bu evliliği istemediği halde ailesinin rızası için kabul etmek zorunda kaldığını iddia ederler. Merhum babası, amcam biz evlenmeden kısa bir süre önce vefat etti.

Bizim sözümüz önceden verilmişti 'Beşik kertmesi'. O, benim amcamın oğlu, beni sever ben de onu severim. Doğu halkının sözlerini, yalanlarını sana söyleyenler yalan söylemişlerdir. Nasıl bir yalan bu..! Hamdolsun ondan doğan oğullarım da var. O bana karşı vefalı ve sadık biriydi. Ben onun hayatında tek kadındım. Ben onunlaydım o da benimleydi. Vefat ettiğinde de yalnız başıma çocuklarımla kaldım.”

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Şehle eş-Şâbbî, eşinin yazdığı aşk şiirlerinin, masum aşk türünden olduğu görüşünü destekler ve yöneltile iddiaları kabul etmez.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, divanındaki *Sayhatu'l-hubb* (Aşkın Çılgılığı) ve aşk ile ilgili yazdığı birçok gazel şiirinde ilk aşkını anlatır. Ona hitap eden çağrılar bu şiirinde de görülmektedir. Gerçek aşkı, sevdiğinin ruhuyla yaşaması ilk aşkının yüreğindeki yeri aşağı yukarı her beyitte hissedilmektedir.

eş-Şâbbî bu mısralarda aşkını anlatır. Bu aşktan kalan acısını ve yaşadığı ayrılık karşısında yüreğinin tuttuğu yasını anlatmaya çalışır. Şairin çalkantılı dünyasında huzuru yansıtan bu sevda onun şahlanmış yüreğini teskin eder. Bu

²⁷⁷ *Tûris/ es-Sabâh Gazetesi*, “ Şehle ermeletu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî fi hadisin izaa'iyin umruhû 19 Sene”.

mısralarda sevdiğini teskin eder gibi ifadeler kullanırken aslında bu aşkla kendi ruhunu teskin etmeye çalıştığı fark edilmektedir:²⁷⁸

يا فتاتي! هل تلبّي دعوة
صعدت من غور أعماق الفؤاد؟
رفرفت والحب، وهنا، خلّسة
من عيون الدهر، في ليل الحداد
سكبتها الروح، ليلا، نغمة
في جلال الكون، في صمت العباد
بحياة الحب، لبي دعوتي
وابعثي روحك للروح الحزين
لا تخافي، فالدجى يرجو التي
جرعته الحب في كأس السكون
يا عروس الحب، هيا واخلمي
من جفون الداميات الأرقا
واذكري أصوات قلبي، واسمعي
مهجتي الظمياء أنغام اللقا
أودعيني في عذابي، وأسرعني
واحدري أن تسمعي صوت الشقا
يا فتاتي ذكرى الليل بما
نفثته الروح في سدر الظلام
واسألني أملاك حبي في السما
عن خشوعي، وابتسامي للسقام

Sevgilim! Yüreğin en derinliklerinden yükselen teklifi kabul etmeye hazır mısın?

Yas gecesinde, zamanın gözlerinden gizlice işte burada, aşk ile kanat çırpı.

Kulların sessizliğinde, evrenin heybetinde bir melodi gibi ruh akıttıverdi.

Aşkın yaşamı adına, davetimi kabul et, şu mahzun ruha ruhunu yolla.

Korkma! Karanlık, sessizlik kadehinde kendisine aşkı yudumlatanı arzular.

Ey aşkın gelini! Kan çanağına dönen göz kapaklarımdan uykusuzluğu sök al, Hadi!?

Kalbimin seslerini hatırla! Duy buluşma melodilerine susamış sevinçlerimi.

Hızlıca uzaklaş! Sefaletin sesini duymaktan sakın! Çilemde bırak beni.

²⁷⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 284.

Ey kızım! Geceye hatırlat, ruhun karanlığın göğsüne üflediklerini.

Dertlere gülümsememi, huşumu ona sor! Aşkımın meleği gökte mi?

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, divanında yer alan *Leyletun inde'l-habîb* (Sevgilinin Yanında Bir Gece) adlı şiirinde sevgiliyi anlatırken onun yürüyüşünü, düz yerde çiçekli bir bahçede salınarak yürüyen atın yürüyüşüne benzetir. Aslında burada şu ayrıntıyı belirtmek gerekir: Arap şiir kültüründe atın ayrı bir yeri vardır. Geçmiş dönemlerde yazılan ve atından bahseden birçok şairin mısralarında bu vurguyu fark etmek mümkündür. Burada da şair, atının nazlı yürüyüşünün sevgilisini anımsattığını ifade eder. eş-Şâbbî bu mısralarda sevgilisinin uzun kirpikleriyle büyümlü bakışlarının üzerindeki etkisini ve sevdiğinin bakışlarının aşka düşmüş olan yüreğine bir ok gibi saplandığını anlatır. Şair sevgilisinin saçlarını geceye benzetir ve bu düşüncesini şöyle ifade eder.²⁷⁹

مشية الخيل بوحل السبب	خطرت تمشي بروض زاهر
ينفث السحر بجفن أهدب	ورنت نحوي بطرف فاتر
نحو قلبي الهائم المضطرب	ونبال صوّبتها، جمّة
ضاع من جنبيه نشر الزونب	ترسل الليل بفرع فاحم

Aklıma gelince sanki çamurlu düzlük yerin çiçekli bahçesinde bir atın yürüyüşü gibi yürüyordu.

Sıcak bir bakışla bana doğru terennüm etti, uzun kirpikli bir gözle üflüyor büyüyü.

Çoktu, hedefe doğru doğrulttu okları, yolunu kaybetmiş mustarip kalbime doğru.

Kömür gibi geceyi saldı mı etrafa, saçardı yanlarından Zeynep ağacının kokusunu.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî için aşk büyük bir imtihandı. Divanındaki birçok şiirinde aşk acısını anlattığı fark edilir. Bu acının dinmeyişinin en önemli nedeni, şairin

²⁷⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 287.

bu sevdaya kavuşamaması ve sevgiliyi ebediyete kadar kaybetmesidir. Bu yüzden eş-Şâbbî'nin yarası derindir ve yüreğinde bir türlü dinmeyen bir aşk acısı vardır. Şair, *Ağâni'l-hayât* divanındaki *Eyyuha'l-hub* (Ey Aşk) adlı şiirinde aşkı anlatırken, onun bütün sıkıntılarının, acılarının, hastalıklarının nedeni olduğunu ifade eder.

eş-Şâbbî bu mısralarda aşka olan bakış açısını da ifade etmeye çalışır. Şair aşkı, başa gelen musibetlerden biri olarak yansıtır. Hüzünlerinin, sıkıntılarının, gözyaşlarının ve hastalıklarının nedeni olarak görür. Bu düşüncede olan şair, farklı bir bakış açısıyla aşkı varlığının, yaşamının, umutlarının ve aydınlığının nedeni olarak yansıtır:²⁸⁰

وهمومي، وروعتي، و عنائي	أيها الحب! أنت سر بلائي
وسقامي، ولوعتي و شقائي	ونحولي، وأدمعي، وعذابي
وحياتي، وعزتي، وإبائي	أيها الحب! أنت سر وجودي
وألبي، وقرتي، ورجائي	وشعاعي بين ديجور دهري

Ey aşk! Sen benim sıkıntılarımın, korkularımın, kederlerimin, belalarımın, dertlerimin, Ziyân oluşumun, alevlenmemin, eziyetlerimin, gözyaşlarımın ve zayıflığının sırrısın.

Ey aşk! Sen benim yaşamamın, izzetimin, yüceliğimin, varlığımın sebebisin.

Umutlarımın, göz aydınlığımın, ünsiyetimin ve karanlık yıllarımın ışığısın.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *el-Hub* (Aşk) şiirinde aşkın ilahi bir ruh taşıdığını vurgular ve kanatlarıyla ufku aydınlattığını ifade eder. Bu mısralarda aşkın öyle bir güce sahip olduğunu anlatır ki o gücün dünyayı ve evreni aydınlatacağını vurgular.²⁸¹

من السماء، فكانت ساطع الفلق	الحب شعلة نور ساحر، هبطت
وعن وجوه الليالي برقع الغسق	ومزقت عن جفون الدهر أغشية

²⁸⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 19.

²⁸¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 81.

الحب روح إلهي، مجنحةً
أيامه بضياء الفجر والشفق
يطوف في هذه الدنيا، فيجعلها
نجماً، جميلاً، ضحوكاً، جدّ مؤتلق²⁸²
لولا ما سمعت في الكون أغنيةً
ولاتألف في الدنيا بنو أفق

Aşk, tan yerinin ağarması gibi gökyüzünden inmiş büyüdü bir nurun ateşidir.

Gecelerin yüzlerinden karanlığın maskelerini ve zamanın göz kapaklarından perdelerini parçaladı.

Aşk, şafağın ve sabahın aydınlığıyla günleri kanatlanmış ilahi bir candır.

Bu dünyada dönüp gezer, onu gülümseyen, çok parlak, güzel bir yıldız yapar.

O olmasaydı bu evrende bir şarkı duymazdın, ufkun çocukları da birbirine alışamazdı.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *Arâkî* (Görüyorum Seni) şiirinde sevdiğini gördüğü zaman hangi hallere büründüğünü anlatır. Şair sevdiği bu güzeli gördüğünde yeniden doğmuşçasına yeni bir heyecana kapıldığını açıklar. Sevdiği karşısında kalbinin bir telli çalgı gibi çarptığını anlatan şairi bazı sözleriyle dikkatleri çekmeye başarır.²⁸³ Bu şiirde 'Aşkın yüreğine girmesi için parmak uçlarında yürür' demesi, şairin âşık olmaktan korktuğu, hoşlandığı biri varsa da ona kalbinin yelkenlerini açmaya çekindiği anlaşılmaktadır. Şairin bu beyitleri, daha çok hayranı olduğu güzellere ya da sevdiği eşine yazma ihtimali ağır basmaktadır.²⁸⁴

أراك، فتحلو لدي الحياة
ويملأ نفسي صباح الأمل
وتنمو بصدري ورود عذاب
وتحنو عذابي المشتعل
أراك فأخلق خلقاً جديداً
كأنني لم أبل حرب الوجود
ولم أحتمل فيه عبئاً ثقيلاً
من الذكريات التي لا تبيد

²⁸² [almaany.com/el-Maâ'nî](https://www.almaany.com/el-Maâ'nî), "إنتلَقَ/ İi'teleka", erişim: 20 Şubat: 2019.

<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D8%A6%D8%AA%D9%84%D9%82/>

²⁸³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 188.

²⁸⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 188.

وأضغاث أيامي، الغابرات
ويغمر روعي ضياء، رفيق
أراك، فتخفق أعصاب قلبي
ويجري عليها الهوى، في حنوّ
فتخطو أناشيد قلبي، سكرى
وفيه الشقي، وفيها السعيد
تكلكه رائعات الورود
وتتهتز مثل اهتزاز الوتر
أنامل، لدناً، كرطب الزهر
تغرد، تحت ظلال القمر

Seni görünce, güzelleşir bana hayat, umutların aydınlığı içimi doldurur.

Göğsümde büyür acıların gülleri, alev alan acılarım, eziyetlerim bana acır.

Seni görünce, sanki varoluş savaşında yıpranmamış gibi yeniden yaratılıyorum.

Sanki yok olmayan hatıralarımdan kalan ağır yükleri taşımamış gibiyim.

Karmakarışık, toz tutmuş, mutlu ve mutsuz geride kalan günlerimden.

Güllerin en harikasıyla taçlandırılmış bir yoldaş gibi, ruhumu aydınlık kaplar.

Seni görünce kalbimin sınırları çarpar, telli çalgının telleri gibi çalkalanır.

Yanında taze çiçek gibidir, aşk içinde ceryan eder, sanki parmaklarının ucunda yürür.

Kalbimin şarkıları adım atar, ayın gölgeleri altında sarhoşça şakır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin 1933 yılında Apollo Dergisinde yayınladığı *Salavâtun fi heykeli 'l-hubb* (Aşk Heykelinde Yakarışlar) şiiri Arap dünyasında yoğun tepkiye maruz kalmıştır.²⁸⁵ En başta şiirin adında geçen salavat ve heykel kelimeleri dinen önemli ve hassas birer sözcüktür. Salavat sözcüğünün tekili salat, Arapça'da namaz demektir. Salatın bir diğer anlamı da duadır, yakarıştır. Ayrıca heykel kelimesi özellikle de 'Aşk Heykelinde Yakarışlar' başlığı İslam inancına ters düşmektedir. Çünkü namaz, dua ve yakarışların hepsi Yüce Yaratan'a mahsustur.

eş-Şâbbî, *Salavâtun fi heykeli 'l-hubb* şiirini 1931 yılında yazmıştır. Bu dönem, şairin daha çok Mehcer edebiyatı ve Apollo gruplarının etkisinde olduğu ve

²⁸⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 183.

romantiklerin halkasına girdiği dönemdir. Şairin bu yıllarda Cibrân Halil Cibrân tarzını takip etmesiyle romantik akımına gönül verdiği aşikârdır. Şairin birçok sınırlamalara karşı çıktığı ve *el-Hayâlu's-Şi'ri* yazısında Arap şiirini eleştirdiği dönemde yazılmıştır. eş-Şâbbî, *Salavâtun fi heykeli'l-hubb* şiirinde sevdiği kadını anlatır ve onu birçok güzelliğe benzetir. Şair sevdiğinin öyle temiz öyle pak olduğunu anlatırken onu kutsanmaya layık görür. Şair bu sevgiliyi bazen Yunan mitolojisindeki aşk tanrısı olan Venüs'e bazen de cennetinden barışı, selameti yaymak için çıkan bir Firdevs meleğine benzeterek hayranlığını anlatmaya çalışır. eş-Şâbbî ona karşı dua ve yakarışlarını sunarak güzelliğinin derinliğini yansıtmaya çalışır²⁸⁶

كالحن، كالصباح الجديد	عذبة أنت كالطفولة، كالأحلام،
كالورد، كابتسام الوليد	كالسما الضحك كالليلة القمر
وشباب منعم أملود!	يا لها من وداعة وجمال!
س في مهجة الشقي العنيد!	يا لها من طهارة، تبعث التقدي
د منها في الصخرة الجلود!	يا لها من رقة تكاد يرف الور
تهادت بين الوري من جديد	أي شيء تراك هل أنت فينيس
للعالم التعيس العميد	لتعيد الشباب والفرح المعسول
ليحيي روح السلام العهيد	أم ملاك الفردوس جاء إلى الأرض

Tatlısın sen, çocukluk gibi, rüyalar gibi, melodiler gibi, yeni bir sabah gibisin.

Gülen gökyüzü gibi, ay doğmuş bir gece gibi, gül gibi, yeni doğmuş bir çocuğun gülümsemesi gibisin.

Bu ne güzelliştir! Bu ne hoşluktur, bu ne ince ve narin bir gençliktir.

Olağanüstü güzeldir, hoştur, ince ve narin bir gençliktir.

Bu ne paklıktır! İnatçı bedbaht kimsenin ruhunda kutsamayı çağrıştırıyor.

²⁸⁶ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 183.

Bu ne narinliktir! Sert kayanın üzerindeki gülü titretir.

Nesin sen? Sen beşerin arasına yeniden armağan edilmiş bir Venüs müstün?

Mutsuz ve dayanaksız dünyaya gençliği ve tatlı mutluluğu geri getirmek için.

Yoksa sen, eski barış anlaşmasının ruhunu yeniden yaşatmak için yeryüzüne inen Firdevs meleği misin?

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Salavâtun fi heykeli'l-hubb* adlı şiirinin devamında sevgiliye kutsallık atfeder. “*Kutsalımsın, mabedim, sabahım, baharım, neşem ve ölümsüzlüğümsün*” diyerek onu ölümsüzleştirmeye çalışır. eş-Şâbbî, *Salavâtun fi heykeli'l-hubb* şiiri açık gazel türünden bir şiirdir. Burada anlatılan aşkın hakiki bir aşk olduğunu ifade eden edebiyatçı Muhammed el-Hilyevî, eş-Şâbbî'nin Tevzer şehrine gelip giden fotoğrafçı bir İngiliz genç kıza duyduğu sevgiyi yansıttığını ifade eder.²⁸⁷ Bu beyitlerde genç kızın güzelliğiyle büyülenen şairin hayranlığını yansıtmak için ona kutsallık kattığını ifade eder. Diğer edebiyatçılar bu görüşe karşı çıkarak bu beyitleri şairin sevgilisine ya da hayalini süsleyen kadına yönelik yazdığını savunurlar. Şair sevdiğini kutsal mabede benzetir ve onu nurun kızı yakıştırmasıyla anar ‘Yunan mitolojisinde Tanrı'nın bilinen kızıdır’. Şairin kullandığı dini terimler “*Kutsalım, mabedim, ey nurun kızı, rabbine münacat eden iffetli bir zahidin yaşamı*” birçok edebiyatçı ve yazar tarafından yoğun eleştiriye maruz kalmıştır.²⁸⁸

أنتِ فُذُسي، ومَعبدي، وصباحي،	وربيعي، ونَشْوَتِي، وَخُلُودي
يا ابنةَ التَّور، إني أنا وَخُدي	من رأى فيكَ رُوعَةَ المَعْبُودِ
فَدَعَيْني أَعِيشُ في ظِلِّكَ العَذْبِ	وفي قَرْبِ حُسْنِكَ المَشْهُودِ
عِيشَةً للجَمالِ والفنِّ والإلهامِ	والطُّهْرِ، والسَّيِّئِ، والسَّجُودِ
عِيشَةً النَّاسِكِ البُتُولِ يُنَاجِي الرِّ	بَّ في نَشْوَةِ الدُّهولِ الشَّدِيدِ
وامنَحِينِي السَّلَامَ والفرحَ الرِّو	حيَّ يا ضِوءَ فَجْرِي المَنشُودِ

²⁸⁷ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 282.

²⁸⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 183.

وارحَمِينِي، فَقَدْ تَهَدَّمْتُ فِي كَوْنِ
نِ مِنَ الْيَأْسِ وَالظَّلَامِ مَشِيدِ
أَنْقَذِينِي مِنَ الْأَسَى، فَلَقَدْ أَمْسَى
تُ لَا أَسْتَطِيعُ حَمْلَ وَجُودِي

Sen benim kutsalım, mabedim, sabahım, baharım, neşem ve ölümsüzlüğümün.

Ey nurun kızı! Şüphesiz ki ben tapılacak olanın güzelliğini sende gören tek kişiyimdir.

Bırak beni, şahitlik edilen güzelliğinin yakınında, tatlı gölgede yaşayayım.

Güzellik, sanat, ilham, paklık, yücelik ve secde halinde bir yaşam gibi,

Yoğun bir şaşkınlık hazzı içinde, Rabbine münacat eden iffetli bir zahidin yaşamı gibi,

Ruhun ferahlığını ve barışını bana bahşet. Ey çağrılan sabahımın ışığı!

Zaten ben karanlık ve umutsuzlukla inşa edilmiş bir evrende yıkılmışım, bana merhamet et!

Beni kederden kurtar, akşamladım artık, vücudumu taşımaya gücüm yetmez oldu.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Salavâtun fi heykeli'l-hubb* şiirinin devamında yaşadığı aşka karşılık ararcasına bahsettiği kadına göndermeler yapar. Güzelliği ile büyüldüğü kadından umutlarını kırmamasını diler. Son beyitte şairin kinayeli bir anlatım kullanarak sevgiliye olan aşkını abartıp Allah aşkına benzetmesi, yine Arap ve İslam dünyasında tepkiye yol açmıştır. eş-Şâbbî'nin “Çünkü kulu secdenin yüceliğindeyse eğer, azametli ilah onu taşlamaz” beyti özünde doğrudur, ancak doğru olmayan, şairin kendini kula, sevdiği kadını tanrıya benzetmesidir. Bu yüzden Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî çok eleştirilir. Bu beyitlerde geçen sözler dikkate alındığında şairin platonik aşka düştüğü söylenebilir. Böylece Ebu'l-Kâsım hakkında farklı yorumlar yapan her iki grup edebiyatçının söyledikleri doğrulanmış olur. Şair başka kadınlarla birebir aşk yaşamamışsa da etkilendiği ve beslediği duygularını bu şekilde ifade etmeye çalışmıştır:²⁸⁹

²⁸⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 183.

كُلُّ هَذَا يَشِيدُهُ سِحْرُ عَيْنِيكَ وَإِلْهَامُ حَسْنَاكَ الْمَعْبُودِ
وَحَرَامٌ عَلَيْكَ أَنْ تَهْدِمِي مَا شَادَهُ الْحُسْنُ فِي الْفُؤَادِ الْعَمِيدِ
وَحَرَامٌ عَلَيْكَ أَنْ تَسْحَقِي أَمَّ أَلْ نَفْسِ تَصْبُو لِعَيْشِ رَغِيدِ
مَنْكَ تَرْجُو سَعَادَةً لَمْ تَجِدْهَا فِي حَيَاةِ الْوَرَى وَسِحْرِ الْوَجُودِ
فَالِإِلَهَ الْعَظِيمِ لَا يَرْجُمُ الْعَبْدَ إِذَا كَانَ فِي جَلَالِ السَّجُودِ

Bunların hepsini, tapılası güzelliğinin verdiği ilham ve gözlerinin büyüü ortaya çıkmıştır.

Destekle duran yürekte, güzelliğın kurduğunu yıkmak günahdır sana.

Bolluk içinde yaşamak isteyen bir canın umutlarını ufalamak günahdır sana.

Varlığın büyüünde ve beşeriyetin yaşamında bulamadığı mutluluğu senden umuyor.

Çünkü kulu secdenin yüceliğindeyse eğer, azametli ilah onu taşlamaz.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî nin *es-Sâhira* (Büyücü) adlı şiiri, aşk şiirleri arasında farklı bir örnektir. Şair hasta, hüznü ve kederli haline üzülen bir sevgiliden bahseder. Kederini ve hüznünü dağıtmak için saçını okşayan, derdini dinleyen ve kendisini yönlendiren bir sevgiliyi anlatır. Edebiyatçıların çoğuna göre şairin bu tür şiirlerde aşkına, sevgilisine hitap ettiği iddia edilir. Aynı görüşe sahip olmadığı anlaşılan arkadaşı Zeynelâbidîn es-Senûsî, şairin *es-Sâhira* şiirinde bu mısraları sevgiliden daha yakın olan eşine yazdığını açıklar. Birçok edebiyatçı bu görüşe karşı çıksa da es-Senûsî'nin bu görüşü mantıklı bir değerlendirme olarak algılanmaktadır.²⁹⁰

رَاعَهَا مِنْهُ صَمْتُهُ وَوَجُومُهُ وَشَجَاهَا شُحُوبُهُ وَسُهُومُهُ
فَأَمَرَتْ كَفًّا عَلَى شَعْرِهِ الْعَارِي بِرَفْقٍ، كَأَنَّهَا سَتْنِيْمُهُ

²⁹⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 210.

وأطلت بوجهها الباسم الحُلـ
أيها الطائر الكئيب تغرد
وأجبنني- فدتك نفسي- ماذا؟
بل هو الفنُّ واكتئابُه، والفنان
أبدًا يحملُ الوجودَ بما فيه
خلَّ عبءَ الحياة عنك، وهيا
فكثيرٌ عليك أن تحمل الدنيا
والوجودُ العظيمُ أُفعدَ في الماضي
و على خده وقالت تلومُه:
إن شدو الطيور حلو رخيمة
أمصاب؟ أم ذاك أمر ترومه؟
جم أحزانُه وهمومُه
كأن ليس للوجود زعيمُه:
بمحيًا، كالصبح، طلق أديمه
وتمشي بوقرها لا تريمة
وما أنت ربُّه فتقيمُه

Sessizlik ve suskunluğuna ilgi gösterdi, benzinin solgunluğu ve hayrete düşüşü kendisini büyüledi.

Sanki onu uyutacakmış gibi şefkatle elini, açık saçlarının arasından geçirdi.

Güzel gülen yüzüyle yanağına doğru yöneldi, ona sitem edercesine.

Ey hüznü kuş, ötsene! Şüphesiz ki kuşların kadife sesleriyle şakıyıları güzeldir.

Bana cevap ver, kurban olayım, nedir!?! Rahatsız mısın!?! Yoksa gizlediğin bir durum mu var!?!

Bilakis o sanat ve hüznüdür, sanatçının da derterleri, hüznüleri çoktur.

Kesinlikle, evreni bütün varlığıyla taşır. Sanki evrenin başkanı yoktur.

Yeni bir çehreyle hadi! Aydın ve parlak bir sabah gibi, hayatın yükünü üzerinden indir.

İstemediğin bu ağır duruşuyla, dünyayı taşıyp yürümek sana ağır gelecektir.

Azametli yüce evreni mazide oturtuldu, sen onun Rabbi değilsin ki ayağa kaldırasın.

4.1.5. Tabiat

Tabiat, insanoğlunun kendisini içinde bulduğu çevrenin diğer adıdır. Tabiatla insan ilişkisi Hz. Âdem'in yaradılışıyla başlamıştır. Ancak şiir ile tabiatın buluşması cahiliye döneminden itibaren kendini göstermiştir. Cahiliye döneminde tabiat, şiirin ana konusu olmasa da o dönem şiirler genelde sevgilinin ardından terk edilmiş diyarı betimleyerek başlardı. O dönemin en meşhur şiirleri olan ve Kabe'nin duvarlarına asılan *el-Mua'llekatu's-seba'a* (Yedi Asılılar) bunun en güzel örnekleridir. Arap şiirinde bunu ilk olarak Cahiliye şairi İmru'l-Kays bin Hucr el-Kindî kullandı (d.520-ö.565).²⁹¹ Şiirin başında sevgilinin yaşadığı yerlere ait hatıraları anma geleneği Arap edebiyatında asırlar boyunca devam etmiştir.²⁹²

İmru'l-Kays, Muallakasında sevgilisinin terk ettiği diyardan geçerken duygulanır, duraklar ve birlikte yolculuk ettiği arkadaşlarını da durdurur. Eski anılarını ve bu terk edilmiş diyarı betimleyerek şiirinde yer verir.²⁹³

قَفَا نَبْكَ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ بِسِقْطِ اللَّوَى بَيْنَ الدَّخُولِ فَحَوْمَلٍ

Durun! Dahul ile Havmel arasındaki Sıkt'l-Livâ yurdunda sevgilinin hatıralarına ağlayalım.

Şiirde tabiat teması, cahiliye döneminden sonra İslami, Emevî, Abbasî, Endülüs ve Çağdaş Arap edebiyatı dönemlerine kadar süren bir tarzıdır. Çağdaş Arap edebiyatı dönemi tabiat konusu Abbasî dönemindeki tabiat konusu yansıtan şiirlerinden biri olarak Abbasî şair Ebû Ubâde el-Buhturî'nin (d.819-ö.892) şiirinden bu beyitleri hatırlatır.²⁹⁴ Ebû Ubâde el-Buhturî'nin *Ekâne's-sibâ illâ hayâlen musellimâ* (Gençlik Ancak Selam Veren Bir Hayaldir) şiirinde ilkbaharı, havalı yürüyüşüyle gülen bir insana benzetir. Baharın güzelliğini anlatırken onu ustaca yansıtır.²⁹⁵

²⁹¹ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi I-Cahiliye Dönemi*, 3. bs, (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2014), 183.

²⁹² Süleyman Tülüçü "Mua'llakât ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005) 30: 310-312.

²⁹³ Muhammed Muhammed Bedir, "Süretu't-tabia'a fi ş-ş-ri'l-Arabî " *Dunya'l-Vatan*, (09.04.2016), erişim: 22 Mart 2019.

<https://pulpit.alwatanvoice.com/content/print/399876.html>

²⁹⁴ Zülfikar Tüccar "Buhturî ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992) 6: 381-383.

²⁹⁵ ed-Divân, " İnnî zekertuke bi'z-Zehrâi muştâkâ", erişim: 25 Mart 2019.

<https://www.aldiwan.net/poem11858.html>

أَتَاكَ الرَّبِيعُ الطَّلُقُ يَخْتَالُ ضَاكِحًا مَنِ الْحُسْنِ حَتَّى كَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ
وَقَدْ نَبَّهَ النَّوْرُوزُ فِي غَلَسِ الدَّجَى أَوَائِلَ وَرْدٍ كُنَّ بِالْأُمْسِ نُومًا

Gülerek, süzülerek, havası güzel bir günde ilkbahar sana geldi, güzellikten neredeyse konuşacaktı.

Nevruz, dün uykuda olan ilk güllerini, gecenin alaca karanlığında onları uyandırdı.

Tabiat şiirleri, Endülüs edebiyatında da bariz bir şekilde yerini almıştır. Endülüs'ün harika tabiatı şairlere ilham kaynağı olmuştur. Endülüs şairleri, tabiatı en ince hatlarına kadar vasıflandırarak şiirlerinde geniş yer vermişlerdir. Endülüs'ün en ünlü şairlerinden biri olan İbnu Zeydûn (d.1004-ö.1071) şiirinde sabah meltemini anlatırken kişileştirme sanatından yararlanır. Şair, çektiği hasreti anlatırken meltemin kendisine acıdığını, şiddetini düşürdüğünü, yumuşak ve tatlı esmeye başladığını ifade eder:²⁹⁶

إِنِّي ذَكَرْتُكَ بِالزَّهْرَاءِ مُشْتَاقًا وَالْأَفُقُ طَلُقٌ وَمَرَأَى الْأَرْضِ قَدْ رَاقَا²⁹⁷
وَاللَّسِيمِ اعْتِلَالٌ فِي أَصَائِلِهِ كَأَنَّهُ رَقٌّ لِي فَأَعْتَلَّ إِشْفَاقًا

Zehra'da, yeryüzü durulmuş, apaçık ufukta özleyerek andım seni.

Gün batımındaki tatlı meltem esintisi, sanki bana acıdı ve şefkatinden yumuşak esmeye başladı.

Arap edebiyatı tarihinde tabiat konulu şiir serüveni çağdaş Arap edebiyatına kadar devam etmiştir. Çağdaş Arap edebiyat şiirlerinde ise serbest vezinli şiirler de daha yoğun olarak özgürce bahsedilmiştir. Çağdaş edebiyat döneminin en ünlü evicdan şairlerden olan Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî Tunus'un geçirdiği bu zorlu süreçte neredeyse tabiatla bütünleşir. Öncelikle rahatsızlığından dolayı ve doktorların

²⁹⁶ Muhammed Muhammed Bedir, “ Sûretu't-tabîa'a fi'ş-şi'ri'l Arabî ”.

<https://pulpit.alwatanvoice.com/content/print/399876.html>

²⁹⁷ Zehrâ: Kurtuba yakınlarında islamî mimarisıyla ünlü bir Endülüs şehridir. Bilgi için bakınız; Birsal Küçükspahioğlu, “Medînetüzzehrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 320-322. (İstanbul: TDV Yayınları, 2003).

tavsiyesi üzerine hayatının son dönemlerinde birçok mekân değiştirir. Stresten ve kaygıdan uzak durmasını tavsiye eden doktorlar eş-Şâbbî'ye yaylalarda yaşamasını önerir. Şair, doktorların bu tavsiyelerini pek dikkate almamakla birlikte sağlığının tökezlediği dönemlerde bazen Tunus'un bazen de Cezayir'in yaylalarına istirahate çekildiği olmuştur. Bu dönemlerde şair birçok şiirini tabiatı betimleyen mısralarla Pastoral şiir tarzında yazmıştır. Bir başka etken olarak da eş-Şâbbî'nin üniversite yıllarında tanıştığı ve takip ettiği Mehcer edebiyatından okuduğu birçok çeviri kitaplardan esinlenerek Avrupa'da başlayan romantik akımın etkisinde kaldığı ifade edilir.

eş-Şâbbî Tunus'un yaşadığı acı gerçeklerinden kaçmaya çalıştığı dönemlerde öfkesini dindirmek ve kırgınlığını paylaşmak için tabiata sığınıyordu. eş-Şâbbî'nin (*Îrâdetu'l-hayât*) şiirinde ülkesinin yaşadığı bu karanlık günleri özgürlüğe çevirmek için tabiata içini açar. Şair, tabiatın her olayına çağrıda bulunarak, onun rüzgârından, dağından, gecesinden, yerinden ve göklerinden destek almaya çalışır. Bu zulmün bir kader olmadığını, kader olsa bile bunu kulun dilemesiyle Allah'ın değiştireceğine inanır.

eş-Şâbbî (*Îrâdetu'l-hayât*) şiirinin bu mısralarında sembolizm akımının özelliklerinden birini ortaya koyar. Sembolizmin en belirgin özelliklerinden biri olan duyguları anlatmak için, sembolize ifadeler kullanmaları gibi. Şiirlerde hüznü yansıtmak için hazanı, sonbaharı, sararmış yaprakları kullanırlar. Ezici, yok edici gücü tasvir etmek için de kışı, karı, fırtınayı ya da kasırgayı kullanırlar. Aslında Sembolizm duyguyu, hal diliyle anlatmak gibi bir çalışmadır denilebilir. Ebu'l-Kâsım de sonbahar sözcüğünü kullanarak, o günkü ülkesinin durumunu yansıtmaya çalışır. Şairin özellikle kış yerine sonbaharı seçmesindeki amacının sonbaharda ömrün son aşamasını bir zayıflık ve güçsüzlük olarak yorumlamasıdır. Sonbahar, bir sona doğru yaklaşımın, belki de bir yok oluşun hikâyesini anlatır. Şair burada sonbahar mevsimi ile Tunus'un tükenişini ve yok oluşunu keder ve hüznün içinde izlediğini anlatır.²⁹⁸

²⁹⁸ Türk dili ve edebiyatı, "Edebi Akımlar/Edebiyat Akımları, Özellikleri, Temsilcileri". erişim: 15 Şubat 2019. https://www.turkedebiyati.org/Dersnotlari/edebi_akimlar.html.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, tabiatla olan ilişkisini ortaya koyar ve cevapsız sorularını geceye sorar, ama bu soruların gece tarafından cevaplanmasını istemez. Çünkü aradığı cevap, karanlığın vereceği cevap değildir. Burada yine sembolizmin bir yansıması fark edilir. Şair ruhunda taşıdığı aydınlığı, karanlığa bulaştırmak istemez. Soruyu geceye sormasına rağmen cevabı aydınlıkta arar. Şairin ruhundaki aydınlık ise ülkesinin özgürlüğüne kavuştuğu gündür.²⁹⁹

وفي لَيْلَةٍ مِنْ لَيْلِي الْحَرِيفِ مُثْقَلَةٌ بِالْأَسَى وَالضَّجَرِ
سَكِرْتُ بِهَا مِنْ ضِيَاءِ النُّجُومِ وَعَغْنَيْتُ لِلْحُزْنِ حَتَّى سَكِرَ
سَأَلْتُ الدُّجَى: هَلْ تُعِيدُ الْحَيَاةَ لِمَا أَدْبَلْتَهُ رَبِيعَ الْعُمْرِ؟
فَلَمْ تَتَكَلَّمْ شِفَاهَ الظَّلَامِ وَلَمْ تَتَرْتَمِ عَدَارَى السَّحَرِ

Üzüntü ve sıkıntı ile yüklü sonbahar gecelerinden bir gecede.

Sarhoş oldum yıldızların ışıltısından. Sarhoş olana dek şarkı söyledim hüzne.

Gece karanlığına sordum! Ömür baharının soldurduğu hayatı, geri getirebilir mi?

Ne karanlığın dudakları cevap verdi, ne de seherin bakireleri şarkılarını mırıldandı.

Ebu'l-Kâsım ormana duyduğu derin muhabbetten dolayı onu muhatap alır. Şair ormandan aldığı cevapla Tunus'un zorlu yıllarını kışa benzetir. Şairin kış sözcüğünü tercih etmesinin nedeni ise ezici gücü yansıtarak, Tunus'un tüm güzelliklerini gasp eden sömürgeci dış güçlere dikkatleri çekmektir. Rüzgâr ile sel, genel itibariyle hareket eden ve bir şeylerin yerini değiştiren birer tabiat olayı olarak bilinir. Sembolizmde, duygu dünyasına hal dilini katan şairler şiirlerinde bolca mecazî anlatımlara da başvurur. eş-Şâbbî'nin bu mısralarda sele nispet ettiği gömme ve yok etme eyleminin yanı sıra rüzgârı da oyun oynayan bir çocuğa benzetir. Şair rüzgârı,

²⁹⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 241.

derelerde dökülen ağaç yapraklarıyla oynayan ve sorumluluk taşımayan bir çocuğa benzetir. Seli ise geçtiği yollarda dökülmüş yaprakları gömen birine benzetir. eş-Şâbbî, kimsenin umursamadığı Tunus'un yaşadığı bu zulümle, taşıdığı bütün güzellikleri kaybedeceği kaygısını yansıtmaya çalışır:³⁰⁰

وَقَالَ لِي الْعَابُ فِي رَقَّةٍ مُحَبَّبَةً مِثْلَ حَفَقِ الْوَتْرِ
يَجِيءُ الشِّتَاءُ ، شِتَاءَ الضَّبَابِ شِتَاءَ التَّلُوجِ ، شِتَاءَ الْمَطَرِ
فَيَنْطَفِئُ السِّحْرُ ، سِحْرُ الْعُصُونِ وَسِحْرُ الرَّهُورِ وَسِحْرُ النَّمْرِ
وَسِحْرُ السَّمَاءِ الشَّجِيِّ الْوَدِيعِ وَسِحْرُ الْمُرُوجِ الشَّهِيِّ الْعَطْرِ
وَتَهْوِي الْعُصُونُ وَأُورَاقُهَا وَأَزْهَارُ عَهْدِ حَبِيبِ نَضْرٍ
وَتَلْهُو بِهَا الرِّيحُ فِي كُلِّ وَادٍ وَيَدْفِنُهَا السَّيْلُ أَنَّى عَبْرٍ
وَيَفْنَى الْجَمِيعَ كَخُلْمِ بَدِيعِ تَأَلَّقَ فِي مُهْجَةٍ وَأَنْدَثَرِ

Bamtelinin çarpması gibi, sevimli narin bir ses tınısı ile orman bana anlattı.

Kış gelir, sisin kışı, karların kışı, yağmurun kışı.

Dalların büyüğü, çiçeklerin büyüğü, meyvelerin büyüğü ve büyü söner.

Gökyüzünün mahzun zarif büyüğü, çayırların iç açıcı kokusunun büyüğü,

Genç sevgili dönemi misali, çiçekleri, dalları, dökülür yaprakları.

Her vadide rüzgâr onlarla eğlenir, her geçtiği yerde sel, gömer gider onları,

Herkes fani olur, kaybolur. Kalpler de, ışık saçan güzel bir rüya misali.

³⁰⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 241.

Çağdaş Arap edebiyatı şiirlerinde sembolizm ile romantizm akımlarına birlikte rastlamak mümkündür. Bu iki akım birbirine yakın olduğu için bazen karıştırılsa da eş-Şâbbî'nin şiirlerinde her ikisine de rastlamak mümkündür. Şair, *Îrâdetu'l-hayât* adlı şiirinde romantiklerin tarzında tabiatı anlatırken, sembolizm tarzı olarak da tabiatı kişileştirme ya da duyguyu sembolize etme eylemlerine başvurmuştur.

Ebu'l-Kâsım ülkesinin yaşadığı bunca hengâmenin içinde, inandığı görüşü milletine yansıtarak içlerine umut ışıklarını saçmaya çalışır. Şair, mevsimler, yıllar geçerken özgürlük düşleriyle nice rüyalar görülse de, bunların bir gün gerçekleşip hakikate dönüşeceğinin müjdesini verir. İşte belki bu umutlarla ayaklanmıştı insanlar. Zulüm altındaki halkını toprağın altında gömülü kalan tohumlara benzetir. O tohumdur ki yeraltında karanlıkta kalsa bile, içinde taşıdığı birikimi, düşlediği gün geldiğinde ortaya koyarak meydana çıkacağını dile getirir. eş-Şâbbî, *Îrâdetu'l-hayât* şiirinde çağına vurgu yaparak, bu neslin, düşman ihtilali altında yaşasa da, özgürlüğün rüyalarını kuran, güzel bir yaşam için umutları olan bir gençlik olduğunu anlatır. Şaire göre, bu nesil özgür yaşamı elde edemeden yok olsa bile, gelecek nesiller tükenmeyecek, onları da direnişe sürükleyen rüyalar asla yok olmayacaktır:³⁰¹

وَتَبَقَى الْبُذُورُ الَّتِي حُمِلَتْ دَخِيرَةَ عُمُرٍ جَمِيلٍ غَبَرَ
وَذَكَرَى فُصُولٍ ، وَرُؤْيَا حَيَاةٍ وَأَشْبَاحَ دُنْيَا تَلَاثَتْ زُمَرَ
مُعَانِقَةً وَهِيَ تَحْتَ الضَّبَابِ وَتَحْتَ التُّلُوجِ وَتَحْتَ الْمَدَرِ
لَطِيفَ الْحَيَاةِ الَّذِي لَا يُمَلُّ وَقَلْبَ الرَّبِيعِ الشَّدِيِّ الْخَضِرِ
وَحَالِمَةً بِأَغَايِي الطُّيُورِ وَعِطْرَ الزُّهُورِ وَطَعْمَ الثَّمَرِ

³⁰¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 242.

Toz tutmuş tohumlarda yüklenen güzel bir ömrün birikimleri kalır.

Mevsimlerin hatırası, bir yaşamın rüyası, zümreler halinde kayboldu dünya hayaletleri,

Sarılmışçasına, sisin altında, karların altında, yağmurun altında,

Güzel kokulu yeşil baharın içinde, usanılmayan hayatın güzelliği gibidir.

Meyvelerin tadı, çiçeklerin ıtı, kuşların ezgileri, düşlerini süsler.

Kuzey Afrika ülkelerinde özellikle de Tunus'ta uzun yıllar süren ihtilal ve sömürge zulümlerinin devam ettiği dönemlerde, eş-Şâbbî, bizzat şahit olduğu haksızlık ve zulümlere karşı çıkmak ister. Şairin içinde bıraktığı özlemleri uyandırır ve çocukluğunu süsleyen o mutlu günleri anarken ülkesinin güzel geçmişini hatırlar. Kırılarda rastladığı ve mutluluğunun kaynağı olan tabiatın güzellik nişanelerini sorgular. Kelebek sürüleri, arı vızıldamaları... Güneş ışınları, ay ışığı ve bütün kâinat... 'Nerede?' diyerek çırpırır durur:³⁰² eş-Şâbbî 'Nerede?' soru edatını kullanarak Tunus halkının geçmişini, tarihini, umutlarını, rüyalarını sorgular ve bu sorularla milletin dikkatini çekmeye çalışır. Ayrıca 'Nerde benim beklediğim hayat'? Derken o geçmişe sahip olan, kendisinin de içinde olduğu bu neslin uyanışını hissettirerek bu beytlere bir güzellik katar:³⁰³

وتمشي الزمان، فتنمو صروف	وتذوي صروف، وتحيا آخر
وتصبح أحلامها يقظة	موشحة بغموض السحر
تسائل : أين ضباب الصباح؟	وسحر المساء؟ وضوء القمر؟
وأسراب ذاك الفراش الأنيق؟	ونحل يغني؟ وغيم يمر؟
وأين الأشعة والكائنات؟	وأين الحياة التي أنتظر؟

³⁰² eş- Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 242.

³⁰³ eş- Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 242.

Zaman geçer, bazı musibetler gelir, bazı felaketler kaybolur ve yenileri ortaya çıkar.

Hülyalara dönüşen rüyaları, seherin gizeminde süslü kalmışlar.

Nerede sabahın sisi? Akşamın büyüü? Ayın ışığı? Sorguluyor!

O zarif kelebek sürüleri, geçen bir bulut, şarkı söyleyen bir arı.

Nerede güneş ışınları ile kâinat? Nerde benim beklediğim hayat?

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *Îrâdetu'l-hayât* şiirinin bu mısralarında hasretini çektiği hayata karşı özlemini 'Susadım' diyerek anlatmaya çalışır. Sembolizmin öncülerinden sayılan eş-Şâbbî, hürriyete duyulan özlemi susuzlukla sembolize eder. Şair, susayan bir insanın susuzluğunu sudan başka hiçbir şeyin gideremeyeceği gibi, hürriyetin bedelinin de özgürlük dışında hiçbir şeyle ölçülemeyeceğini anlatmaya çalışır. Şair, bu mısralarda susuz insana su yerine dünya hazinelerini bağışlamanın hiçbir anlamı olmayacağı gibi, hürriyetsiz bir vatanın da bedelinin özgürlükten başka hiç bir şey olmadığını anlatmak ister. Ebu'l-Kâsım, burada 'Susadım' sözcüğünü beş kez tekrarlamaıyla çektiği hasret ve özlemin şiddetine vurgu yapar. Her tekrarında hem hatırlatma yapar, hem de dikkat çekmeye çalışır. Sembolizmin bu beyitteki gücünü hissetmemek mümkün değildir. eş-Şâbbî çektiği hasreti anlamak için onun ne kadar susadığını anlamak yeterlidir: ³⁰⁴

ظمئت إلى النور، فوق الغصون،	ظمئت إلى الظل تحت الشجر
ظمئت إلى النبع، بين المروج،	يغني ويرقص فوق الزهر
ظمئت إلى نغمات الطيور،	وهمس النسيم، ولحن المطر،
ظمئت إلى الكون، أين الوجود	وأنى أرى العالم المنتظر؟

³⁰⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 243.

Dalların üstündeki ışığa susadım. Ağacın altındaki gölgeye susadım.

Çiçeklerin üstündeki şarkı söyleyip dans eden, yeşil tarlaların arasındaki pınara susadım.

Yağmurun melodisine, meltemin fısıltısına, kuşların nağmelerine susadım.

Beklenen dünyayı ne zaman görürüm? Varlıklar nerede? Evrene susadım.

Min ağâni'r-ruâ'at (Çobanların Şarkılarından) Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin 1933 yılı Şubat ayında rahatsızlığından dolayı Tunus'un kuzeyinde bulunan A'yinderâhim yaylasında bulunduğu günlerde kaleme aldığı bir şiidir. Kuzey Afrika'nın yaylalarından sayılan bu yazlık mekânda şair, tabiatı çok yakından gözleme fırsatı yakalamıştır. Vefatından sekiz ay önce yazdığı bu şiir, hayatının son dönemlerinde yakaladığı iç huzuru yansıtır. Şair, tabiatı anlatan şiirlerinde pastoral şiire benzer bir tarz takip eder.

eş-Şâbbî, *Min ağâni'r-ruâ'at* şiirinde tabiatın en doğal hali olan yaylalardaki çiçekleri, çayırları, ağaçları, güneşi, ayı ve ona mutluluk veren koyunları, kuzuları kısaca tabiatta yaşayan bütün canlı varlıkları yansıtmaya çalışır. Şair, rahatsızlığının yoğunlaştığı dönemlerde tabiatta geçirdiği sakin, huzurlu anlarında yazdığı bu mısralarda, hayat dolu ifadeleri ile içindeki özlemini şiirlerine yansıtır.

Min ağâni'r-ruâ'at şiiri romantik şiirin en önemli örneklerinden biri olarak tabiatı anlatırken duygularının bir yansımasını hissettirir. Şair, *Min ağâni'r-ruâ'at* şiirinde sabahın hoş gelişini betimlemeye çalışır. Özellikle çiçeklerin, kuşların, kuzuların ve bütün canlı âlemin uyanışını betimlerken teşhis sanatını kullanır. Sembolizm şiirin özelliklerinden olan tabiatı kişileştirerek karşısında konuşan bir insan gibi ya da insana ait eylemleri tabiata nispet ederek bir iç konuşma sergiler.

eş-Şâbbî bu şiirinde, görünürde tabiatı ve tabiatın uyanışını anlatsa da gönlündeki asıl amaç, Tunus milletinin uyanışıdır. Şair, evreni uyanışa davet ederken bir alt mesaj olarak, halkına hürriyetin peşinde ayaklanmaya ve direnmeye çağrıda bulunur. Bazı edebiyatçıların eş-Şâbbî'yi eleştirerek direniş ve özgürlük konulu

şiiirlerinin yetersiz olduğunu iddia etseler de, şairin birçok şiiirinde kapalı ifadelerle ya da kinayeli mısralarla halkına gizli mesajlar gönderdiği aşikârdır: ³⁰⁵

أقبل الصبح جميلاً يملأ الأفق بهاه
فتمطى الزهر والطير, وامواج المياه
قد أفاق العالم الحي , وغنى للحياه
فأيقني يا خرافي , وهلمي يا شياها
واتبعيني يا شياهي , بين أسراب الطيور
امئني الوادي ثغاء , ومراحا وحبور
واسمعي همس السواقي , وانثقي عطر الزهور
وانظري الوادي , يغشيه الضباب المستنير
وإذا جننا إلى الغاب , وغطانا الشجر
فاقظني ما شئت من عشب, وزهر, وثمر
أرضعته الشمس بالضوء , وغذاه القمر
وارتوى من قطرات الطل, في وقت السحر

Cemali ile ufku doldurarak güzel bir sabah geldi.

Çiçek, kuş ve su dalgaları gerildi.

Canlı âlem uyandı ve yaşam için şarkı söyledi.

Haydin koyunlarım uyanın artık, haydin keçilerim toparlanıp gelin artık.

Keçilerim, kuş sürülerinin arasında ardım sıra gelin,

Meleyişlerinle eğlenmen ve neşenle dereyi doldurun.

Su kanallarının fısıltısını dinleyin, çiçeklerin ıtrını içinize çekin.

³⁰⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 220.

Vadiye bakın. Aydın bir sis her yerini kaplamış,
Ormana geldiğimiz zaman, ağaçlar bizi kapladı.
Ot, çiçek ve meyveden ne dilersen kopart.
Güneş kendisini ışığıyla emzirdi. Ay da yemeğini yedirdi.
Seher vaktinde çiy tanelerinden susuzluğunu giderdi.

eş-Şâbbî en-Nebîyyu 'l-mechûl (Bilinmeyen Peygamber) şiirinde bu defa tabiatı farklı bir açıdan yansıtır. Bu mısralarda şair halkına olan kırgınlığını tabiatla paylaştığını betimler. Şair Tunusluları ormana şikâyet ederek halkının kendisini ve şiirlerini anlamadıklarından yakınır. Şair halkına olan kırgınlığını ormanla paylaşarak bir iç konuşma gerçekleştirir. Sembolizm şiirinin etkisi bu mısralarda ortaya çıkar. Şair bazı duyguları sembolize ederek çektiği acıyı hissettirmeye çalışır. Özellikle halkının kendisine yönelttiği suçlamalardan rahatsızlığını vurgulamaya çalışır: ³⁰⁶

لأقضي الحياةَ ، وحدي، بيأسي	إنني ذاهبٌ إلى الغابِ، ياشعبي
في صميم الغابات أدفنُ بؤسي	إنني ذاهبٌ إلى الغابِ، علي
بأهلٍ لخمرتي ولكأسي	ثمَّ أنسأكَ ما استطعتُ، فما أنت
رحيقَ الحياة في خير كأس	هكذا قال شاعرٌ، ناول النَّاسَ

Ben ormana gidiyorum. Ey halkım! Hayatımı devam ettirmek için umutsuzluğumla yalnızca.

Ben ormana gidiyorum, Ormanların derinliklerine hüznümü gömeceğim.

Sonra seni gücümün yettiği kadar unutacağım. Sen kadehime şarabıma layık biri değilsin.

Şair şöyle dedi: Hayatın bal özünü en güzel kadehte insanlara sun.

³⁰⁶ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 149.

eş-Şâbbî'nin umutsuzluğa kapılmasının nedenlerinden biri de halkının özgürlüğü için içinde taşıdığı coşkunun anlaşılmasındadır. Aksine halkı tarafından suçlanan şair hüznünü, kırınlığını ormanla paylaşarak iç dünyasındaki fırtınaları yansıtmaya çalışır. Milletine kırılgan ve küskün olan Ebu'l-Kâsım *en-Nebiyu'l-mechûl* şiiriyle daha önce bahsi geçen onurlu ve gururlu Abbasî şair ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'nin hicivlerini hatırlatır: ³⁰⁷

فَأشْأَحُوا عَنْهَا، وَمَرُّوا غِضَابَا وَاسْتَخْفُوا بِهِ، وَقَالُوا بِيَأْسٍ:
قَدْ أَضَاعَ الرَّشَادُ فِي مَلْعَبِ الْجِنِّ فَيَا بؤْسَهُ، أُصِيبَ بِمَسِّ
طَالَمَا خَاطَبَ الْعَوَاصِفَ فِي اللَّيْلِ وَيَمْشِي فِي نَشْوَةِ الْمُتَحَسِّي
طَالَمَا رَافَقَ الظَّلَامَ إِلَى الْغَابِ وَنَادَى الْأَرْوَاحَ مِنْ كُلِّ جُنْسٍ
طَالَمَا حَدَّثَ الشَّيَاطِينَ فِي الْوَادِي، وَغَتَّى مَعَ الرِّيَّاحِ بِجَرَسِ

Gözlerini üzerinden çevirdiler, öfkeyle geçip gittiler, onu hafife aldılar ve umutsuzca dediler:

Cinlerin cirit attığı yerde idrakini kaybetmiş. Cinler çarpmış onu. Vay sefaletine!

Yudumlayanın sarhoşluğu içinde yürüdüğü ve gece fırtınalarla konuştuğu sürece,

Ormana doğru Karanlığa eşlik ettiği ve her türden ruhları çağırdığı sürece,

Rüzgârlara zil çalarak şarkı söylediği ve derede şeytanlarla konuştuğu sürece,

Ebu'l-Kâsım *el-Ğâb* (Orman) şiirini 1934 yılı Temmuz ayında yazmıştır. Bu tarih vefat tarihiyle mukayese edilirse şairin vefatından üç ay önce yazdığı gözlemlenmektedir. Şairin tabiata sığındığı yılların, son dönemlerinin huzurunu yansıtır. Yaşadığı dünyadan çok farklı bir dünyaya açılan tabiatta kavuştuğu iç huzurunu anlatır. Yaylalarda ve ormanlık ortamlarda yaşadığı uzlet yıllarının çok uzun olmasa da iç dünyasında derin huzura kavuştuğunu gösterir: ³⁰⁸

³⁰⁷ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 149.

³⁰⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 266.

بَيْتٌ، بَنَتْهُ لِي الْحَيَاةُ مِنَ الشَّدَى، وَالظَّلِّ، وَالْأَضْوَاءِ، وَالْأَنْغَامِ
بَيْتٌ مِنَ السِّحْرِ الْجَمِيلِ، مَشِيدٌ لِلْحَبِّ، وَالْأَحْلَامِ، وَالْإِلْهَامِ
فِي الْغَابِ سِحْرٌ، رَائِعٌ مُتَجَدِّدٌ بَاقٍ عَلَى الْأَيَّامِ وَالْأَعْوَامِ
وَشَدَى كَأَجْنَحَةِ الْمَلَائِكِ، غَامِضٌ سَاهٍ يُرْفَرُ فِي سُكُونِ سَامِ
وَجَدَاوِلٌ، تَشْدُو بِمَعْسُولِ الْغِنَا وَتَسِيرُ حَالِمَةً، بِغَيْرِ نِظَامِ

Bana hayat, melodilerden, güzel kokulardan, gölgelerden, ışıklardan ve oluşan bir ev kurdu.

İlham, rüyalar ve aşk adına güzel büyüden kurulan bir evdir.

Ormanda yenilenen harika kalıcı günlere ve yıllara kalmış bir büyü vardır.

Güzel kokuları meleklerin kanatları gibidir. Gizemli, dalgın sessizce süzülürcesine kanat çırpır.

Rüya görerek, tatlı şarkılarını şakıyarak düzensizce akan ırmaklardır.

eş-Şâbbî *el-Ğâb* şiirinde kullandığı ifadeler ile mistik bir ortam oluşturmanın yanı sıra tefekkür ile huzura kavuştuğunu vurgular. Tasavvufi dünyasını da harekete geçirdiğini ve onun verdiği huzurla tefekkürden, ilhamdan, vahiyden, meleklerden ve teslimiyetten bahseder. Şairin yabancı olmadığı tasavvuf kültürü de şiirlerinde ara ara kendisini göstermektedir. eş-Şâbbî'nin her ne kadar batı edebiyatından etkilendiği ifade edilse ve arada aykırı çıkışlar sergilese de özünde İslam inancını ve kültürünü muhafaza ettiği görülmektedir. *el-Ğâb* şiirinin devamında görüldüğü gibi, şair karmaşık dünyasıyla girdiği ormanda bulduğu huzuru anlatmaya çalışıyor. İsyanlarıyla başladığı mısralarını tefekkürle elde ettiği vahiy ve ilhamla şiirsel bir haz içinde devam ettirir. Tasavvufun etkisiyle insanların manevi huzura kavuştuğu ve teslimiyetin sonucu olarak kaygının ve öfkenin dindiği bir hayat örneği de eş-Şâbbî de kendini göstermiştir.³⁰⁹

³⁰⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 266.

في الغاب، دنيا للخيال، وللرؤى،
والشعر، والتفكير، والأحلام
لله يوم مضيت أول مرة للغاب،
ودخلته وحدي، وحولي موكب
ومشيت تحت ظلاله مُتَهَيِّباً
وأصيح للصمت المفكر، هاتفاً
فاذا أنا في نشوة شعرية
كالطفل، في صمت، وفي استسلام
في مسمعي بغرائب الأنغام
فياضاً بالوحي والإلهام

Ormanda hayal, rüya, şiir, düşünce ve düşler için dünya vardır.

Allah için ormana ilk defa yürüdüğümde dertlerimin yükü altında çöküyordum.

Etrafımda evhamlardan ve düşlerden oluşan alaycı bir halka varken, ormana yalnız başıma girdim.

Teslimiyet içinde ve sessizce, korkan bir çocuk gibi gölgelerinin altında yürüdüm.

Kulağıma gelen garip melodilere çağırımı yaparak, düşünen sessizliğe kulak veriyordum.

Vahiy ile ilham ile taşan şiirsel bir haz içinde kendimi bulmuşum.

Ebu'l-Kâsım *el-Ğâb* adlı şiirinin devamında ormanın kutsallığından bahsetmektedir. İnsanlardan ve kendisini üzen her türlü günahlardan, evhamlardan şikâyet eder. Şair, ormanın kendisinde bıraktığı aydınlığı, hazzı ve huzuru yansıtmaya çalışır.

eş-Şâbbî, çektiği acılardan ve hüznlerinden daha yüce olan evrenin güzelliğinden bahseder. Şair, iç dünyasında yaşadığı çalkantıları tabiatta yakaladığı huzur ile aştığını ifade etmeye çalışır. Bunun yanı sıra ilahi vahiy ile ilhamla yücelen dualarla iç huzura kavuştuğunu yansıtır. Bu mısralarda şairin tasavvufi düşüncelerine rastlamak mümkündür: ³¹⁰

³¹⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 266.

فِي الْغَابِ، فِي الْغَابِ الْحَبِيبِ، وَإِنَّهُ
 طَهَّرْتُ فِي نَارِ الْجَمَالِ مِشَاعِرِي
 وَنَسِيتُ دُنْيَا النَّاسِ، فَهِيَ سَخَافَةٌ
 وَقَبَسْتُ مِنْ عَطْفِ الْوُجُودِ وَحُبِّهِ
 فَرَأَيْتُ أَلْوَانَ الْحَيَاةِ نَضِيرَةً
 وَوَجَدْتُ سِحْرَ الْكُونِ أَسْمَى عِنَصْرًا
 فَأَهْبْتُ - مَسْحُورَ الْمَشَاعِرِ، حَالِمًا
 الْمَعْبُدُ الْحَيُّ الْمَقْدَسُ هَاهُنَا
 فَاخْلَعْ مُسُوخَ الْحُزَنِ تَحْتَ ظِلَالِهِ
 وَارْفَعْ صَلَاتَكَ لِلْجَمَالِ، عَمِيقَةً
 حَرَمُ الطَّبِيعَةِ وَالْجَمَالِ السَّامِي
 وَلَقِيتُ فِي دُنْيَا الْخِيَالِ سَلَامِي
 سَكَّرَى مِنَ الْأَوْهَامِ وَالْآثَامِ
 وَجَمَالِهِ قَبْسًا، أَضَاءَ ظَلَامِي
 كَنْضَارَةَ الزَّهْرِ الْجَمِيلِ ائْتَامِي
 وَأَجَلَّ مِنْ حَزْنِي وَمِنْ آلامِي
 نَشْوَانَ - بِالْقَلْبِ الْكَنِيبِ الدَّامِي:
 يَا كَاهِنَ الْأَحْزَانِ وَالْآلَامِ
 وَالْبَسْنَ رِذَاءَ الشَّعْرِ وَالْأَحْلَامِ
 مَشْبُوبَةً بِحَرَارَةِ الْإِلَهَامِ

Ormanda, sevgili ormanda, şüphesiz ki o yüce güzelliğin de, tabiatın da haremidir.

Güzelliğin ateşinde duygularımı temizledim ve hayal dünyasında selametimi buldum.

İnsanların dünyasını unuttum, dünya ise günahlardan ve evhamlardan sarhoş olmuş bir saçmalaktır.

Karanlığımı aydınlatan, varlığın güzelliğinin, sevgisinin ve şefkatinin nurundan bir tutam kaptım.

Büyüyen güzel çiçeğin tazeliği gibi hayatın parlak ve güzel renklerini gördüm.

Evrenin sihirli büyüsunü acularımdan ve hüznlerimden, daha kutsal ve daha yüce bir unsur olarak gördüm.

Büyülü duygularla, hayal kurarak, sarhoşluk içinde kanayan kederli bir kalple çağırdım.

Ey hüznlerin ve acuların kâhini, kutsal, canlı mabet, işte burada,

Gölgelerinin altında hüznün cübbesini çıkart, şiir ve hayaller cübbesini giy.

İlham ateşiyle tutuşmuş olarak, derince dualarını güzelliğe doğru yücelt.

eş-Şâbbî'nin *fi zılâli vâdi'l-mevt* (Ölüm Vadisinin Gölgesinde) şiirini 1932 yılında son dönemlerinde yazmıştır. Bu dönemde eş-Şâbbî, rahatsızlığı dolayısıyla tabiatla içli dışlı olma fırsatı yakalamıştı. Uzlet hayatı sürdürdüğü bu zamanlarda şair, hem romantizmlerin tarzı olan tabiatı betimleyen şiirlere yönelmiş, hem de sembolizmlerin tarzı sayılan iç konuşma ve duyguları sembollerle yansıtmaya şiirlerine yer vermiştir. Şairin çalkantılı yüreğinin yeşil yaylalarda dindiğini fark etmek mümkündür. Ebu'l-Kâsım bu dönem şiirlerinde daha çok Allah'a yönelmeyi, ölümden korkmadığını, teslimiyetinden dolayı huzura ve nura kavuştuğunu anlatır:³¹¹

eş-Şâbbî *fi Zılâli vâdi'l-mevt* şiirinde kendini sorgulayarak varoluş sebebini anlamaya çalışır. Şair çevresindeki her varlığın bir amacı veya sebebi olduğunu anlatmaya çalışır. Bu mısralar sembolizmin yansımaları olarak iç konuşma ve sorgulama türünden beyitler içerir. Şair hem duygularını hem de sorgulamalarını yansıtmaya çalışır. Şiirde kuşlarla konuşma, rüzgâra soru sorma, sisin çığlıkları, baharın ney üflemesi gibi ifadelerde kişileştirme vardır. Baharın ney üflemesi ise tasavvuf esintisinden gelen bir eylemdir.³¹²

نحنُ نمشي، وحوالنا هاته الأكوانُ
نحنُ نشدو مع العَصَافِيرِ لِلشَّمْسِ
نحنُ نَتَلُو رِوَايَةَ الكونِ للموتِ
هكذا قلتُ للرياحِ فقالتُ
وتعشَى الضَّبَابُ نفسي فصاحتُ
قلتُ "سيرِي معَ الحَيَاةِ.." فقالتُ:
تمشي ...، لكنْ لأيةِ غايَةٍ؟
وهذا الرَّبِيعُ ينفُخُ نَائِيَهُ
ولكنْ ماذا خَتَامُ الرِّوَايَةِ
"سَلْ ضميرَ الوُجُودِ: كيفَ البدَايَةِ؟"
في مَلالٍ مُرٍّ: إلى أينَ أمشي؟
مَا جنينا تُرى من السَّيْرِ أَمْسِ؟

³¹¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 207.

³¹² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 207.

فَتَهَافَتْ كَالهَشِيمِ عَلَى الأَرْضِ وَنَادَيْتُ أَيَّنَ يَا قَلْبُ رَفْشِي؟
هَاتِهِ عَلَيَّ أَخْطُ ضَرِيحِي فِي سَكُونِ الدُّجَى وَأَدْفُنُ نَفْسِي

Biz yürüyoruz, etrafımızdaki bu evrenlerde yürüyor, ancak hangi gaye için?

Biz kuşlarla güneşe şarkılarımızı şakırız, bu bahar da neyine üfler.

Biz ölüme evrenin romanını okuruz, ancak romanın sonu nedir?

Rüzgârlara böyle söyledim: Varlığın vicdanına sor, başlangıç nasıldır?

İçimi sis kapladı ve acı bir can sıkıntısıyla bağırdı: Nereye gideyim?

Ona hayat ile birlikte yürü dedim. Dünkü yürüyüşten acaba ne kazandık ki? Dedi.

Paramparça olup yere yığıldım ve çağırdım: Ey kalbim küreğim nerede?

Getir onu bana! Umarım ki karanlığın sessizliğinde anıtımı kazar kendimi gömerim.

Ebu'l-Kâsım *Neşîdu 'l-esâ* (Keder Şarkısı) adlı şiirini hüznü bir sorgulamayla başlatarak kendisini ve çevresini sorgular. Şair, yaşadığı zorluklar karşısında ruhindaki farklılıktan şikâyet eder ve yaşadığı zorluklara maruz kalmanın sebebinin sorgular. ‘Neden ben?’ dercesine yaşamı ve varlığı sorgular ancak evrenden aldığı cevap karşısında, kadere mahkûm olduğu ve yapacağı bir şey olmadığından dolayı hüznünü ifade eder. eş-Şâbbî'nin sorusuna evrenin cevabı kısa ve netti:³¹³

“Gökyüzünün kanunları böyle emretti ve bundan kaçışın yok dedi.”

مَا لِلرِّيَّاحِ تَهَبُّ فِي الدُّنْيَا وَيَدْرِكُهَا الأَلْغُوبُ
إِلَّا رِيَّاحِي فَهِيَ جَامِحَةٌ تَمْرُدُّهَا عَصِيبُ
مَا لِي تُعَذِّبُنِي الحَيَاةُ كَأَنِّي خُلِقْتُ غَرِيبُ
وَتَهْدُ مِنْ قَلْبِي الجَمِيلِ فَهَلْ لِقَلْبِي مِنْ ذُنُوبِ

³¹³ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 123.

وَإِذَا سَأَلْتُ لِمَ الوجودُ وَكُلُّهُ هُمُّ مُذِيبٌ
قَالَتْ نَوَامِيسُ السَّمَاءِ قَضَتْ وَمَا لَكَ مِنْ هُرُوبِ
مَا لِلْمِيَاهِ نَقِيَّةٌ حَوْلِي وَيُنْبُوعِي مَشُوبٌ
مَا لِلصَّبَاحِ يَعُودُ لِلدُّنْيَا وَصُبْحِي لَا يَوُوبُ
مَا لِي يَضِيقُ بِي الوجودُ وَكُلُّ مَا حَوْلِي رَحِيبٌ
مَا لِي وَجَمْتُ وَكُلُّ مَا فِي الغَابِ مُعْتَرِدٌ طَرُوبٌ
مَا لِي شَقِيْتُ وَكُلُّ مَا فِي الكونِ أَخَاذٌ عَجِيبٌ
فِي الأَرْضِ أَقْدَامُ الرَّبِيعِ تُلَامِسُ السَّهْلَ الجَدِيبُ

Neden dünyada rüzgarlar esiyor, ardından yorgun düşüyor!?

Ancak benim rüzgârlarım dizginlenemez, dik başlılığı çetindir.

Neden hayat bana eziyet ediyor? Garip bir yaratığım sanki!

Kalbimin günahları mı var ki, güzel kalbimden yıkıyor.

Ve ona sorduğum zaman, her yeri eritici dertten oluşan evren neden var?

Gökyüzünün kanunları böyle emretti ve bundan kaçışın yok dedi.

Neden çevremdeki sular temiz de benim pınarım bulanık akıyor!?

Neden sabah dünyaya dönüyor ama benim sabahım geri gelmiyor!?

Neden evren bana dar geliyor da çevremdeki herkese bol geliyor!?

Neden suskun kaldım ve ormanda herkes şakıyıp eğleniyor!?

Neden ben çilekeşim de evrende herkes ilgi çekici bir alım içinde yaşıyor!?

Yeryüzünde baharın ayakları kurak ovaya dokunuyor.

4.1.6. Hüzün

Hüzün, insanoğlunun yaşamı boyunca ara ara yaşadığı ya da hayat tarzına dönüştürdüğü bir duygu türüdür. Hüzün, insanı olumsuz etkileyen olaylar karşısında sonradan büründüğü bir ruh halidir. Bazen kısa vadede atlabildiği gibi bazen de altından kalkamayacağı uzun süren ve tedavi gerektiren bir psikolojik haldir. Genelde hüzün, insanların sevdiklerinden uzun süre ayrı kaldığında veya onları kaybettiklerinde yaşadığı bir duygudur. Hüzün, bazen insanın etrafında birçok kişinin var olmasına rağmen ruhen kendini yalnız hissetmesi, bazen erken yaşta karşılaştıkları bir hastalık bazen de gurbette olmaları gibi nedenlerden hâsıl oluyor.

Kuranı-ı Kerim’de, Hz. Yakub’un yaşadığı hüzün, oğlu Hz. Yusuf’un ardından Rabbinden medet uman sözleriyle döktüğü gözyaşlarına eşlik eden dualarında şöyle ifade bulur:³¹⁴

” قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ“

*Yakub da şöyle dedi: "Ben gam ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah tarafından biliyorum."*³¹⁵

Hüzün, Peygamberimiz Hz. Muhammedin hicret yolculuğunda mağara arkadaşı ve yoldaşı Hz. Ebu Bekir’e teselli sözlerinde de yer almıştır.³¹⁶

” إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا“

*“ Siz peygambere yardımcı olmasanız da Allah ona mutlaka yardım edecektir. Nitekim inkârcılar iki kişiden biri olarak onu yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına, tasalanma çünkü Allah bizimle beraberdir diyordu.”*³¹⁷

³¹⁴ Yusuf Suresi, 12/86.

³¹⁵ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, 5.bs, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 3: 251.

³¹⁶ Tevbe Suresi, 9/40.

³¹⁷ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, 5.bs, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 3: 251.

Aslında hüznün her ne kadar olumsuz duygular arasında yer alsada her daim olumsuzlaştırmak doğru olmaz. Hüznün, bazen de kişinin yanlış davranışları sonrasında durumunu gözden geçirip iç muhasebe yapmasına sebep olur.

Arap edebiyatında hüznün her dönem yer almıştır. Çağdaş Arap edebiyatının gelişmesiyle de romantizm ve sembolizmin beraberinde getirdiği özellikler nedeniyle şiiirlerde uyaktan, vezinden daha ziyade duyguları yansıtmaya önem verildiğini görmekteyiz.

Türk edebiyatımızda da hüznün her daim vardı, ancak çağdaş Arap edebiyatında gözlemlenen sembolizm ve romantizmin etkilerine son dönemlerde daha çok rastlamak mümkündür.

Mehmet Nuri Yardım *"Edebiyatımızda Hüznün"* adlı kitabını anlatırken Milli Gazeteye verdiği bir röportajında şöyle ifade eder:³¹⁸

"Kitapta erken yaşta ölen şair ve yazarların veya çeşitli acıları yaşamış olan edebiyatçıların hikâyeleri elbette herkes gibi beni de çok üzdü. Bunlar arasında özellikle çok genç yaşta vefat eden Şinasi Gündoğdu, Yetik Ozan, Vehbi Kızılgün, Rüştü Onur, Muzaffer Tayyip Uslu'nun hikâyeleri insanı ister istemez çok etkiliyor. Ama bana soracak olursanız kitapta adı geçen 154 edebiyatçıdan en hüznünlü metin, 1910'da doğan ve 1936'da veremden vefat eden Mazlum Kenan Köstekçioğlu'nun hayatının anlatıldığı bölümdür."

Sohbetin devamında yazar Mehmet Nuri Yardım (d.1960), Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy ve birçok şairimizden bahseder. Hüznün dolu yaşamların hüznün dolu şiiirlere ortam hazırladığını şöyle anlatır: ³¹⁹

"Mehmed Akif Ersoy, millî ve manevî hassasiyetleri bünyesinde barındıran çok değerli bir sanatkâr, bu ülkede sanatını hakkıyla yapan insanların hak ettikleri ilgi ve itibarı görmemeleri, belli bir zamanda ekonomik sıkıntı çekmeleri sizce ne anlam ifade ediyor?"

³¹⁸ Kültür-Sanat, "Biz Hüznümüzü Severiz", *Milli Gazete*, (23.07.2009), *Biz hüznümüzü severiz*, erişim: 18.01.2019. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1181075/biz-huznumuzu-severiz>.

³¹⁹ Kültür-Sanat, "Biz Hüznümüzü Severiz", *Milli Gazete*, (23.07.2009).

Akif elbette büyük bir şair, ama önce üstün bir insan. Mükemmel bir baba, aydınlık görüşlü bir münevver... Tabii bütün bunlarla birlikte has bir şair, köklerine bağlı bir aydın ve iyi bir insan olarak gönüllerde taht kurmuştur. Zamanında kıymeti bilinmiş midir, elbette hayır. Bilinseydi, canı sevdiği kadar ülkesinden ayrılır Mısır'da yaşar mıydı? Birçok sanatkârın kadri kıymeti bilinmemiştir bu ülkede. Tanpınar "sükût suikastı" ne uğramamış mıdır yaşarken!? Cavit Ersen hepimizin gözü önünde huzurevinde beş parasız vefat etmedi mi!? Cenazesini belediye kaldırmadı mı!? Bunlar yaşadığımız acılar."

Bu yazı bize Ebu'l Kasım eş-Şabbî'nin şiirlerindeki hüznün kaynağını yeniden gözler önüne koyduğunu hatırlatır. Sömürge, zulüm, hastalık, anlaşılamamak, yalnız kalmak ve ölüm... Ne yazık ki bu kadar sebep bir şairin şiirine her türlü olumsuz duyguyu yansıtır.

eş-Şabbî *es-Seâmeh* (Bıkkınlık) adlı şiirinde genç yaşında maruz kaldığı acıların yükü altında yorulduğunu ve böyle bir yaşamdan bıktığını anlatır. Bu şekildeki bir yaşamın kendisine acıdan başka bir şey tattırmadığını, bu çilekeş hayatı yaşamamak için başkaldırsa bile hiçbir şeyi değiştiremediğini ifade eder. Son beyitlerde şair bu çalkantılı hayatın içinde tutunmayı sanki kızışmış bir savaşın ortasında cenk etmeye benzetir ve acılarını, rüyalarını sessizce yaşarken ağıtlarını şarkı edindiğini dile getirir:³²⁰

وما إن تجاوزت فجر الشباب	سئمت الحياة، وما في الحياة
وما شعشعت من رحيقِ بصاب	سئمت الليالي، وأوجاعها
بوادي الأسي وجحيم العذاب	فحطمت كأسي، وألقيتها
وقرت، وقد فاض منها الحباب	فأننت، وقد غمرتها الدموع
وأقبرها الصمت والإكتئاب	وألقى عليها الأسي ثوبه
شديدٌ، وصداحها لا يجاب	فما العيش في حومة بأسها
وأحلامه، شدوهُ الإنتحاب	كئيبٌ، وحيدٌ بالأمه

³²⁰ eş-Şabbî, *Ağâni'l-hayât*, 66.

Gençliğimin sabahını geçer geçmez, hayattan da, hayatın içinde olanlardan da bıktım.

Gecelerden, acılarından ve ışıldayan acı şerbetinden de bıktım.

Kadehimi kırdım, İşkencenin cehennemine ve yasın deresine attım.

Gözyaşlarına boğulmuş, inledi su kabarcıkları gibi fokurdayıp taştıp durdu,

Hüzün üzerine elbisesini attı, sessizlik ve mutsuzluk kendini gömdü.

Çağrılarına cevap verilmez, Sıkıntısının içinde kızıştığı anda yaşamak, ne zordur!

Mutsuz biridir, acıları ve düşleriyle yalnızdır. Şarkıları ağıtlarıdır.

Ebu'l-Kâsım, 1927 de yazdığı *ed-Dumû'* (Gözyaşları) adlı şiirinde zamanın aldatıcı olduğundan şikâyet eder. Şair, bu hayatın görünüşte ışıltılı ancak özünde kirli olan yüzünü ortaya koymaya çalışırken '*Kirli bardakta bal şerbetini kabul etmem*' ifadesini kullanır. Bu çıkarıcı ve aldatıcı hayatın sadece cahil halkı değil, her türlü dine mensup din adamlarını bile etkisi altına aldığını anlatır. Burada şair din adamlarının halka rehberlik etmeleri gerekirken kendilerinin bu aldatmaca girdabına müdahil olmalarından şikâyetçi olur. Umudun doğacağı yerlerde nasıl da umutsuzluğa mahkûm edildiklerini ifade etmeye çalışır:³²¹

والمنى بين لوعة وتأس	ينقضي العيش بين شوقٍ ويأس
لاتودُّ الرحيق في كأسٍ رجس	هذه سنّة الحياة، ونفسي
ضلّ الناس من إمامٍ وقين	ملئ الدهر بالخداع، فكم قد
تكفّ الحياة عن كل همس	كلما أسأل الحياة عن الحق

Yaşam ve arzular özlem ile umutsuzluk arası, alev ve acı içinde geçer gider.

Arzulamaz canım kirli kadehte bal şerbetini. Bu yaşamın sünnetidir.

İimamlardan ve rahiplerden aldatılmış nice insanlar var.

Hayata ne zamanı hakkı sorsam, yaşam her türlü fısıltısından vazgeçer.

³²¹ eş-Şabbî, *Ağâni'l-hayât*, 73.

eş-Şâbbî, *el-Mesâu'l-hazîn* (Hüzünlü Akşam) Adlı şiirinin başında hüznü kişileştirerek anlatmaya başlar. Hüzünlü bir akşamı, elinde görünmeyen bir çalgısı olan insana benzetir. Çehresindeki hüzünlü gülüşünü, gözlerindeki yılların hasretini, göğsündeki yangının alevini ve kalbinde çakan şimşekleri anlatır. Aynı zamanda şair içindeki hüznü nağmeli ilahilerle yüreklerin umutsuzca haykırıışlarını dile getirir.³²²

eş-Şâbbî'nin, *el-Mesâu'l-hazîn* adlı şiirinde, romantizm ve sembolizmin öncülerinden olduğunu gösteren ifadelere rastlamak mümkündür. Şair, akşama kattığı hüznünde, ölüme nisbet ettiği sessiz buselerde, sarma ve öpme eylemlerinde, çiçeği bürüyen hüznünde, gençliğin ruhundaki inilti ve iç çekmelerinde, gözyaşlarından süzülen şarabı yudumlamasında, hüzünlü karanlık, ölüm şimşekleri, kalplerin çığlıklarında vb. mısralarıyla, hüzünlü akşamları betimlerken ona kattığı duyguyu, gizemi ve nağmeleri sembolize ederek hüznünün derinliğini anlatmaya çalışmıştır. Şiiri bürüyen hüznün ve yalnızlık duygusu şairin ruhundaki derinliği yansıtmaktadır. Şair bu mısralarda çalkantılı olayların içinde bile başını yaslayacağı huzurlu bir yer aradığını ifade eder. Ruhunda yer tutan rüyalarını anlatırken onun güçlü ve neşeli olduğu halde hüzünlü bir çiçek gibi ölümlle burun buruna, soluk soluğa nasıl yaşadığını anlatmaya çalışır. Şair, etrafını saran karanlık ve hüznle solan yüreğinin yeniden hayat bulmasını ister. Ancak yeterli güce sahip olmadığını düşünerek tereddüt eder. Sararıp solan yüreğinde cennet bahçeleri yeşerir mi? Güller şarkılarını bir daha söyler mi? Uçsuz bucaksız cehennem derelerinden yüreğine bir daha huzur ve selamet duyguları döner mi? diyerek kendi kendini sorgulamaya başlar:³²³

أَظَلَّ الْوُجُودَ الْمَسَاءِ الْحَزِينِ ، وَفِي كَفِّهِ مِعْرَفٌ لَا يُبِينُ
وَفِي ثَغْرِهِ بِسَمَاتِ الشُّجُونِ، وَفِي طَرْفِهِ حَسْرَاتِ السِّنِينِ
وَفِي صَدْرِهِ لَوْعَةٌ لَا تَقْرُ ، وَفِي قَلْبِهِ صَعَقَاتِ الْمُنُونِ
وَقَبْلَهُ قُبْلًا صَامِتَاتٍ ، كَمَا يَأْتُمُّ الْمَوْتُ وَرَدَ الْعَصُونِ

³²² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 94-97.

³²³ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 94-97.

وأفْضِي إِلَيْهِ بِوَحْيِ النُّجُومِ ، وَسِرِّ الظُّلَامِ ، وَأَحْزَنِ السُّكُونِ
وَأَوْحِي إِلَيْهِ مَزَامِيرَهُ ، فَعَنَّتْ بِهَا فِي الظُّلَامِ الْحَزُونَ
وَعَلَّمَهُ كَيْفَ تَأْسَى النُّفُوسُ ، وَيَقْضِي يُوسَى لَدَيْهَا الْحَنِينَ
وَأَسْمَعُهُ صَرَخَاتِ القُلُوبِ ، وَأَنْهَلَهُ مِنْ سَلَفِ الشُّوُونَ
فَأَغْفِي عَلَى صَدْرِهِ الْمُطْمَئِنُّ ، وَفِي رُوحِهِ خُلْمٌ مُسْتَكِينِ
قَوِيٍّ ، غَلُوبٍ ، كَسَحَرِ الجفونِ ، شَجِيٍّ حَزِينٍ كَزَهْرِ حَزِينِ
ضَحُوكٌ وَقَدْ بَلَغَتْهُ الدَّمُوعُ ، طَرُوبٌ وَقَدْ ظَلَمَتْهُ الشَّجُونَ
تُعَانِقُهُ سَكَرَاتُ الهوى. وَتَحْضُنُهُ شَهَقَاتُ الأَيْنِ
يُشَابَهُ رُوحَ الشَّبَابِ الجميلِ إِذَا مَا تَأَلَّقَ بَيْنَ الجفونِ
أَعَادَ لِنَفْسِي خِيَالاً جَمِيلاً ... لَقَدْ حَجَبَتْهُ صُرُوفُ السنينِ
فَطَافَتْ بِهَا هَجَسَاتُ الأسى، وَعَادَتْ لَهَا خَطَوَاتُ الجنونِ

Evren elinde gözükmeyen bir çalgısıyla gölgelendirmiş hüznü akşamı.

Çehresinde kederli bir gülümseme, gözünde yılların hasreti vardı.

Kalbinde de ölümün şimşekleri, Göğsünde de dur durak bilmeyen bir alev vardı.

Sessiz buseler kondurdu ona, ölümün dallardaki gülleri sarmaladığı gibi.

Sessizliğin nağmelerini, karanlığın sırrını ve yıldızların vahyini kendisine aktardı.

İlahilerini ona vahiy etti, hüznü karanlık onunla şarkılarını söyledi.

Öğretir kendisine canların nasıl üzüldüğünü, yanında özlemin nasıl ümitsiz kaldığını.

Dinletir kendisine yüreklerin çığlıklarını ve yudumlatır gözyaşlarından süzülen şarabı.

Huzurlu göğsünde uykuya dalayım, ruhunda da sükûnetli bir rüya vardır.

Göz kapaklarının büyüğü gibi güçlüdür, yenendir. Hüznü bir çiçek gibi mahzundur, tasalıdır.

Gözyaşları kendisini sıvıslam etse bile güleçtir, kederler onu gölgelese bile neşelidir.

Aşk sarhoşluğu boynunu sarar, hıçkırıklı iç çekmeleri ise kendisini kucaklar.

Göz kapakları arasında parladığı zaman, gençliğin güzel ruhuna benzer olur.

Ruhuma güzel bir hayali geri gönderdi, perdelemişti onu yılların sıkıntıları.

Hüzün kaygıları etrafını kuşattı, döndü yeniden kendisine cinnet adımları.

Ebu'l-Kâsım, *el-Mesâu'l-hazîn* şiirinin son beyitlerinde yine bir akşam, karşısında bir insan misali kişileştirme sanatına yönelir. Şair hüzünlü akşama sorularını heyecan içinde tekrarlayarak sorar ancak istediği cevabı alamaz. Hüzünlü akşam, şairin bu sorularına karşı uzaktan seslenerek, aşkın eski hatıraları döner belki ama eski büyüsunü bulamazsın diyerek cevap verir. eş-Şâbbî bu cevap karşısında hasta ve yorgun kalbiyle her ne kadar isyan bayrağını çekmek istese de buna kalkışmaz.

eş-Şâbbî, yaşama olan inancı, uğurunda kalem oynattığı rüyaları ve içinde beslediği umutları kaybetmek istemediğinden, hayata tutunmak için kendi kendini öğütlemeye başlar. Kendi kendine sabrı telkin ederek umutlarını ayakta tutmaya çalışır. Bedenini, ruhunu milletini ve ülkesini saran bu zifiri karanlıklardan sonra mutlaka yeni bir sabahın doğacağını müjdeler. Şair, bu mısralarda içine düştüğü çıkmazlar karşısında imanın gücüne sarılarak ayakta durduğunu yansıtır. Her ne kadar yüreğini karamsar ve ümitsizlik duyguları bürüse de, şair umut dolu bir yüreğin umutlarına sarılmak istiyordu. Yaşadığı bu zorlukların, hürriyetini kısıtlayan ve etrafını saran bu zincirlerin bir gün yok olacağına inanır ve bu zorlu gecelerden sonra gelecekle olan hayallerinin gerçekleşeceğini umut eder, tüm umutlarını doğacak olan sabaha bağlar. Aslında eş-Şâbbî bu beyitlerde iman ve umut dolu yüreğinin sesiyle, isyan eden aklına yön vererek ona yol göstermeye çalışır.³²⁴

³²⁴ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 94-97.

ولَمَّا أَظَلَّ الْمَسَاءَ السَّمَاءَ، وَأَسْكَرَ بِالْحَزَنِ رُوحَ الْوَجُودِ
وَقَفْتُ، وَسَأَلْتُهُ: هَلْ يَؤُوبُ لِقَلْبِي رِبِيعَ الْحَيَاةِ الشَّرُودِ؟
فَتَخَفَّقُ فِيهِ أَغَانِي الْوَرُودِ وَيَخْضَرُّ فِرْدَوْسُ نَفْسِي الْحَصِيدِ؟
وَتَخْتَالُ فِيهِ عَرُوسُ الصَّبَاحِ، وَتَمْرُحُ نَشْوَى بَذَاكَ النَّشِيدِ؟
وَيَرْجِعُ لِي مِنْ عَرَاصِ الْجَحِيمِ سَلَامُ الْفَوَاذِ، الْجَمِيلِ، الْعَهِيدِ؟
فَجَاشَتْ بِنَفْسِي مَآسِي الْحَيَاةِ، وَسَخَطَ الْقَنُوطُ الْقَوِيَّ الْمَرِيدِ
وَلَمَّا طَعَّتْ عَصْفَاةُ الْقَنُوطِ فَمَادَتْ بِكُلِّ مَكِينٍ، عَتِيدِ
أَهْبَتُ بَقَلْبِي، الْهَلُوعِ، الْجَزُوعِ، وَقَدْ كَانَ مِنْ قَبْلِ جَلْدًا، شَدِيدِ
تَجَلَّدِ، وَلَا تَسْتَكِنُ لِلْيَالِي، فَمَا فَازَ إِلَّا الصَّبُّورُ الْجَالِيدِ
وَلَا تَأْسَ مِنْ حَادِثَاتِ الدُّهُورِ، فَخَلَفَ الدِّيَاجِيرُ فَجْرًا جَدِيدًا
وَلَوْلَا غُيُومُ الشَّبْتَاءِ الْغَضَابُ لَمَا نَضَّدَ الرَّوْضُ تِلْكَ الْوَرُودِ
وَلَوْلَا ظَلَامُ الْحَيَاةِ الْعَبُوسُ لَمَا نَسَجَ الصُّبْحُ تِلْكَ الْبُرُودِ

Gökyüzünü akşam bürüyünce, varlığın ruhunu hüziünle sarhoş etti.

Durdum ve sordum ona: kaçan hayatın baharı kalbime geri döner mi?

Yüreğimin biçilmiş ekinlerini Firdevs cenneti gibi yeşertip, güllerin şarkıları içinde çalkalansa.

Sabahın gelini o şarkının keyfiyle mest olarak neşe içinde havalı endamını arz etse.

Cehennem meydanından bana geri döner eski düzen içinde güzel yüreğin huzuru.

Güçlü ve asi olan umudunu kesip isyana büründü, Yüreğimde kabardı hayatın çileleri.

Sağlam ve güçlü her ne varsa kasıp kavurdu haddini aşınca umutsuzun fırtınaları.

Korkak ve tedirgin yüreğimle hazır bulundum, oysaki öncesinde katı ve dayanıklıydı.

Dayanıklı ol, gecelere sığınma, ancak dayanıklı sabırlı olanlar kazandı.

Zamanın olaylarından kederlenme, bu karanlıkların ardında ise yeni bir sabah vardır.

Öfkeli kışın o bulutları olmasaydı, o bahçeler bu gülleri düzüp bezemez miydi?

Asık suratlı hayatın karanlığı olmasaydı, sabah o ince dokusunu öremezdi.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, *es-Sa'âde* (Mutluluk) şiirinde mutluluk dileyen kalbine hatırlatmada bulunur. Şair, kalbine aradığın o mutluluk var olsaydı bu evrende ne hüznün, ne de keder kalırdı diye çaresizliğini dile getirir. Üstelik o aradığın mutluluk var olsaydı bütün bu evrenler de düzenler de sarsılmaz mıydı? Zorluk çeken bütün insanların hayatı hiç bu kadar zorlaşır mıydı? Diye karşı çıkar. eş-Şâbbî bu beyitlerde hüznüyle umudunu kaybettiğini dillendirirken yıllardır peşine düştüğü ve aradığı o mutluluğun, ancak uzak ve çorak bir rüyadan başka bir şey olmadığını söyler. Ayrıca birçok milletin bu serap misali rüya uğruna nice canları feda ettiklerini dillendirir. Bu rüyayı görmek için uykuya dalmak isteyenleri de rüyalarında mutluluğu görmeyi çok görerek onları uykularından bile mahrum ettiklerini anlatır. Sanki o insanlar ne uyku uyumuşlar ne de bu rüyaları görmüşlerdir diyerek yüreklerdeki derin yaraların ve ahlârların yansımasıdır *es-Sâ'ade* şiiri: ³²⁵

ترجو السعادة يا قلبي ولو وجدت	في الكون لم يشتعل حزنٌ ولا ألمٌ
ولا استحالت حياة الناس أجمعها	وزلزلت هاته الأكوان والنظم
فما السعادة في الدنيا سوى حلم	نأء تُضجِي له أيامها الأمم
ناجت به الناس أو هامٌ معرِبدةٌ	لمَّا تغشَّتْهُمُ الأحلام والظلم
فهبَّ كلُّ يناديه وينشدهُ	كأنما النَّاسُ ما ناموا ولا حلُموا

Ey kalbim! Mutluluğu ararsın! Eğer evrende var olsaydı, ne hüznün ne de acı alevlenirdi.

Ne bu evrenler ne de düzenler sarsılmazdı. Bütün insanların hayatları da imkânsızlaşmazdı.

³²⁵ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 218.

Dünya da mutluluk ise ancak ümmetlerin canlarını uğruna feda ettiği uzak bir rüyadan başka bir şey değildir.

Zulümlerin ve rüyaların üzerlerine çöktüğü zaman, çekişmeli kuruntularla münacat ettiler insanlar.

Herkes onu çağırıp, ondan yardım istemeye kalkıştı, sanki insanlar ne uyudu ne de rüya gördüler.

eş-Şâbbî, *Ekserte yâ kalbî femâzâ terûm?* (Çok Oldun Kalbim Daha Ne Dertleniyorsun!?) Şiirinde yine eski sevdasını anar. Aslında eskimeyen bir sevdanın ve yüreğinde devam eden fısıltıların sesini duyarcasına yaralı gönlünü teselli etmeye kalkışır. Ebu'l-Kâsım, yaralı gönlünü öğütlerken, hüznün zor ve acı olduğunu anlatmaya çalışır. Yudumladığı kadeh deki şerbetin ölüm kadar acı olduğunu ifade eder. Şair bu aşk acısıyla yaşamı ve çevresindeki her şeyin durduğunu ancak bu durumu değiştirmek istediğini anlatmaya çalışır. Bu mısralarda görünen o ki eş-Şâbbî, üzerine konmuş olan hasret ve ölüm tozlarını artık taşımak istemediğini ifade eder. Hayatını hüzne bürüyen bu tozları silkeleyip mutlu bir yaşam sürmek istediğini ve yaralı gönlünü bu düşünceleriyle yön vermeye çalışır.³²⁶

يا قلبي الدامي ! إلام الوجوم ؟
يكفيك ! إنَّ الحزن فظُّ ، غشوم
هذي كؤوسي مرَّة كالردي
ما ملؤها إلا عصير الهموم
وذاك نايب صامت ، واجم
يصغي إلى صوت الغرام القديم
يا قلبي الباكي إلام البكا ؟
ما في فضاء الكون شيء يدوم

³²⁶ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 137.

فانتثر غبار الحزن فوق الدجى
واسمع إلى صوت الشباب الرخيم
وانقر على دفّ الهوى لحنه
وارقص مع النور الضحوك الوسيم
يا قلبي الداجي ! إلام الوجوم ؟
إن لم ألم قلبي فمن ذا ألوم ؟
مالك لا تصغي لغير الأسى ؟
مالك لا ترنو لغير الكلوم ؟
مالك قد أصبحت لا تصرف الأيام
إلا في شعاب الجحيم ؟

Kanayan kalbim! Neden bu suskunluk?

Yeter sana! Şüphesiz ki hüznün kaba ve acımasızdır.

İşte bu kadehlerim, ölüm gibi acıdır.

Dertlerin şerbeti ancak onu doldurur.

O da benim neyim, sessiz ve mahzundur.

Eski bir sevdanın sesini dinliyor.

Ağlayan kalbim! Neden ağlarsın?

Hiç bir şey devam etmez ki evrende!

Karanlığın üzerine hüznün tozlarını savur.

Gençliğin kadife sesine kulak ver.

Bestesini de aşkın tefinde çal.

Yakışıklı neşeli nur ile birlikte oyna.

Kararan kalbim! Neden bu suskunluk?

Ben kalbimi azarlamazsam kimi azarlarım.

Neyin var? Acıdan başkasına kulak vermiyorsun!

Neyin var? Yaralardan başkasına bakmıyorsun!

Neyin var? Günlerini geçirmez oldun!

Cehennem derelerinden başka yerlerde!

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî kırılgan yüreğine, yaşadığı çevresiyle mutlu olmayı önerir ve yüreğine etrafını saran o güzellikleri hatırlatarak geriye değil artık ileriye bakması gerektiğini vurgular. Şair, zaman ardında bıraktıklarına, deniz yuttuklarına, sel ufaladıklarına ve rüzgârlar kırıp geçtiklerine dönüp bakar mı hiç derken, dünyanın düzeni böyledir, ölenle ölünmez hayat devam ediyor yaşamak zorundasın diyerek kendi kendini uyandırmaya çalışır. eş-Şâbbî, hüznünlü gönlüne çağrıda bulunarak gençliğinin sesine kulak vermesini, aşkın çalgılarında sevdasının melodilerini çalmasını ve doğan nur ile çalıp oynamasını önerir. Yüreğini her ne kadar hüznü ve karamsarlık kaplasa da eş-Şâbbî'nin yaşı gereği hayat dolu bir genç olduğunu ve yüreğindeki hüznü gençliğinin ışıltılarıyla kırmaya çalıştığını fark etmemek mümkün değildir.

Şairin yakınlarının da ifade ettiği gibi çok neşeli, şen şakrak, heyecanlı ve atılgan bir genç iken, çocuk yaşta pençesine düştüğü hastalık, genç yaşta sevdiklerini kaybetmesi ve arzuladığı hayata kavuşamaması ve bu gibi olumsuz durumların yaşanması şiirlerini tamamen etkisi altına almıştır. Hayatına yansıyan olaylara bu kadar içerleyip hüznülenmesi, onun isyan edercesine öfkelenip gürlemesinin temel sebebi olabilir. Çok şey hayal edip ama gerçekleştirilememek eş-Şâbbî'nin gençlik rüyalarını, umutlarını ve sevinçlerini baltalamış olmalı.³²⁷

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin *Ekserte yâ kalbi femâze terûm?* Adlı şiiri, sembolizmin özelliklerinden olan şiirlere hayal ve duygusunu yansıtmasıyla, yaralı yüreği ile

³²⁷ Habîb Cîğâm, “Şehle ermeletu Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî fi hadîsin izâa'iyin umruhû 19 sene”, *Tûris/es-Sabâh Gazetesi*, (19.03.2009), erişim: 22 Aralık 2018. <https://www.turess.com/assabah/19245>

arasındaki mücadeleyi ve karşı koyma çabalarını ifade eden bir şiirdir. Öncelikle şairin çevresinde kederini yansıtacak her türlü varlığa anlatmak istediği duyguları yüklemesi gibi; günlerin çekilmesi, zamanın ardına bakmadan gitmesi, denizin yas tutması, selin ağlamaması, öfkeli fırtınanın esmesi v.b. cümlelerle bu kederinde tek başına olmadığını anlatmaya çalışır. Buna ilaveten eş-Şâbbî'nin bu şiirinde mecazî tanımlara yer verdiği de fark edilmektedir. Karanlık kalbim, kanayan kalbim, ağlayan kalbim, hüznün tozlarını serp, güzel gençliğin sesini dinle, aşk tefinde besteni çal ve gülen güzel ışıklarla raks et gibi:³²⁸

يا قلبي الداجي ! إلام الوجوم ؟
أكثرت يا قلبي ، فماذا تروم ؟
هل تحسب الأيام في زحفها
ترثي لمن قد هدمته الرجوم
كلأ ! فإنَّ الدهر يمضي ولا
يلوي على من خلفه من كلِّيم
واليمُّ لا يرثي لمن طمَّه
والسَّيلُ لا يبكي لنوح الهشيم
والعاصف الجبار في سخطه
لا يرحم الغصن، الرشيق، القويم
هذي هي الدنيا فماذا الأسي
يا قلبي الدَّامي، وماذا الوجوم؟

Kararan kalbim! Neden bu suskunluk?

Çok oldun artık ey yüreğim! Ne istersin?

Günler çekilirken taşların yıktığına,

³²⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 137.

Yas tuttuğunu mu zannedersin?

Hayır! Zaman geçer gider.

Ardında bıraktığı yaralıya da dönüp aldırılmaz.

Deniz de yuttuğu kimseye ağıt yakmaz.

Selde ufalanan kuru dalların ağıtlarına ağlamaz.

Öfkesinde şiddetli olan fırtına da,

Kusursuz narin olan dala acımaz.

İşte dünya dedikleri budur. Üzüntü dediğin nedir?

Kanayan kalbim! Suskunluk da nedir!?

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî *as-Sabâhu 'l-cedîd* (Yeni Sabah) şiirinde yine sembolik unsurlarla harmanlanan bu beyitlerde de daha önce de görüldüğü gibi duygu yüklü, mecazî anlatımlar yer almıştır. Şair bu mısralarda acılardan hüznü dünyasından yorulduğunu, artık acı çekmek istemediği için ağıtlara son verdiğini ifade etmeye çalışır. Ölümü de, gözyaşlarını da yokluk derelerinde savurduğunu söyler. Hayatı nağmelerinin bir çalgısı olarak edindiğini ve şarkılar söyleyerek yeni sabahı aradığını ifade etmeye çalışır.³²⁹

اسْكُنِّي يَا جِرَاحَ واسْكُنِّي يَا شَجُونَ
مَاتَ عَهْدَ النُّوَّاحِ وزمان الجنون
وأطل الصِّبَاحِ من وراء القرون
فِي فِجَاجِ الرَّدَى قد دفنتُ الألم
ونثرتُ الدموعَ لرياحِ العدم

³²⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni 'l-hayât*, 234.

وَأَتَّخَذْتُ الْحَيَاةَ
مِعْزَفًا لِلنَّعْمِ
أَتَغْنَى عَلَيْهِ
فِي رَحَابِ الزَّمَانِ

Ey yaralarım din artık, dertlerim sende sus artık!

Deliliğin zamanı, ağıtlar dönemi bitmiş artık!

Tepelerde sabah göründü, asırların ardından

Acıyı gömmüştüm ölümün derelerinde ben.

Yokluğun rüzgârlarına gözyaşlarımı serptim.

Nağmelerin çalgısı olarak hayata tutundum.

Zaman meydanlarında şarkılarımı söylerim.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, 1929 yılında yazdığı *İla'llâh* (Allah'a Doğru) şiirinin üzerine düştüğü notta şöyle söyler:³³⁰

“ İnanan kalbinin gelişim süreci içinde psikolojik ağır krizlere maruz kaldığı oluyor, hayatın tüm gerçekleriyle, içinde acı umutsuzluk fırtınaları esiyor ve beraberinde bütün iman, hak ve güzellik temellerini sarsıyor. İnsan kendini bütün akrabalarından, yakınlarından ve kâinattan uzak hisseder. Bu dünyada ve kendi içinde yalnız ve tuhaf hisseder. Ancak kaderin rahmetindedir ki geçici bir durumdur, deniz fırtınası gibi uzun sürmez. Duruluğunu bulandırır, güzelliğini çirkinleştirir, melodilerini ağıtlara ve uyumunu gürültüye çevirir. Daha sonra fırtına diner ortalık durulur, deniz eski mavi duruluğuna döner, dengeli bestelerine ve sonsuz büyüleyici güzelliğine döner. İşte böyle bir psikolojiyle kanlı hüznün alevlenmiş acılarıyla, bu şiiri yazdım. ”

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî yaşadığı sıkıntıları Rabbine arz ederek şikâyetçi olur. Şairin yaşadığı çalkantılı dönemlerin ıstırabı bu beyitlerde görüldüğü gibi arada haddi

³³⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 145-148.

aşan sözleri de olmuştur. eş-Şâbbî Allah'a (c.c.) acılarının, yalnızlığının ve çaresizliğinin nedenini sual eder. Şair yukardaki açıklamasında bu sözlerinin nedenini açıklar ve 'Zor dönemlerde neden ben.' dercesine isyanlarına bir açıklama getirir:³³¹

أَنَا كَتِيبٌ،

أَنْتَ أَوْصَلْتَنِي إِلَى سَبْلِ الدُّنْيَا
ثُمَّ خَلَقْتَنِي وَحِيداً، فَرِيداً
أَنْتَ أَوْقَفْتَنِي عَلَى لُجَّةِ الْحُزْنِ
أَنْتَ أَنْشَأْتَنِي غَرِيباً بِنَفْسِي
وَهَذِي كَثِيرَةٌ الْأَشْتَبَاهِ
فَهُوَ يَا رَبِّ مَعْبَدُ الْحَقِّ،
وَجَرَّعْتَنِي مَرَارَةً آه!
بَيْنَ قَوْمِي، فِي نَشْوَتِي وَانْتِبَاهِي

Üzgünüm ben.

Bu durum çok çelişkilidir, sen beni bu dünyanın yollarına ittin.

Daha sonra beni yalnız ve benzersiz yarattın. Hakkın mabedi olan Rabbi sensin.

Sen beni hüznün deresinde durdurdun ve âh acısını yudumlattın.

Sen beni teyakkuz halimde ve mest olduğumda, kendi içimde ve milletimin arasında yalnız bıraktın.

Ebu'l-Kâsım yazdığı *İla'llâh* şiirinde başladığı isyanların farkına varır, sığındığı ve güç aldığı imanın ve kulluk bilincinin etkisiyle geri adım atar, sarf ettiği sözlerden pişmanlık duyar ve Rabbine sığınarak şöyle niyaz ederek istiğfar eder:³³²

مَا الَّذِي قَدْ أَتَيْتَ يَا قَلْبِي الْبَاكِي؟!
يَا إِلَهِي قَدْ أَنْطَقَ الْهَمُّ قَلْبِي
وَمَاذَا قَدْ قُلْتَهُ يَا شِفَاهِي
بِالَّذِي كَانَ فَاغْتَفَرُ يَا إِلَهِي

Ağlayan kalbim ne yaptın sen?! Sen de ne söyledin ey dudaklarım?!

Ey Allahım! Olanlardan dolayı derdim kalbimi söyletti! Bana mağfiret et ey Allahım!

³³¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 145-148.

³³² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 145-148.

4.1.7. Karamsarlık

Karamsarlık, kendiliğinden oluşan bir duygu değildir. İnsanın yaşadığı ve karşılaştığı olumsuz etkenlerden dolayı psikolojik dengesini alt üst eden bir haldir. Neşeli bir kişi iken karşılaştığı birçok nedenden dolayı zamanla yaşam tarzı değişen insanlar vardır. Hayat dolu bakışları artık kara gözlüklerle bakar olmuştur. Umutlarının kırılması ve bunun tekrar ederek devam etmesi. Kişi de karamsar bir bakış açısı ve karamsar bir ruh hali bırakır. Bunun bir örneğine Arap edebiyatında karamsarlığı ile tanınan Abbasî şair Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî'nin şiirlerinde rastlamak mümkündür.³³³ Bazen insanın çevresindeki olumsuz hayat şartları veya yaşadığı sıkıntılar bazen de taşıdığı fiziki özellikleri bu karamsarlığa neden olabiliyor.

Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî'nin dört yaşında geçirdiği çiçek hastalığı, sırasıyla iki gözünü kaybetmesine yol açmış, bu hastalığın yüzünde bıraktığı derin izler ve diğer bazı olumsuz fiziki özellikler onu yalnızlığa ve karamsarlığa doğru sürüklemiştir.³³⁴ Kültürlü bir aileden gelen Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî âmâ olmasına rağmen ilim tahsiline devam etmiştir. Şairin on dört yaşında babasını, otuz beş yaşında da Bağdat'ta ilim tahsil ederken annesini kaybetmesi uzlet hayatını seçmesine neden olmuştur. Şairin bu kadar olumsuzluğu bir arada yaşamış olması, şiirlerine yansımış, âmâ olması nedeniyle de uzlet hayatını tercih ederek kendine *Rehnu'l-Mahbeseyin* (İki Hapsin Tutsağı) adını takmasına neden olmuştur.³³⁵

Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî öyle karamsardı ki dünyaya gelişine sebep olan babasını cinayet ve cürümle suçlamıştır. Şair babasını bu cürmü işlemesiyle suçlarken, kendisinin bekar kalarak böyle bir cinayete sebep olmayacağını ifade eder. Rivayete göre Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî mezar taşına şu beyitlerin yazılmasını vasiyet etmiştir.³³⁶

هذا جناه أبي علي وما جنيتُ على أحدٍ

Bu yaşamım, babamın benim hakkımda işlediği cinayetidir. Ben ise bir cinayet işlemedim.

³³³ Sahbân Halîfât, "Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10: 287-291. (İstanbul: TDV Yayınları, 1997).

³³⁴ Mustafa Kırkız, "Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî, Hayatı, Eserleri ve Edebî Anlayışı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2011), 157-175.

³³⁵ Hâtirâ Ahmedî ve Hâdî Nazarî Munazzam, "et-Teşâum fi Şi'ri Ebi'l-A'lâ el-Ma'arrî ve Abdurrahman Şukrî", *İran Terbît Üniversitesi İda'ât Nakdiyye Dergisi (Faslıyye Muhakkeme)*, 3 /12 (Aralık 2013): 202.

³³⁶ Kırkız, "Ebu'l-A'lâ el-Ma'arrî, Hayatı, Eserleri ve Edebî Anlayışı," 160-4.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin de ilk şiirlerinde klasik Arap edebiyatından Ebu'l A'la el- Ma'arri ve onun hocası el-Mutenebbî gibi büyük şairlerin etkisinde kaldığı aşikârdır. eş-Şabbî de Ebu'l-A'lâ el-Ma'arri gibi iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmış, babasını ve sevdiği kızı çok erken yaşta kaybetmiş, en önemlisi de Tunus'un Fransız sömürgesi altında kalmış olması onun karamsarlığına zemin hazırlayan temel etkenler olmuştur.

eş-Şâbbî, *Ağani 'l-hayat* divanındaki *Ğurfetun min yemmin* (Denizden Bir Oda) adlı şiirinin son dört beytinde savaşların getirdiği acıları yansıtmaya çalışır. Savaşların insanlara yaşattığı korkulardan, acılardan ve yoklulardan bahseder. Ülkeyi saran bu savaşın alevlerinin, memleketin her köşesini tutuşturarak içini ve dışını yaktığını ve yeryüzünü kana bulayıp cürümlere gömdüğünü anlatır. Şair, savaşın kanlı yüzünü anlatırken ölümün çirkin ve ürkütücü bir şekilde can alışını bir deve benzetir. Bu mısraların, şairin karamsarlık duygularını yansıttığı düşünülse de aslında onun, zulme ve savaşa karşı olan öfkesini ifade ettiği anlaşılır. Karamsarlık, şiirin dış görünüşüne yansımış olmakla birlikte, özünde savaşa hayır diyen bir haykırışı barındırır:³³⁷

فما الحروب سوى وحشية نهضت	في أنفس الناس، فانقادت لها الدول
وأيقظت في قلوب الناس عاصفة	غام الوجود لها، وازبدت السبل
فالدهر منتعل بالنار، ملتحف	بالهول، والويل، والأيام تشتعل
والأرض دامية، بالإثم طامية،	وموارد الشر في أرجائها تمل
والموت كالمارد الجبار، منتصب	في الأرض، يخطف من قد خانه الأجل
وفي المهامة أشلاء ممزقة	تتلو على القفر شعرا، ليس ينتحل

Savaşlar, ancak devletlerin de boyun eğdiği, insanların içinde hortlayan bir canavarlıktan başka bir şey değildir.

İnsanların yüreklerinde bir fırtına koparır, evreni bulutlar sarar ve bütün yolları daraltıp kapatır.

Zaman, ateşi ayağına çarık, korkuyu üzerine yorgan olarak almış, günler de tutuşur.

³³⁷ eş-Şâbbî, *Ağani 'l-hayât*, 41.

Günahlara batmış, yer kanlıdır, şerrin kaynakları etrafında sarhoş gezer.

Ölüm de acımasız bir dev gibidir, yeryüzünde dikili durur. Ecelin kendisine hıyanet ettiklerini kapar götürür.

Uçsuz bucaksız çölde parçalanmış ceset parçaları, intihal etmeden çorak araziye şiir okur.

eş-Şâbbî, *el-Keâbetu'l-mechûle* (Bilinmeyen Keder) şiirinde yalnızlığın, gurbetin acısını ve ağırlığını anlatmaya çalışır. Şair yüreğinde alevlenen hüznü anlatırken karamsarlığı artar. Şair, ıstırabının şiddetini ifade ederken, yüreğinde küllerin altında yanan bu korun, bir gün alevlenip gürleyen bir meşale gibi patlayacağını ve işte o gün gerçek sabahın doğacağı gün olduğunu anlatmaya çalışır. Bu şiirde eş-Şâbbî'nin karamsar ruh halini görmek mümkündür. Ruhum çılgık atsa da bedenim onu kesinlikle duymayacaktır. Benim yaşadığım kederin onda birini kimse yaşamamıştır. Kederim öyle çetin ki acılar cehennemimde duygularımı eritir ve bu acımasızlığı ne rüyada ne gerçekte hiç kimse görmedi şeklinde ifade edilmiştir.³³⁸

أنا كئيبٌ، أنا غريبٌ،
وليس في عالم الكآبة من
يحمل معشارَ بعض ما أجد
كآبتي مرّةً، وإن صرخت
روحي فلا يسمعها الجسد

كآبتي ذات قسوة صهرت
مشاعري في جهنّم الألم
لم يسمع الدهر مثل قسوتها
في يقظة قَطُّ، لا، ولا حُم

كآبتي شُعلةٌ مُوجَّجةٌ
تحت رماد الكون تستعر

³³⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 47.

سيعلم الكون ما حقيقتها
ويطلع الفجر يوم تنفجر

كأبنة الناس شعلة، ومتى
مرّت ليال خبت مع الأمد
أما اكتئابي فلو عة، سكنت
روحي، وتبقى بها إلى الأبد

*Ben bir mutsuzum, ben bir garibim.
Keder dünyasında yoktur, benim bazı
Yaşadıklarımın onda birini yaşayan
Kederim acıdır, bir çığlık atsa ruhum,
Onu kesinlikle duymayacaktır bedenim.*

*Kederim serttir, eritir
Duygularımı acılar cehenneminde.
Felek, bunun acımasızlığında olan birini daha önce
Uyanık halinde kesinlikle, hayır! Ne rüyasında duymamıştır.*

*Kederim gürleyen bir alevdir.
Evrenin küllerinin altında alevlenir.
Evren gerçeklerini öğrenecektir.
Patladığı gün, sabah doğacaktır.*

*İnsanların kederleri bir meşale gibidir.
Gecelerin geçmesiyle zamanla söner.
Ancak benim kederim bir alev topudur, mesken tuttu
Ruhumu, ebedi olarak da orada kalacaktır.*

Aynı karamsar duygular içinde Ebu'l-Kâsım, *Şucûn* (Kederler) şiirini yazar. Şairin hastalığı süresince geçen her günü, her yılı, ona acı günlerini sayarken çektiği acıları hatırlatır. Şair, 1930 yılında yazdığı bu şiirinde, her atlattığı yılın onun yüreğine

ayrı bir korku ve ürperti saldığını ifade eder. Ölüme adım adım yaklaşmanın ve ölümü her an hissetmenin, insanda yaşama sevincini tükettiğini fark etmek mümkündür. eş-Şâbbî, yaşam ile ölüm arasında gidip gelirken, mısralarında karamsarlık duyguları hâkimdir. Şair, baktığı her yerde kara yastan, ölümden, hüzünden, sefaletten ve çaresizlikten başka bir şey görmediğini şöyle ifade eder.³³⁹

عجبا لي! أودُّ أن أفهم الكون،
لم أفدُ من حقائق الكون إلا
كل دهر يمرُّ يفجع قلبي
في ظلام الكهوف أشباح شومٍ
وخلال القصور أنأتُ حزنٍ
والقضاء الأصمُّ يعتسف الناس
هذه صورة الحياة، وهذا
صورة الشقاء دامعة الطرف
ونفسي لم تستطع فهم نفسي!
أنني في الوجود مرتادُ رمس
ليت شعري! أين الزَّمان المؤبِّي
وبهذا الفضاء أطياف نحس
وبتلك الأكواخ أنضاء بؤس!
ويقضي ما بين سيف وقوس!
لونها في الوجود، من أمس أمس
ولونٌ يُسودُّ في كل طرس

Şaşıyorum kendime! Evreni anlamak istiyorum, ancak ben daha kendimi anlayamadım ki!

Evrenin gerçeklerinden sadece varlık âleminde bir kabir yolcusu olduğumun hakikatine vardım.

Nerede teselli eden zaman, keşke şiirim! Her geçen zaman yüreğimi korkutur.

Mağaraların karanlığında uğursuzluk hayaletleri ve bu fezada şansız hayaletler vardır.

Sarayların arasında hüznün iniltileri var ve o kulübelerde yıpranmış tayflar vardır.

³³⁹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 167.

Sağır yargı insanlara zulüm eder. Yay ile kılıç arası hükümler verir.

İşte hayatın görüntüsü, varlıktaki rengi de budur. Dünü de daha önceki günü de böyledir.

Gözü yaşlı sefillerin görüntüsü budur. Her müsveddeyi karartacak bir renktedir.

Karamsarlık aynı zamanda romantik şairlerin özelliklerindedir. Hüzün ile karamsarlık duyguları her zaman şiirlerinde belirgindir. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin de karamsarlığa bürünmesi daha sonradan yaşadığı birçok olayın etkisini taşıdığından dolayı ortaya çıkmıştır. Daha önce bahsi geçen röportajda, şairin kız kardeşinin anlattıklarına göre eş-Şâbbî, öncesinde hayat dolu, neşeli, atılgan ve hareketli bir çocuk olduğunu anlatır. O günlerin özlemini çeken şair bir çıkış yolu bulma umuduyla çağrıda bulunmaya çalışır. Bu mısralarda eş-Şâbbî'nin yüreğini saran kara bulutları hissetmek mümkündür. Gençliğinin baharında dalgalı bir denizde ruhunda isyan yelkenleri çekilmiş, batmaya mahkûm bir gemi gibi çalkalanır duyguları. Şairin karamsar duygularının acısı mısralarında da kendini hissettirirken şairi anlamak için onun yaşadıklarını da anlamak gerekir. Ancak ölüm fermanı okunmuş bir kimsenin, ne kadar yaşama umudu kalabilir ki!

Karamsarlık ve yalnızlık hissi eş-Şâbbî'nin *el-Eşvâku't-tâihe* (Kaybolan Özlemler) adlı şiirinde kendini hissettirir. Şair, yalnız ve kaybolmuş duygular içinde hayata çağrıda bulunur, çünkü şair yaşamak ister. Ebu'l-Kâsım daha önce de konusu geçtiği gibi dikkat çekmek istediği meselelere tekrar ederek vurgu yapar. Özellikle dünyada kaybolan samimiyeti vurgulamak için '*Ey hayatın samimiyeti!*' ifadesini beş kez tekrar ederek halkının dikkatini çekmeye çalışır.³⁴⁰

يا صميم الحياة ! إني وحيدٌ مدلجٌ، تائهٌ، فأين شروقك؟
يا صميم الحياة ! إني فؤادٌ ضائعٌ، ظامئٌ. فأين رحيقك؟
يا صميم الحياة ! قد وجد النَّأيُ. وغام الفضاء. فأين بروقك؟
يا صميم الحياة ! أين أغانيك! فتحت النجوم يُصغي مشوقك

³⁴⁰ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 168-170.

يا صميم الحياة ! كم أنا في. الدنيا غريبٌ! أشقى بغربة نفسي
بين قومٍ لا يفهمون أناشيد. فؤادي، ولا معاني بؤسي
في وجودٍ مكبَّلٍ بقيودٍ، تائهٍ في ظلامٍ شكٍّ ونحس
فاحتضني، وضمتني لك كالماضي فهذا الوجود علّةٌ يأسِي

Ey hayatın samimiyeti! Ben tekim, gece yolcusuyum, kaybolmuşum. Hani nerede doğuşun?

Ey hayatın samimiyeti! Ben kaybolmuş, susamış bir yüreğimdir. Hani nerede bal özün?

Ey hayatın samimiyeti! Neyim sustu, fezayı bulutlar sardı. Hani nerede şimşeklerin?

Ey hayatın samimiyeti! Yıldızları açtım, senin özlemlerini dinliyor. Hani nerede şarkıların?

Ey hayatın samimiyeti! Ben dünyada ne kadar yalnızım! Kendi gurbetimle çilekeşim.

Yüreğimin şarkılarını, ıstıraplarımı anlamayan bir milletin arasındayım.

Evrende zincirlerle bağlı, şüphe ve uğursuzluk karanlığında kaybolmuş biriyim.

Beni kucakla, eskisi gibi sar beni kendine, çünkü bu evren, umutsuzluğumun illetidir.

4.1.8. Ölüm

Kur'an-ı Kerimde anlatılan yaratılış hikâyesi, bizler ve insanlık tarihi için çok önemli bir kaynak olmuştur. Hz. Adem'in yaratılmasıyla cennette yaşam nimeti hayat bulmuş ve aynı zamanda elde edilen bu yaşamın yok olma kaygısı ile ölüme karşı çözüm arayışları da başlamıştır. Hz. Adem ile Hz. Havva'nın cennette ölümsüzlük vaadiyle attıkları adımlar, ölümlü imtihan dünyasıyla tanışmalarına yol açmıştır. Yeryüzünde yaşanan ilk ölüm hadisesi Hz. Adem'in oğullarından Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi Kur'an-ı Kerim'de Maide Suresinde bizlere anlatılmıştır. O gün ölüm nedir diye insanoğlu kendini sorguladı. Görünen o ki nesiller boyunca gelmiş geçmiş bütün milletlerin acısını çektiği elim bir hadisedir ölüm. O yüzden ölümün acısını, ayrılığını anlatmaya çalışan şairler, bunu ifade ettiklerinde karşımıza ünlü şiir ve mersiyeler çıkmaktadır.³⁴¹

﴿ وَآتَىٰ عَلَيْهِم نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرَ قَالَ لَاقْتُلْنَاكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴾

“Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.””³⁴²

Ölüm korkusu ve ölümsüzlük arayışı, Hz. Adem'in yaratılmasıyla başlayan bir serüven olmakla birlikte, insanoğlunun tarih boyunca peşinden koştuğu ve destanlara konu olduğu bir gerçektir.

Gılgamış destanı diye bilinen kitabe, tarihin ilk yazılı destanı olarak tanınır. Altay Türklerine ait olduğu iddia edilen bu destan M.Ö. 2650’li yıllarda yazılmıştır. 12 tablet üzerine çivi yazısıyla yazılan bu destan, Uruk şehrinde yaşayan Sümer

³⁴¹ Maide Suresi, 5/27.

³⁴² Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II*, Maide Suresi, 5.bs. , (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 2: 251.

kahramanının, ölümü anlamak ve ölümsüzlüğün sırrını çözmek için ettiği mücadeleyi anlatır.³⁴³

Destan, Gılgamış'ın büyük atası olan Utanapişti'yi bulup ondan ölümsüzlüğe çare talep etmesini anlatır. Utanapişti Gılgamış'a tüm dünyanın su altında kaldığı tufanı anlatarak bu tufandan kendisinden ve hizmetlisinden başka hiç kimsenin kurtulmadığını belirtir. Gılgamış'ı boş çevirmemek için kuvvet ve gençlik sırrını da öğretir ve ayrılırlar. Daha sonra Gılgamış, dostu Enkido'yu rüyasında görür. Rüyasında eski dostu Enkido, ölümlerin diyarı olan gölgeler vadisinde hiç kimsenin kendisini tanıyıp hatırlamadığını ancak Tanrının rahmetini beklediğinin anlatır.³⁴⁴ Gılgamış bu rüya sonrasında dünyada ölümsüzlüğü bulmanın mutluluğun zirvesi olmadığını anlamış ve asıl mutluluğun unutulmadan insanların ruhunda ve hafızasında ebediyen kalmak olduğu kanaatine varmıştır.³⁴⁵

Gılgamış destanında adı geçen kutsal ve bilge ihtiyar Utanapişti'nin Hz. Nuh olduğuna dair rivayetler vardır. Tüm dünyanın sular altında kaldığı tufandan kurtulmayı başararak ölümsüzlüğe çare bulan biri olarak akıllarda kalmasına yola açmıştır. Utanapişti, Gılgamış'a ölümsüzlüğü yenmesi için bir yol göstermese de ona gençliğin ve güçlü kalmanın sırrını öğretmiş ancak bu da Gılgamış kahramanına çare olamamıştır.³⁴⁶

Ölüm konusu cahiliye dönemi edebiyatından çağdaş dönem edebiyatına kadar Arap şiirinde her zaman yerini korumuştur. Özellikle çağdaş dönemde romantizm akımı ile duygu şiirlerinin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Romantizm şiirlerinde daha çok hüznün ve karamsarlık hâkimiyeti gözlemlenirken, ölüm, mezar ve geceye sesleniş tarzından şiirlere de rastlamak mümkündür.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî de romantizm şairlerinin en önde gelenlerinden biri olarak, ölümü birçok şiirinde konu etmiştir. Bunun en önemli sebebi şairin ölümü çok

³⁴³ Sait Yelter, “ Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait “Yaratılış Efsanesinin de “Tanrı” ve “Yaratılış” Kavramlarının Karşılaştırılması,” *Mecmua uluslararası sosyal bilimler dergisi*, 4: 31.

³⁴⁴ Yelter, “ Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait Yaratılış Efsanesinin de Tanrı ve Yaratılış Kavramlarının Karşılaştırılması,” 32.

³⁴⁵ Yelter, “ Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait Yaratılış Efsanesinin de Tanrı ve Yaratılış Kavramlarının Karşılaştırılması,” 32.

³⁴⁶ Yelter, “ Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait Yaratılış Efsanesinin de Tanrı ve Yaratılış Kavramlarının Karşılaştırılması,” 32.

yakınında hissetmesidir. Kalp hastası olan şair hep ölümün nefesini ensesinde hissederek yaşamıştır. Hastalığının yanı sıra çok genç yaşta kaybettiği sevgilisi, ona ölümün ve ayrılık acısının en şiddetlisini yaşatmıştır.

eş-Şâbbî, divanındaki *Şekvâ Dâia'a* (Kaybolan Şikâyet) adlı şiirinde ölümü anlatırken, onun acımasız yüzünü yansıtmaya çalışmış ve beyitlerin başında görüldüğü gibi, geceye nidasında romantizmin özelliklerini yansıtmıştır. Şair, isyanını dile getirirken karşısındaki geceye ölümü ve kaderi anlatmaya çalışır. Evrende yaşayan bir canın en büyük düşmanı olarak kaderi yargımlarken, aslında insanın kadere teslim olmaktan başka bir çaresinin olmadığını da anlatmaya çalışır. Ölümü beklemekten başka bir çaresinin olmadığını ifade ederken, kaderin ördüğü ağlardan kurtuluşun olmadığını, yaşam ve ölüm konusunda kadere karşı koymanın bir çözüm olmadığını belirtir.³⁴⁷

يا ليل! ما تصنع النفس التي سكنت	هذا الوجود، ومن أعدائها القدر؟
ترضى وتسكت؟ هذا غير محتمل	إذا، فهل ترفض الدنيا، وتنتحر؟
وذا جنونٌ لعمرى، كله جزعٌ	بالك، ورأى مريضٌ، كله خور!
فإنما الموت ضربٌ من حبائله	لا يقلت الخلق ما عاشوا، فما النظر
هذا هو اللغز، عمّاه وعقده	على الخليفة وحشٌّ فاتكٌ حذر
قد كبل القدر الضاري فرائسه	فما استطاعوا له دفعاً، ولا حزروا
وخاط أعينهم، كي لا تشاهده	عينٌ، فتعلم ما يأتي وما يذر
وحاطهم بفتونٍ من حبائله	فما لهم أبداً من بطشه وزر
لا الموت ينقذهم من هول صولته	ولا الحياة. تساوي الناس والحجر!

Ey gece! Bu evrene yerleşen bir can ne yapsın? Düşmanları arasında kader de vardır.

Razı olup susacak mı? O zaman bu mümkün değildir! Dünyayı reddedip intihar mı eder?

³⁴⁷ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 272.

Ömrüme yemin olsun ki deliliktir bu! Hepsi ağlayan bir korku, zayıf, hasta bir fikirdir. Ölüm kaderin iplerinden bir iptir. Yaşadığı sürece yaratılanlar kaçamazlar! Görüşün nedir?

Yaratılanlara karşı kör düğüm eden öldürücü, dikkatli bir canavardır. Bilmece işte budur.

Parçalayıcı kader avlarının kollarını bağlamıştır. Onu ne def edebilecekler, ne de bilmeceyi bileceklerdir.

Kendisini hiçbir göz görmesin ve ne götürüp getirdiğinden haberdar olmasınlar diye, hepsinin gözlerini dikti,

Türlü türlü ağları ile sarmaladı avlarını, kesinlikle yoktu artık! Zulmünden sığınacak bir yerleri.

Kaderin gücünden yaşam da ölüm de onları kurtaramaz. İnsanlar ve taşlar eşitlemiştir.

Şekvâ Dâia 'a şîirinin devamında Ebu'l-Kâsım, insanların ölümden korktukları halde karşı koyamadıklarının yanı sıra kadere boyun eğip beklemekten başka bir çarelerinin olmadığını anlatmaya çalışır. Şair bütün evrenin kader ve ölüme karşı ayaklandığını tasvir ederken bu güçlerden hiç birinin sonuç vermeyeceğini ifade eder. Mısraların devamında şair, teslimiyetini dile getirmeye çalışıyor. Yüce Allah'ın irade ve kudreti karşısında bütün varlıkların acizliğini hissederek emrine tabi olmayı kabul ettiklerini belirtir.³⁴⁸

Şair, ölüm acı bir gerçek olsa da, insanoğlunun bunu kabul etmek zorunda olduğunu anlatır. Gelişimizin ve dönüşümüzün yalnızca yüce Allah'a olduğu bir evrende yaşamının gereğinin bu olduğunu vurgulamaya çalışır.

³⁴⁸ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 273.

حار المساكينُ، وارتاعوا، وأعجزهم
وهم يعيشون في دنيا مشيِّدة
وكيف يحذر أعمى، مدلجٌ، تعبٌ
قد أيقنوا أنه لا شيء ينقذهم
ولو رأوه لسارت كي تحاربه
وثارت الجن ، والأملاك ناقمةً
لكنه قوةٌ تملي إرادتها
حقيقةً مرَّةً، يا ليل، مبغضةً

أن يحذروه، وهل يجديهم الحذر
من الخطوب، وكون كله خطر؟
هول الظلام، ولا عزمٌ ولا بصرٌ
فاستسلموا لسكون الرعب، وانتظروا
من الورى زمزٌ، في إثرها زمزٌ
والبحر، والبرٌ، والأفلاك، والعُصرُ
سراً، فنعنوا لها قهراً، ونأتمر
كالموت، لكن إليها الوردُ والصدْرُ

Zavallular ne yapacaklarını bilmez oldular, korktular, ölümden sakınmaya aciz kaldılar. Sakınmaları onlara yetecek midir?

Ne bir irade, ne bir görme gücüne sahip olan biri, âmâ, yorgun, gece yürüyen biri olarak, karanlığın belalarından nasıl sakınır?

Onları hiçbir şeyin kurtaramayacağı inancına vardılar. Korkunun sessizliğine teslim olup beklediler.

Onu görebilselerdi, kendisine savaş açmak için yaratılanlar ardı ardına topluluklar halinde yol alırlardı.

Onlar ki belalarla kalkındırılmış bir dünyada yaşıyorlar. Bir evrendir ki bütünüyle tehlikedir!

Denizler, karalar, felekler, asırlar cinler ve melekler öfkeyle ayaklandılar.

Ancak kahrolsak da buyun eğer emrine uyarız, öyle bir güçtür ki iradesini gizlice göstermektedir.

Ey gece! Acı bir gerçek, ölüm gibi sevimsiz. Ancak gelişimiz de dönüşümüz de onadır.

Ebu'l-Kâsım *Şekvâ Dâia 'a* (Kaybolmuş Şikâyet) şiirinin sonunda kaderin ezici gücünü anlatırken kaderi teşhis ederek alay edip kahkaha atan bir insan gibi tasvir eder. Kaderin kahkahası karşısında tüm evrenin çaresizlik içinde ağlayarak yok olmaya doğru gidişini anlatır. eş-Şâbbî bu şiiri vefat ettiği 1934 yılında yazmıştır.³⁴⁹ Bu durumu göz önünde bulundurduğumuzda şairin iç dünyasını çözmek çok da zor olmayacaktır. eş-Şâbbî 1934 yılında hayatını kaybetmeden önce yazdığı bu şiirinde ölüme karşı koymak istediğini ancak kaderinden kaçamadığını net bir şekilde ifade etmiştir.

eş-Şâbbî'yi ve şiirlerini değerlendirirken haleti ruhiyesini ve içinde bulunduğu ortamı çok iyi tanımak gerekiyor. eş-Şâbbî'nin genç yaşında tanıştığı hastalık onun yaşama arzusuna ket vurup isyana sürüklemiştir. Şairin ölüme ve kadere karşı isyankâr şiirleri, yaşadığı dönemde bazı kesimlerin tepkisine yol açmış, ancak şair Allah'a olan inancından dolayı şiirlerinde ölüme karşı konulmayacağını söyler. Şair bu mısralarda, kadere atfettiği Allah'ın gücü ve iradesi karşısında boyun eğmekten başka bir yol olmadığını anlatmaya çalışır. Şairin yukardaki beyitlerde, gelişimizin ve dönüşümüzün ancak Allah'a olduğunu söylemesi inanç noktasında sıkıntı yaşamadığının belirtisidir. Aynı zamanda ölümden sonra yeniden dirilişe inandığını vurgular. Ölümden sonra, çektiği ıstırabın sona ereceğini ve huzur içinde dünyadaki hengâmeyi izleyeceğini anlatır. Anlaşılan o ki Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî romantizm şairlerin tersine ölümden sonra hayat olduğunu ve ölümden huzur bulduğunu anlatmaya ifade etmeye çalışır.

تنهد الليل، حتى قلت: قد نثرت	تلك النجوم، ومات الجنُّ والبشر
وعاد للصمت..، يصغي في كآبته	كالفيلسوف إلى الدنيا، ويفتكر
وقهقهة القدرُ الجبَّارُ، سخريةً	بالكائنات. تضاحك أيُّها القدر!
تمشي إلى العدم المحتوم، باكيةً	طوائف الخلق و الأشكال و الصورُ
وأنت فوق الأسى والموت، مبتسمٌ	ترنو إلى الكون، يُبنى، ثمَّ يندثر

³⁴⁹ Şâmî, *Şerhu Dîvânu Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 82.

Gece öyle bir iç çekti, yıldızlar saçıldı, insü cin ne varsa hepsi öldü dedim.

Sessizliğe döndü, hüznünde filozofun dünyaya kulak kesilmesi gibi dinliyor ve düşünüyor.

Ceberrut kaderin kahkahası, kâinatla alay edercesine. Gülüş sen ey kader!

Şekillerin, suretlerin ve mahlûkatın bütün taifeleri ağlayarak kesinleşmiş bir yokluğa doğru yürüyor.

Ve sen hüznün ve ölümün üstündesin. Evrene gülümseyerek bakıyorsun, yapılanır sonra bürünür ve kaybolur.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî ölümü çok andığını dile getirirken ölümden medet umarak çektiği acıların ölümle son bulacağını ifade etmektedir. Birçok edebiyatçı tarafından eş-Şâbbî'nin ölümü çokça andığı ifade edilse de aslında, hayat vb. kelimeleri daha çok zikretmiştir. Divanında hayat vb. sözcük sayısı 375 iken, ölüm 230 defa zikredilmiştir.³⁵⁰ Anlaşılan o ki eş-Şâbbî'nin ölme arzusundan ziyade yaşama karşı bir özlemi vardı. Yaşamak istiyordu ama kendisine biçilen hayatın ömrü kısaydı. bu yüzden şair şiirlerinde hep isyanlardaydı.

eş-Şâbbî'nin *İle'l-mevt* şiirinin son beyitlerinde de ölümü bir kurtuluş, bir rahatlama olarak gördüğünü vurgular. Şair ölümü, herkesin peşinde koştuğu ölümsüzlüğe açılan bir yol olarak anlatmaya çalışır. eş-Şâbbî'nin her ne kadar isyankar ruhuna uyarak yanlış ifadeler kullandığı görülse de inanç ve teslimiyetinin gücüne sarılarak ayakta durmaya çalıştığını göz ardı etmemek gerekir. Genç şair yüreğinde fırtınalar koparken ölümden sonraki hayatın ebediyetiyle teselli bulmaya çalışır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere şairin *İle'l-mevt* (Ölüme) adlı şiirinde de hem hayat sözcüğünü hem de ölüm sözcüğünü sık kullanmıştır. Şair, şiirin ilk dört mısrasında ölümü çağırarak bahtsız, mutsuz ve hayatın kaybolmuş oğlu diyerek kendisine seslenir. Şair, umutların tükendiği bir dünyada daha ne umudu arıyorsun dercesine kurak, susuz ve anıza dönüşmüş bir tarladan nasıl olur da kınalı bir gül istersin diye kendine kızar. Musibetlerin, zamanın ve sıkıntıların pençesinde boğuşmaktan

³⁵⁰ Ferrûh, *eş-Şâbbî şâi 'ru'l-hubbi vel-hayât*, 311.

yorulduysan huzuru ölümdede aramalısın diyerek ölümün korkulduğu gibi bir son olmadığını şöyle ifade eder:³⁵¹

صبي الحياة، الشقي العنيد ألا قد ضللت الضلال البعيد!
أتنشد صوت الحياة الرخيم، وأنت سجينٌ بهذا الوجود؟!
وتطلب ورد الصباح المخضب من كفِّ حقلٍ، جديبٍ، حصيدٍ!
إلى الموت! إن شئت هون الحياة، فخلف ظلام الردى ما تريد.
إلى الموت! يابن الحياة التعيس، ففي الموت صوت الحياة الرخيم
إلى الموت! إن عذبتك الدهور، ففي الموت قلب الدهور الرخيم
إلى الموت! فالموت روح جميل، يرفرف من فوق تلك الغيوم
فروحا بفجر الخلود البهيج، وما حوله من بنات النجوم...
إلى الموت إن حاصرتك الخطوب، وسدت عليك سبيل السلام
ففي عالم الموت تنضو الحياة رداء الأسى، وقناع الظلام
وتبدو، كما خلقت غضة يفيض على وجهها الإبتسام
تعيد عليها ظلال الخلود، وتهفو عليها قلوب الأنام

Ey inat, bedbaht hayatın oğlu! Uzaklara kadar mı kayboldun!?

Hayatın ince kadife sesiyle mi şarkılar söylüyorsun, sen de bu evrende tutsakken!?

Kurak, biçilmiş, anıza dönmüş bir tarlanın elinden, kınalı sabah gülünü istersin!

Ölüme! Eğer yaşamın zilletini istersen, yokluğun karanlığı ardında istediğin vardır.

Ölüme! Ey mutsuz hayatın oğlu, ölümdede yaşamın ince kadife sesi vardır.

Ölüme! Yıllar sana ıstırap çektiirdiyse, ölümdede, zamanın merhametli kalbi vardır.

³⁵¹ eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 114.

Ölüme! Ölüm, o bulutların üzerinde kanat çırpan güzel bir ruhtur.

Mutlu ölümsüzlüğün sabahı ile çevresindeki yıldızların kızları ile birlikte olan bir ruhtur.

Ölüme! Barışın bütün yollarını kapatıp kuşatarsa seni musibetler.

Ölüm âleminde hayat, yas ridasını ve karanlık maskesini çıkartır.

Yaratıldığı gibi körpecik duruyordu, yüzünde tebessüm taşıyordu.

Yaratılanların yürekleri üsüne titriyor ve ölümsüzlüğün gölgesini üzerine gönderiyordu.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, çok sevdiği ve hiç beklemediği bir anda kaybettiği çocukluk sevdası Vefiyye hakkında çok kalem oynatmıştır. Şairin hiç unutmadığı o masum sevgiliye birçok aşk ve mersiye türünden şiirler yazmıştır. Divanında 1927 yılında yazdığı *ez-Zikrâ* (Hatıra) adlı şiirinde ismini açıklamasa da sevdiği Vefiyye'yle olan aşklarını anlatmaya çalışır. Bu aşkı anlatırken Ebu'l-Kâsım kendilerini bahçelerde ağaçların dalları arasında, bülbüllerle ölüm şarkılarıyla şakıyan bir çift kuşa benzetir. Sevdiğini elinden alan bu ani ölümün, kadehlerindeki mutluluk şerbetini daha yudumlamadan, kadehleri kapıp parçaladığını, şerbetini de hüznün ve acılar deresine akıtarak kendilerini bu yasa mahkûm ettiğini anlatır. Masum aşkını ürkütüp hüznü bir gökkuşağı gibi bulutların ardında kaybolduğunu ifade eder. eş-Şâbbî, kurguladığı ve arzuladığı her şeyin sevgilinin ölümüyle öldüğünü anlatmaya çalışırken, başına gelenlere karşı sabretmesi halinde, zindanda olan ruhunun da ölümle kurtuluşu ereceğini anlatarak kendisine teselli aramaya çalışır:³⁵²

كنا كزوجي طائر، في دوحة الحب الأمين
نتلو أناشيد المنى بين الخمائل والغصون
متغردين مع البلابل في السهول و في الحزون
ملاً الهوى كأس الحياة لنا، وشعشها الفتون

³⁵² eş-Şâbbî, *Ağâni'l-hayât*, 88.

حتى إذا كدنا نرشف خمرها، غضب المنون
فتخطف الكأس الخلوب، وحطم الجام الثمين
وأراق خمر الحب في وادي الكأبة والأنين
وأهاب بالحب الوديعة، فودع العش الأيمن
وشدا بلحن الموت في الأفق الحزين المستكين
ثم اختفى خلف الغيوم، كأنه الطيف الحزين
مات الحبيب، وكل ما قد كنت ترجو أن يكون!
فاصبر على سخط الزمان، وما تصرفه الشؤون
فلسوف ينفذك المنون، ويفرح الروح السجين

*Bir çift kumru gibiydik, bol gölgeli güvenli bir aşk bahçesinde
umud şarkılarını söyledik, kadife dallı ağaçların, bahçelerin arasında.
Bülbüllerin ötüşüne eşlik ederek ovalarda, bayırlarda
Aşk bize hayat kadehini doldurdu, akıl alacak güzelliklerin ışıltularıyla.
Şerbetini içmeye kalkıştığımız zaman, ölüm öfkelenirdi.
Harika kadehi kapar ve pahalı kadehi paramparça kırardı.
Ardından hüznün ve inilti deresine aşk şerbetini akıttırdı.
Uysal aşkı ürküttü, aşk güvenli yuvasıyla vedalaştı.
Zavallı ve hüznü ufukta ölüm besteleriyle şarkılar söyledi.
Sonra da bulutların arkasında kayboldu! Sanki hüznü bir gökkuşağı gibiydi.
Sevgili öldü! Ve temenni edip olmasını istediğin her şey!
Sabırlı ol! Başına gelen işlere ve zamanın öfkesine karşı,
Ölüm seni kurtaracaktır ve hapisteki ruh feraha erecektir.*

SONUÇ

Yirmi beş yıllık yaşamına gerek şiir gerekse nesir alanında birçok eser sığdırabilmiş olan Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, modern Arap edebiyatının çağdaşlaşma sürecinde önemli katkısı bulunan yirminci yüzyılın edebiyat dâhisidir. Bu kısa yaşamında yazmış olduğu şiirlerinde siyasi içerikli konuların yanı sıra aşk, tabiat, hüzn gibi temalar üzerinde yoğunlaştığı da görülmüştür. Onun edebî dünyasının şekillenmesinde ve bu temalar üzerinde yoğunlaşmasında yaşadığı çeşitli olaylar etkili olmuştur. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda genelde Arap dünyasını ve özelde kendi ülkesi olan Tunus'u işgal etmeye çalışan emperyalist sömürgeci güçlerin sınır tanımaz arzu ve istekleri, şairin vatan sevgisi, özgürlük, direniş gibi siyasi içerikli şiirler yazmasına neden olmuştur. Siyasi içerikli şiirlerinde zalim sömürgecilere karşı halkın yanında durmuş ve Arap dünyasında bir devrim şairi olarak adını ölümsüzleştirmiştir.

Tunus edebiyatı tarihinde Çağdaş Arap edebiyatının en önde gelen ismi olan Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, Arap dünyasına şiirleri ile yeniden umut ışığı olmuştur. Yaşadığı dönem ve sonrasında şiirleriyle gündemde kalmayı başarmıştır. Geçmişten günümüze, özellikle de Arap baharı ile birlikte şairin direniş şiirleri dillerde dolaşmaya başlamıştır. Onun “*Bir millet bir gün yaşamak isterse eğer, kader buna elbet cevap verecektir. Şüphesiz ki gecenin karanlığı dağılacak ve zincirler mutlaka kırılacaktır*” şeklindeki ifadeleriyle baskıya maruz kalan mazlum halkın yaşam iradesini ortaya koymuştur. Halkın bu yaşam iradesini hep gür sesiyle dile getirmiştir. Bugün Arap dünyasında özgürlük mücadeleleri vermeye çalışan ve meydanları dolduran milyonlarca insan tarafından eş-Şâbbî'nin direniş ruhlu şiirleri haykırılmaktadır.

Klasik Arap edebiyatı ve kültürüyle yetişen şair, sanat hayatının ilk yıllarında klasik Arap şiir geleneğini taklit ederek şiir yazmaya başlamıştır. Ancak şairin, çağdaş eğilimleri ve yenilikçi fikirleri nedeniyle, kısa zamanda klasik şiir geleneğini bırakarak Batı edebiyatı etkisinde ortaya çıkan romantik eğilimli el-Mehcer, ed-Dîvân ve Apollo ekollerini takip etmeye başlamış ve bu doğrultuda şiirler yazmaya başlamıştır. Arap şiirinin gelişmesinde aşırı şekilde yeniliği savunduğu gibi Arap şairlerinin düşüncelerini ve hayallerini sınırlayan vezin ve kafiyeden kurtulması gerektiğini de savunarak, serbest şiir formunda yeni şiirler yazmaya başlamıştır.

eş-Şâbbî'nin şiirlerinde bazen karamsarlık ve melankolik bir havanın egemen olduğu görülmektedir. Bu da yaşamında maruz kaldığı hastalık ve felaketlerin üzerindeki yansımalarının bir sonucu olarak, zaman zaman romantizmin etkisiyle hüznün, karmaşık ve çelişkili duyguların etkisinde kalmasından dolayıdır. Ancak bu karmaşık duygular ve ruh haline rağmen, hayata bağlılığını dile getiren pek çok şiir yazmıştır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, Cibrân Halil Cibrân, Mîhâil Nuayme ve İliyyâ Ebû Mâdî gibi bir dönem hayranı olduğu Mehcer edebiyatçıların etkisinde kalmıştır. Üslup, ifade ve hayal bakımından onları taklit etmiştir. Yine Batı edebiyatında bilhassa Fransız simbolistleri takip eden Apollo grubunun içinde yer almıştır. Bu etkinin bir yansıması olarak şiirlerinde sembolik anlatımla romantizmin egemen olduğu bir üslubun hâkim olduğu görülmüştür. Ayrıca şiirlerinde vatan, insan sevgisi, tabiat, platonik ve gerçek aşk gibi temalar ön plana çıkmıştır.

eş-Şâbbî, Arap kültüründen aldığı birikimleri daha çok Avrupa tarzı bir romantizm ve simbolizmle harmanlamış ve aynı zamanda Amerika'da gelişen Mehcer edebiyatı kültürünü de tercüme vasıtasıyla yakından tanıma imkanı bulmuştur. Böylece yüreğinde mezceden üç kıta kültürü, şiirlerinde bütün derinliğiyle yansımıştır. Birçok kültürün ve akımın etkisinde kalmış olan şairin yaşamının son dönemlerde Mehcer edebiyatından da farklı, kendine özgü şiir tarzını ortaya koymuştur. Cibrân'ın öğrencisi olduğunu ifade eden edebiyatçıların yanısıra Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin şairiliği karşısında Cibrân'ı yetersiz bulanlar da olmuştur.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî kendi yaşadığı dönemde toplumu tarafından takdir edilmek yerine sürekli tenkitlere maruz kalmıştır. Ailesi, onun maruz kaldığı bu suçlamalardan dolayı hep gözyaşlarına boğulduğunu anlatmıştır. Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin ancak ölümünden sonra basılabilen divanı onun sesinin Arap dünyasında geç duyulmasına neden olmuştur. Şairin bazı şiirlerinin ülkesinde ve farklı Arap ülkelerinin dergilerinde yayımlanması, şairin sözlerine takılarak şiirlerinin ruhunu anlamadan birçok eleştirilere maruz bırakmıştır. Yüreğindeki manayı göz ardı ederek sadece sözlere takılıp kalan bir düşünce karşısında şair, dışlanma ve ötekileştirme müdahalelerine maruz bırakılmıştır. Yaşadığı dönemde en çok eleştiri aldığı, hatta dinsizlikle suçlandığı en meşhur şiiri *İrâdetu'l-hayât* şiiri daha sonra Tunus'un Milli Marşı olmuştur.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî, gençliğinin verdiği deneyimsizlikten dolayı sanatında bazı hatalara düşmesi kaçınılmaz olmuştur. Şiirlerini tarihleriyle birlikte incelediğinde yüreğinin şahlandığı dönemin, henüz çok genç olduğu dönemler olduğu görülecektir. Böyle bir dehâyı tanımak için bir asır beklemeye gerek kalmamalıydı. Şairin ufkunun çok açık olması onun kendi döneminde anlaşılmasını zorlaştırmış ve birçok sıkıntıyla yüz yüze bırakmıştır.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî şiirlerinde birçok konuyu ele almıştır. Başlıcaları: Aşk, kadın, tabiat, hüznün, karamsarlık, ölüm, vatan sevgisi, direniş, özgürlük, öfke ve siyasi hicivleridir. Şiirlerinde bazen cahiliye muallakası, bazen hamase şiiri, bazen de bir Endülüs Muvaşşahasına benzer şiirlere rastlamak mümkündür. Diğer yandan Fransız romantizmi ve sembolizmi tarzında da şiirleri yazmıştır. Yeri geldiğinde şair bir tarafta Mehcer edebiyatını yansıtmış diğer tarafta tasavvuf ve felsefe içerikli şiirler derlemiştir.

Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî hakkında yazılan eleştiri ve beğeni yazıları incelendiğinde ve hakkında yıllarca olumsuz yorum yapanlarla kıyaslandığında O'nun bambaşka bir şair ve edebiyatçı olduğu kolayca anlaşılacaktır. Şairin doğru anlaşılması uzun yıllar sürse de Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî'nin şiirleri okurlarının gönüllerinde ayrı bir yer tutmuştur.

KAYNAKÇA

Adalar, Derya. “Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (2007).

Ahmedî, Abdülhamîd. “Mazâhiru Romansiyye fi Şi’ri Ebi’l-Kâsım eş-Şâbbî”, *İran Zabol Üniversitesi İda’ât Nakdiyye (Faslıyye Muhakkeme) Dergisi* 1/4 (Ekim. 2011).

Ahmed, Nazlı Mu’avvad. *et-Ta’rib ve’l-kavmiyyetu’l-‘Arabiyye fi’l-Mağribi’l-‘Arabî*. Beyrut: Merkezu Dirâsâti’l-Vahdeti’l-‘Arabiyye: 1986.

Ahmedî, Hâtirâ. “et-Teşâum fi şî’ri Ebi’l-A’lâ el-Ma’arrî ve Abdurrahman Şukrî”, *İran Terbût Üniversitesi İda’ât Nakdiyye Dergisi (Faslıyye Muhakkeme)*, 3/12 (Aralık 2013).

Ali, Fâyiz. *er-Remziyyetu ve’r-Romansiyyetu fi şî’ri’l-Arabî-min İmri’l-Kays ilâ Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî*, . kotobarabia.com, 2006.

aljazeera.net. Mavsua’tu’l-Jazira, “eş-Şâzilî el-Kuleybî”, Erişim: 5 Mayıs 2019.
<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/9/25/%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D8%B0%D9%84%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%84%D9%8A%D8%A8%D9%8A-%D8%B5%D9%88%D8%B1%D8%A9>.

almaany.com. el-Maâ’nî. “Alkam/عَلَقَمٌ”. Erişim: 10 Ocak 2019.
<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%B9%D9%84%D9%82%D9%85/>.

almaany.com. el-Maâ’nî. “el-Mucesse/المُجَسَّسُ”. Erişim: 2 Nisan: 2019.
<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D8%AA%D8%AB/>.

almaany.com. el-Maâ'nî. "İ'teleka/ اِتَّلَقَ". Erişim: 20 Şubat 2019.
[https://www.almaany.com/ar/dict/ar-](https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D8%A6%D8%AA%D9%84%D9%82/)

[ar/%D8%A7%D8%A6%D8%AA%D9%84%D9%82/](https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%82%D8%B1%D8%B7%D9%82/).

almaany.com. el-Maâ'nî. "Kurtak/ كُرْتُكْ" Erişim: 1 Kasım 2018.

<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%82%D8%B1%D8%B7%D9%82/>.

almaany.com. el-Maâ'nî, "Muhadram/ مُخْضَرَم". Erişim: 15 Şubat 2019.

[https://www.almaany.com/ar/dict/ar-](https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%85%D8%AE%D8%B6%D8%B1%D9%85/?c=%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%AF)

[ar/%D9%85%D8%AE%D8%B6%D8%B1%D9%85/?c=%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%AF](https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D9%85%D8%AE%D8%B6%D8%B1%D9%85/?c=%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D8%AF).

Antoloji.com, "Mehmet Akif Ersoy, Zulmu Alkislayamam". Erişim: 22 Şubat 2019.

<https://www.antoloji.com/mehmet-akif-ersoy/>.

Antoloji.com, "Mithat Cemal Kuntay On Beş Yılı Karşılarken". Erişim: 22 Şubat

2019. <https://www.antoloji.com/on-bes-yili-karsilarken-siiri/>.

Ashams.com, "Hayâtu's- şâir et-Tûnis'î Ebu'l-Kâsım eş-Şâbbî". Erişim: 18 Kasım

2018. <http://www.ashams.com/article/165761>.

Bedir, Muhammed Muhammed. "Sûretu't-Tabîa'a fi's-Şi'ri'l Arabî". Dünya'l-Vatan. (09.04.2016). Erişim: 22.03.2019.

<https://pulpit.alwatanvoice.com/content/print/399876.html>.

Bevvâbetu's Şua'râ. "Şua'râu'l fushâ fi'l a'sri'l-hadîs". Erişim: 6 Aralık 2018.

<http://www.poetsgate.com/Poet.aspx?id=4479>.

Birinci, Necat. "Asya, Arif Nihat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 3 543. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Bulut, Ali. "Kabâdû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:1. 698. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Çiğâm, Habîb. “Şehle ermeletu Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî fî hadisin izâ’iyin umruhû 19 sene”, Tûris/ es-Sabâh Gazetesi, (19.03.2009), Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018.

<https://www.tuess.com/assabah/19245>.

Dayıf, Şevki. *el-Edebu’l-Arabî el-mua’sır fî Mısır*. b.10. Mısır: Daru’l-Mea’rif, 2005.

Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi- I- Cahiliye Dönemi*, 3. bs, Kayseri, Fenomen Yayınları, 2014.

Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi II- Sadru’l İslam Dönemi*, 2. bs, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2013.

Demirayak, Kenan. “Bânet Suâd Kasîdesi Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1997), C:24.

Durmuş, İsmail. “Mütenebbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 32. 195-200. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Durmuş, İsmail. “Senûsî, Zeynelâbidîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 2. 500-501. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Düzdağ, M. Ertuğrul v.dğr, “Mehmed Âkif Ersoy”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 28. 432- 439. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Ebu’r-Rab, İyad Tevfik Mustafa. *Eser en-naza’a et-teşâumiyye fî’l mua’cami’s-şi’ri li-Ebi’l-Kâsım eş-Şâbbî*. Yüksek Lisans Tezi, en-Necah el-Vataniyye Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili Ana Bilim Dalında, Nablus, Filistin, 2009.

Ebû Şâdî, Ahmed Zeki. *Kâdaya’s-şi’ru’l-muâ’sır*. Kahire: Muesseset Hindâvî Li’t-Ta’lîm ve’s-Sekâfe, 2012.

el-Bevvâb, Ali Hüseyin. “Şerhu kasîdetu Kâ’b Bin Zuheyir ‘Bânet Suâd’” fî Medhi Rasûlillâh (s.a.s.) li-İbni Hucce el-Hamevî”. Riyad: Mektebetu’l-Mâ’rif, 1985.

el-Beytâr, Muhammed Şefik. “Sureti-tabia‘a fi şii‘ri‘ş-Şâbbî”. *Camia‘atu Dimaşık Dergisi, (Dimaşık Üniverisitesi) Dergisi*. 24/ 3-4, (2008).

ed-Dîvân. “el-Mutenebbî-kem kâtilin kemâ kutilet şehîdun”. Erişim: 22 Şubat 2019. <https://www.aldiwan.net/poem9532.html>.

ed-Dîvân. “İnnî zekertuke bi‘z-Zehrâi müştâkâ”. Erişim: 25 Ocak 2019. <https://www.aldiwan.net/poem11858.html>.

el-A‘atavî, Misa‘d İyid. “*Cemâat‘ud-dîvâni ta‘rîfuhâ ve hasâisuhâ ve şua‘râuhâ*”. *el-Elûkeh el-edebiyetu ve‘l-Arabîyye*. Erişim: 20 Ocak 2019. https://www.alukah.net/literature_language/0/105544/.

el-Câbirî, Muhammed Salih. eş-Şi‘ru‘t-Tûniyyu‘l-Mu‘âsır 1870-1970. eş-Şeriketu‘t-Tûniyye, 1974.

el-Hadrâ, Selma. *el-İtticâhât ve‘l-harekât fi‘ş-şi‘ri‘l-Arabîyyi‘l-Hadîs*, çev. Abdulvahid lûlû, Beyrut: Merkezu Dirâsâti‘l-Vahdeti‘l-Arabîyye, 2007.

el-Hatîb, Adnân. “Ömer Ferruh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 34. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

el-Hur, Abdülmecid. *Ebu‘l-Kâsım eş-Şâbbî aa‘ta‘l-hayâte irâdetehâ ve ahaze minhâ huznehâ ve keâbetehâ*. Beyrut: D‘âru‘l-Fikru‘l-Arabî, 1994.

en-Nahlî. Muhammed, *el-Mavsua‘a et-Tunisiyye el-meftuha*. 25. Ocak.2017. <http://www.mawsouaa.tn/wiki/17>. محمد_النخلي. Ekim.2017.

en-Nahlî, Muhammed. “*el-Mavsua‘a et-Tunisiyye el-meftuha*”. Erişim: 25 Ocak 2017. https://www.alukah.net/literature_language/0/105544/.

Er, Rahmi. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.

Ergin, Ali Şakir. “Hansâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:16. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Ergül, Dr. Ergin. Sema Hukuk Bürosu. “Mevlana'nın Adalet Felsefesi”. Erişim: 1 Şubat 2019. <http://www.semahukuk.com.tr/blogoku/4/mevlananin-adalet-felsefesi>.

eş-Şâbbî, Ebu'l-Kâsım. *Ağâni'l-hayât*. Tunus: ed-Dâru't Tûnisiyye li'n-Neşîr, 1970.

eş-Şâbbî, Ebu'l-Kâsım. *el-A'mâlu'l-kâmile li-Ebi'l-Kâsım eş-Şâbbî*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1997.

eş-Şâbbî, Ebu'l-Kâsım. *el-Hayâlu's-şi'rî inde'l-A'rab*. Kahire: Kelimât Arabiyye lit-Tercemeti ve'n- Neşir, 2013.

eş-Şâbbî, Ebu'l-Kâsım. *Muzekkerât*. Kahire, Hindavi Eğitim Müessesesi, 2012.

et-Telîsî, Halîfe Muhammed. *eş-Şâbbî ve Cibrân*. 5. bs. Trablus: ed-Dâru'l-Arabiyye li'l- Kitâb, 1984.

ez-Zeyyât, Ahmed Hasan. *târîhu'l-edebî'l-Arabî*. 2. b. Kahire, Dâru Nahdatu Mısır li't-Tabî'i ve'n-Neşir.

Ferrûh, Ömer. *eş-Şâbbî şâi'ru'l-hubbi ve'l-hayât*. 4. bs. Beyrut: Dâru'l-İlimi li'l-Melâyin, 1987.

Güneş, Kadir. *el-Mu'cemu'l-A'rabî*. İstanbul, Mektep Yayınları, 2014.

Halîfât, Sahbân, “Ebu'l-A'lâ el-Ma'rrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:10. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

jazairess.com. “Musakkafûn ve Siyasiyyûn Yesnûn a‘lâ Şahsiyyeti İbni Haldûni’l-Cezâir Abdullah Şarıyt. Erişim: 5 Nisan 2019.

<https://www.djazairess.com/alahrar/21475>.

Kahraman, Kemal. “Mithat Cemal Kuntay”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 26. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Karaman, Hayreddin v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir II*, Maide Suresi, 5.bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Karaman, Hayreddin v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir III*, Ra‘d Suresi, 5.bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Karaman, Hayreddin v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir V*, Nuh Suresi, 6.bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Kırkız, Mustafa. “Ebu’l-A‘lâ el-Ma‘rri’nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Anlayışı,” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2011).

Koçak, İnci. Mevlana ve Ömer Hayyâm’ın eş-Şâbbî’ye Etkileri ve Şiirinin Özellikleri. *Ankara Üniversitesi DTCF Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. Cilt: 38/1-2 (1998).

Kudûra, Vahîd. *Bidâyetu’t-tıba‘al-‘Arabiyye fi İstanbul ve Bilâdi’s-Şâm*. Riyad: Matbûa‘t el-Melik Fahd, 1993.

Küçüksipahioğlu, Birsal. “Medînetuzehrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 28. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

http://www.mawsouaa.tn/wiki/محمد_النخلي.

Kültür-Sanat. “Biz Hüznümüzü Severiz”. Milli Gazete. (23.07.2009). Erişim: 18 Ocak 2019. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1181075/biz-huznumuzu-severiz>.

Mavsûa‘tu’l-Jazîra. “Muhammed el-Bûa‘zîzî. “Şerâratun atlakat er-rabî‘u’l-Arabî”.

Erişim: 1 Mayıs 2019.

<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2015/12/7/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%88%D8%B9%D8%B2%D9%8A%D8%B2%D9%8A>.

Muhammed, Nâcî Elâa Dâvûd. *Şi‘ru Ebi‘l-Kâsım eş-Şâbbî fî dav‘i nazariyyetu‘t-telakkî*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, eş-Şarku‘l Avsat Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyat Fakültesi. Amman. 2012.

Nakkâş, Recâ. *Ebu‘l Kâsım eş-Şâbbî şâi‘ru‘l hubbi ve‘s-sevra, dirâse ve muhtârât*, 1. bs. Kahire: Atlas lin-Neşri ve‘l-İntâc el-İ‘lâmî, 2004.

nawaat.org. “es-Sâbi‘ min November-Yavmun Târihiy”. Erişim: 01 Nisan 2019.

<https://nawaat.org/portail/2010/11/01/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%A8%D8%B9-%D9%85%D9%86.%D9%86%D9%88%D9%81%D9%85%D8%A8%D8%B1-%D9%8A%D9%88%D9%85-%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE%D9%8A/>.

Neyya, Emîr Ferhenk. ve Rukayye Rüstüm Pour Melekî, “Melâmihu‘l-mukâvemetu fî şî‘ri Ebi‘l-Kâsım eş-Şâbbî”, *Terbît Üniversitesi Mecelletu Dirâsat fî‘l-Luğati‘l Arabiyyet (Fashlyyetun Muhakkeme)*. /4, (Güz Dönemi. 2011): 7.

Parıldı, Metin. “Fransız Sömürgeciliği Döneminde Kuzey Afrikada Arap Dili ve Edebiyatına Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Bilimname Dergisi*, 1/XVIII, (Mart 2010).

Parıldı, Metin. “İşgal Dönemi Tunus Şiirinde Avangard Bir Romantik: Ebu‘l-Kâsım eş-Şâbbî”. *Avrasya Etüdüleri-TİKA Hakemli Dergi* 40. (Şubat 2011).

Savran, Ahmet. “Kâ‘b b. Züheyr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

schoolarabia.net. el-Medresetu‘l-Arabiyye. irâdetu‘l-hayât. Erişim: 12 Mart 2018.
http://www.schoolarabia.net/arabic/eradt_7ya/aim_4_6.htm.

schoolarabia.net. el-Medresetu‘l-Arabiyye. Irâdetu‘l-hayât. Erişim: 12 Mart 2018.
http://www.schoolarabia.net/arabic/eradt_7ya/aim_4_4.htm.

Souf, Âbid. *Harekâtu‘ş-Şi‘ru‘l-Cedîd bi-Tûnis*. by. Tunis: 2008.

Şâmî, Yahyâ. *Şerhu Dîvânu Ebi‘l-Kâsım eş-Şâbbî*, 1. bs, Beyrut: Dâru‘l-Fikri‘l-Arabî, 1997.

Şebeketu‘l-Elûke el-Edebiyye ve‘l-Luğaviyye. “Cemaa‘tu‘d- Divân: Ta‘rifuhâ ve Sua‘râuhâ ve Hasâisuhâ”, Erişim: 16 Nisan 2019.
https://www.alukah.net/literature_language/0/105544/.

tarihiolaylar.com. Tarihi Olaylar. “Arap Baharı”. Erişim: 19 Mart 2019.
<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/arap-bahari-1304>.

Tarrâd, Mecîd. *Divânu Ebu‘l-Kâsım eş-Şâbbî ve resâiluhu*. 1. bs. Beyrut: Dâru‘l-Kitâb el-A‘rabî, 1993.

turess.com. Tûris. “Meczeretu‘z-Zullâc”. Erişim: 1 Nisan 2019.
<https://www.turess.com/attounissia/106404>.

Tüccar, Zülfikar. “Buhtürî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 6. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Tülücü, Süleyman. “Muallakât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 30. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Tülücü, Süleyman. “Şâbbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 38. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Umâre, İhlas Fahri. *eş-Şi‘ru ve Humumu’l-İnsân el-Mua‘âsır*, 1. bs. Kahire: Mektebetu’l- Edâb, 1992.

weziwezi.com. “eş-Şâi‘r Bişâre el-Hûri/ Men huve’l Ahta”, Erişim: 5 Nisan 2019.
<https://weziwezi.com/%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%A7%D8%B9%D8%B1-%D8%A8%D8%B4%D8%A7%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%88%D8%B1%D9%8A/>.

wikiwand.com. Wikiwand sitesi. “Bahru’l-Muceses”. Erişim: 2 Nisan: 2019.
https://www.wikiwand.com/ar/%D8%A8%D8%AD%D8%B1_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D8%AA%D8%AB.

Yalar, Mehmet. “Ebû Şâdî, Ahmed Zekî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt:1/ Ek-1:. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Yalar, Mehmet. *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 1. bs. Bursa: Emin Yayınları, 2009.

Yazarlar Komisyonu. *Târîhu’l-edeb et-Tûnisî el-hadîs ve’l-mua‘âsır*. Kartaj: Tûnis, Beytu’l-Hikme, 1993.

Yazıcı, Hüseyin. “Tunus’ta Modern Arap Edebiyatı ve Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî”. *Nüsha Şarkiyât Araştırmaları Dergisi*. Ankara: Bahar, 2002.

Yelter, Sait. “Gılgamış Destanı (Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait Yaratılış Efsanesin de Tanrı ve ‘Yaratılış’ Kavramlarının Karşılaştırılması”. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 4: 31.

youtube.com. “1911 Ma‘rakatu’z-Zullâc 7 November”. Erişim: 1 Nisan 2019.
<https://www.youtube.com/watch?v=FYjsFQFc2WY&feature=youtu.be;>

<https://nawaat.org/portail/2010/11/01/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%A8%D8%B9-%D9%85%D9%86-%D9%86%D9%88%D9%81%D9%85%D8%A8%D8%B1-%D9%8A%D9%88%D9%85-%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE%D9%8A/>.

Yunan Mitolojisi. "Prometheus". Erişim 5 Mayıs 2019.

<http://yunanmitolojisi.blogspot.com/2007/09/prometheus.html?m=1>.

